

Novembre 2013 número 12

Apunts de seguretat

Violència masclista i domèstica: polítiques i actuacions

Generalitat de Catalunya
Departament
d'Interior

**Apunts de seguretat número 12 – Violència masclista i domèstica. Polítiques i actuacions -
novembre 2013**

Gabinet de Seguretat
Direcció General d'Administració de Seguretat
Departament d'Interior
Generalitat de Catalunya

Diputació 355,
08009 Barcelona
Tel. 93 551 25 23

apuntsdeseguretat@gencat.cat
http://www.gencat.cat/interior/policia/s_seguretat/gab_seguretat/apunts/index.htm

Consell de redacció:

M. Àngels Vila
Josu Gondra
Francesc Guillén
Rosa Mur

Secretaria de redacció:

Rosa Mur
Elisenda López

Assessorament i correcció lingüística:

Judith Vilar
Núria Guasch

Apunts de Seguretat

ISSN 2013-2913

Les idees i opinions que s'expressen en aquests capítols, com en la resta de números d'Apunts de Seguretat, són responsabilitat dels seus autors o autores i no necessàriament les comparteixen els membres del consell de redacció.

Apunts

de seguretat

Número 12 – novembre del 2013

Violència masclista i domèstica. Polítiques i actuacions

ÍNDEX

PRESENTACIÓ

5 Presentació

ARTICLES

7 L'atenció a les víctimes de violència masclista i domèstica. Coresponsabilitat i treball en xarxa per garantir la seguretat de dones, menors i gent gran.

[Maite Casado](#)

17 Les polítiques del Govern de la Generalitat per eradicar la violència masclista.

L'Institut Català de les Dones proporciona eines de prevenció i sensibilització, intervenció i coordinació.

[Montse Gatell](#)

33 La prevalença de la violència contra la dona. El debat internacional i la situació a Catalunya.

[Josu Gondra](#)

63 Metodologia de l'Enquesta de violència masclista a Catalunya

[Rosa Mur](#)

103 Perfil tipològic d'agressors de parella: reincidència, avaluació i gestió del risc

[Ismael Loinaz](#)

123	La denúncia i el silenci: dues estratègies de les dones per lluitar contra la violència masclista Encarna Bodelón
149	El nou model d'atenció a les víctimes del cos de Mossos d'Esquadra de la Generalitat de Catalunya Eduard Sallent Peña i Joaquim Bayarri Nogueras
163	L'impressionisme en la seguretat: una oportunitat davant nostre. Alba Alfageme
183	Les víctimes mortals per violència masclista en l'àmbit de la parella. Anàlisi de casos a Catalunya del 2008 al 2012 A. Alfageme, M. Casellas, C. Guiu, M. Llavari
TRADUCCIONS 217	Violència contra la dona Nacions Unides
COL-LABORA AMB APUNTS DE SEGURETAT! 235	Col·labora amb <i>Apunts de seguretat</i>

Presentació

La Direcció General d'Administració de Seguretat presenta un nou número de la revista *Apunts de seguretat* amb la intenció de refermar una línia de treball del Departament d'Interior: el suport a l'atenció a les víctimes. En aquest cas va dedicat a l'estudi d'un dels fenòmens més dramàtics que la nostra societat està patint: la violència contra les dones, des de diverses perspectives i àmbits, tant institucionals com acadèmics.

El número comença amb dos articles institucionals d'unitats directives que tenen entre les seves funcions l'actuació de protecció i l'assistència a les dones que són víctimes de violència. En primer lloc, la directora general d'Administració de Seguretat descriu les línies d'actuació en matèria de suport a l'atenció a la víctima, amb especial referència a les relatives a les víctimes de violència masclista, tant en l'àmbit preventiu com d'atenció i assistència. Tot seguit, la directora de l'Institut Català de les Dones detalla les línies d'actuació, així com els instruments de protecció i suport a les dones tant en l'àmbit governamental com els impulsats des de la seva institució.

Josu Gondra fa història dels mecanismes utilitzats per tal de mesurar els nivells de violència contra les dones i situa el debat acadèmic existent sobre la millor manera de fer-ho, si en termes de violència contra les dones o en termes de conflictivitat en el si de les unitats familiars o equivalents, per acabar introduint l'Enquesta de violència masclista a Catalunya duta a terme pel Departament d'Interior l'any 2010. Tot seguit, Rosa Mur descriu els objectius, les característiques tècniques, la metodologia i els resultats bàsics d'aquesta enquesta.

Ismael Loinaz parla de les tipologies bàsiques d'agressors segons els estudis disponibles i mostra amb claredat dos grups ben diferenciats amb comportaments també diversos.

Encarna Bodelón explica, partint dels resultats d'un projecte de recerca internacional, les dificultats que l'estructura del procés penal i les conseqüències personals i socials que pot tenir plantegen a les dones víctimes de violència de gènere i les raons que les poden portar a denunciar o a no fer-ho.

Des de les unitats operatives que treballen en el dia a dia de la protecció de les víctimes, els intendents Bayarri i Sallent expliquen el procediment d'elaboració i el funcionament del nou model d'atenció a les víctimes de violència masclista de la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra. També des del Departament d'Interior, Alba Alfageme fa una reflexió sobre com la història i els condicionaments culturals han afavorit, per activa i per passiva, la violència contra les dones i com ara tenim l'oportunitat de provocar un punt d'inflexió històrica en l'evolució del fenomen. La mateixa Alba Alfageme, juntament amb Mireia Caselles, Cristina Guiu i Maria Llavari, ofereixen també un interessant estudi sobre les víctimes mortals de la violència masclista a Catalunya, comparant-ne les dades amb altres indrets de l'Estat espanyol i analitzant algunes característiques de les víctimes (edat, nacionalitat, relacions amb l'agressor, existència o no de fills).

Finalment, un document de les Nacions Unides recorda la transcendència mundial de la violència contra les dones i situa tant la problemàtica com les estratègies de l'organització per combatre-la.

L'atenció a les víctimes de violència masclista i domèstica.

Maite Casado

Directora General
d'Administració de
Seguretat

Coreponsabilitat i treball en xarxa per garantir la seguretat de dones, menors i gent gran

1. La Direcció General d'Administració de Seguretat: una aproximació integral a la seguretat

La Direcció General d'Administració de Seguretat, creada pel Decret 285/2011, d'1 de març, de reestructuració parcial del Departament d'Interior i de modificació del Decret 43/2011, de 4 de gener, d'estructuració del Departament d'Interior, representa una visió integral de la seguretat. La Direcció General d'Administració de Seguretat és una mostra de la voluntat d'integrar actors i àmbits diversos que concorren en el camp de la seguretat, per tal de superar visions sectorials, parcials i antiquades de la seguretat. És una plasmació concreta de la voluntat de construir sistema entre els diversos actors i àmbits de la seguretat expressada pel Parlament de Catalunya ara ja fa deu anys (amb la Llei 4/2003, de 7 d'abril, d'ordenació del sistema de seguretat pública de Catalunya).

Així, les funcions de la Direcció General d'Administració de Seguretat, en termes generals, es despleguen en diferents àmbits d'actuació:

- els espectacles i les activitats recreatives
- la seguretat privada
- la violència esportiva i la lluita contra la violència, el racisme, la xenofòbia i la intolerància en l'esport
- la seguretat ciutadana, l'ordre públic i la videovigilància
- les policies locals
- l'anàlisi i els estudis en matèria de seguretat i policia
- la violència masclista i domèstica

En el desenvolupament de les seves funcions actua i col·labora tant amb la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra i les policies locals, com amb entitats de l'àmbit de la seguretat privada i d'altres que tenen incidència en la seguretat. Aquesta interacció amb administracions i actors policials de divers nivell territorial, així com amb actors de seguretat de l'àmbit privat, es correspon amb el que podríem qualificar de governança aplicada a la

seguretat. En les nostres societats complexes existeixen múltiples i diversos actors que actuen en àmbits que també estan interconnectats. En aquest context, els poders públics no poden limitar-se a gestionar els seus propis recursos, sinó que han de ser capaços d'incorporar tots aquells actors existents en el seu àmbit material de competència per tal de fer-los participar en les polítiques públiques. Cadascú des del seu àmbit pot fer contribucions inestimables que sota el paraigua i el lideratge de l'Administració han de proporcionar millores substancials en la gestió de les nostres ciutats i, de forma més extensiva, en la seguretat de la societat.

En l'àmbit de la violència masclista i domèstica, la Direcció General d'Administració de Seguretat té atribuïdes funcions que consisteixen a implementar i avaluar el model d'actuació per a l'atenció a les dones que pateixen la violència masclista, i a promoure la planificació estratègica, actuacions i estudis de sensibilització, informació i divulgació en matèria d'igualtat en els àmbits competencials del Departament.

En aquest context, com explicarem tot seguit, la Direcció General d'Administració de Seguretat també ha volgut traslladar aquest caràcter sistèmic i integral a la protecció de les víctimes i ampliar tant els col·lectius afectats preferentment com els actors implicats en la seva necessària protecció.

2. La protecció de les víctimes

Tot i que és cert que la victimologia i la protecció a les víctimes en general inclouen les víctimes de qualsevol activitat delictiva, els poders públics, tradicionalment, han donat una atenció preferent a aquelles víctimes que ho eren en funció de pertànyer a col·lectius de risc o que es trobaven en una situació d'especial feblesa, sovint per desequilibris estructurals. Com esmenta Josu Gondra en el seu article, la raó és clara: tot i que tota la violència és negativa i els poders públics estan obligats a reduir-la a la més mínima expressió, hi ha dues violències de naturalesa molt diferent: aquella que es produeix entre iguals que entren en un conflicte que no solucionen pacíficament i que acaba amb la utilització de la força de manera il·lícita, i aquella altra que és patida per persones per raó de la seva situació de feblesa, de desigualtat estructural.

Un exemple molt clar que s'ha posat sobre la taula en els darrers anys ha estat el de la violència contra les dones, qualificada pel Parlament de Catalunya com a violència masclista (a través de la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista). El rol i la posició social de les dones les ha situat històricament en una situació de dependència i de desigualtat en relació amb els homes que ha facilitat la seva conversió en víctimes d'actes de dominació i de violència, sovint brutals.

Les circumstàncies que han facilitat que aquesta violència contra les dones es produeixi responen a causes molt més estructurals i diverses, derivades d'un sistema patriarcal que fonamenta la discriminació per raó del gènere. Per això, la lluita contra aquesta violència requereix no només la intervenció de la policia i del poder judicial en la protecció i defensa de les víctimes, sinó també d'altres àmbits institucionals i socials que possibilitin les transformacions necessàries per superar aquesta desigualtat estructural que afavoreix aquesta

violència. A aquest repte és al que intenta respondre el Parlament de Catalunya amb l'esmentada Llei 5/2008, de la qual ens ocuparem més endavant.

Tot i que la violència contra les dones és un problema que afecta les bases de la nostra convivència, no és, dissortadament, l'única violència injusta deguda a desigualtats estructurals. Encara que la situació de les dones ve dels orígens de la nostra història, els poders públics ja havien dedicat anteriorment atenció a la defensa i protecció d'un altre grup social en una situació de feblesa estructural, el dels menors. És evident que els éssers humans, des del moment del seu naixement fins a arribar a l'edat adulta, estan en una situació de feblesa, per la manca de desenvolupament personal i social i per la dependència en tots els sentits del món dels adults. Això fa que siguin necessaris nombrosos i intensos actes tant de socialització com de prevenció per part tant de la família com d'altres institucions socials i públiques. Mentre aquest procés no els faci prou coneixedors de l'entorn on hauran de viure, i dels drets i deures que hi tenen reconeguts i de com exercir-los, els infants i també els més joves, són més vulnerables que altres col·lectius i, per tant, tenen un major risc de poder ser objecte d'abusos en els diferents àmbits en què es mouen –el familiar, l'entorn escolar, com en la resta de relacions socials. En són mostra evident les dades tant de maltractaments en l'àmbit familiar com de maltractaments freqüents a l'escola (*bullying*).

És evident que qualsevol país que vulgui tenir un futur ha de protegir els seus infants i joves fins que tinguin un desenvolupament suficient que els permeti relacionar-se amb els altres en una relació d'igualtat. Una infantesa amb experiències de victimització pot tenir conseqüències nefastes per a l'edat adulta de les persones, amb conseqüències personals i morals molt greus.

A banda dels infants i joves, hi ha un altre col·lectiu que mereix atenció especial si se'n vol garantir la seguretat: la gent gran. En aquest sentit, no s'ha de menystenir que la nostra societat, sobretot a causa dels avanços científics i de l'estat del benestar (ara en una crisi rellevant), ha vist com els darrers trenta anys ha incrementat l'esperança de vida de manera notòria i això ha fet que el col·lectiu de persones de 65 anys o més hagi passat de constituir un 11,19% del total l'any 1981 a un 17,01% l'any 2011.¹ L'envelliment va sovint acompanyat –sobretot a partir de certa edat– d'un empitjorament de les condicions físiques i mentals de què es gaudeix, circumstàncies que comporten que la gent gran pugui trobar-se amb freqüència en condicions de feblesa i de desigualtat respecte a la resta de la població. També cal afegir-hi altres factors, com ara la progressiva desaparició del rol de la família extensa envers els familiars més grans o de la figura del cuidador, una major desvinculació entre els membres de la família o la solitud o l'aïllament que en general pateixen moltes persones grans. Tots aquests factors comporten que no sigui infreqüent, per exemple, trobar gent gran en condicions de precarietat social i econòmica o que són objecte de maltractament o d'engany, ja sigui en l'àmbit familiar i/o social.

Per corregir-ho, i vetllar per les seves condicions de vida i en particular per la seva seguretat, i garantir-les, cal, doncs, una intervenció preventiva i protectora des dels poders públics dirigida a vigilar que no es vulnerin els drets de les persones grans.

¹ Vid. <http://www.idescat.cat/territ/basicterr?TC=5&V0=3&V1=3&V3=914&V4=915&ALLINFO=TRUE&PARENT=1&CTX=B>

Per tot això, la Direcció General d'Administració de Seguretat ha cregut oportú ampliar els grups destinataris de les seves actuacions de protecció i de prevenció, mantenint amb la mateixa fermesa i intensitat les activitats contra la violència masclista que es portaven a terme des de fa anys, però complementant-les posant en marxa actuacions amb l'objectiu específic de protegir, a banda de les dones, altres grups també especialment sensibles o vulnerables com són els menors i la gent gran. Aquests tres grups tenen i han tingut un tractament específic per part de la victimologia en l'àmbit internacional per la seva especificitat i la seva rellevància. Encara que es podria interpretar que és un retorn al concepte de violència domèstica, que va estar molt present en les dècades anteriors i que encara és molt vigent en el món de la seguretat i la criminologia (autors tan rellevants en aquest camp com Murray Straus² el continuen utilitzant com a àmbit útil de treball), els àmbits de protecció no es redueixen a l'àmbit domèstic, sinó que inclouen els espais externs a la llar en els quals tant les dones com els nens i la gent gran duen a terme les seves activitats.

Per donar resposta a aquesta realitat i aprofitant l'experiència del programa anterior es va dissenyar i aprovar el **Pla de seguretat i atenció a les víctimes de violència masclista i domèstica**. Aquest pla respon a la necessitat d'actuar pel que fa a la problemàtica dels maltractaments a les persones amb un major risc de victimització com són les dones, els menors i la gent gran, i el seu desplegament correspon a la Direcció General d'Administració de Seguretat.

Les funcions principals del Pla són preservar la seguretat de col·lectius especialment vulnerables i protegir-los en cas de qualsevol indicatiu de maltractament allà on es produeixi. Un dels aspectes més rellevants és que planteja una millora en els sistemes d'actuació orientada a un millor coneixement de l'entorn de la víctima, per dur a terme una actuació més preventiva, que permeti evitar en la seva fase inicial casos de maltractament que podrien derivar en situacions permanents de violència, que tendeixen a agreujar-se i que poden posar en perill la salut física i psicològica de qualsevol persona i evitar la revictimització, a la qual es veuen sotmeses moltes persones que pateixen processos de violència.

Així doncs, aquest Pla se centra en les víctimes de *violència masclista*, que és aquella que s'exerceix contra les dones (inclou la violència de gènere) i que avui dia suposa un 80% dels delictes de maltractament. I també cobreix tota aquella violència anomenada *violència domèstica*, que és la que exerceix un individu sobre un o més membres de la unitat familiar, focalitzant-se sobretot en dos col·lectius per la seva vulnerabilitat, com són els i les menors i la gent gran. El Pla tracta tres àmbits conceptuals diferents que cal tenir presents:

- **Violència masclista:** d'acord amb la Llei 5/2008, és la que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual i/o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat. La víctima és sempre una dona i l'autor un home. La

² Murray A. Straus, The controversy over domestic violence by women. A methodological, theoretical and sociology of science analysis...

violència masclista es pot manifestar en diversos àmbits: la violència masclista en l'àmbit de la parella, en l'àmbit familiar, en l'àmbit laboral i en l'àmbit sociocomunitari.

- **Violència de gènere:** és aquella que, com a manifestació de la discriminació, la situació de desigualtat i les relacions de poder dels homes sobre les dones, s'exerceix sobre aquestes per part de qui n'és o n'ha estat cònjuge o de qui està o ha estat lligat a elles per relacions similars d'afectivitat, encara que sense convivència.
- La víctima és sempre una dona i l'autor del delictes un home. La conceptualització de la violència de gènere de la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere només recull la violència en el si de la parella o exparella. No inclou totes les possibles manifestacions de violència contra les dones (agressions sexuals, laborals, mutilació genital femenina, matrimonis forçats, etc.) definides pels organismes internacionals ONU, Consell d'Europa i Unió Europea, que sí que recull la Llei catalana 5/2008 com a formes de violència masclista i que també s'inclouen en el Pla.
- **Violència domèstica:** és aquella que fa referència als actes de maltractament físic, psíquic, sexual o altres tractes vexatoris que una determinada persona exerceix sobre un o més membres del seu nucli familiar. Els autors dels fets i les víctimes poden ser tant homes com dones.

Els objectius estratègics del Pla de seguretat són:

- **Reduir sensiblement el nombre de víctimes, amb una aproximació al coneixement del seu entorn.**
- **Garantir la seguretat de la víctima, implementant un sistema propi de valoració del risc i fent un seguiment eficaç de les ordres de protecció.**
- **Assegurar i millorar l'atenció a les víctimes, perfeccionant la coordinació, agilitzant la tramitació i evitant la revictimització.**

Per assolir aquests objectius el Pla incorpora dos grans mecanismes: un programa de seguiment personalitzat dels expedients de les víctimes i un protocol de valoració del risc. Aquest protocol permet actuar no només des d'una actuació policial reactiva, sinó de manera preventiva, i fa necessari impulsar la col·laboració i el treball en xarxa en cinc grans àmbits: seguretat, justícia, benestar social, educació i sanitat. Aquest treball interdepartamental i multidisciplinari és imprescindible per tenir coneixement de totes les intervencions que poden afectar la valoració del risc i fer un seguiment correcte de la víctima.

Els eixos bàsics d'actuació d'aquest Pla són quatre, d'acord amb la Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista:

- **Prevenió:** Element clau i on es bolquen els esforços per poder donar resposta a la violència primerenca, per evitar-ne la cronicitat o bé treballant aspectes de sensibilització i informació (com pot ser a través de xerrades als centres educatius).

- **Detecció:** S'entén per *detecció* la posada en funcionament de diferents instruments tècnics que permetin identificar i fer visible el problema de la violència, tant si apareix de manera precoç com si es tracta d'una violència crònica. La detecció a través de la unitats de seguretat ciutadana ens podrà permetre intervenir per evitar-ne el desenvolupament i la cronicitat.
- **Atenció:** En aquest eix s'ha de garantir la seguretat i proporcionar informació detallada sobre els recursos i els procediments que faciliten la resolució de la situació. Els equips professionals han de facilitar una atenció de qualitat que situï les dones, els infants o la gent gran en el centre de l'atenció, per potenciar les seves habilitats personals i evitar la victimització secundària. La creació de nous procediments policials permetrà unificar el model d'atenció policial arreu del territori.
- **Recuperació o protecció:** Seguir acompanyant la persona un cop ha sortit del procés de violència, garantint la seguretat i donant sortida a través de derivacions acompanyades a altres departaments i/o entitats per donar resposta a les necessitats. Serà clau poder determinar el nivell de risc de la persona per portar a terme les mesures de seguretat pertinents.

3. La intervenció en violència masclista i domèstica. El nou paradigma: Anàlisi de l'entorn. Ecosistema de la víctima

El concepte d'*ecosistema* (Bronfenbrenner, 1987³) s'aplica en el marc de la seguretat a la violència masclista i domèstica perquè facilita l'anàlisi i l'actuació en els contextos cultural, social i individual; posa en evidència la interrelació dinàmica que s'estableix entre ells, tenint en compte la naturalesa multicausal i multidimensional d'aquesta violència, i, en conseqüència, avala la implantació de respostes i eines d'intervenció integrals.

L'anàlisi de l'entorn, doncs, es fonamenta en la identificació dels elements de risc, així com dels elements de protecció en cada un dels diferents sistemes, un plantejament que facilita una actuació policial més acurada i focalitzada en els factors clau.

A partir del coneixement de l'entorn de la víctima, es poden articular plans de seguretat que facin augmentar la rellevància del treball preventiu, per evitar episodis de violència més greus i poder intervenir anticipadament, gestionant amb la mateixa víctima els recursos dels seus diferents entorns.

Els elements de risc seran aquells aspectes que caldrà controlar de manera més directa i per als quals caldrà cercar elements protectors que facin disminuir aquest risc o fins i tot puguin arribar a neutralitzar-lo. La implicació dels diferents actors de la xarxa d'atenció, així com la coordinació entre ells serà un element clau per a la intervenció policial.

La possibilitat de desgranar el context de les víctimes per mitjà de la recollida d'informació concisa i acurada i a través d'un instrument de valoració de risc, creat i desenvolupat, així com d'una eina de recollida d'informació sobre l'entorn i un mapa de recursos adequat a cada

³ Urie Bronfenbrenner. *La ecología del desarrollo humano*. Barcelona: Paidós, 1987.

context facilitarà una intervenció més eficaç i més adient per fer disminuir la violència i reduir els nivells d'inseguretat que pateixen les víctimes de violència masclista i domèstica.

Un dels elements clau d'aquest enfocament és potenciar una valoració del risc de violència per part de la policia. A aquest efecte s'ha dissenyat una eina tecnològica de seguiment de víctimes que ja s'explica de manera precisa en l'article de Joaquim Bayarri i d'Eduard Sallent, que a dia d'avui ja està implementada a totes les comissaries de la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra.

4. La intervenció en protecció de menors

Tot i que en l'àmbit internacional els estudis fan múltiples definicions del concepte de maltractament infantil, conflueixen en alguns elements recollits per les Nacions Unides a la Convenció dels Drets del Nen, l'article 19 de la qual defineix el concepte com “tota forma de perjudici o abús físic o mental, distracció o tracte negligent, maltractaments o explotació, inclòs l'abús sexual, mentre el nen es trobi sota la custòdia dels pares, d'un representant legal o de qualsevol altra persona que el tingui al seu càrrec”. Per tant, els maltractaments a menors són totes aquelles accions o omissions habituals que posen en perill la salut física o mental o la seguretat d'un menor de 18 anys per part dels seus familiars o de qui en sigui la persona responsable.

Els maltractaments exercits sobre menors poden ser: físics, psíquics, sexuals, intoxicacions o drogoaddiccions, i/o abandonament o negligència.

Entre les accions que s'estan duent a terme en aquest àmbit destaquen:

- Creació d'un grup de treball amb la Direcció General d'Administració de Seguretat i membres de la PG-ME amb els objectius de millorar la transferència de les dades i els protocols d'actuació entre la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència i la PG-ME per millorar el seguiment, l'atenció i la protecció dels menors que pateixen maltractaments.
- Dotar d'eines la policia per a la valoració i tractament operatiu de la situació de les víctimes de violència masclista i domèstica que pertanyen al col·lectiu de menors.
- Estudi de l'entorn de la víctima i els factors de protecció dels menors víctimes de maltractaments.
- Revisió de protocols sobre els maltractaments a menors del territori respecte a la coordinació de la PG-ME amb la xarxa de suport.

5. La intervenció per protegir la gent gran

La definició de maltractament a les persones grans ha aconseguit cert consens en la proposada per l'Organització Mundial de la Salut (OMS) l'any 2002 a la Declaració de Toronto: "El maltractament a les persones grans es defineix como l'acció única o repetida, o la falta de la resposta apropiada, que succeeix dins de qualsevol relació on existeix una expectativa de confiança i la qual produeix dany o angoixa a una persona gran."

Els maltractaments en aquesta població es consideren tant les accions com les omissions dutes a terme habitualment en l'àmbit familiar que comporten un dany o amenaça de dany per a la salut o el benestar d'una persona de més de 65 anys.

La gent gran és un col·lectiu d'especial vulnerabilitat perquè poden presentar elements de dependència, física, econòmica o emocional, de la resta dels membres de la família més propera o dels recursos de l'Administració. Així mateix, hi ha altres factors que poden fer a la persona gran vulnerable, com l'aïllament de la víctima i la possibilitat de no tenir una xarxa de persones conegudes de confiança (i manca d'espais relacionals).

Entre les accions específiques que s'estan portant a terme en aquest àmbit podem destacar:

- Participació en el Protocol marc i orientacions d'actuació contra els maltractaments a les persones grans del Departament de Benestar Social i Família, mitjançant una comissió de treball conjunta amb la Creu Roja, l'ICD i l'Obra Social "la Caixa".
- Creació del grup de treball de gent gran amb la Direcció General d'Administració de Seguretat i membres de la PG-ME per portar a terme accions dirigides a la revisió de les instruccions operatives i a la valoració de la situació de les víctimes de violència masclista i domèstica de l'àmbit de les persones grans (indicadors de sospita i qüestionari de valoració de risc), formació específica, estudi de l'entorn de la víctima, creació d'un circuit policial per a la prevenció, l'atenció, la denúncia i el seguiment per a casos de maltractament a persones grans o creació d'un protocol o guia policial sobre el model d'atenció a les persones grans víctimes de violència masclista i/o domèstica, entre d'altres.
- Treball de coordinació amb la xarxa de suport per tal de poder definir un circuit de derivació de casos d'urgència i de no urgència.

6. Conclusions

L'atenció a les víctimes (especialment les víctimes de violència masclista i domèstica) és un àmbit en què ja hi ha un treball consolidat, basat en l'experiència en l'aplicació de diversos programes, tant dins de la policia com d'altres actors del Departament d'Interior i d'altres departaments de la Generalitat, així com en el treball que s'ha dut a terme en l'àmbit sociocomunitari. Totes aquestes experiències han servit per millorar l'assistència que actualment s'ofereix a les víctimes per tal d'apaivagar les conseqüències físiques, psicològiques i socials de les seves experiències traumàtiques. El nou Pla, i les noves

actuacions, protocols i instruccions, han servit per recollir i aprofitar els nous coneixements en la matèria, així com per superar les deficiències dels instruments anteriors.

Les conclusions centrals que es desprenen de l'experiència dels projectes duts a terme fins ara són bàsicament les següents:

- Cal ampliar el ventall de col·lectius especialment sensibles que s'han de protegir, especialment els infants i la gent gran, sense afeblir els programes i les accions adreçades a la protecció de les dones, que continuen essent un col·lectiu que pateix una desigualtat estructural que n'afavoreix la vulnerabilitat.
- El coneixement de l'entorn de les víctimes és clau per tal de dissenyar eines de protecció i de reparació, ja que les circumstàncies que envolten les víctimes són les que poden afavorir o dificultar el seu procés tant de victimització com de superació de les experiències traumàtiques viscudes, sense menystenir, però, la necessitat del seu propi apoderament.
- El treball de la policia té una gran rellevància de cara a la protecció de les víctimes que pertanyen als col·lectius en risc. Però, a causa de la influència d'un entorn canviant, i, per tant, de múltiples factors i actors, l'eliminació de les circumstàncies que posen els membres d'aquests col·lectius en situació de major vulnerabilitat supera amb escreix les funcions i les capacitats de la policia.
- Les entitats públiques i privades que treballen en el seu dia a dia amb aquestes víctimes són un factor molt important per a l'èxit en l'eradicació d'aquests tipus de violència. Cal establir dinàmiques de treball entre la Direcció General d'Administració de Seguretat, la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra i aquestes entitats per recollir les aportacions i experiències d'uns i altres, per tal d'alinejar els interessos i objectius d'actuació, de manera que existeixi la màxima implicació dels diferents actors de la societat en la protecció d'aquestes víctimes i en l'eliminació de les causes que provoquen la violència masclista i domèstica.

En definitiva, és imprescindible que en el disseny dels programes i actuacions es tinguin en compte tots els actors que poden contribuir a la detecció de les situacions de risc i a la reacció davant de cada incident, i que parteixin del reconeixement i l'ús del treball en xarxa. Només amb el reconeixement de tots els actors de la seguretat i de les seves respectives aportacions i responsabilitats els programes i actuacions tindran efectes multiplicadors importants i respondran a una lògica homogènia que afavoreixi l'assoliment dels objectius comuns prèviament establerts.

**Montse
Gatell**

Presidenta de
l'Institut Català de
les Dones

Les polítiques del Govern de la Generalitat per eradicar la violència masclista

L'Institut Català de les Dones proporciona eines de prevenció i sensibilització, intervenció i coordinació

Resum

La lluita contra la violència masclista és una prioritat per al Govern de Catalunya. Per avançar efectivament en l'eradicació de la violència masclista cal continuar eliminant les estructures que ens impedeixen arribar a la plena i real igualtat d'oportunitats. Les desigualtats que encara vivim pel fet de néixer dona o home estan entre les causes profundes d'aquesta xacra. Les eines de què disposem són òptimes i necessàries i cal seguir treballant amb fermesa per eradicar la violència masclista de la nostra societat. A Catalunya disposem de la Llei 5/2008, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, aprovada per unanimitat del Parlament de Catalunya, que dóna molta importància a la prevenció i la sensibilització, ha definit la Xarxa d'atenció i recuperació integral a les dones en situacions de violència masclista, i ha permès desenvolupar importants instruments d'acció de govern per lluitar de manera coordinada contra la violència masclista que en aquests moments ja són una realitat.

Paraules clau

Institut Català de les Dones (ICD), violència masclista, prevenció, sensibilització, intervenció, coordinació

1. Introducció

L'Institut Català de les Dones¹ és l'òrgan del Govern de la Generalitat que lidera i coordina les actuacions en favor de la igualtat d'oportunitats entre les dones i els homes, que inclouen la lluita contra la violència masclista. Des de l'Institut Català de les Dones teixim la nostra actuació sobre tres eixos fonamentals: l'educació en la igualtat, la lluita contra la violència masclista i la promoció del lideratge femení en l'àmbit del treball. Tots ells comparteixen l'objectiu d'eliminar les desigualtats entre dones i homes. I al darrere hi ha una certesa: que la violència masclista només es podrà resoldre si aconseguim una societat plenament igualitària on no hi hagi desigualtats pel fet d'haver nascut home o dona.

Com a societat podem tenir les eines òptimes per a la detecció, l'atenció i la recuperació de les dones que es troben en situació de violència masclista, però només un canvi en profunditat de l'imaginari i de les estructures socials i culturals ens permetrà actuar anticipadament i de manera totalment eficaç. La violència masclista representa l'expressió extrema del poder ancestral i històric que han exercit els homes sobre les dones en la nostra societat. Aquesta és l'arrel profunda i estructural de la violència masclista que fa que la nostra societat avanci més lentament del que voldríem en l'eradicació d'aquesta xacra. Cal, doncs, un canvi important en l'imaginari col·lectiu, que suposa una nova manera de relacionar-nos els uns amb les altres en tots els àmbits. Aquest és l'objectiu que impregna tota l'acció de govern de la Generalitat de Catalunya que l'Institut Català de les Dones vol ajudar a construir i liderar.

2. Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista

Per lluitar contra aquesta xacra, a Catalunya disposem d'una legislació específica, la Llei 5/2008, del dret de les dones a eradicar la violència masclista,² aprovada per unanimitat del Parlament de Catalunya, que recull les actuacions que els poders públics catalans hem de dur a terme contra la violència masclista. La importància d'aquest instrument legal rau en el fet que posa al centre les dones com a subjectes de dret i considera la violència masclista com una greu vulneració dels seus drets humans i llibertats fonamentals, així com un impediment per assolir la plena ciutadania, la seva autonomia i llibertat.

Defineix la violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones, i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, intimidacions o coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat.

El text reconeix la importància dels aspectes preventius i subratlla les mesures de sensibilització, prevenció i detecció precoç com a principis fonamentals en l'eradicació

¹ <<http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones>>

² Per a més informació vegeu <[Llei del dret de les dones a eradicar la violència masclista](#)>.

d'aquesta greu problemàtica social. Aquesta norma també estén l'àmbit de protecció a les filles i fills dependents; amplia les formes de la violència masclista, ja que inclou la violència econòmica, a més de les formes de violència masclista ja més conegudes (física, psicològica i sexual); els àmbits on s'exerceix (laboral, parella, familiar, i també social o comunitari), i amplia les formes d'identificació d'aquestes situacions establint que no és imprescindible l'acreditació penal per accedir als drets reconeguts per la llei.

2.1 Formes i àmbits de la violència masclista

En concret, les formes d'exercir la violència masclista queden definides a la Llei 5/2008 de la manera següent:

- **Violència física** (qualsevol acte o omissió, intencional o negligent, de força contra el cos d'una dona, amb resultat o risc de produir lesió física o dany).
- **Violència psicològica** (tota conducta o omissió intencional que produeixi en una dona desvaloració o patiment, mitjançant amenaces, humiliació, vexacions, exigència d'obediència o submissió, coerció verbal, insults, aïllament o qualsevol altra limitació del seu àmbit de llibertat).
- **Violència sexual i abusos sexuals a dones i menors** (qualsevol acte de naturalesa sexual no consentit per les dones, inclosa l'exhibició, l'observació, la imposició mitjançant violència, intimidació, prevalença o manipulació emocional, de relacions sexuals, amb independència que la persona agressora tingui o no relació conjugal, de parella, afectiva o de parentiu amb la dona o la menor).
- **Violència econòmica** (la privació intencionada i no justificada de recursos per al benestar físic o psicològic d'una dona i, si escau, de llurs filles o fills, així com la limitació en la disposició dels recursos propis o compartits en l'àmbit familiar o de parella).

I els àmbits també es defineixen com els següents:

- Violència en l'àmbit de la **parella** (violència física, psicològica, sexual o econòmica exercida sobre les dones i perpetrada per l'home que n'és o n'ha estat el cònjuge o la persona lligada per relacions similars d'afectivitat).
- Violència en l'àmbit **familiar** (violència física, sexual, psicològica o econòmica, exercida sobre les dones tant majors com menors d'edat, que es dona en el si de la família, perpetrada per membres de la mateixa família i que està determinada pel marc de les relacions afectives i els lligams de l'entorn familiar).
- Violència en l'àmbit **laboral** (violència física, sexual o psicològica, que es pot produir tant al centre de treball i durant la jornada laboral, com fora del centre i de les hores de treball, sempre que tingui relació amb la feina).
- Violència en l'àmbit **social o comunitari**

- Agressions sexuals (ús de la violència física i sexual exercida sobre les dones majors o menors d'edat que està determinada per l'ús premeditat del sexe com a arma per demostrar el poder i abusar-ne).
- Assetjament sexual.
- Tràfic i explotació sexual de dones i nenes.
- Mutilació genital femenina o risc de patir-la. Inclou qualsevol procediment que impliqui una eliminació total o parcial dels genitals femenins o hi produeixi lesions, encara que hi hagi consentiment exprés o tàcit de la dona.
- Matrimonis forçats.
- Violència derivada dels conflictes armats. Inclou totes les formes de violència contra les dones que es produeixen en aquestes situacions, com ara l'assassinat, la violació, l'esclavatge sexual, l'embaràs, l'avortament i l'esterilització forçades, la infecció intencionada de malalties, la tortura o els abusos sexuals.
- Violència contra els drets sexuals i reproductius de les dones, com ara els avortaments selectius i les esterilitzacions forçades.

3. Xarxa d'atenció i recuperació integral a les dones en situacions de violència masclista³

La Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista també destaca perquè defineix quina ha de ser la Xarxa d'atenció i recuperació integral a les dones en situacions de violència masclista, que, ja desplegada, consta dels serveis següents:

3.1 Servei d'atenció telefònica especialitzada

La Línia d'atenció a les dones en situació de violència masclista, 900 900 120,⁴ va atendre l'any passat 9.989 trucades, que suposen una mitjana mensual de 832 atencions. El 65% van ser produïdes per situacions de violència psicològica, el 28,1% per violència física, el 5,2% per violència econòmica i l'1,7% per violència sexual.

Un equip de professionals de l'advocacia, la psicologia, el treball social i la medicina atenen en aquest servei les demandes relacionades amb qualsevol forma de violència contra les dones. L'atenció és gratuïta i confidencial, s'ofereix tots els dies de l'any i durant les 24 hores del dia i, quan escau, es facilita la comunicació en un total de 124 llengües.

El 900 900 120 és un primer recurs on les dones poden trucar de forma anònima i expressar la situació viscuda (en molts casos, per primera vegada) i on se'ls ofereix una derivació tan acompanyada com es pugui als serveis més adients de la Xarxa d'intervenció integral contra la

³ Per a més informació vegeu <[Xarxa d'atenció i recuperació integral a les dones en situacions de violència masclista](#)> i <[Altres serveis de la Xarxa d'atenció i recuperació integral](#)>.

⁴ Per a més informació vegeu <[900 900 120 contra la violència masclista](#)>

violència masclista. En les situacions més extremes també es fa el contacte directe amb els serveis d'emergències policials i de salut.

3.2 Serveis d'informació i atenció a les dones (SIAD)

Els SIAD ofereixen informació, orientació i assessorament en tots aquells aspectes relacionats amb la vida de les dones: àmbit laboral, social, personal, familiar i altres, i són una primera via d'entrada a la Xarxa per a les dones en situació de violència masclista. La Llei del dret de les dones a eradicar la violència masclista estableix el context de treball i el desenvolupament territorial d'aquests serveis i els defineix com a serveis que incrementen l'eficàcia en l'actuació envers la sensibilització social, la prevenció i la detecció de les situacions de violència masclista. Aquests serveis són de competència municipal.

L'Acord marc de col·laboració entre l'Institut Català de les Dones i les entitats municipalistes, la Federació de Municipis de Catalunya i l'Associació Catalana de Municipis i Comarques per al desplegament dels SIAD té l'objectiu d'enfortir les polítiques locals de suport a les dones i promoure la consolidació d'espais de referència que atenguin les seves demandes. Aquest marc de col·laboració i coordinació interinstitucional respon a criteris d'equilibri territorial i universalitza l'accés a aquests serveis. Catalunya disposa actualment d'un total de 100 serveis d'aquestes característiques. De gener a octubre de 2012 aquests serveis van atendre 27.699 dones. D'aquestes, 8.206 van ser ateses per qüestions relacionades amb la violència masclista.

3.3 Serveis d'atenció i acolliment d'urgències

Es tracta de serveis especialitzats que han de facilitar acolliment temporal, de curta durada, a les dones que estan o han estat sotmeses a situacions de violència masclista i, si és el cas, a les seves filles i fills, per tal de garantir-ne la seguretat personal. Així mateix, han de facilitar recursos personals i socials que permetin una resolució de la situació de crisi.

3.4 Serveis d'acolliment i recuperació

Són serveis especialitzats, residencials i temporals, que ofereixen acolliment i atenció integral per possibilitar el procés de recuperació i reparació a les dones i a les seves filles i fills dependents, que requereixen un espai de protecció a causa de la situació de risc motivada per la violència masclista, tot vetllant per la seva autonomia. L'any 2012 hi havia 6 serveis d'aquestes característiques, que van atendre 50 unitats familiars (142 dones i 204 infants).

3.5 Serveis d'acolliment substitutoris de la llar

Són serveis temporals que actuen com a substitutoris de la llar i que disposen de suport personal, psicològic, mèdic, social, jurídic i de lleure, duts a terme per professionals especialitzats, per facilitar la plena integració sociolaboral a les dones que es troben en situació de violència. L'any 2012 van atendre 38 unitats familiars (78 dones i 89 infants).

3.6 Serveis d'intervenció especialitzada (SIE)

Es tracta de serveis especialitzats que ofereixen una atenció integral i recursos en el procés de recuperació i reparació a les dones que han estat o estan en situació de violència, i també a les seves filles i fills. Així mateix, han d'incidir en la prevenció, la sensibilització i la implicació comunitària. Actualment hi ha 7 SIE en funcionament ubicats a Lleida, Girona, el Baix Llobregat, les Terres de l'Ebre, Tarragona, la Catalunya Central i l'Alt Pirineu i Aran. I està previst que es completi el desplegament de la xarxa de SIE amb un nou recurs al Maresme. L'any passat es van atendre al conjunt de SIE de Catalunya 2.227 dones i 675 infants.

3.7 Serveis tècnics de punt de trobada

Són serveis destinats a atendre i prevenir, en un lloc neutral i transitori, la problemàtica que sorgeix en els processos de conflictitat familiar. S'hi accedeix per ordre judicial. Actualment hi ha 22 serveis d'aquestes característiques en el territori de Catalunya i han atès 1.326 famílies i 1.683 infants.

3.8 Serveis d'atenció a la víctima del delicte

Tenen com a finalitat, entre d'altres, oferir a les dones informació i suport en els procediments legals que es deriven de l'exercici dels drets que els reconeix la legislació vigent. Actualment hi ha 5 oficines a tot Catalunya.

3.9 Serveis d'atenció policial

Són els recursos especialitzats que tenen com a finalitat garantir el dret a la protecció i a la seguretat de les dones que es trobin en situació de violència masclista, i també dels seus fills i filles dependents.

4. Instruments d'acció de govern

La Llei del 2008 defineix importants instruments d'acció de govern per lluitar contra la violència masclista que en aquests moments són una realitat.

4.1 Comissió Nacional per a una Intervenció Coordinada contra la Violència Masclista⁵

La Comissió Nacional per a una Intervenció Coordinada contra la Violència Masclista (CNVM) és el màxim òrgan de coordinació interinstitucional. L'objectiu és impulsar, seguir i avaluar les actuacions sobre la violència masclista que duu a terme la Generalitat. També s'encarrega de fomentar la participació i la col·laboració del Govern amb les entitats i els òrgans de la societat

⁵ Per a més informació vegeu <[Comissió Nacional per a una Intervenció Coordinada contra la Violència Masclista](#)>.

que treballen en aquest àmbit, i impulsa el treball en xarxa de tots els agents que intervenen davant d'aquesta problemàtica, essencial per aconseguir la màxima eficiència.

La CNVM organitza la seva tasca en diferents grups de treball de nivell tècnic. Actualment s'han constituït els següents:

1. Grup de treball de seguiment tècnic integral per a una intervenció coordinada contra la violència masclista
2. Grup de treball per a l'abordatge de situacions de tràfic de persones amb finalitat d'explotació sexual
3. Grup de treball per a l'abordatge de la mutilació genital femenina

Poden formar part de la CNVM, a discrecionalitat de les mateixes entitats, representants dels òrgans i les entitats següents:

- Presidents o presidentes de les meses institucionals dels circuits territorials contra la violència masclista
- Consell de l'Audiovisual de Catalunya
- Delegació del Govern a Catalunya
- Membres de la carrera judicial que prestin servei en jutjats o tribunals de Catalunya
- Fiscalia Superior de Catalunya
- Consell d'Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya
- Consell de Col·legis de Metges de Catalunya
- Col·legi d'Educaadores i Educadors Socials de Catalunya
- Consell de Col·legis de Diplomats en Infermeria de Catalunya
- Associació d'Infermeria Familiar i Comunitària de Catalunya
- Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya
- Col·legi de Pedagogs de Catalunya
- Col·legi de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya
- Societat Catalana de Medicina Familiar i Comunitària
- Associació Catalana de Llevadores
- Col·legi Professional de Periodistes de Catalunya
- Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals
- Consell Nacional de Dones de Catalunya i dues representants d'entitats de dones que integren aquest Consell, proposades per la Comissió Permanent i nomenades pel Plenari
- Consell de la Gent Gran de Catalunya
- Consell Nacional de la Joventut de Catalunya

- Consell Interuniversitari de Catalunya
- Taula de Ciutadania i Immigració
- Federació de Municipis de Catalunya
- Associació Catalana de Municipis i Comarques
- Una persona de cada Diputació provincial
- Organitzacions sindicals més representatives en l'àmbit de Catalunya
- Organitzacions empresarials més representatives en l'àmbit de Catalunya
- Consell de Relacions Laborals

4.2 Protocol per a una intervenció coordinada contra la violència masclista⁶

La Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista estableix la creació del Protocol per a una intervenció coordinada contra la violència masclista com el marc que fixa quin ha de ser el model d'intervenció coordinada a tot el territori. Concreta el procediment de les actuacions, així com les responsabilitats dels sectors implicats en el tractament de la violència masclista, amb l'objectiu de garantir la prevenció, l'atenció eficaç i personalitzada, i la recuperació de les dones i els seus fills i filles que es troben en situació de risc o que són víctimes de la violència masclista.

El Protocol marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista va ser elaborat per l'Institut Català de les Dones amb la col·laboració dels diferents departaments de la Generalitat i configura el model d'actuació a partir del qual s'estructuren els circuits territorials, tot adaptant-se a les realitats locals. Estableix com han de ser els estàndards de servei en els diferents nivells d'atenció a les dones afectades per violència masclista a tot Catalunya i dona especial importància al treball en xarxa. Els quatre eixos d'actuació són: la prevenció, la detecció, l'atenció i la recuperació.

4.3 Circuits territorials

Els circuits territorials per a l'abordatge de la violència masclista⁷ que es creen a Catalunya desenvolupen els seus propis itineraris d'atenció a les dones que pateixen violència, coordinant-se amb els nivells locals, comarcals, intercomarcals i nacional. En la seva elaboració, hi participen àmpliament els ens locals, els grups de dones i les persones professionals implicades en l'abordatge de la violència masclista de cada territori. Els circuits organitzen un veritable treball en xarxa que ha de servir per evitar la revictimització de les dones que viuen situacions de violència masclista i optimitzar els recursos existents.

Els objectius dels circuits són contribuir decisivament a l'eradicació de la violència masclista a partir d'un model d'intervenció que situa les dones com a subjectes actius de l'atenció, donar

⁶ Per a més informació vegeu <[Protocol marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista](#)>.

⁷ Per a més informació vegeu <[Circuits territorials per a l'abordatge de la violència masclista](#)>.

una resposta social i institucional integrada i satisfactòria a les dones, adolescents i infants afectats per violència masclista i establir una xarxa territorial i coordinada que vetlli pel desplegament i la millora d'un model d'intervenció integral.

Hi ha circuits impulsats per l'ICD a l'Alt Pirineu i Aran, la Catalunya Central, el Camp de Tarragona, les comarques de Lleida i les Terres de l'Ebre. Cada circuit disposa d'una mesa institucional (màxim òrgan de representació i decisió), una comissió tècnica (òrgan gestor), equips tècnics referents (comarcals) i plenaris (comarcals). Un cop constituïts desenvolupen, entre d'altres, el mapa de recursos del territori i dissenyen i implementen plans formatius específics per als diversos cossos professionals en relació amb la lluita contra la violència masclista.

4.4 Programa d'intervenció integral contra la violència masclista

Actualment s'està treballant en el Programa d'intervenció integral contra la violència masclista 2012-2015 (PIIVM), que s'emmarca dins el Pla estratègic de polítiques de dones del Govern de la Generalitat de Catalunya 2012-2015,⁸ on es desglossa el conjunt d'activitats que el Govern de la Generalitat té previst executar en aquest àmbit.

La Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, en el seu article 84, legitima el PIIVM com l'instrument fonamental de la planificació del Govern de la Generalitat de Catalunya de les polítiques contra la violència masclista.

L'any 2011 va finalitzar el PIIVM anterior, que formava part del Pla de polítiques de dones del Govern de la Generalitat de Catalunya 2008-2011, incorporat com un eix, el 6. Durant el 2012 es va avaluar el pla anterior i es va treballar tècnicament en l'elaboració del PIIVM actual, que està previst que s'aprovi enguany. Cal destacar que, tot i que no està aprovat encara, des de gener del 2012 es continuen executant les actuacions previstes.

Per confeccionar el nou PIIVM s'ha partit de l'avaluació del PIIVM anterior i de l'impacte social de la Llei 5/2008, que també es va finalitzar el gener del 2012. L'elaboració del PIIVM ha seguit un procés participatiu en què ha pres part el Grup de Seguiment Tècnic de la Comissió Nacional per a una intervenció coordinada contra la violència masclista i un grup específic per impulsar la creació del PIIVM, amb representants dels departaments i les unitats més directament implicats en aquest àmbit. En paral·lel es van convocar reunions bilaterals amb aquells departaments o unitats operatives més directament implicats.

El nou PIIVM s'estructura en tres línies estratègiques i cadascuna té definits uns objectius generals, uns d'específics i unes actuacions concretes, així com uns elements clau sobre els quals giren.

a. Sensibilització i prevenció

Transformar la percepció de la ciutadania i dels agents socialitzadors per tal de propiciar canvis en l'imaginari social i cultural de dones i homes que trenquin amb les estructures que

⁸ Per a més informació vegeu <Pla estratègic de polítiques de dones del Govern de la Generalitat de Catalunya 2012-2015>.

legitimen i sustenten totes les formes de violència masclista, en tots els seus àmbits i tenint en compte les situacions específiques. Els elements clau en aquesta línia són el treball amb la joventut, la coeducació, la sensibilització ciutadana i el treball amb homes.

b. Detecció, atenció i recuperació

Garantir l'accés i l'exercici dels drets a les dones, adolescents i infants que pateixen violència masclista i els seus fills i filles. S'ha determinat com a elements clau la detecció professional i la identificació ciutadana.

c. Estructures de coordinació

Garantir les estructures de coordinació necessàries per a una intervenció integral, unificada i de qualitat. En aquesta línia els elements clau són: millorar la intervenció, l'estructura, la intervenció coordinada, els serveis i les prestacions.

En concret, el PIIVM 2012-2015 té 69 actuacions: la majoria, 32, són de la línia estratègica de "Detecció, atenció i recuperació"; 19 de l'apartat "Sensibilització i prevenció", i 18 de l'apartat "Estructures de coordinació". Pel que fa als mecanismes de transversalització, la majoria d'actuacions (38) es vinculen amb la coordinació, 30 amb formació, 20 amb la implicació ciutadana i 30 amb la recerca.

4.5 Altres estructures de coordinació: Gabinet d'anàlisi dels casos d'homicidi per violència masclista

El Gabinet d'anàlisi dels casos d'homicidi per violència masclista⁹ es constitueix el 9 de febrer del 2012 arran dels set casos de dones assassinades per les seves parelles o exparelles durant el mes de gener, situació excepcional per la qual el Govern de la Generalitat constitueix un Gabinet per analitzar-la. L'objectiu és aprofundir en la coordinació existent entre els departaments de la Generalitat implicats i analitzar, principalment, el coneixement i ús que ha fet la víctima i el seu entorn de l'àmplia xarxa de serveis que el Govern i els ens locals tenen a disposició de la ciutadania, especialment els adreçats a ajudar les dones en situació de violència masclista. L'Institut Català de les Dones, òrgan que lidera i coordina les actuacions del Govern en favor de la igualtat d'oportunitats entre les dones i els homes, que inclou la lluita contra la violència masclista, és l'organisme que centralitza la tasca d'aquest Gabinet. La informació que s'obté de les reunions permet avaluar l'eficàcia dels serveis existents i millorar els mecanismes de detecció, prevenció i atenció a les dones que travessen situacions de violència masclista.

5. Actuacions de l'Institut Català de les Dones

Les actuacions que en matèria de violència masclista impulsa actualment l'Institut Català de les Dones, òrgan adscrit al Departament de Benestar Social i Família, s'organitzen en funció

⁹ Per a més informació vegeu <[Gabinet d'anàlisi dels casos d'homicidi per violència masclista](#)>.

de les mateixes tres línies estratègiques en què s'estructura el Programa d'intervenció integral contra la violència masclista 2012-2015: Prevenció i sensibilització; Detecció, atenció i recuperació, i Estratègies de coordinació (els instruments d'aquesta tercera línia s'han explicat a l'apartat 4).

5.1 Prevenció i sensibilització

D'acord amb la Llei 5/2008 s'entén per *sensibilització* el conjunt d'accions pedagògiques i comunicatives encaminades a generar canvis i modificacions en l'imaginari social i per *prevenció* aquelles accions pensades per evitar o reduir la incidència de la problemàtica de la violència masclista per mitjà de la reducció dels factors de risc, i impedit-ne la normalització.

5.1.1 Programa de prevenció de les relacions abusives entre joves i adolescents “Estimar no fa mal”

El programa de prevenció de relacions abusives entre joves i adolescents “Estimar no fa mal. Viu un amor lliure de violència”¹⁰ s'adreça a la població d'entre 10 i 19 anys, a professionals que tenen interacció amb aquest grup de població, i a pares i mares d'adolescents.

Comença a l'etapa de primària i dona resposta a la necessitat que la prevenció de les relacions abusives en les relacions sentimentals sigui un seguit de valors que es transmeten de manera constant i dilatada en el temps, anant més enllà de la influència que suposa una sessió puntual.

“Estimar no fa mal” té per objectiu dotar els i les professionals que treballen directament amb joves adolescents de les competències necessàries per poder fer actuacions de prevenció en aquest camp i incorporar elements de prevenció en matèria de violència masclista en el seu treball diari.

Pel que fa als cursos adreçats al jovent adolescent, l'objectiu és fomentar actituds i creences igualitàries, mostrant nous models de feminitat i masculinitat, i promoure la reflexió a l'entorn dels comportaments abusius vinculats als rols de gènere.

El programa també inclou actuacions adreçades a sensibilitzar pares i mares d'adolescents sobre la violència masclista per dotar-los d'eines de prevenció i detecció i acompanyament dels seus fills i filles.

I també obre una nova línia de treball que facilita formació en prevenció de violència masclista als i les professionals dels circuits territorials per a l'abordatge de la violència masclista, especialment els que treballen amb població jove i adolescent.

Les actuacions d'“Estimar no fa mal” s'inclouen en el Programa d'intervenció integral contra la violència masclista 2012-2015. El curs passat es va iniciar la inclusió de formació en prevenció de relacions abusives dins la parella en el currículum educatiu de l'alumnat de segon curs dels cicles formatius de grau superior (CFGS) d'integració social i d'animació sociocultural, donat que les persones que fan aquesta formació exerciran al llarg de la seva carrera professional

¹⁰ Per a més informació vegeu <Estimar no fa mal. Viu un amor lliure de violència>.

tasques d'intervenció en àmbits de lleure, educatius i socials, i oferiran tallers de prevenció adreçats a l'alumnat d'ESO, PQPI (programes de qualificació professional inicial) i cicles formatius de grau mitjà. El Departament d'Ensenyament ofereix al professorat de secundària i, en especial, al professorat dels CFGS d'integració social i d'animació sociocultural formació específica en prevenció de violència masclista.

La formació al professorat d'aquests dos cicles donarà continuïtat a l'experiència pilot, que finalitzarà aquest curs, on s'hauran format aproximadament 975 alumnes d'integració social i 200 d'animació sociocultural, arribant a fer tallers de sensibilització a 7.400 nois i noies. La inclusió permanent de formació en prevenció en violència masclista dins el CFGS d'animació sociocultural és una realitat durant el curs 2012-2013 i al CFGS d'integració social la incorporació finalitzarà el curs 2013-2014.

També s'ha fet formació en prevenció de relacions abusives al personal d'infermeria que treballa als centres d'educació secundària en el marc del programa Salut i Escola. Es tracta del personal que atén els i les adolescents i el professorat i que també fan intervencions comunitàries (tallers, xerrades...).

Igualment s'ha iniciat un pla pilot als centres penitenciaris de Justícia Juvenil per tal d'oferir formació en aquest àmbit als educadors i educadores dels nois, als quals oferiran tallers de prevenció de relacions abusives, i incorporaran aquest coneixement de manera transversal a totes les intervencions que duguin a terme en la seva tasca diària en aquest tipus de centre.

El programa "Estimar no fa mal" també desenvolupa materials específics adreçats a joves i a professionals. Les actuacions compten amb la col·laboració de la Direcció General de Joventut, del Departament de Benestar Social i Família, i dels departaments d'Ensenyament, Salut, Interior i Justícia.

5.1.2 Exposicions

Dins el catàleg d'exposicions de l'ICD¹¹ es pot demanar en servei de préstec l'exposició *Violència masclista en la parella: desmuntem mites?* La finalitat d'aquesta exposició és revisar alguns mites associats a l'amor romàntic i a la violència masclista. L'any passat es va crear una versió virtual d'aquesta exposició per tal de facilitar la difusió del seu contingut i poder ampliar les accions de prevenció.

5.1.3 Formació a periodistes: curs sobre el tractament de la violència masclista als mitjans de comunicació

En el marc del projecte "Gènere i mitjans de comunicació: Eines per visualitzar les aportacions de les dones",¹² l'Institut Català de les Dones, juntament amb el Consell de l'Audiovisual de Catalunya i el Col·legi de Periodistes de Catalunya, han organitzat cursos monogràfics sobre el tractament mediàtic de la violència masclista. Els cursos s'han impartit a Tarragona, Lleida, Barcelona i Girona. La formació, adreçada a periodistes i estudiants de comunicació, s'ha

¹¹ Per a més informació vegeu <Catàleg d'exposicions de l'ICD>.

¹² Per a més informació vegeu <"Gènere i mitjans de comunicació. Eines per visibilitzar les aportacions de les dones">.

basat en el manual creat dins del mateix projecte i que va ser elaborat amb la col·laboració activa de les persones que treballen en els mitjans de comunicació. El projecte té per objectiu millorar els espais de comunicació social amb la inclusió de la perspectiva de gènere i de les dones en els continguts i el tractament mediàtics. El manual facilita un conjunt d'eines als i les professionals de la comunicació per reflexionar sobre aquesta qüestió.

5.1.4 Difusió recursos: Línia 900 900 120

Amb la finalitat de donar a conèixer l'existència dels serveis i recursos existents, l'Institut Català de les Dones ha editat nous materials divulgatius de la Línia d'atenció a les dones en situació de violència masclista 900 900 120 i els ha fet arribar a entitats, institucions, col·lectius, estacions d'autobusos, estacions de trens, recintes esportius, mercats municipals, biblioteques, centres comercials i casals cívics. En total, l'any passat es van distribuir 20.000 elements arreu de Catalunya, amb la voluntat de donar a conèixer i apropar l'existència del servei a les dones que el puguin necessitar. Actualment la divulgació se centra en el sector de la distribució a Catalunya, implicant així l'àmbit privat en la lluita contra la violència masclista. Comptem amb la complicitat i la col·laboració de la Federació Catalana de Locals d'Oci Nocturn, el Consell d'Empreses Distribuïdores d'Alimentació de Catalunya i les cadenes de distribució Caprabo, Carrefour i El Corte Inglés.

5.1.5 Campanya de sensibilització a través de Facebook

El mes de novembre, amb motiu de la commemoració del Dia Internacional contra la Violència envers les Dones, des de l'Institut Català de les Dones proposem a la ciutadania que participi i s'impliqui en una acció de sensibilització contra la violència masclista a través de la plataforma Facebook. El concurs de microrelats¹³ "420 caràcters per unes relacions en igualtat" té per objectiu impulsar la superació de vells estereotips i imaginaris basats en les relacions de poder i dominació entre dones i homes, i avançar en la construcció de nous models de parella i de resolució de situacions conflictives.

5.1.6 Manifest institucional del Dia Internacional per a l'eliminació de la violència envers les dones¹⁴

La Generalitat de Catalunya –a través de l'Institut Català de les Dones–, juntament amb les diputacions de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona, la Federació de Municipis de Catalunya i l'Associació Catalana de Municipis i Comarques, consensuen i signen un document de rebuig i compromís en la lluita contra aquesta xacra.

5.2 Detecció, atenció i recuperació

5.2.1 Formació a professionals

L'Institut Català de les Dones, a través del Pla Director de Formació 2011-2014, en col·laboració amb el Departament de Benestar Social i Família, ha ofert als professionals dels

¹³ Per a més informació vegeu <[Concurs de microrelats](#)>.

¹⁴ Vegeu <[Manifest institucional del Dia Internacional per a l'eliminació de la violència envers les dones](#)>.

serveis socials bàsics, de serveis d'Informació i Atenció a les Dones (SIAD) i de serveis especialitzats que estan en contacte amb dones en situació de violència masclista, el curs *La protecció de dades en la coordinació de casos en els circuits contra la violència masclista*.¹⁵ L'objectiu de la formació ha estat donar a conèixer les conceptualitzacions i les estratègies que permeten una intervenció coordinada i en xarxa en l'atenció de les dones, i dels i les adolescents i infants en situació o en risc de patir violència masclista, d'acord amb el que preveu la Llei orgànica de protecció de dades de caràcter personal, i especialment pel que fa a la cessió de dades entre professionals que intervenen en la xarxa de serveis per tal de donar a conèixer les eines que facilita el capítol VIII del Protocol marc i analitzar els límits i les dificultats en la seva aplicació.

D'altra banda, l'Institut Català de les Dones, a través de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, ha ofert el curs *La violència masclista en l'àmbit comunitari: tràfic de persones amb finalitat d'explotació sexual, mutilacions genitals femenines i matrimonis forçats*.¹⁶ El curs ha tingut com a objectiu proporcionar una formació de base per tal de dotar els i les professionals de les eines necessàries per detectar i intervenir des del coneixement de les realitats i dels marcs normatius, oferint el suport indispensable d'altres institucions i recursos per abordar aquestes violències de forma segura, acurada i des d'un apropament integral, incidint així de forma proactiva i donant una major visibilització a aquest greu problema social.

L'Institut Català de les Dones també ha organitzat la jornada "Filles i fills de la violència masclista: una mirada a Catalunya",¹⁷ amb l'objectiu de reflexionar i avançar sobre la intervenció feta des dels serveis i recursos a les filles i fills de les mares en situació de violència masclista.

5.2.2 Oficines d'informació de l'Institut Català de les Dones

Des de les oficines d'informació¹⁸ ubicades a les seus de l'ICD de Barcelona, Tarragona, Lleida, Girona i les Terres de l'Ebre s'ofereix diàriament un servei d'atenció personalitzada per a tot tipus de consultes. Alhora, per a casos específics, s'ofereix, de la mà d'expertes professionals, els serveis d'orientació psicològica i d'orientació i assessorament jurídic. L'any 2012 aquestes oficines han rebut 5.814 consultes, el Servei d'Orientació i Assessorament Jurídic ha fet 1.394 atencions i el Servei d'Orientació Psicològica, 1.404.

5.2.3 Servei d'intervenció en crisis greus en l'àmbit de la violència masclista¹⁹

L'Institut Català de les Dones, amb la voluntat de garantir una atenció immediata i especialitzada a les persones directament afectades per un acte greu de violència masclista, posa a disposició de tots els municipis i consells comarcals de Catalunya aquest servei, el qual pot ser activat de forma complementària a les actuacions iniciades pels recursos més propers. L'any 2012, el servei ha atès 37 persones. Amb aquest servei, es busca atenuar

¹⁵ Per a més informació vegeu <[La protecció de dades en la coordinació de casos en els circuits contra la violència masclista](#)>.

¹⁶ Per a més informació vegeu <[Curs sobre la violència masclista en l'àmbit comunitari](#)>.

¹⁷ Per a més informació vegeu <[Jornada tècnica de reflexió "Filles i fills de la violència masclista. Una mirada a Catalunya"](#)>.

¹⁸ Per a més informació vegeu <[Oficines d'informació de l'Institut Català de les Dones](#)>.

¹⁹ Per a més informació vegeu <[Servei d'intervenció en crisis greus en l'àmbit de la violència masclista](#)>.

l'esdeveniment estressant i alleugerir l'impacte immediat mitjançant una primera ajuda emocional, així com limitar els trastorns psicològics a mitjà i llarg termini, especialment la patologia de l'estrès posttraumàtic, i enfortir els recursos i les capacitats de les persones per fer front als fets succeïts.

5.2.4 Personacions

L'article 45 de la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista estableix que l'Administració de la Generalitat es pot personar en els procediments penals per violència masclista, en els casos de mort o de lesions greus de dones. La personació, però, és potestativa si aquesta és exercida per una altra Administració, per tal de no duplicar intervencions. Durant l'any 2012, amb col·laboració amb l'Assessoria Jurídica de l'Ajuntament, s'ha iniciat un treball per actualitzar i optimitzar el Protocol relatiu a la personació de l'Administració de la Generalitat de Catalunya com a acusació popular en els processos penals per violència masclista i el circuit i els documents que se'n deriven. Durant el 2012 el Govern de la Generalitat de Catalunya s'ha personat en 3 processos penals a causa de la violència masclista.

5.2.5 Directori de recursos per a l'abordatge de la violència masclista²⁰

Actualment, la base de dades adreçada a professionals del Directori de recursos per a l'abordatge de la violència masclista està formada per 55 serveis amb 2.980 recursos, entre els quals hi ha tots els serveis del Govern de la Generalitat de Catalunya que intervenen en l'abordatge de la violència masclista, així com altres serveis d'ens locals i d'entitats.

5.2.6 Convenis

Es signa un conveni amb el Centre d'Estudis ADAMS amb la finalitat d'establir les condicions de col·laboració amb l'ICD per desenvolupar mesures i estratègies per a la inserció sociolaboral de les dones en situació de violència masclista mitjançant la concessió de 30 beques per a la realització de cursos de formació, a distància i en línia, impartits pel mateix centre de forma gratuïta.

6. Conclusió

Els instruments de què disposem encara no ens han permès la victòria en l'eliminació d'aquesta xacra que respon a qüestions ancestrals i estructurals de la nostra cultura. Avançar en el seu antídota és una responsabilitat de cadascun de nosaltres, totes i tots, sigui quin sigui el nostre àmbit d'actuació. Aquesta és una xacra que només arribarem a eradicar si hi ha una assumpció dels valors de la igualtat efectiva entre dones i homes i una suma real i responsable de complicitats.

²⁰ Per a més informació vegeu <[Directori de recursos per a l'abordatge de la violència masclista](#)>.

Josu GondraResponsable
d'enquestes.Gabinet de
Seguretat. DGAS

La prevalença de la violència contra la dona El debat internacional i la situació a Catalunya

A l'Anna Alabart

Resum

Malgrat els esforços realitzats per eradicar les violències contra la dona, a Catalunya no s'està encara en condicions de mesurar satisfactòriament l'evolució del problema. Hi ha hipòtesis fonamentades i estudis sectorials, però les preguntes bàsiques (ha disminuït? ha augmentat? fins a quin punt?...) encara no tenen respostes inequívokes. Les dades administratives, començant per l'estadística policial, constitueixen el flux d'informació més important, però aquestes fonts haurien de ser complementades. Són necessàries, però no suficients: hi ha massa violència de gènere que simplement no es denuncia. Segons l'Enquesta de violència masclista a Catalunya (EVMC), l'any 2009 els fets considerats delictius per les mateixes víctimes i no denunciats es situaven per sobre del 82% del total, una xifra que podria ser superior al 90% quan es tracta d'agressions masclistes contra noies menors de 18 anys. I aquest fenomen té dimensions internacionals.

No és, doncs, sorprenent que els organismes internacionals hagin promogut els denominats estudis de prevalença, és a dir, la realització d'enquestes representatives, per intentar esbrinar, mitjançant entrevista, el percentatge de dones que han patit alguna forma de violència (física, sexual, psicològica, econòmica...) al llarg d'un període de temps determinat. Durant els darrers vint anys aquests estudis s'han estès arreu, però especialment als països més desenvolupats, i avui constitueixen un gruix notable d'experiències de recerca i de gestió que hauríem d'incorporar a la cultura administrativa i acadèmica catalana.

Mentrestant, s'ha d'intentar mesurar l'eficàcia dels programes d'eradicació amb els instruments de mesura disponibles i, en aquest sentit, sembla que les dades apunten a una notable estabilitat o a un lleuger descens fins l'any 2010, amb un repunt posterior –pendent de confirmació– en el qual podrien tenir un cert protagonisme membres de la família altres que les parelles i exparelles.

Paraules clau

Violència masclista, violència de gènere, agressions sexuals, enquestes, victimització, avaluació.

1. Introducció

Calen instruments que mesurin l'impacte final dels programes destinats a eradicar la violència contra les dones. I, en rigor, es requereixen uns instruments que siguin relativament independents del nivell de denúncia i de les modificacions legislatives. L'Enquesta de violència masclista a Catalunya (d'ara endavant EVMC), de l'any 2010, va suposar un primer pas en aquesta direcció i podria servir de base per als treballs posteriors, però avui constitueix encara una operació estadística aïllada i l'anàlisi avaluativa obliga a fer comparacions en el temps. Les comparacions en l'espai –per exemple, entre països– poden resultar ocasionalment suggeridores, però sovint són impracticables, i no únicament per la persistència de diferències metodològiques entre les diverses enquestes sinó, sobretot, per l'existència d'entorns culturals diferents que impossibiliten una interpretació uniforme dels resultats.

Les dades disponibles s'han de presentar, doncs, amb cautela, però constatant que, al llarg dels darrers tres anys, l'estadística policial ha enregistrat una contenció o, fins i tot, una disminució dels fets associats a la violència masclista. Bé és cert que alguns problemes que afecten particularment les dones s'han incrementat, com ara les faltes per incompliment d'obligacions familiars, però l'època dels creixements explosius de la denúncia per violència domèstica i de gènere ha quedat enrere i avui s'aprecia una disminució tant en els fets coneguts de violència masclista en l'àmbit de la parella¹ com en els delictes coneguts contra la llibertat sexual. I els programes d'eradicació podrien haver contribuït a aquesta evolució, en línia amb una tendència internacional esperançadora. Això no obstant, hem d'extremar l'alerta: no és versemblant que els progressos en l'eradicació constitueixin l'únic factor. Lamentablement, amb les dades disponibles no es pot descartar que també s'estigui produint una inhibició selectiva de la denúncia en segments precaritzats de la població.

Aquestes hipòtesis són congruents amb els mesuraments del problema realitzats amb instruments d'enquesta, que ja fa anys van detectar una estabilitat notable dels maltractaments reconeguts per les dones en l'àmbit de la família. Per començar, les *Macroencuestas* de l'Instituto de la Mujer –abans dels canvis metodològics introduïts en l'edició de l'any 2011– indicaven que la violència domèstica directament reconeguda per les víctimes va afectar un 4,3% de les dones catalanes l'any 1999, un 4,0% l'any 2006 i novament un 4,0% l'any 2008. L'estabilitat era evident ja aquells anys durant els quals la denúncia per maltractaments augmentava de forma molt marcada.

Poc després, l'EVMC enregistrava, *en pregunta directa*², que un 1,4% de les dones residents a Catalunya havien estat maltractades per la seva parella i un 1,3% per la seva ex-parella. Les dades no eren estrictament comparables a les anteriors, ja que els indicadors de la *Macroencuesta* incorporaven fins l'any 2006 els maltractaments per part d'altres membres de

¹ El nombre de fets coneguts de violència masclista en l'àmbit de la parella va ser de 13.650 l'any 2011 i de 13.268 l'any 2012, amb una tendència a la contenció que sembla mantenir-se els primers nous mesos del 2013. Malgrat que els criteris de càlcul s'han modificat, podem recordar que les denúncies per violència de gènere havien arribat a les 20.365 l'any 2008.

² Formulació de la pregunta al final dels mòduls respectius de l'EVMC 2010: "Pensi ara en tots els fets que ha experimentat, tant físics com psicològics. EN GENERAL, vostè s'ha sentit maltractada per ...[la seva parella actual? / aquesta exparella]... l'any passat?".

la família. Això no obstant, ja amb la nova metodologia, la *Macroencuesta* del 2011 detectava xifres similars a les obtingudes a l'enquesta catalana: la prevalença anual dels *maltractaments declarats* era de l'1,8% per les parelles (1,4% a l'EVMC) i de l'1,7% per les exparelles (1,3% a l'EVMC). Les preguntes formulades no eren idèntiques i els procediments de recollida de la informació tampoc, de manera que no hem de treure gaires conclusions d'una diferència de dècimes, però sí es pot afirmar que els maltractaments en l'àmbit de la parella semblaven estabilitzats o creixien lleugerament.

Efectivament hi ha signes de contenció, fins i tot s'enregistra alguna disminució esperançadora i l'experiència dels països del nostre entorn ens estimula a perseverar en uns programes d'eradicació que finalment comencen a donar resultats. Però al nostre país les millores són encara fràgils i estan amenaçades pel sorgiment de nous problemes i la reformulació d'alguns problemes tradicionals. Així, la *Macroencuesta* de 2011 detecta indicis d'un repunt dels fets contra les dones en l'àmbit familiar i és possible que aquest repunt no es fonamenti només en les agressions de parelles i exparelles, sinó també en les agressions d'altres membres de la família. Una dada que haurem de seguir amb atenció perquè en el límit suposaria un canvi de la situació que hem conegut al llarg dels darrers anys.

Finalment, estan ressorgint comportaments masculistes (o "neomasclistes") entre els joves que ens obliguen a ampliar les anàlisis i focalitzar les actuacions. Els episodis grollers, disruptius o directament violents estan augmentant entre els adolescents, en un moment on les agressions sexuals semblen disminuir en el conjunt de la població. I amb independència del retret formal que pugui correspondre en cada cas –sovint lleu entre els adolescents– és evident que aquests comportaments afecten negativament la qualitat de la convivència en centres de freqüentació obligada, com ara l'escola, o de freqüentació massiva, com ara els espais de lleure, recordant, un cop més, la importància de la formació en valors, actituds i normes per al bon funcionament d'una societat.

El valors de llibertat i d'equitat que inspiren les nostres societats requereixen d'una cultura de la responsabilitat i del respecte, i la solució dels problemes requereix d'una cultura de l'avaluació.

2. L'origen d'uns instruments de mesura

La primera enquesta telefònica sobre violència contra la dona –la *Violence Against Women Survey* (VAWS, 1993)– va ser promoguda pel Departament de Salut del govern federal del Canadà i la va dur a terme l'Institut Canadenc d'Estadística (Statistics Canada) com un estudi de caràcter singular, gairebé experimental. No es pretenia generar una sèrie estadística periòdica, sinó aplicar uns nous procediments per mesurar les agressions contra les dones. I això no obstant, aquella experiència va inspirar multitud d'enquestes posteriors a diferents països, entre les quals podem incloure, de manera mediata, l'EVMC de l'any 2010.³

³ Sobre els resultats de la VAWS canadenca, vegeu Johnson, H (1995), *Dangerous Domains. Violence Against Women in Canada*, Canadian Centre for Justice Statistics, Statistics Canada.

L'enquesta canadenca proposava una aproximació de gènere a l'estadística epidemiològica. Es presentava com una enquesta de seguretat (*safety*), i desglossava la definició de "violència contra la dona" aprovada per les Nacions Unides⁴ en un seguit d'experiències de victimització específiques sobre les quals es preguntava a una mostra representativa de 12.300 dones. És pretenia, doncs, conèixer la proporció de dones que havien experimentat alguna d'aquelles agressions en un període de temps determinat (la prevalença) i el nombre d'episodis soferts (la incidència). I la VAWS canadenca va mostrar que era possible recollir aquest tipus de dades per telèfon i que tenia avantatges dedicar l'enquesta exclusivament a l'estudi de les agressions dels homes contra les dones, considerant que aquest tipus d'agressions requereixen uns qüestionaris i uns procediments d'entrevista específics.⁵

La metodologia bàsica de la VAWS no era nova. Des dels anys seixanta, les enquestes basades en mostres representatives de la població havien complementat l'estadística policial o judicial dels països avançats amb dades basades en les experiències directes de la població i en les seves percepcions subjectives sobre la seguretat interior i la justícia.⁶ I, lògicament, la recerca sobre la violència de gènere va utilitzar també aquests instruments, ja que permeten enregistrar agressions no denunciades i estudiar-les amb independència dels formalismes jurídics. És més, aquesta recerca era ineludible ja que els resultats que s'havien obtingut en estudis anteriors no eren sempre coincidents i resultaven polèmics com a mínim per dos motius: en les enquestes tradicionals de victimització la violència contra la dona havia estat relativament baixa, i en les enquestes sobre conflictivitat familiar la victimització dels homes ha estat sempre similar a la de les dones. La controvèrsia era inevitable.

Una part dels resultats obtinguts amb instruments d'enquesta qüestionaven, doncs, que les dones estiguessin especialment victimitzades per la violència de gènere, provocant debats a voltes vehements. No s'hauria d'oblidar que aquestes controvèrsies es produïen en el marc d'un moviment sense precedents contra la vulneració dels drets fonamentals de la dona que es va reflectir a la [Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 20 de desembre de 1993](#), on s'afirma que "... la violència contra la dona constitueix una violació dels drets humans..." i forma part dels "mecanismes socials fonamentals a través dels quals es sotmet la dona a una situació de subordinació...". Aquesta declaració, literalment històrica, va promoure un nou plantejament del problema arreu, sobretot a partir de la quarta conferència mundial sobre la dona, convocada també per les Nacions Unides, a Pequín, al setembre del 1995. Els grans debats socials comporten increments en les demandes d'informació, confrontant diferents criteris de

⁴ Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona. Versió en castellà: "Artículo1. A los efectos de la presente Declaración, por 'violencia contra la mujer' se entiende todo acto de violencia basado en la pertenencia al sexo femenino que tenga o pueda tener como resultado un daño o sufrimiento físico, sexual o psicológico para la mujer, así como las amenazas de tales actos, la coacción o la privación arbitraria de la libertad, tanto si se producen en la vida pública como en la vida privada". [La declaració està disponible a Internet.](#)

⁵ El qüestionari de la [VAWS canadenca està disponible a Internet.](#)

⁶ Les primeres propostes per realitzar enquestes de victimització van ser presentades per A. Biderman i A. Reiss, Jr., recollint suggeriments formulats anteriorment en la literatura acadèmica. Sobre la base d'algun precedent (com ara l'enquesta del National Opinion Research Centre, 1965), la primera enquesta de victimització es va dur a terme l'any 1966, promoguda per la Comissió Presidencial sobre Seguretat Interior i Justícia dels EUA, presidida per Nicholas Katzenbach.

quantificació o posant de manifest les limitacions o els biaixos de les dades disponibles. Podríem dir que un debat social és també un debat sobre les dades disponibles.⁷

La inadequació de les enquestes tradicionals de victimització per mesurar la violència de gènere va ser admesa amb facilitat pels responsables de les grans enquestes oficials. Ja alguns dels introductors dels estudis de victimització a Europa, com ara Michael Hough o Patricia Mayhew, havien advertit d'antuvi sobre les limitacions d'aquests instruments per estudiar els fets contra la llibertat sexual o la violència domèstica⁸ i, a Catalunya, les presentacions de cada nova edició de l'Enquesta de seguretat pública (ESPC) anava acompanyada d'advertències sobre les limitacions dels instruments d'enquesta tradicionals en aquests àmbits.⁹

Amb la terminologia de Silvia Walby i Andrew Myhill,¹⁰ les enquestes de victimització tradicionals constituïen una "primera generació" d'instruments de mesura que resultaven excessivament inespecífics per enregistrar de manera adequada la violència de gènere. El temps d'entrevista dedicat en les enquestes tradicionals a aquesta problemàtica era insuficient i, per tant, es formulaven poques preguntes i de caràcter massa abstracte. L'abordatge de la problemàtica era abrupte. El personal a càrrec de l'entrevista no estava especialment seleccionat ni format per tractar assumptes que afectaven la intimitat i, sovint, la mateixa presentació de l'enquesta a les persones entrevistades com un estudi sobre la seguretat pública o la delinqüència (*crime survey* en l'àmbit anglosaxó) inhibia les respostes, ja que per una part substancial de la població la violència masculista no forma part del que s'entén habitualment per delinqüència ni per seguretat pública. De fet, algunes enquestes sobre violència contra la dona han optat per presentar-se com a "enquestes de salut", ja que, fins i tot en supòsits d'especial gravetat, la distància entre l'experiència de les víctimes i la tipificació penal pot ser notable. A tall il·lustratiu recordem que, a Catalunya, les relacions sexuals no consentides (en resposta afirmativa a la pregunta "...l'han forçat a mantenir relacions sexuals contra la seva voluntat? L'han violat?") són considerades delictes només pel 72% de les víctimes i el seu nivell de denúncia es situa lleugerament per sobre del 20%.¹¹ I aquestes xifres poden ser encara més baixes en d'altres països.

És a dir, quan es mesura la violència de gènere amb instruments d'enquesta, es produeix una ocultació derivada de la por, però també de la desconfiança, de la voluntat de preservar la intimitat o, fins i tot, del desig d'evitar les molèsties associades a qualsevol entrevista, i, a sobre, es pot produir també una pèrdua d'informació per les dificultats d'encaix entre la conceptualització personal de l'experiència viscuda i la tipologia penal, que, per cert, s'ha modificat força al llarg dels últims anys. Addicionalment, aquestes dificultats es poden agreujar per la necessitat de formular preguntes ràpides i no gaire intrusives en el marc de l'entrevista.

⁷ Sobre les relacions entre els moviments socials contra la violència masculista i la producció estadística en el context espanyol vegeu Osborne, R. "De la 'violencia' (de género) a las 'cifras de la violencia': una cuestión política", *Empiria. Revista de Metodología de Ciencias Sociales*. Núm. 15, enero-junio.

⁸ Hough, M. i Mayhew, P.O. (1983), *The British Crime Survey*, Home Office Research Study núm. 76

⁹ Vegeu, per exemple, *ESPC*, Edició 2000, Departament d'Interior, pàg. 16. Mimeo.

¹⁰ Walby, S. i Myhill, A. (2001), "New Survey Methodologies in Researching Violence Against Women", *British Journal of Criminology*.

¹¹ Enquesta de violència masculista a Catalunya (2010). Departament d'Interior, Generalitat de Catalunya.

En definitiva, una part important de la violència entre homes i dones no queda enregistrada en l'estadística policial o judicial (perquè no es denuncia) ni queda recollida en les enquestes de victimització *generalistes* (perquè no es reconeix o no es vol reconèixer).

Calia dissenyar, doncs, una nova generació d'enquestes de victimització que adaptessin les operacions estadístiques tradicionals a l'estudi de la violència contra la dona. Ja al llarg dels anys noranta es van començar a revisar els qüestionaris i els procediments d'entrevista de les grans enquestes oficials als països anglosaxons, com ara la *National Crime Victimization Survey* dels EUA i, sobretot la *Crime Survey for England and Wales* (CSEW, abans *British Crime Survey*), que s'ha transformat en un referent internacional en la matèria.

Les autoritats d'Anglaterra i Gal·les van optar per desenvolupar un mòdul específic sobre violència sexual, violència domèstica i assetjament que s'havia de respondre sobre ordinadors portàtils per millorar la confidencialitat de l'entrevista. I després d'un seguit notable d'estudis preliminars (al 1994 sobre agressions sexuals; al 1996 sobre violència domèstica; al 1998 sobre assetjament...) es va dissenyar un mòdul específic sobre violència en les relacions íntimes, que s'administra anualment des del 2004-05, sobre ordinadors portàtils i en el marc d'entrevistes presencials, la qual cosa comporta uns costos d'administració elevats. No es tracta, doncs, d'una experiència generalitzable a països amb sistemes estadístics poc desenvolupats, com el nostre,¹² però els resultats advertien sobre la necessitat d'extremar la prudència en relació amb les dades corrents sobre la violència contra les dones. La introducció del mòdul complementari sobre violència domèstica al CSEW va comportar que la prevalença anual de la violència masculista en la parella a Anglaterra i el País de Gal·les es multipliqués per cinc i no hi havia cap motiu per creure que la violència dels homes contra les dones en el marc de la parella s'hagués incrementat en aquestes proporcions,¹³ simplement es comptabilitzava d'una altra manera i es tractava de decidir quina era la manera més apropiada. Fora d'això, l'adequació de les grans enquestes oficials en aquest àmbit plantejava també el problema dels homes que informaven de maltractaments per part de la seva parella.

En aquest punt, va resultar particularment influent l'enquesta realitzada per Patricia G. Tjaden i Nancy Thoennse l'any 1997¹⁴ als EUA, la *National Violence Against Women Survey* (NVAWS).¹⁵ Un estudi promogut també per dues institucions respectades, el National Institute of Justice i els Centers for Disease Control and Prevention, basant-se en entrevistes telefòniques a una mostra representativa de 8.000 dones i 8.005 homes. Aquest estudi abordava directament un dels temes centrals de la controvèrsia: la direccionalitat de la violència. És a dir, es tractava d'analitzar tant la violència dels homes contra les dones com la de les dones contra els homes i estudiar si existia simetria en aspectes cabdals com ara les

¹² El cost per entrevista de la CSEW anglesa pot ser unes vuit vegades superior a l'ESPC catalana.

¹³ Mirrlees-Black, C. (1999) *Domestic Violence: Findings from a New British Crime Survey Self-completion Questionnaire*, London, Home Office, Research Study 191. I vegeu també Walby, S. i Allen, J (2004). *Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey*, London, Home Office, Research Study 276. Ambdós disponibles a Internet.

¹⁴ El treball de camp es va dur a terme del novembre del 1995 al maig del 1996, sota la direcció de John Boyle, de l'empresa SRBI, i l'informe final es va difondre l'any 2000.

¹⁵ Tjaden, P. & Thoennes, N. (2000). *Full Report of the Prevalence, Incidence and Consequences of Violence Against Women*. Washington, DC: NIJ and CDC, Disponible a Internet.

causes, la gravetat o les conseqüències. Fora d'això, el disseny del qüestionari permetia comparar els resultats amb altres estudis i s'optava per preguntes sobre conductes específiques, descrites detalladament.¹⁶

Els resultats van ser favorables als que defensaven el caràcter asimètric de la violència de gènere. D'acord amb la NVAWS, els homes predominaven inequívocament entre els agressors. Les prevalences de la violència en la parella al llarg de la vida era del 22,1% per dones i del 7,4% d'homes. El 64% de les dones que havien estat víctimes de violacions, agressions físiques o assetjaments havien estat agredides per les seves parelles, contra el 16,2% dels homes. I entre les víctimes d'agressions físiques, el 39% de les dones informaven de ferides, contra el 24,8% dels homes. En definitiva, un estudi metodològicament exigent confirmava l'especial victimització de les dones. I això coincidia amb els registres policials i judicials, on la predominança dels homes entre els agressors ha estat sempre notòria. Aquests resultats van reforçar les posicions favorables a analitzar la violència dels homes contra les dones com un objecte d'estudi autònom, és a dir, com un objecte que requeria uns criteris de quantificació adaptats a les seves característiques. Ningú negava l'existència d'altres víctimes i d'altres tipus de violència, però la violència contra les dones tenia unes dimensions i uns trets específics que justificaven el seu tractament diferenciat, sobretot després de la declaració de les Nacions Unides que situava l'eradicació de la violència contra la dona en el marc de la defensa dels drets humans.

3. La generalització de les enquestes de violència masculista

Gairebé immediatament, el mateix 1997, HEUNI (The European Institute for Crime Prevention and Control), un organisme vinculat al programa de les Nacions Unides per a la prevenció de la delinqüència i la justícia penal, va impulsar el disseny d'una enquesta internacional sobre la violència contra la dona, la *International Violence Against Women Survey* (IWAWS). La implicació del sistema de les Nacions Unides en aquest projecte era notòria, ja que també hi participava l'agència de les Nacions Unides contra la droga i la delinqüència (UNDOC) i l'Institut Interregional de les Nacions Unides per a la Recerca sobre la Delinqüència i la Justícia (UNICRI), així com l'Institut d'Estadística Canadenc (Statistics Canada), que havia dut a terme la primera enquesta telefònica sobre violència contra la dona. En aquest cas, es tractava de dissenyar un instrument d'enquesta que permetés sèries comparables en el temps i que es pogués aplicar a tots els països que estiguessin en condicions de finançar el treball de camp. Els costos restants corrien a càrrec dels organitzadors. La primera versió operativa de la IWAWS va estar disponible a partir de l'any 2001.¹⁷

¹⁶ Aquestes descripcions detallades de conductes encara sorprenen en el nostre entorn; a tall il·lustratiu, es pot reproduir la pregunta sobre violacions vaginals adreçada a les dones: *Has a man or boy ever made you have sex by using force or threatening to harm you or someone close to you? Just so there is no mistake, by sex we mean putting a penis in your vagina.*

¹⁷ Sami Nevala (2005), *International Violence Against Women Survey*, ponència presentada a les jornades "Violence against women; a statistical overview, challenges and gaps in data collection and methodology and approaches for overcoming them", Ginebra, Suïssa, convocades per la Divisió per la Promoció de la Dona del Departament d'Assumptes Econòmics i Socials de les Nacions Unides. Disponible a Internet.

La proposta de la IVAWS ha tingut una difusió limitada, potser perquè els països amb menys recursos no estaven en condicions de finançar el treball de camp i els països amb més recursos han preferit dissenyar una enquesta pròpia, adaptada al seu entorn cultural. En tot cas, l'any 2008 es van presentar els resultats de vuit operacions d'enquesta realitzades amb l'instrument IVAWS a Austràlia, Costa Rica, Txèquia, Dinamarca, Hong Kong, Moçambic, les Filipines i Polònia. L'anàlisi, realitzada per Johnson, Ollus i Nevala (2008), confirmava la universalitat de la prevalença de la violència contra la dona, amb xifres menys comparables del que hom voldria i no obstant això de significació inequívoca. Si limitem l'àmbit territorial als països de l'OCDE, per facilitar les comparacions, entre el 35% i el 58 % de les dones informaven d'episodis violents al llarg de la seva vida, i entre el 10% i el 37% havien estat maltractades per la seva parella. Els nivells de denúncia es situaven arreu sota al 33%¹⁸ dels fets reconeguts. En definitiva, el problema era universal. Però aquest primer estudi internacional plantejava interrogants que encara avui segueixen sense resposta. La variabilitat de la prevalença no semblava correlacionada amb el nivell de desenvolupament del país ni amb el seu nivell d'equitat. Fent abstracció de les dificultats de comparar dades obtingudes en diferents entorns culturals, no hi havia cap explicació satisfactòria per a la diferència entre les Filipines i Costa Rica, on les prevalences agregades al llarg de la vida oscil·laven entre el 17% i el 60% respectivament. Es tractava "només" de diferències en la capacitat de reconèixer els problemes? O hi havia també diferències en els comportaments entre els països considerats? Quina seria l'explicació? La pregunta segueix oberta.

En tot cas, les iniciatives de les Nacions Unides en favor de les enquestes de violència contra la dona s'han mantingut i s'han ampliat. És a dir, s'han multiplicat les operacions estadístiques i s'han intentat millorar els instruments de mesura. El suport del sistema de les Nacions Unides a l'estudi de la violència contra la dona amb instruments d'enquesta anava molt més enllà de la col·laboració amb el projecte IVAWS. Diversos grups d'experts han treballat al llarg d'aquests anys desenvolupant recomanacions tècniques per elaborar enquestes sobre violència contra la dona. I des de l'any 2006 hi ha un compromís explícit de suport tècnic per part de la mateixa Secretaria General de les Nacions Unides. Així, per citar únicament les iniciatives més recents, podem recordar les propostes d'Henriett Jansen del 2012 ([Prevalence Surveys on Violence Against Women. Challenges around indicators, data collection and use](#)) o les guies tècniques (encara pendents d'aprovació final), com la presentada l'any 2011 ([Guidelines for Producing Statistics on Violence Against Women: Statistical Survey](#)). Addicionalment, l'Organització Mundial de la Salut ha dut a terme enquestes pròpies en alguns països en vies de desenvolupament, com ara el [Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women](#) de l'any 2005.

És més, la campanya en curs de les Nacions Unides per eradicar la violència contra la dona ([UNiTE to End Violence Against Women](#)) estableix que l'any 2015 tots els països haurien de disposar d'una enquesta diferenciada o un mòdul específic dedicat a quantificar la violència contra la dona. No és sorprenent, doncs, que el nombre d'enquestes sobre violència contra la dona s'hagi incrementat. Així, en un resum de les dades sobre prevalença realitzat per UN

¹⁸ Johnson, H.; Ollus, N. i Nevala, S. (2008). Dades sobre denúncia: pàg. 133 i següents. Dades sobre prevalença: pàg. 207 i següents.

WOMEN ([Violence against Women Prevalence Data: Survey by Country](#)),¹⁹ aquesta agència de les Nacions Unides per a l'equitat de gènere identificava 86 estudis nacionals sobre violència masclista, gairebé tots disponibles a Internet, mostrant un ventall notable d'enfocaments pel que fa a la mostra, el tipus d'entrevista o el qüestionari, i que, no obstant això, responien a la mateixa voluntat institucional de situar les enquestes de violència contra la dona com la font preferent d'indicadors sobre l'evolució global del problema.

Els experts de les Nacions Unides són conscients dels problemes que comporta la realització d'enquestes sobre violència contra les dones a certs països i, no obstant això, es considera que les alternatives existents tenen una fiabilitat i una comparabilitat encara més baixes. Potser la dificultat principal de les mesures amb instruments d'enquesta rau en les diferents concepcions de la violència masclista existents en les diverses cultures i alguns dels procediments proposats per pal·liar aquest problema, com ara la formulació de preguntes estrictament descriptives, també presenta dificultats. La mateixa intenció de descriure un comportament violent de manera "neutra" constitueix una opció cultural i no necessàriament majoritària. Fora d'això, la gran majoria de les enquestes realitzades no tenen caràcter periòdic. Sovint es tracta d'estudis singulars que, en el millor dels casos, podran fonamentar una sèrie estadística en el futur, però, ara per ara, les comparacions en el temps encara no es poden realitzar i les comparacions en l'espai no són prou fiables. Hi ha, doncs, molt a fer i el camí no serà fàcil, però les solucions tècniques que s'adoptin hauran de tenir en compte la naturalesa i el rang del repte que es planteja: es tracta de mesurar una violació dels drets humans.

4. Els problemes de la comparabilitat

Els països del nostre entorn han assumit aquestes recomanacions internacionals seguint dues vies diferents. Alguns han considerat preferible (o legalment exigible) estudiar la violència domèstica i sexual tant en dones com en homes, mentre d'altres optaven pels estudis sobre violència masclista adreçats exclusivament a mostres de dones.

Entre els estudis europeus basats únicament en una mostra de dones es poden citar els treballs realitzats a Alemanya, Suècia o Finlàndia, on destaca, per les seves dimensions, l'enquesta alemanya promoguda l'any 2004 pel Ministeri federal per a la família, la gent gran, la dona i la joventut (enquesta [BMFSFJ en alemany](#)).²⁰ Es tractava novament d'un estudi singular (no periòdic) sobre una mostra d'unes 10.250 dones, dirigit per Ursula Müller i Monika Schröttle. D'acord amb aquest estudi, el 40% de les dones alemanyes de 16 a 85 anys havia sofert al llarg de la seva vida almenys una agressió física o sexual greu, amb una definició d'agressió sexual basada en el Codi penal.²¹ Les xifres alemanyes eren, doncs, notables i, no obstant això, aparentment inferiors a les que Eva Lundgren i les seves col·laboradores havien

¹⁹ Tota la documentació de les Nacions Unides que acabem de citar està disponible a Internet. Els enllaços s'han incorporat als títols dels documents.

²⁰ L'enquesta [BMFSFJ té un resum en anglès disponible a Internet](#).

²¹ Prevalença al llarg de la vida de la violència física: 37%, de la violència sexual: 13% i prevalença global del 40%, com s'ha indicat. L'estudi BMFSFJ va portar a terme una prova pilot amb 190 homes, però finalment no va considerar pertinent incloure l'estudi de la violència de les dones contra els homes.

trobat a Suècia l'any 2001²² i també inferiors a les que Minna Piispa i les seves col·laboradores havien trobat a Finlàndia l'any 2006.²³ L'Europa amb més renda i, sobretot, l'Europa més igualitària semblava patir uns nivells de violència masclista relativament elevats.

Els resultats eren sorprenents però no concloents, ja que els problemes de comparabilitat persistien i persisteixen, malgrat que es tracti de països relativament propers i d'operacions estadístiques respectables.²⁴ Sense qüestionar la representativitat estadística d'aquestes operacions d'enquesta, subsistien diferències en les franges d'edat estudiades (de 16 a 85 a Alemanya, de 18 a 74 a Finlàndia i de 18 a 64 a Suècia) i en els procediments de recollida de les dades (presencial a Alemanya i postal a Finlàndia o a Suècia). Addicionalment, hi havia també diferències en la formulació de les preguntes bàsiques, especialment en l'articulació al llarg del qüestionari entre les variables genèriques (com ara "...ha estat maltractada per la seva exparella...?") i les variables específiques que detallen si s'ha estat objecte d'insults, d'humiliacions, d'amenaques, d'empentes, de bufetades... Les preguntes genèriques tendeixen a enregistrar millor els episodis d'especial severitat, mentre que les preguntes específiques detecten millor les dimensions quantitatives del problema i les situacions de risc. Finalment, els diversos qüestionaris tampoc es referien exactament als mateixos àmbits de victimització (per exemple, no sempre hi havia preguntes sobre les experiències de violència masclista a la feina o a la via pública. Ni sempre es preguntava explícitament pel mateix tipus d'agressors, que en alguns casos es limitaven a les parelles o exparelles i en d'altres no.

En tot cas, els resultats obtinguts eren desconcertants i això va motivar, l'any 2006, la realització d'un estudi comparatiu a càrrec d'un equip de recerca promogut per la xarxa CAHRV (Coordination Action on Human Rights Violations) i coordinat per Monika Schröttle.²⁵ Aquest equip, en què participaven dotze recercadores i tres col·laboradores externes,²⁶ va decidir comparar els resultats de cinc enquestes nacionals (Finlàndia, Alemanya, Suècia, França i Lituània) utilitzant tècniques *post-hoc*, és a dir, re-analitzant les dades originals un cop transformades en la mesura del possible amb l'objectiu d'aconseguir la màxima comparabilitat pel que fa a l'edat de les víctimes, els tipus d'agressors, els fets experimentats i el període temporal en què es van produir els fets.

En els tres països a què ens hem limitat aquí, l'anàlisi de la xarxa CAHRV va introduir algunes precisions significatives: Finlàndia mantenia els nivells de violència masclista més alts del grup, però Suècia passava al tercer lloc. Això no obstant, els nivells de prevalença continuaven resultant elevats. Reproduïm breument la taula més general:

²² Lundgren, E.; Heimar, G.; Westerstrand, J. i Kalliokoski, A-M., (original suec, 2001), *Captured Queen. Men's violence against Women in "equal" Sweden. A prevalence study*. Disponible a Internet.

²³ Piispa, M.; Heiskanen, M.; Kääriäinen i Sirén, R. (2006), "Violence against Women in Finland". National Research Institute of Legal Polici i HEUNI, Publication No. 225. Resum disponible a Internet.

²⁴ Els problemes de fiabilitat atribuïts a alguns treballs d'Eva Lundgren no són d'aplicació aquí.

²⁵ CAHRV (2006), *Comparative reanalysis of prevalence of violence against women and health impact data in Europe – obstacles and possible solutions. Testing a comparative approach on selected studies*, compliadora Monika Schröttle. Disponible a Internet.

²⁶ Monika Schröttle, Manuela Martínez, Stephanie Condon, Maryse Jaspard, Minna Piispa, Jenny Westerstrand, Jolanta Reingardiene, Vytautas Magnus, Marianne Springer-Kremser, Carol Hagemann-White, Petra Brzank, Corinne May-Chahal, Bridget Penhale; amb la col·laboració d'Eva Lundgren, Greetje Timmermen i Hans-Joachim Lenz.

Taula 1. Prevalença al llarg de la vida de la violència masclista a la parella

Univers: dones de 20 a 59 anys. Agressions físiques i/o sexuals en tres països de renda alta

Prevalença al llarg de la vida	Finlàndia 1997	Alemanya 2003	Suècia 2000
Agressor: parella actual o exparella Base: dones que han tingut parella algun cop	29,9%	28,9%	21,4%
Agressor: parella actual Base: dones que tenen parella actualment	18,9%	13,7%	9,2%
Agressor: antiga parella Base: dones que han tingut parella anteriorment	51,8%	41,3%	32,8%

Font: Monika Schröttle, compiladora de les dades de Finlàndia, Alemanya i Suècia a *Comparative reanalysis of prevalence*, CAHRV, 2006. I elaboració pròpia de les dades catalanes a partir de l'EVMC. Dades referides als anys de realització del treball de camp de les diferents enquestes.

Les diferències entre aquestes xifres i les dades obtingudes a Catalunya són enormes. D'acord amb l'EVMC, amb dades referides a l'any 2009, la prevalença al llarg de la vida d'agressions físiques i/o sexuals de les parelles o exparelles a dones de 20 a 59 anys es situava al voltant del 10% (contra el 21,4% a Suècia, el 28,9% a Alemanya i el 29,9% a Finlàndia). És evident que es tracta de magnituds incomparables i no les hem de comparar. Les diferències d'aquest ordre normalment amalgamen diferències en els qüestionaris, diferència en el reconeixement dels problemes, diferències en els nivells d'ocultació, sense descartar que existeixin també diferències en la prevalença. Els nivells de renda o d'equitat no constitueixen, doncs, per si sols una garantia contra la violència masclista. I hi ha motius per sospitar que el camí cap a la igualtat entre homes i dones no està lliure de violència contra les dones. En tot cas, els primers passos no ho estan.

Aquests estudis no han generat encara sèries temporals²⁷. Per contra, a França, on també es va començar realitzant una enquesta singular de violència masclista, basada exclusivament en una mostra de dones, finalment s'ha optat per incorporar aquesta problemàtica a l'estadística oficial que té caràcter periòdic (anual) i s'adreça al conjunt de la població d'homes i dones. És a dir, d'entrada, l'any 2000 es va dur a terme *L'enquête nationale sur les violences envers les femmes en France* (ENVEFF),²⁸ una enquesta telefònica a una mostra representativa de 6.970 dones, promoguda per la Secretaria d'Estat sobre els Drets de la Dona i realitzada per un equip interdisciplinari coordinat per Maryse Jaspard. En aquest cas, el qüestionari es va estructurar per àmbits de victimització (la via pública, la feina, la llar...), amb la intenció de fer emergir progressivament les situacions de violència i afavorir el record d'experiències a voltes antigues. I val a dir que aquest plantejament de l'entrevista per àmbits contextuals ha estat

²⁷ Això no obstant, Finlàndia va dur a terme un segon estudi comparable l'any 2005. Hi ha un resum en anglès disponible a Internet: Piispa, M. i col·laboradores, "Violence Against Women in Finland", National Research Institute of Legal Policy, Publication 225.

²⁸ L'equip ENVEFF estava format per Élisabeth Brown de l'*Institut de Démographie* de la Universitat de París I i *Panthéon-Sorbonne* (IDUP), Stéphanie Condon, Jean-Marie Firdion, de l'*Institut National d'Études Démographiques* (INED), Dominique Fougeyrollas-Schwebel del *Centre National de la Recherche Scientifique* (CNRS), Annik Houel de la Universitat Lumière-Lyon II, Brigitte Lhomond i Florence Maillachon (CNRS), Marie Josèphe Saurel-Cubizolles de l'*Institut National de la Santé et de la Recherche Médical* (INSERM) i Marie-Ange Schiltz també (CNRS).

retingut per l'EVMC. Els resultats de l'estudi ENVEFF van generar un interès notori,²⁹ però no n'hi ha hagut cap segona edició ja que, l'any 2007, l'Institut Nacional d'Estadística francès (INSEE), en col·laboració amb l'Observatori Nacional de la Delinqüència i la Resposta Penals (ONDRP) i el Ministeri de Justícia, van crear una nova enquesta de victimització, denominada *Cadre de vie et sécurité* (CVS),³⁰ basada en unes 17.000 entrevistes presencials, on els problemes relacionats amb la violència domèstica i sexual es tracten a partir de mòduls que les persones entrevistades responen sobre ordinadors portàtils per reforçar la confidencialitat. Vegem els resultats nuclear d'aquestes dues operacions.

Taula 2. Comparació entre una enquesta dedicada i una enquesta general adaptada

Instrument	Tipus d'enquesta	Conceptes utilitzats	Prevalença a 12 mesos
Agressions a la feina			
CVS 2007	Presencial / amb un mòdul	Agressions sexuals	1,7
ENVEFF 2001	Telefònica / dedicada	Assetjament sexual	1,9
Agressions a la parella			
CVS 2007	Presencial / amb un mòdul	Agressions físiques	2,2
ENVEFF 2001	Telefònica / dedicada	Agressions físiques	2,5
CVS 2007	Presencial / amb un mòdul	Agressions sexuals	0,7
ENVEFF 2001	Telefònica / dedicada	Violacions i altres pràctiques sexuals imposades	0,9

Font: INSEE, presentació a una delegació del Departament d'Interior de la Generalitat. 17.02.2009

Com pot observar-se, l'experiència francesa sembla indicar que una enquesta de victimització general, degudament adaptada, té una capacitat per mesurar la violència masculista similar a la d'una enquesta dedicada exclusivament al tema. Els resultats d'aquestes dues operacions són molt propers i, en hipòtesi, això estaria indicant que el nombre d'experiències de victimització no reconegudes o ocultades és similar. En una primera aproximació seria temptador, doncs, aconsellar l'adaptació de les enquestes generals a la problemàtica de les violències contra la dona, sobretot perquè això permetria contextualitzar-la, però aquest enfocament només s'ha aplicat, de moment, a la CSEW anglesa i a la CVS francesa, i això per diversos motius. En primer lloc, uns qüestionaris atents a tots els àmbits de victimització rellevants requereixen uns temps d'entrevista excessius per ser administrats telefònicament. A voltes resulten excessius fins i tot per ser administrats presencialment i, a sobre, les entrevistes personals amb enquestadors formats resulten massa costoses per a la majoria de països. No és, doncs, probable que aquestes grans enquestes es generalitzin i menys de manera periòdica.

²⁹ Un aspecte destacable del qüestionari Enveff és l'intent de formular les preguntes, fins i tot les més incisives, sense utilitzar mai la paraula violència, extremant l'esforç descriptiu. Un resum dels resultats pot trobar-se a [Jaspard, M. \(2001\) "Nommer et compter les violences envers les femmes: une première enquête nationale en France", Population et société, núm. 364, Disponible a Internet.](#)

³⁰ Anteriorment, els estudis de victimització a França formaven part del mòdul especial en el marc de les enquestes sobre qualitat de vida, les *Enquêtes permanentes des conditions de vie* (EPCV).

En tot cas, allà on aquests estudis existeixen han permès estudiar també la direccionalitat de la violència, enregistrant tant la violència dels homes com la de les dones, i els resultats obtinguts són similars als que va obtenir Tjaden i Thoennse l'any 1997 als EUA amb la *National Violence Against Women Survey* (NVAWS), citat anteriorment. Aquests són els resultats de la CAV francesa, acumulant les mostres de cinc edicions (2008-2011) per treballar amb submostres més nombroses.

Taula 3. Comparació entre la victimització d'homes i dones a França, acumulat 2008-2012
Tipus d'agressor considerat parella i/o exparella de la víctima

Mostra acumulada CAV 2008-2012	Homes de 18 a 75 anys		Dones de 18 a 75 anys	
	Taxa per mil	Aixecament	Taxa per mil	Aixecament
Nombre de persones entrevistades	29.366		37.554	
Total de 18 a 75 anys	1.000	21.050.000	1.000	22.139.000
Prevalença global durant dos anys	6,4	136.000	18,4	406.000
Prevalença de la violència física	6,0	126.000	15,4	340.000
Prevalença de la violència sexual	0,5	<20.000	4,9	109.000

Font: Enquestes "Cadre de vie et sécurité" 2008-2012 i INSEE. Elaboració de Cyril Rizk

És a dir, malgrat les diferències de país, any i disseny, la CAV francesa i la NVAWS dels EUA estableixen una relació aproximada d'1 a 3 entre la prevalença global de la victimització d'homes i dones. A França, el 6,4% dels homes es declaraven víctimes, contra el 18,4% de les dones. Als EUA, el 7,4% dels homes, contra el 22,1% de les dones.

Finalment, presentem una taula (Taula 3) en què s'indiquen els nivells de violència contra la dona enregistrats en alguns països de l'OCDE. Les dades provenen d'estudis amb dissenys de mostra diferents i preguntes distintes, de manera que els resultats no són comparables. I no obstant això la taula permet copsar l'extensió i l'ordre de magnitud del problema.

Taula 4. Violència contra les dones en alguns països de l'OCDE. Atenció: Dades no estrictament comparables

PAÍS	ENQUESTA	ANY	VIOLÈNCIA MASCLISTA. PARELLA (%)						VIOLÈNCIA MASCLISTA. QUALSEVOL AGRESSOR (%)					
			FÍSICA		SEXUAL		TOTAL		FÍSICA		SEXUAL		TOTAL	
			Darrer any	Tota la vida	Darrer any	Tota la vida	Darrer any	Tota la vida	Darrer any	Tota la vida	Darrer any	Tota la vida	Darrer any	Tota la vida
Alemanya	BMFSFSJ	2004		23		7		25		37		13		40
Anglaterra-Gal·les	BCS	2005	2.7	18.9	0.2	3.8	5.9	28.4						
Austràlia	IVAWS	2002-03	4	25	1	8	4	27	8	48	4	34		57
Dinamarca	IVAWS	2003	1	20	0	6	1	22	4	38	2	28		50
Estats Units	CDC-VAWS	2000	1.3	22.1	0.2	7.7	1.5	24.8	1.9	51.9	0.3	17.6		55
Estats Units	CDC	2010		24.3		9.4*		35.6						
Finlàndia	Altre	2005	6.3	17.6	2	4.3	7.9							55.9
França	Enveff	2002	2.5		0.9		10							
França	CVS	2007	3		0.7		3.3		2.5		1.5		3.4	
Irlanda	Altre	2003	1.4	13	0.7	8	3.2	14.5						
Itàlia	IVAWS	2006	1.7	12.2	1	6.1	2.4	14.3	2.7	18.8	3.5	23.7	5.4	31.9
Lituània	Altre	2000		32.7		7.5		37.6						
Noruega	Altre	2008		13.9	1	9.4	5.5	26.8						
Polònia	IVAWS	2004	3	15	0	5	3	16	5	30	2	17		35
Suècia	IVAWS	2000	4	18					5	25	7	34	12	46
República Txeca	IVAWS	2003	8	35	2	11	9	37	12	51	5	35		58

Fonts: Elaboració pròpia a partir d'UN WOMEN ([Violence against Women Prevalence Data: Survey by Country](#))

5. Implicació de les dones en la conflictivitat familiar

Els estudis de *victimització delictiva* indiquen, doncs, que la victimització de les dones en les relacions de parella és força més elevada que la dels homes. Més del 70% de les agressions enregistrades a les enquestes han estat realitzades per homes i tenen per víctima una dona. Les xifres són contundents, però no han sorprès els operadors del sistema penal: la predominança dels homes entre els acusats i els condemnats és notòria des de l'inici de la criminologia empírica i no es limita a la violència de gènere. En la pràctica totalitat dels àmbits delictius predominen els homes i això des de sempre i a tots els països.³¹ A tall il·lustratiu, podem recordar que la proporció d'homes entre la població penitenciària catalana ha oscil·lat al voltant del 93% els darrers deu anys i, pel que fa més específicament a la violència de gènere, l'estadística policial catalana de l'any 2011 registrava que el 84,2% de les víctimes de maltractaments o de violències habituals en l'àmbit de la llar eren dones, i el 15,8% restant eren homes. Val a dir que no es tracta d'una singularitat catalana ni d'un any especial: el fenomen s'ha registrat arreu i des de sempre.

Adicionalment, els treballs de Dobash i Dobasch (2004)³² o de Miller i Meloy (2006),³³ entre d'altres, han documentat el caràcter sovint defensiu de la violència de les dones i l'escassa probabilitat que els seus comportaments violents aconseguixin neutralitzar les agressions o establir relacions de domini o control sobre les seves parelles. Més aviat al contrari, hi ha motius per creure que, generalment, la reacció violenta per part de les dones incrementa el seu risc de victimització (Dasgupta, 2001). Això no obstant, aquests treballs estan basats en mostres reduïdes de persones afectades i s'hauria de continuar l'estudi de les estratègies de les dones en situacions de conflicte basant-se en mostres més representatives de la població.

En aquest sentit, cal destacar la recerca sobre conflictivitat familiar iniciada els anys setanta als EUA, sobretot perquè enregistra discrepàncies importants amb els estudis sobre victimització delictiva de gènere. D'acord amb aquests estudis, els conflictes "ordinaris" entre homes i dones tenen uns trets característics diferents dels de la victimització delictiva. En tot cas, un seguit notable d'estudis sobre els problemes de convivència a les parelles han constatat que tant els homes com les dones contribueixen a la conflictivitat "ordinària" de les parelles en unes proporcions similars. I sobre aquestes bases s'ha arribat a afirmar que la bidireccionalitat i la simetria es mantenen en aquells supòsits de violència que, en principi, ja serien constitutius d'il·lícits penals. I aquest és potser l'element central de la discrepància: l'existència o no de bidireccionalitat i de simetria en les agressions de rellevància penal.

³¹ La predominança dels homes entre els acusats destaca ja, com a mínim, des del segle XIX, a l'estadística moral d'A. Quetelet: "*Le nombre des femmes qui paraissent devant les tribunaux, est beaucoup moindre que celui des hommes. Dans les années 1826 et 1825, per 100 femmes accusées, on comptait en France 448 hommes, et en Angleterre 467*". Amb l'òptica actual sorprèn més aviat l'alta proporció de dones. Recherches statistiques sur le royaume des Pays-Bas. Mémoire lu a la séance de l'Académie du 6 décembre 1828. Bruxelles, 1829.

³² Dobash, R.P. i Dobasch, R.E. (2004) "*Women's Violence to Men in Intimate Relationships*", *British Journal of Criminology*. Basat en una mostra no representativa de 95 parelles. Disponible a Internet.

³³ Miller, L.M. i Meloy, M. L. (2006) "*Women Use of Force: Voices of Women Arrested for Domestic Violence*" en *Violence Against Women*, SAGE publications. Basat en una mostra d'un centenar de dones condemnades per violència domèstica. Disponible a Internet.

Els estudis sobre la conflictivitat familiar amb instruments d'enquesta els va iniciar Murray A. Straus amb Richard J. Gelles i els seus col·laboradors al Laboratori de Recerca sobre la Família de la Universitat de New Hampshire, als EUA. Entre les enquestes pioneres sobre població general destaca la *National Family Violence Survey*, amb una primera operació presencial realitzada al 1976³⁴ i una segona de telefònica al 1985³⁵. La primera sobre una mostra representativa d'unes 2.150 persones casades que conviuen amb les seves parelles, i la segona amb una mostra d'unes 6.000 persones que assegurava, addicionalment, la representativitat per a dos grups ètnics (afroamericans i hispànics). Aquesta segona operació també va incloure persones separades al llarg dels darrers dos anys i llars monoparentals amb presència de fills o filles menors de 18 anys.³⁶ La qualitat tècnica de la recerca de Murray A. Straus i dels seus col·laboradors està fora de qüestió i és sovint exemplar.

Això no obstant, no sempre es reconeix de forma prou emfàtica que, en matèria de violència de gènere, *les mostres tendeixen a estar esbiaixades* i els resultats s'haurien d'interpretar amb les cauteles corresponents. És a dir, a les mostres basades en població general hi ha una sobrerrepresentació dels conflictes menors, de caràcter aproximadament simètric i, per contra, entre les mostres d'afectats o afectades predominen de manera gairebé exclusiva els conflictes greus, on la gran majoria dels agressors són homes. Representar la població general sense més error que l'inferencial constitueix un objectiu difícil d'assolir. És probable que entre les llars o les persones que es neguen a participar hi hagi una part més que proporcional de la població afectada per la violència de gènere per molt que s'intenti estimular la seva participació facilitant, per exemple, la realització de l'entrevista en condicions segures. Sense comptar el biaix produït per la població a què no s'accedeix amb els procediments de mostreig habituals (població sense telèfon fix, població institucionalitzada...), no és infreqüent que les enquestes sobre població general pateixin negatives a participar del 40% o més, i aquestes xifres van ser superiors al 60% en el cas de l'EVMC.³⁷

Addicionalment hem de reflexionar sobre el concepte de violència implícit en l'escala de mesura desenvolupada per Murray ja el 1972: la *Conflict Tactics Scales* (CTS),³⁸ revisada l'any 1996³⁹ (CTS2). La CTS introdueix les preguntes d'una manera volgutament "neutra" per comparació als estudis de victimització delictiva: s'evita qualsevol referència al món de la infracció penal o de la violència de gènere. Podríem dir que, d'acord amb la CTS, la victimització delictiva constitueix un cas extrem de conflictivitat. Vegem una traducció catalana d'aquesta introducció:

³⁴ 1976 *National Family Violence Survey*, promoguda pel National Institute of Mental Health. Publicació de l'anàlisi al 1981 *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*, amb la participació de Murray A. Straus, Richard J. Gelles i Suzanne K. Steinmetz.

³⁵ 1985 *National Family Violence Survey*, amb la participació de Murray A. Straus i Richard J. Gelles.

³⁶ Una presentació conjunta d'aquestes primeres operacions estadístiques por trobar-se a Gelles, R.J. i Straus, M.A., (1988), *Intimate Violence*, New York, Touchstone.

³⁷ Una operació ben dissenyada, com ara la *National Family Violence Survey* de 1985, indicava un 84% de resposta al primer contacte, però aquesta xifra baixava al 60% un cop incloses les negatives a respondre a les preguntes filtre.

³⁸ Per a una breu presentació d'aquests instruments, Straus, M.A., (2007). "[Conflict Tactics Scales](#)" en *Encyclopedia of Domestic Violence*, N.A. Jackson, New York: Routledge: Taylor & GFrancis Group. Disponible a Internet.

³⁹ Straus, M.A. i col·laboradors (1996), "The Revised Conflict Tactics Scale (CTS2). Development and Preliminary Psychometric Data", *Journal of Family Issues*, vol.17, núm. 3.

Per molt ben avinguda que estigui una parella, hi ha moments en els quals hi ha desacords, s'enfaden entre ells, desitgen coses diferents, discuteixen o, simplement, es barallen perquè estan de mal humor, cansats o per qualsevol altre motiu. Les parelles tenen, però, moltes maneres d'intentar resoldre les seves diferències. [...] Si us plau, indiqui quantes vegades vostè va fer alguna d'aquestes coses i quantes vegades les va fer la seva parella al llarg de l'any passat...⁴⁰

A continuació, la CTS formula 78 preguntes en una seqüència que comença suaument (“Vaig reaccionar amb respecte tot i que estàvem en desacord”...), per incorporar esglaonadament un ventall de comportaments que van dels més dialogants als més violents, en cinc escales: la de negociació, la d'agressió psicològica, la d'agressió física, la d'agressió sexual i la de lesions, amb preguntes sobre les accions patides com a víctima o reconegudes com agressor o agressora, en un marc que pressuposa el sorgiment d'un conflicte, en principi privat, entre dues parts amb capacitats de resposta equivalents.

En aquests termes, al voltant de dos-cents estudis, duts a terme sobretot a països desenvolupats, al llarg dels darrers 30 anys, han obtingut resultats favorables a les tesis de bidireccionalitat i simetria que Fiebert –un dels primers a revisar aquesta literatura– resumia ressaltant que les agressions físiques reconegudes per les dones eren tant o més freqüents que les reconegudes pels homes.⁴¹ Això no obstant, no sembla que es tracti de fets de la mateixa naturalesa. És força més probable que la conflictivitat a la parella i la victimització delictiva de gènere constitueixin dos fenòmens interrelacionats però diferents. En aquest sentit, es pot observar una taula comparativa, elaborada pel mateix Murray A. Strauss, amb els resultats de tres investigacions de qualitat realitzades als anys noranta als EUA:

Taula 5. Comparació entre estudis de conflictivitat familiar i victimització delictiva

	Conflictivitat familiar Mesurada amb CTS Objecte d'estudi: Conflictes a la parella	Victimització delictiva Mesurada amb l'NCVS	Victimització delictiva Mesurada amb l'NVAW
		Objecte d'estudi: Violència a les relacions de parella	
Prevalença anual	16%	0,9	1,1
Índex de lesions	1-3%	52%	76%
Ràtio dona:home	1:1	7:1	1,4:1

Font: Resum d'elaboració pròpia a partir de “The Controversy Over Domestic Violence by Women. A Methodological, Theoretical, and Sociology of Science Analysis”. Murray A. Strauss (1999)

Les diferències quantitatives són dràstiques i insinuen l'existència de diferències “qualitatives” o tipològiques: en passar dels estudis sobre conflictivitat als estudis sobre violència, les prevalences baixen enèrgicament d'un 16% a un 1%; les lesions es desapareixen de menys del 3% a més del 50% i la bidireccionalitat es perd. Bé és cert que en el cas de l'NVAW, en

⁴⁰ Traducció no homologada de la CTS2.

⁴¹ Existeixen diverses recopilacions d'aquests estudis sobre conflictivitat familiar. La de Fiebert (1997) va detectar 79 estudis empírics i 16 revisions de la literatura que donaven suport a la hipòtesi de la simetria en matèria de violència de gènere i la d'Archer (2000) va identificar 82 estudis addicionals que donaven suport a aquesta mateixa hipòtesi.

prevalences a un any es van enregistrar 1,4 dones victimitzades per cada home, una xifra propera a la bidireccionalitat, però en prevalences al llarg de la vida tornàvem a xifres de tres dones per home. Fora d'això, les xifres sobre lesions són aclaparadores i expliquen per si soles l'especial atenció del sistema penal a la violència contra les dones. Tot indica que es tracta de fenòmens diferents, fins i tot d'objectes d'estudi diferents.

Murray A. Strauss parla d'una concepció "àmplia" de la violència contra la dona que inclou totes les formes d'agressió conegudes (físiques, sexuals, psicològiques, socials...) i que és pròpia dels moviments en favor de l'equitat i dels serveis d'atenció a la víctima, però, en la seva opinió, la recerca es beneficia de definicions més específiques que permeten identificar les complexitats de cada àmbit de victimització. I, més concretament, en matèria de violència domèstica considera que els estudis sobre victimització delictiva poden ser d'utilitat al sistema penal, però que les polítiques preventives haurien d'inspirar-se en la investigació de la conflictivitat familiar, on es tracta de manera explícita les agressions de les dones. Es pot estar d'acord o no amb l'obra de Strauss i els seus seguidors, però és injust tractar aquestes aportacions com un producte de la ideologia masculista que pot ser menystingut.

Probablement, un dels reptes futurs dels estudis sobre violència domèstica i de gènere rau en la necessitat de diferenciar empíricament les agressions a persones en situacions de feblesa de les agressions entre persones amb capacitats de resposta equivalents, és a dir, diferenciar entre els abusos ("maltractaments") i els conflictes ("baralles"), distingir amb més precisió els enfrontaments entre parts dotades d'autonomia d'aquells altres on una de les parts es troba en situació de dependència. Els conflictes entre persones en situacions d'igualtat tendeixen a ser simètrics i, per contra, la conflictivitat on una de les parts es troba en situació de feblesa és sempre asimètrica. En tot cas, és prou evident que els estudis sobre violència masculista reconeixen d'entrada les desigualtats existents entre homes i dones i es concentren a mesurar els nivells de violència que produeix i reproduïx aquesta desigualtat, mentre que els estudis sobre conflictivitat familiar pressuposen, si més no implícitament, situacions d'igualtat relativa

Els conflictes entre persones en situacions d'igualtat poden ser greus, però constitueixen una problemàtica diferent de la dels abusos que es produeixen entre persones en situacions de desigualtat. Actualment els indicadors convencionals (de prevalença, d'incidència...) no diferencien prou entre aquestes dues situacions, i donen una importància a voltes excessiva al sexe de la víctima o a l'existència de violència. Poden haver-hi abusos inacceptables en situacions on no es detecten agressions físiques o sexuals i pot haver-hi violència entre dues persones que tenen un poder relatiu similar. Les diferències entre països resultarien força més entenedores si els estudis sobre violència emmarquessin les agressions en aquest context. Així, les polítiques d'equitat als països nòrdics no han eliminat la violència entre homes i dones, però és probable que estiguem parlant d'altres formes de violència. El mateix problema de la simetria o la bidireccionalitat podria tractar-se de manera més matisada i més precisa tenint en compte aquesta dimensió contextual. Possiblement els estudis sobre assetjament en el marc escolar (*bullying*) o el marc laboral (*mobbing*) haurien d'inspirar una actualització conceptual i empírica de la recerca sobre violència en les relacions íntimes.

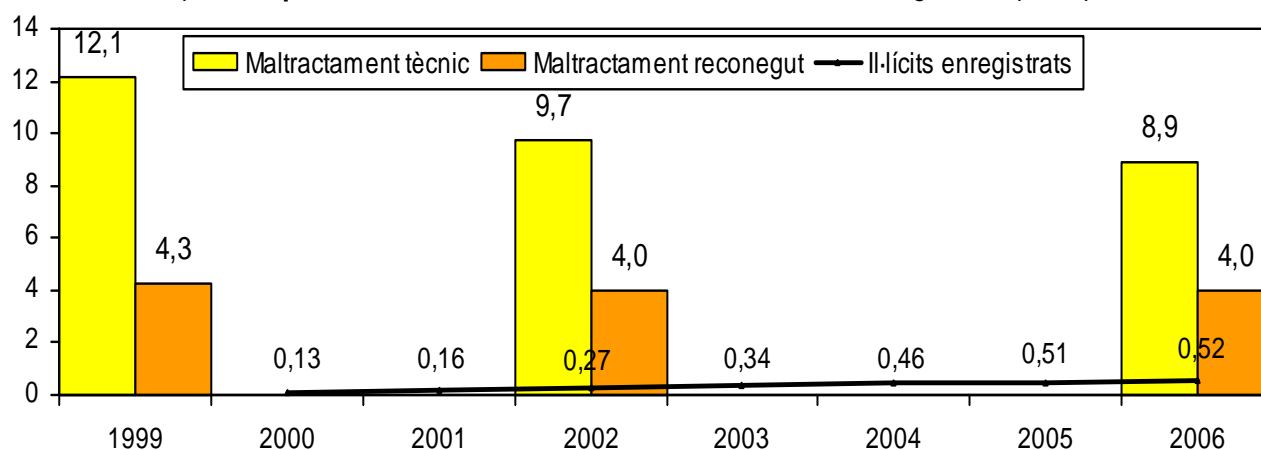
6. La *Macroencuesta* i l'estadística policial a Catalunya

L'Administració central espanyola, que no disposa de cap enquesta de victimització tradicional, ha considerat que en l'àmbit de la violència domèstica i de gènere el nombre d'agressions no denunciades és de tal magnitud, i les percepcions subjectives o culturals són de tal importància, que resultava necessari dissenyar una enquesta per complementar els registres policials o judicials. I així van néixer les denominades *Macroencuestas*, promogudes per l'Institut de la Mujer. Aquestes operacions estadístiques tenen ja quatre edicions (1999, 2002, 2006 i 2011): les tres primeres telefòniques, realitzades a través de l'empresa Sigma Dos, i la darrera presencial, realitzada pel Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS). Les dimensions de les mostres telefòniques justificaven el nom d'aquestes operacions, que es basaven en més de 20.000 entrevistes a les onades del 1999 i del 2002 i en més de 30.000 a l'onada del 2006. La qual cosa no suposa que la darrera edició, amb unes 7.900 entrevistes *presencials*, constitueixi una operació menor.⁴²

La *Macroencuesta* ha estat, fins l'any 2006, un estudi de prevalença sobre la violència contra la dona en l'àmbit de la família que l'any 2011 es va redissenyar per reflectir el concepte de violència de gènere de la Llei integral.⁴³ En principi hauria de ser possible mantenir la comparabilitat entre les diferents edicions, i això permetria estimar l'evolució del problema amb independència dels canvis normatius o metodològics que s'han produït al llarg del període. Però en el moment de redactar aquestes línies, encara no hem pogut accedir a les sèries recalculades per a Catalunya. I amb les dades disponibles, sembla més prudent no comparar la darrera edició (2011) amb les restants.

Percentatge de dones que informen de maltractaments. Catalunya, 1999-2006

Comparació **aproximada** entre la *Macroencuesta* i les denúncies enregistrades per la policia

Font: Elaboració pròpia amb dades de la *Macroencuesta* i dels cossos policials. Les dades policials reflecteixen les denúncies enregistrades cada 100 dones de 18 anys o més.

⁴² Vegeu l'informe de síntesi de l'edició 2011 de la *Macroencuesta*. Disponible a Internet.

⁴³ Ley orgànica 1/2004, de 28 de diciembre, de medidas de protección integral contra la violencia de género. A l'indicador de violència domèstica declarada a la sèrie 1999-2006 de la *Macroencuesta*, entre els agressors s'inclou qualsevol membre de la família amb independència del sexe, com ara el pare, la mare, els germans, les germanes, els fills, les filles, etc.

Més enllà de l'enorme diferència entre els maltractaments reconeguts i els denunciats, el període 1999-2006 es va caracteritzar per un fort increment dels casos de violència domèstica coneguts per la policia, sobretot per vulneracions dels articles 153 i 173.2 del Codi penal (o als articles corresponents anteriors a les reformes del 2003 i 2004), mentre que els maltractaments declarats directament per les víctimes a les enquestes es mantenien estables al voltant del 4%. La interpretació sembla òbvia: l'augment de la denúncia no indicava cap increment dels maltractaments, sinó el seu aflorament, el seu reconeixement públic, en un entorn més compromès amb la seva eradicació.

Adicionalment, la sèrie 1999-2006 assenyala una segona característica important: la disminució del que la *Macroencuesta* denominava el "maltractament tècnic". El terme pot ser discutible, però es tracta d'un objecte d'estudi rellevant en què s'hauria d'aprofundir per desenvolupar indicadors específics de maltractaments econòmics, psicològics o altres. En tot cas, la *Macroencuesta* incloïa en aquest concepte les dones que informaven haver estat víctimes d'algun dels comportaments següents "freqüentment" o "de vegades", i és precisament aquest grup de víctimes el que disminueix de forma més marcada.

Situacions considerades de "maltractament tècnic". *Macroencuesta*, 1999-2006

Criteris d'inclusió: com a mínim haver patit un dels comportaments "freqüentment" o "de vegades"

Le impide ver a la familia o tener relaciones con amigos, vecinos
Le quita el dinero que Vd. gana o no le da lo suficiente que necesita para mantenerse
La insulta o amenaza
Decide las cosas que Vd. puede o no puede hacer
Insiste en tener relaciones sexuales aunque sepa que Vd. no tiene ganas
No tiene en cuenta las necesidades de Vd., le deja el peor sitio de la casa, lo peor de la comida
En ciertas ocasiones le produce miedo
Cuando se enfada, llega a empujar o golpear
Le dice que a dónde va a ir sin él (que no es capaz de hacer nada por sí sola)
Le dice que todas las cosas que hace están mal, que es torpe
Ironiza o no valora sus creencias (religiosas, políticas, la pertenencia a alguna organización)
No valora el trabajo que realiza
Delante de sus hijos dice cosas para no dejarla a Vd. en buen lugar

Les dones que són víctimes ("freqüentment" o "de vegades") de dos o més comportaments d'aquest tipus, tendeixen a declarar-se també globalment maltractades. En aquest sentit, podem distingir, d'una banda, uns maltractaments "sistemàtics", on la víctima reconeix que la seva parella o exparella la maltracta i on es detecten diversos tipus específics d'agressions reiterades. I, alhora, d'altra banda, tenir en compte també l'existència de situacions menys greus, on la víctima no es considera maltractada tot i que hagi estat objecte de comportaments inapropiats. I és significatiu que les millores més marcades s'hagin detectat justament en aquest segment. Podríem dir, simplement, que les millores comencen sovint per redreçar les desviacions menys greus.

Poc després, l'any 2009, l'EVMC detectava que un 1,4% de les dones residents a Catalunya havien estat maltractades per la seva parella i un 1,3% per la seva exparella. Les dades no eren comparables a les anteriors, ja que els indicadors de la *Macroencuesta* que hem reproduït incorporaven fins l'any 2006 els maltractaments per part d'altres membres de la família. Això no obstant, ja amb la nova metodologia, la darrera *Macroencuesta* arribava l'any 2011 a xifres força similars a les obtingudes a l'enquesta catalana: la prevalença anual dels maltractaments reconeguts era de l'1,8% per les parelles (1,4% a l'EVMC) i de l'1,7% per les exparelles (1,3% a l'EVMC). Les preguntes formulades no eren idèntiques i els procediments de recollida de la informació tampoc, de manera que no hem de treure gaires conclusions d'una diferència de dècimes, i no obstant això suposava un toc d'atenció.

De fet, l'indicador general sobre violència de gènere de la *Macroencuesta* del 2011 mostra un repunt de la violència de gènere al conjunt de l'Estat espanyol. No hem aconseguit les dades corresponents per a Catalunya ni tenim informació detallada sobre els criteris d'elaboració de l'indicador, però es tracta d'un producte del Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) i cal donar per descomptada la seva solvència. Aquests són els resultats del nou indicador per al conjunt de l'Estat a les quatre edicions de la *Macroencuesta*:

Taula 6. Maltractament de gènere al llarg de l'últim any
 Conjunt de l'Estat espanyol, 1999-2011

	1999	2002	2006	2011
Estat espanyol	2,2%	2,3%	2,1%	3,0%

Font: *Macroencuesta de violencia de género* 2011. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Delegación del Gobierno para la Violencia de Género.

La dada és incòmoda, perquè desentona amb les tendències predominants a l'estabilitat o al descens i, precisament per això, ha de ser destacada. Esperem que es tracti d'un increment espuri, producte dels canvis metodològics de la *Macroencuesta*, però a l'espera de confirmació estem obligats a mantenir l'alerta.

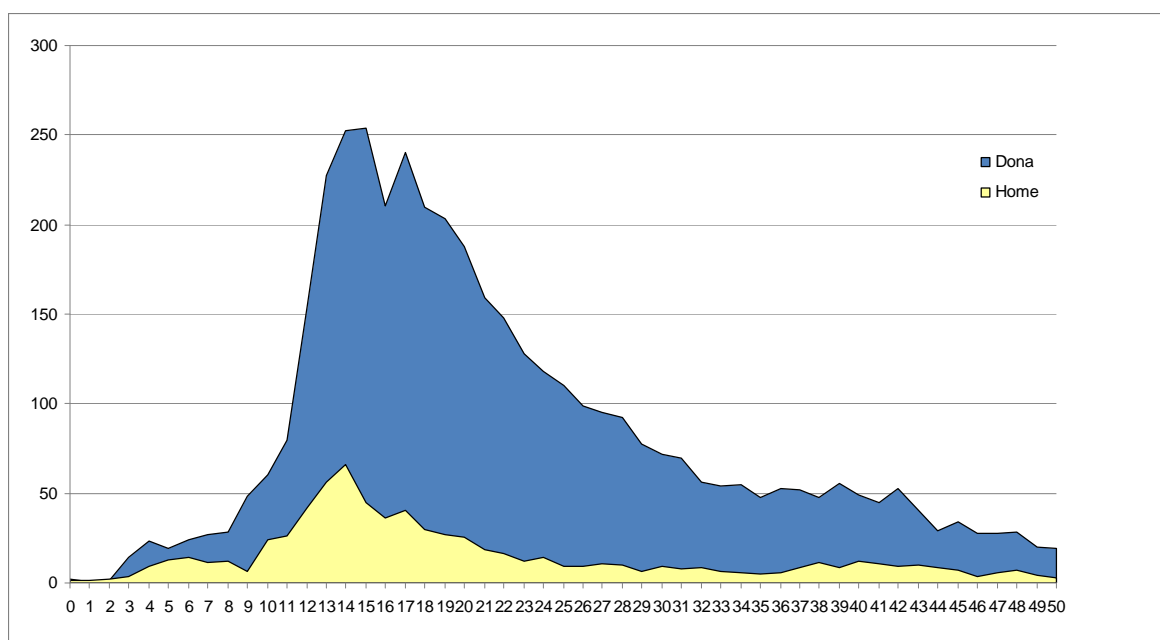
Addicionalment, les dades de la *Macroencuesta* a Catalunya indicaven que un 2,6% de les 1.255 dones entrevistades declaraven haver estat maltractades per membres de la família altres que la seva parella o exparella: pares, mares, fills, filles... En prevalences a un any estaríem parlant, aproximadament, de la meitat dels maltractaments declarats (recordem que un 1,8% informaven haver estat maltractades per la seva parella i un 1,7% per la seva exparella). De manera que no és impossible que aquest aspecte del problema s'estigui intensificant i requereixi una atenció creixent en el futur.⁴⁴

⁴⁴ Si ens referim al conjunt de l'Estat, per realitzar els càlculs sobre una mostra més nombrosa, tindríem que de les 7.897 dones entrevistades, un 1,5% declaraven haver estat maltractades per la seva parella, un 1,4% per la seva exparella i un 2,3% per altres membres de la família. La diferència no és tan marcada, però segueix sent notable, i allunyada dels estudis fets sobre estadística administrativa fa uns anys. Entre els agressors "atípics" podem destacar els "altres-homes" (14,0%) i els "altres-dones" (14,8%), que ens permet sospitar que es tracta d'unitats de convivència diferents de la família nuclear.

Finalment, estan ressorgint comportaments masclistes (o "neomasclistes") entre els joves que ens obliguen a ampliar les anàlisis i focalitzar les actuacions. Els episodis grollers, disruptius o directament violents estan augmentant entre els adolescents, en un moment on les agressions sexuals semblen disminuir en el conjunt de la població. I amb independència del retret formal que pugui correspondre en cada cas –sovint lleu entre els adolescents– és evident que aquests comportaments afecten negativament la qualitat de la convivència en centres de freqüentació obligada, com ara l'escola, o de freqüentació massiva, com ara els espais de lleure, recordant, un cop més, la importància de la formació en valors, actituds i normes per al bon funcionament d'una societat. El valors de llibertat i d'equitat que inspiren les nostres societats requereixen d'una cultura de la responsabilitat i del respecte.

S'ha de recordar que la problemàtica de les agressions sexuals comença abans de la majoria d'edat i que els moments de màxim risc coincideixen amb les edats modals de l'ensenyament secundari. Addicionalment no hauríem d'oblidar que durant aquests anys d'adolescència el risc de patir agressions sexuals és similar entre nois i noies. En el gràfic adjunt, basat en els delictes contra la llibertat sexual coneguts per les policies catalanes del 2009 al 2011, sembla que el risc entre noies sigui superior fins i tot durant la primera adolescència, però es tracta d'una distorsió produïda per la no denúncia: cap als 14 o 15 anys el risc és equivalent entre els dos sexes i la multivictimització pot ser superior entre els nois.

Delictes contra la llibertat sexual coneguts per la policia de Catalunya Acumulat 2009-2011. Taxes per 100.000 habitants

Font: Denúncies tramitades pels Mossos d'Esquadra i les policies locals

En definitiva, la situació no justifica cap alarmisme, però sí que hauria de ser un estímul per impulsar polítiques preventives entre els adolescents: els agressors tenen sovint més edat que les víctimes, però no gaire més. El gruix del problema es produeix entre gent jove.

7. L'Enquesta de violència masclista a Catalunya (EVMC)

L'EVMC es va dur a terme entre el 8 d'abril i el 30 de juny del 2010 a una mostra representativa de 14.122 dones i 1.501 homes de 18 a 70 anys. Constitueix, fins ara, l'única enquesta sobre violència contra les dones realitzada a Catalunya i hauria estat impossible dur-la a terme sense la decisió i l'entusiasme de l'Alba Garcia, que, en aquells moments, dirigia el Programa de Seguretat contra la Violència Masclista al Departament d'Interior.

L'operació es va realitzar mitjançant un conveni entre el Departament d'Interior, l'Institut Català de les Dones i la Regidoria de Dones de l'Ajuntament de Barcelona, amb la col·laboració de l'Institut d'Estadística de Catalunya i l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. Resulta, doncs, evident la complexitat organitzativa de l'operació, a la qual hauríem d'afegir la participació, en la fase de disseny, de professionals del sector, d'organitzacions de dones i de víctimes de violència masclista. Un article de la Rosa Mur, en aquesta mateixa edició d'*Apunts de Seguretat*, descriu aquell procés participatiu en què resulta difícil recordar totes les col·laboracions rebudes per l'equip d'enquestes del Departament d'Interior.

La presentació dels resultats va adoptar la forma d'una sèrie de diapositives que estan disponibles a Internet⁴⁵ i que, en el seu moment, van ser presentades als mitjans de comunicació i a la comunitat professional. No és, doncs, el moment de tornar sobre aquells resultats, però sí d'insistir en la necessitat de perseverar en els estudis de prevalença si es vol conèixer l'evolució de les violències contra la dona. L'enquesta catalana de l'any 2010 perdrà bona part del seu sentit sinó contribueix a crear una sèrie temporal. Les millores substancials de l'estadística policial i judicial en aquest àmbit no poden substituir els instruments d'enquesta ja que els nivells de no denúncia són molt elevats, amb independència de la gravetat dels fets. A Catalunya, entre el 2008 i el 2012, només el 23% de les víctimes mortals per violència de gènere havien denunciat prèviament els maltractaments i, amb més o menys mesura, aquest problema s'estén al conjunt de les violències contra la dona.⁴⁶

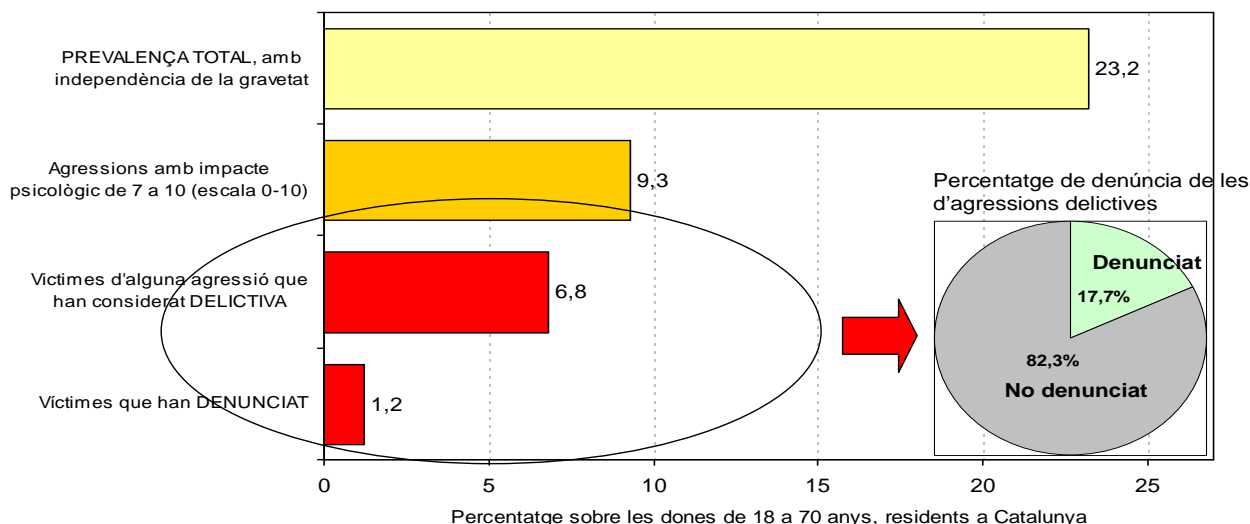
D'acord amb els resultats de l'EVMC, prop d'una de cada cinc dones de 18 a 70 anys havia patit algun incident masclista al llarg de l'any 2009. La majoria d'aquests episodis van ser considerats lleus per les mateixes víctimes, però el 9,3% de les dones informava d'agressions de fort impacte subjectiu, és a dir, d'un impacte psicològic valorat entre 7 i 10 punts, en una escala de 0 a 10, i la gran majoria d'aquestes agressions sí que van ser considerades delictives per les víctimes. Més concretament, el 6,8% de les dones residents a Catalunya van considerar que havien estat objecte d'alguna agressió delictiva de caràcter masclista, però només l'1,2 % de les víctimes van denunciar els fets. És a dir, si en basem només en els fets considerats delictius per les víctimes, hem de concloure que es denuncien aproximadament dos de cada deu fets. Cap millora de l'estadística policial o judicial pot cobrir una xifra negra d'aquestes dimensions:

⁴⁵ [Enquesta de violència masclista a Catalunya.](#)

⁴⁶ Veure l'article d'Alfageme, A. i col·laboradores en aquest mateix número d'*Apunts de Seguretat*. "Les víctimes mortals per violència masclista en l'àmbit de la parella. Anàlisi de casos a Catalunya del 2008 al 2012". Segons les xifres per al conjunt de l'Estat a l'*Informe sobre víctimes mortals de la violència de gènere y de la violència domèstica en el àmbito de la pareja o ex pareja* en 2011, elaborat pel Consejo General del Poder Judicial, el 74% de les dones mortes no havien denunciat.

Nivell de denúncia global en matèria de violència masclista. Catalunya, 2009

Dades agregades pel conjunt d'agressions masclistes enregistrades. Font: EVMC

Amb altres paraules, el 6,8% de les dones de 18 a 70 anys van informar d'alguna agressió que elles consideraven delictiva, però només l'1,2% ho va denunciar, la qual cosa suposa que la no denuncia era, en termes generals, superior al 82%. I la desagregació d'aquestes xifres globals per àmbits no suavitza la contundència de les dades, més aviat resulta inquietant:

Taula 7. Nivells de denúncia desagregats per tres àmbits

Àmbits	Victimització	Denúncia	Nivell de no denúncia
	Informen haver patit un fet que consideren delictiu	Informen haver denunciat el fet a la policia o als jutjats	100% = fets considerats delictius per la víctima
Assetjament sexual a la feina Base: dones que treballaven l'any 2009	1,0%	0,04% [n = 3]	96,0%
Maltractaments en la parella actual Base: dones que tenen parella actualment	1,1%	0,13%	88,6%
Maltractament per ex parelles Base: dones que s'han separat o divorciat	3,8%	1,5%	60,5%

El nivell de no denúncia sembla correlacionat, sobretot, amb la capacitat de represàlia o amb la proximitat (emocional, familiar) a l'agressor, més que no pas amb la gravetat dels fets que s'han patit. No estem en condicions de fer una anàlisi detallada ja que les submostres dels fets més greus són reduïdes però aquesta descripció indica, si més no en hipòtesi, que els factors més importants en la inhibició de la denúncia semblen estar relacionats, precisament, amb la situació de dependència material o emocional de les víctimes.

Bibliografia

Alberdi, I. i Matas, N. (2002), *La violència domèstica. Informe sobre els maltractaments a dones a Espanya*, Fundació La Caixa. Disponible a Internet en català i castellà.

Archer, J. (2000), "Sex differences in aggressions between heterosexual partners: A meta-analytical review", *Psychological Bulletin*, 126.

Birgin, H., ed. (2000), *Las trampas del poder punitivo. El Género del derecho penal*, CEADEL, Buenos Aires.

Brownmiller, S., (primera edició 1975), *Against Our Will. Men, Women and Rape*, Ballentine

Cantera, Leonor M. coord. (2005), *La violència a casa*, Fundació Caixa Sabadell, Seminari, Sabadell.

CC.OO. Secretaria de la Mujer, Federación de Enseñanza (2000). *Mujeres: unidad i diversidad. Un debate sobre la identidad de género*, editora: Carmen Heredero, Madrid. Disponible a Internet.

Division for the Advancement of Women in collaboration with the ECE and the WHO (2005), "Violence against women: a statistical overview, challenges, gaps in data collection and methodology and approaches for overcoming them", Expert Group Meeting, Geneva, 11-14 April, 2005.

Das Dasgupta, S., (2002), "A Framework for Understanding Women's Use of Nonlethal Violence in Intimate Heterosexual Relationships", *Violence Against Women*, vol. 8, núm 11.

Dobash, R.P. i Dobasch R.E. (2004), "Women's Violence to Men in Intimate Relationships", *British Journal of Criminology*.

Fiebert, M. (1997), Annotated bibliography: References examining assaults by women on their spouses/partners, *Sexuality and Culture*.

Lo Russo, Giuditta (1998), *Hombres y padres*, Madrid.

Birgin, Haydée, compiladora (2000), *Las trampas del poder punitivo. El Género del Derecho Penal*, Buenos Aires.

INMARK. Estudios y Estrategias (2006). *El acoso sexual a las mujeres en el ámbito laboral: Resumen de resultados*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Instituto de la Mujer, Madrid. Disponible a Internet.

Johnson, Holly (1996), *Dangerous Domains. Violence Against Women in Canada*, Canadian Centre for Justice Statistics, Statistics Canada.

Johnson, Holly, Ollus, Natalia i Nevala, Sami (2008), *Violence Against Women. An International Perspective*, HEUINI, Springer, New York.

Killias, Martin (2006), "La violence envers les femmes. Quelques résultats surprenants de l'International Violence Against Women Survey (IVAWS) et de l'étude helvétique, Contribution

au Xe Colloque de l'AICLF, Université de Galatasaray, Istanbul, 21-23 mai 2006, *Revue internationale de criminologie et de police technique et scientifique*, 2/2007, p.165-179.

Larrauri, E. (2003), "¿Por qué retiran las mujeres maltratadas las denuncias?", *Revista de Derecho Penal y Criminología*, 2a época, n.12 UNED. Disponible a Internet.

Lundgren, E.; Heimar, G.; Westerstrand, J. i Kalliokoski, A-M. (edició original en suec, 2001, traducció a l'anglès 2002), *Captured Queen. Men's violence against Women in "equal" Sweden. A prevalence study*. Disponible a Internet.

Maqueda Abreu, M. L. (2006), "La violencia de género, entre el concepto jurídico y la realidad social", *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*. Disponible a Internet.

Mirrlees-Black, C. (1999), *Domestic Violence: Findings from a New British Crime Survey Self-completion Questionnaire*, London, Home Office, Research Study 191.

Muratore, Maria G., "Italian survey on violence against women" (2004), Paper submitted by National Statistics Institute of Italy (ISTAT) to the Conference of European Statisticians, Statistical Commission and the UN Economic Commission for Europe, Geneva 18-20 October 2004. Disponible a Internet.

Müller, U. i Schröttle, M. (2004), *Health, Well Being and Personal Safety of Women in Germany. A Representative Study of Violence against Women in Germany*. Disponible a Internet.

National Institute of Justice (March 2013), Research, Development, and Evaluation Agency of the U.S. Department of Justice, *Compendium of Research on Violence Against Women, 1993-Present*. Disponible a Internet.

Osborne, Raquel (2008), "De la violencia (de género) a las 'cifras de la violencia': una cuestión política", *Empiria, Revista de Metodología de Ciencias Sociales*, núm. 15, enero-junio, p. 99-124. Disponible a Internet.

Osborne, Raquel (2009), *Apuntes sobre violencia de género*, Barcelona.

Pateman, C. (1988), *The sexual Contract*, Cambridge: Polity Press.

Piispa, M.; Heiskanen, M.; Kääriäinen i Sirén, R. (2006), "Violence against Women in Finland". National Research Institute of Legal Policy i HEUNI, Publication No. 225.

Phillips, A. (ed.) (1987), *Feminism and Equality*, Oxford: Basil Blackwell.

Rizk, C. (octubre 2012) "[Le profil des personnes de 18 à 75 ans s'étant déclarées victimes de violences physiques ou sexuelles par conjoint o ex conjoint sur 2 ans lors des enquêtes Cadre de vie et sécurité](#)" INSEE-ONDRP de 2008 à 2012", *Repères*, núm. 18, IHESI, INDRP. Disponible a Internet.

Ruiz-Pérez Isabel [et al.] (2009), "Variabilidad geográfica de la violencia contra las mujeres en España", *Gac Sanit.* 2010, doi: 10.1016/j.gaceta.2009.10.014.

Robet, Philippe, ed. (2009), *Comparing Crime Data in Europe. Official Crime Statistics and Survey Based Data*, VUBPRESS Brussel University Press, Brussel-les.

Stets, J. E. i Straus, M. A. (1990), "Gender differences in reporting of marital violence and its medical and psychological consequences". En Straus, M. A. i Gelles, R. J. (ed.), *Physical violence in american families: risk factors and adaptations to violence in 8.145 families*.

Straus, M. A.; Gelles, R.J. i Steinmetz, S.K. (1976), *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*, publica per Anchor Books, New York, 1981.

Straus, M. A. i Gelles, R.J. (1985), "Societal Change and Change in Family Violence from 1975 to 1985 As Revealed by Two National Surveys", *Journal of Marriage and the Family*.

Straus, M. A. (1999), "The controversy over domestic violence by women: a methodological, theoretical and sociology of science analysis. In Ariaga, X.B. i Oskamp, S. (ed.), *Violence in intimate relationships*. Thousands Oaks: Sage.

Tjaden, P. i Thoennes, N. (2000a), *Extent, nature and consequences of intimate partner violence: Findings from the National Violence Against Women Survey*. Washington, DC: National Institute of Justice.

Tjaden, P. i Thoennes, N. (2000b), [Full Report of the Prevalence, Incidence and Consequences of Violence Against Women](#). Washington, DC: NIJ and CDC, Disponible a Internet.

Walby, Sylvia (1999), "Comparing methodologies used to study violence against women" Seminar: Men and Violence Against Women, Strasbourg, 7-8 d'octubre de 1999. Disponible a Internet.

Walby, Sylvia i Myhill, Andrew (2001), "New Survey Methodologies in Researching Violence Against Women", *British Journal of Criminology*, 41, 502-522.

Walby, S. i Allen, J. (2004), *Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey*, London, Home Office, Research Study 276.

World Health Organization (2001), *Putting Women First: Ethical and Safety Recommendations for Research on Domestic Violence Against Women*. Department of Gender and Women's Health, Family and Community Health, Geneva, Disponible a Internet.

Vincles a enquestes sobre violència masclista

CANADA: **Statistics Canada**: *Measuring Violence Against Women*, Statistical Trends 2006.

<http://www.statcan.gc.ca/pub/85-570-x/85-570-x2006001-eng.pdf>

Violence Against Women Survey (VAWS), 1993.

[http://www.statcan.gc.ca/cgi-](http://www.statcan.gc.ca/cgi-bin/imdb/p2SV.pl?Function=getSurvey&SDDS=3896&lang=en&db=imdb&adm=8&dis=2)

[bin/imdb/p2SV.pl?Function=getSurvey&SDDS=3896&lang=en&db=imdb&adm=8&dis=2](http://www.statcan.gc.ca/cgi-bin/imdb/p2SV.pl?Function=getSurvey&SDDS=3896&lang=en&db=imdb&adm=8&dis=2)

USA: **US Department of Justice**: *Full Report of the Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women*, 2000.

<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/183781.pdf>

ESPANYA: **Instituto de la Mujer**, Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, *Macroencuesta sobre la violencia contra las mujeres*, 2011.

<http://www.mspsi.es/gabinetePrensa/notaPrensa/pdf/macroEncuestaViolenciaGenero122011.pdf>

Informes anuales del Observatorio Estatal de Violencia sobre la Mujer.

<http://www.msssi.gob.es/ssi/violenciaGenero/publicaciones/observatorioestatalVM/InformesAnuales/home.htm>

ANDORRA: **Centre de Recerca Sociològica, Observatori Social, Ministeri de Salut, Benestar i Habitatge**: *Enquesta a la població femenina sobre la violència a la llar*, 2008.

<http://www.observatorisocial.ad/observatoris/genere/violencia/indexgviolencia.html>

http://www.observatorisocial.ad/fitxers/observatori_genere.pdf

ALEMANYA: **Ministeri de la Família, la Gent Gran, la Dona i la Joventut**, *Health, Well-Being and Personal Safety of Women in Germany*, 2004.

<http://www.cahrvi.uni-osnabrueck.de/conference/SummaryGermanVAWstudy.pdf>

FRANÇA: **Institut National d'Études Démographiques INED**: *Enquête nationales sur les violences envers les femmes en France ENVEFF*, 2000.

http://www.ined.fr/enquetes/Presentations/fr/IE0221P_fr.pdf

http://www.ined.fr/fichier/t_publication/138/publi_pdf2_pop_and_soc_english_364.pdf

ITÀLIA: **Institut Nacional d'Estadística ISTAT**, *Violenza e maltrattamenti contro le donne dentro e fuori la famiglia*, 2006.

<http://www.istat.it/it/archivio/34552>

FINLÀNDIA: **Institut Nacional de Salut Pública**, *Enquesta Nacional de Victimització Kansallinen uhritutkimus*.

http://www.surt.org/gvei/docs/national_report_finland_def.pdf

ANGLATERRA I GAL·LES: **Office for National Statistics**, *Statistical Bulletin, Focus on: Violent Crime and Sexual Offences*, 2013.

http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171778_298904.pdf

Home Office, *British Crime Survey*, 2004.

<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/hors276.pdf>

Home Office Research Study 276: *Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey*, 2004.

<http://www.avaproject.org.uk/media/28384/hors276.pdf>

Home Office Research Study 237: *Rape and sexual assault of women: the extent and nature of the problem. Findings from the British Crime Survey*, 2002.

http://help.northwest.nhs.uk/storage/library/Rape_and_sexual_assault_of_women_-_crime_survey.pdf

Home Office Research Study 191: *Domestic Violence: Findings from a new British Crime Survey self-completion questionnaire*, 1999.

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/hors191.pdf>

IRLANDA: **National Crime Council**, *National Study of Domestic Abuse*, 2005.

http://www.crimecouncil.gov.ie/downloads/Abuse_Report_NCC.pdf

Iniciatives Internacionals

COMISSIÓ EUROPEA: **Special Eurobarometer 344**, *Domestic Violence against Women*, 2010.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), *Gender-based violence against women – an EU-wide survey*, pròxima publicació 2013.

http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-factsheet_violenceagainstwomen_en_web.pdf

NACIONS UNIDES: **Divisió per al Desenvolupament de la Dona de les Nacions Unides amb la col·laboració de l'European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI)**, *International Violence Against Women Survey (IVAWS)*, 2005.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-stat-2005/docs/expert-papers/Nevala.pdf>

En particular, d'aquesta enquesta es dóna referència dels estudis específics de

AUSTRÀLIA:

<http://www.aic.gov.au/documents/5/8/D/%7B58D8592E-CEF7-4005-AB11-B7A8B4842399%7DRPP56.pdf>

SUÏSSA:

http://www.unil.ch/webdav/site/esc/shared/Crimiscope/Crimiscope025_2005_D_.pdf

Es pot consultar també la LLISTA PER PAÏSOS DE DIFERENTS ENQUESTES NACIONALS SOBRE VIOLÈNCIA MASCLISTA:

http://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/vaw_prevalence_matrix_15april_2011.pdf

Metodologia de l'Enquesta de violència masclista a Catalunya

Rosa Mur

Facultativa
Sociologia
Gabinet de
Seguretat. DGAS

Resum

L'any 2010 el Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya, conjuntament amb l'Institut Català de les Dones i la Regidoria de la Dona de l'Ajuntament de Barcelona, portà a terme la primera Enquesta de violència masclista a Catalunya (EVMC 2010).

Aquest article fa una aproximació metodològica a l'operació. Concretament, s'hi detallen els objectius i àmbits bàsics d'estudi, com es va dur a terme la selecció i distribució de mostres, el disseny, la lògica interna i els continguts principals dels qüestionaris (del d'homes i del de dones). També, detalls rellevants de com es va dur a terme la selecció i formació de l'equip humà que participà en el treball de camp i dels controls d'inconsistències i sistemes de depuració que van permetre garantir una informació de qualitat. A la part final, hi ha dos apartats que recullen els productes principals que han derivat fins al moment d'aquesta operació i alguns reptes que l'EVMC ha permès superar i d'altres que queden pendents per si s'hi dona continuïtat.

Paraules clau

Enquesta de violència masclista a Catalunya, EVMC, EVMC 2010, metodologia EVMC, mostra EVMC, qüestionari EVMC, variables EVMC, treball de camp EVMC

1. Encàrrec i col·laboradors principals de l'EVMC¹

La primera Enquesta de violència masclista a Catalunya (EVMC) té lloc l'any 2010.

És un estudi promogut pel Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya i elaborat conjuntament amb l'Institut Català de les Dones i la Regidoria de la Dona de l'Ajuntament de Barcelona.

Hi participen l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB) en el control de qualitat, la depuració i les primeres explotacions estadístiques i l'Institut DYM tant en la realització de les proves pilot com del treball de camp, ambdós amb implicacions que van més enllà del que demanen les seves obligacions contractuals.

També cal remarcar la col·laboració en la fase de la selecció de continguts i d'elecció de l'estructura i el mode d'administració dels qüestionaris de professionals d'àmbits diversos de l'Administració local i/o autonòmica (joventut, justícia, sanitat, educació, acció social, treball, policia, estadística...); de persones de l'àmbit acadèmic, associatiu, sindical i social, coneixedores del fenomen de la violència masclista pel seu treball o contacte amb víctimes i/o agressors; de persones d'entitats especialitzades en el tractament de dones en situacions diverses i de dones víctimes de violència masclista (EXIL, Entre Pobles, CCOO, AADAS, EXIL, IRES, TAMAYA, SURT, IGOP...) i, també, d'homes i dones de perfils diversos, víctimes i no víctimes de situacions de violència masclista o domèstica que ajudaren a títol personal compartint les seves pròpies opinions, coneixements i experiències vitals.

A tots ells es vol fer arribar des d'aquí l'agraïment de la Comissió Tècnica de l'Enquesta de Violència Masclista a Catalunya i de l'equip tècnic del Gabinet de Seguretat de la Direcció General d'Administració de Seguretat (DGAS) del Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya, coordinadors i responsables últims de la gestió de l'enquesta, ja que sense el seu suport i la seva col·laboració aquesta enquesta no hauria assolit els seus objectius amb el mateix nivell d'èxit.

2. Objectius

L'EVMC té per objecte mesurar l'extensió de la violència masclista entre les dones residents a Catalunya i, a més a més, conèixer quina és la percepció i l'opinió de la ciutadania sobre aquesta problemàtica.

L'estudi també proposa iniciar una sèrie d'amidaments periòdics destinats a mesurar l'evolució de la violència masclista en el futur i a avaluar l'eficiència i l'eficàcia de les intervencions destinades a eradicar-la.

¹ Pot obtenir-se més informació sobre resultats i metodologia d'aquesta enquesta clicant l'enllaç [EVMC](#) o bé entrant al web del Departament d'Interior (<http://www.gencat.cat/interior>) i seguint la ruta: Departament > Publicacions > Seguretat > Estudis i enquestes > Enquesta de violència masclista.

3. Àmbits bàsics d'estudi

Els àmbits bàsics d'estudi de l'EVMC són cinc:

- Prevalença de les agressions masclistes a l'espai públic
- Prevalença de la **discriminació per raó de sexe** i l'**assetjament sexual a la feina**
- Prevalença de les **agressions masclistes en les relacions de parella**
- Prevalença de les **agressions masclistes d'especial gravetat**

A l'EVMC es consideren agressions masclistes d'especial gravetat les violacions, els intents de violació, els tocaments sexuals amb violència física o amenaces, les agressions físiques de caràcter masclista, les amenaces de mort i altres tipus d'amenaces verbals greus, i altres formes greus de violència masclista psicològica, física o sexual amb elevat impacte psicològic en les seves víctimes.²

- **Percepcions i valors d'homes i dones en l'àmbit de la violència masclista**

4. Selecció i distribució de les mostres

4.1. Disseny mostral

El disseny de la mostra (selecció i distribució per quotes) de l'EVMC ha estat responsabilitat de l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT).

L'estudi s'adreça a dues mostres diferents:

- El gruix de les dades parteix d'una mostra de 14.122 dones residents a Catalunya, entre 18 i 70 anys, que viuen en una llar amb telèfon fix i tenen capacitat d'entendre i d'expressar-se en castellà o en català. El disseny d'aquesta mostra a dones és no proporcional i estratificat per edat i estrats territorials.
- A banda d'aquesta, s'ha obtingut una mostra complementària de 1.501 homes, de les mateixes característiques, als quals es pregunten només les qüestions de valors i percepcions i, també, les variables de segmentació i classificació individuals i de la llar. La mostra d'homes es distribueix proporcionalment al seu pes poblacional.

La grandària de les mostres amb què s'ha treballat dona un error teòric màxim de +/-0,88 per a la mostra de dones i de +/-2,5% per a la d'homes (per a dades globals, amb un nivell de confiança del 95,5% i una variància de $p=q=0,50$).

La selecció de les persones a entrevistar ha estat polietàpica. En primer lloc, es selecciona per sorteig una llar, a partir d'una base de dades de telèfons fixos i de la seva distribució territorial. Un cop seleccionada i contactada una llar, es selecciona la persona que ha de contestar

² L'EVMC considera que l'impacte psicològic és elevat quan les víctimes el valoren entre 7 i 10, en una escala de 0 a 10, on 0 seria impacte nul i 10 el màxim impacte possible.

l'enquesta entre totes les persones que hi viuen i en funció de l'edat i el sexe, i del total de persones de grup d'edat i territori que cal entrevistar.

La persona seleccionada no té obligació de contestar l'EVMC. La participació és voluntària i, per tant, les persones amb qui s'ha contactat telefònicament poden decidir amb tota llibertat si volen participar o no en aquesta operació estadística, si bé se'ls explica la importància que ho facin per tal de garantir una mostra representativa. També s'explica que, com a operació pública, la informació obtinguda per l'EVMC està sotmesa al secret estadístic i garanteix l'anonimat de les persones entrevistades.

4.2. Distribució de la mostra per sexe i trams d'edat

Aproximadament dues de cada deu persones de la mostra tenen entre 18 i 29 anys; de quatre a cinc, entre 30 i 49 anys, i d'un a dos, respectivament, entre 50 i 59 i entre 60 i 70 anys. En el cas de la mostra de dones, la proporció en els grups d'edats superiors és major que la d'homes, atesa la seva major presència en aquests col·lectius i, per contra, la proporció és lleugerament menor a la d'homes dels trams d'edat 18-29 i 30-49.

Taula 1. EVMC 2010. Distribució de les mostres per sexe i trams d'edat

Trams d'edat	Dones		Homes	
	Nombre	%	Nombre	%
18-29	3.059	21,7	343	22,9
30-49	6.480	45,9	719	47,9
50-59	2.463	17,4	245	16,3
60-70	2.120	15,0	194	12,9
Total	14.122	100	1.501	100

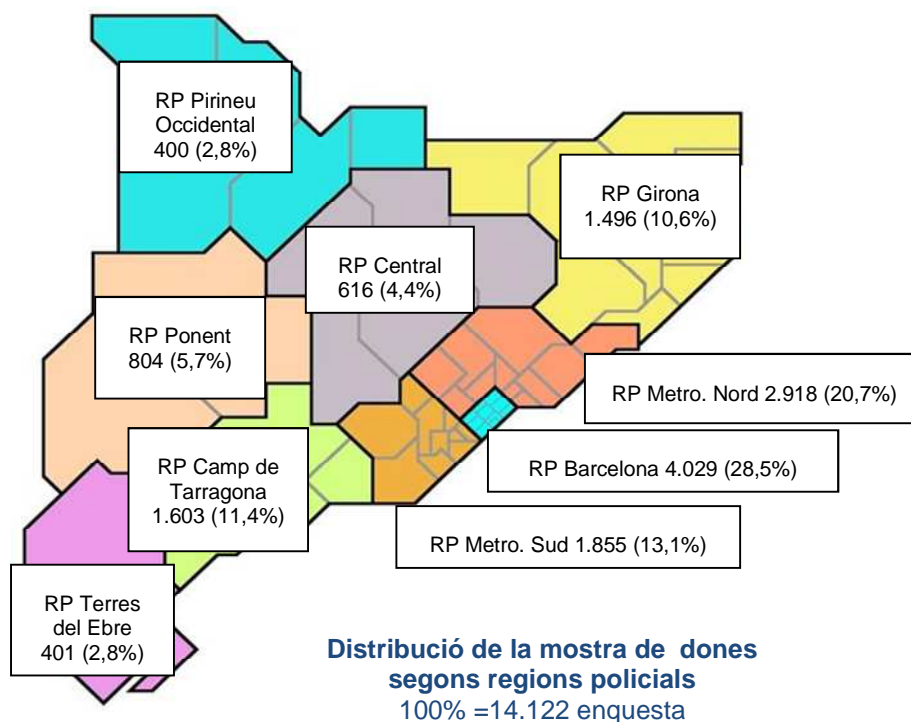
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EVMC 2010

4.3. Distribució de la mostra per àmbits territorials

La distribució de la mostra en el territori permet observar que Barcelona i la seva àrea metropolitana concentren més del 60% de les entrevistes tant a homes com a dones. Al voltant del 10% de les entrevistes es fan, respectivament, a la Regió Policial Girona i a l'RP Camp de Tarragona. Prop del 5%, a l'RP Ponent i també a l'RP Comarques Centrals. I les dues regions policials on se'n fan menys són l'RP Terres de l'Ebre i l'RP Pirineu Occidental. La taula següent recull el detall del nombre concret d'entrevistes segons el sexe a cada territori i també el percentatge que representen sobre el total d'entrevistes.

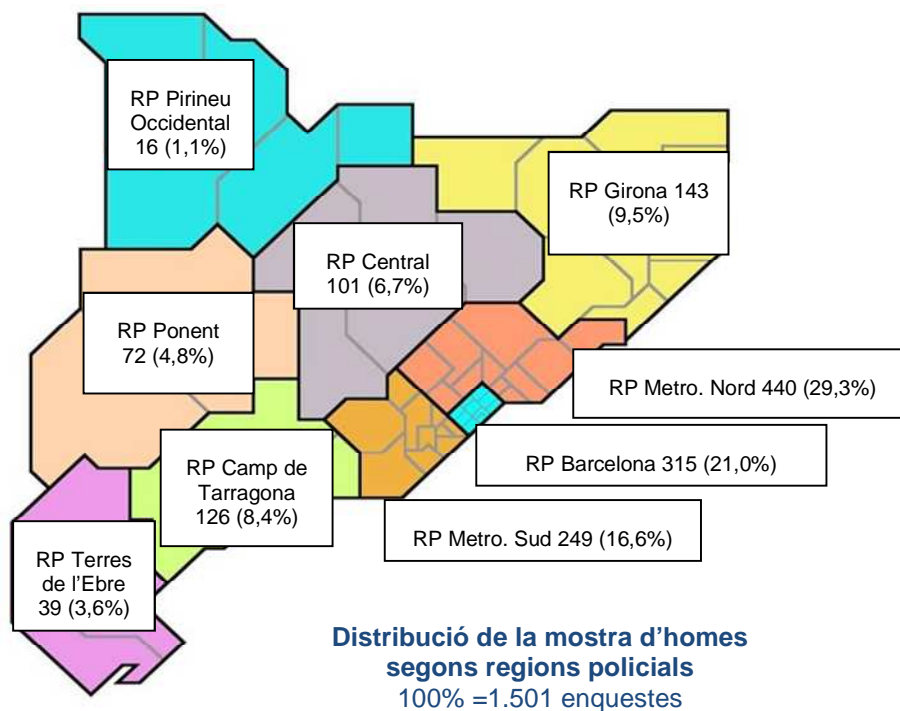
Els dos mapes que s'adjunten recullen la distribució del nombre i el percentatge d'entrevistes a cadascuna de les zones territorials.

Mapa 1: Distribució territorial de la mostra de dones

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EVMC 2010

Mapa 2: Distribució territorial de la mostra d'homes

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EVMC 2010

4.4. Distribució de la mostra per àmbits temàtics

El qüestionari de l'EVMC s'estructura en diferents apartats o mòduls temàtics que les persones enquestades han de respondre o no segons les seves característiques personals i la seva trajectòria vital. Per això, les mostres de referència varien segons l'àmbit temàtic considerat.

A grans trets pot indicar-se que:

- El mòdul d'opinió, el responen els homes en la seva totalitat i les dones parcialment. En concret, totes les dones responen al bloc 4 (sobre si determinats comportaments són o no considerats formes de violència masclista) i només a un dels altres tres mòduls, el qual se'ls assigna aleatòriament.
- Aquests altres tres mòduls tracten, respectivament, els problemes principals per a les dones a Catalunya i la posició que ocupa la violència masclista entre diferents problemes considerats (bloc 1), alguns assumptes objecte de debat i si hi estan d'acord o no (bloc 2), i quines són les causes de la violència masclista (bloc 3).
- En la resta del qüestionari, els mòduls contenen:
 - Blocs de preguntes sobre percepcions, que serveixen per introduir cada nou àmbit temàtic i recollir si consideren que els fets o comportaments que s'hi estudien es produeixen a Catalunya amb més o menys freqüència (bloc 1: moment present), si han augmentat o segueixen igual o han disminuït en els darrers anys (bloc 2: evolució en el passat recent del fenomen) i si augmentaran, seguiran igual o disminuiran a Catalunya els propers anys (bloc 3: futur immediat). A cada dona se li assigna aleatòriament un d'aquests tres mòduls, i en respondrà les preguntes corresponents per a tots els àmbits considerats (espai públic, discriminació, etc.).
 - Blocs de preguntes sobre victimització, que a l'EVMC s'administren només a les dones.

El fet que les dones responguin només a una part de les preguntes d'opinió i percepcions respon bàsicament a criteris tècnics encaminats fonamentalment a evitar enquestes excessivament llargues.

Atesos aquests criteris, l'EVMC 2010 treballa amb diferents mostres en els àmbits temàtics i/o mòduls d'opinió i percepcions que s'hi inclouen. La taula que es mostra a continuació sintetitza el volum d'aquestes mostres diferents i, també, els criteris que s'han tingut en compte a l'hora d'administrar-los o no. Quant als cistells de fets considerats en cadascun dels àmbits temàtics, queden recollits en l'esquema del qüestionari que apareix en el proper apartat.

Taula 2. EVMC 2010. Distribució de les mostres per àmbits temàtics

Àmbits d'estudi	Mostra	Període observat
Mòduls de victimització	Només dones	
Espai públic (residir a Catalunya l'any 2009)	14.046	2009
Laborals: discriminació i assetjament (residir a Catalunya i haver treballar per altri l'any 2009)	8.037	2009
Pèrdua de feina per motius sexistes (haver treballat per altri en algun moment de la vida)	9.909	Tota la vida
Exparelles (haver conviscut amb un home que era parella seva i del que s'han separat, divorciat o enviudat)	2.409	2009
Incompliments familiars (haver-se separat, divorciat o enviudat d'un home amb qui ha tingut fills, que estan a càrrec de la dona i als quals ell té obligació de passar-los una pensió)	533	2009
Parelles actuals (conviure amb un home del qual són parella des de fa un mínim d'un any)	9.817	2009
Violències d'especial gravetat	14.122	Tota la vida
Opinió	Dones i homes	
Percepcions i valors de les dones	1/3 de la mostra de dones: a. Submostra 1: 4.736 - Mòdul d'opinió: blocs 1 i 4 - Percepcions resta mòduls: freqüència fets a l'actualitat b. Submostra 2: 4.679 - Mòdul d'opinió: blocs 2 i 4 - Percepcions resta mòduls: freqüència de fets els darrers anys (passat) c. Submostra 3: 4.707 - Mòdul d'opinió: blocs 3 i 4 - Percepcions resta mòduls: freqüència de fets en el futur	Opinió/percepció en el moment de fer l'entrevista (2010)
Percepcions i valors dels homes	1.501	Opinió/percepció en el moment de fer l'entrevista (2010)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EVMC 2010

5. Els qüestionaris

5.1. Lògica de qüestionaris

Quant a la *selecció dels continguts*, els qüestionaris són el resultat d'un procés altament participatiu i d'un estudi profund de la realitat social i legislativa catalanes i internacionals. L'EVMC inclou així els diferents àmbits temàtics que esmenta la llei catalana³ i que són susceptibles de ser tractats amb metodologia d'enquesta (violència masclista en l'espai públic, en l'àmbit laboral, en l'àmbit de la parella...) i, també, les demandes i necessitats manifestades pels professionals de diferents àmbits (joventut, justícia, sanitat, educació, acció social, treball, policia, estadística...),⁴ tant de les administracions com del món sindical, acadèmic i associatiu, i d'informants clau d'aquesta problemàtica.⁵

Quant a la *forma*, el disseny del qüestionari ha prioritzat aconseguir una entrevista el més amable possible per a les persones a entrevistar, atès que recull temàtiques sensibles i que s'administra telefònicament, i per aconseguir-ho ha cuidat especialment:

- L'*ordre d'aparició de les diferents temàtiques i preguntes*, començant per l'abordatge de qüestions més genèriques i impersonals i derivant, a poc a poc, cap a qüestions presumiblement més íntimes i fets que poden tenir un major impacte en les víctimes.
- El *moment* en què es respon l'enquesta. Es vol un moment que permeti a la persona enquestada expressar-se lliurement, amb tranquil·litat. Per això, s'ofereix tornar a trucar-les en el moment que elles considerin més adequat si no els va bé respondre a l'enquesta en el moment en què s'hi contacta per primer cop o bé si durant la seva realització consideren necessari posposar-ne la finalització. També se'ls ofereix poder-les trucar a un telèfon mòbil si ho prefereixen o que siguin elles les que truquin al telèfon gratuït del centre de trucades de l'empresa del treball de camp quan els vagi bé finalitzar-la.

Quant al *moment temporal*, el qüestionari es centra bàsicament en els fets que les persones han sofert l'any 2009 i només en el cas de fets d'especial gravetat i punibilitat penal⁶ s'amplia l'horitzó temporal i es consideren els fets de què les dones han estat víctimes al llarg de tota la seva vida.

³ La llei catalana fonamental és la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista.

⁴ Per aprofundir en el coneixement d'aquestes demandes i necessitats, es creen dos grups de treball qualitatiu (un format per persones de l'entorn acadèmic, sindical i/o de l'àmbit de les administracions públiques; l'altre, per professionals d'entitats de dones i víctimes i d'organitzacions sindicals) i es fan nombroses entrevistes personals. Amb tot, s'assoleix un ampli consens sobre els continguts, l'estructura i els criteris d'administració que ha de tenir l'EVMC 2010.

⁵ Tenen aquesta consideració aquelles persones que són bones coneixedores de la problemàtica, ja sigui pel seu contacte o treball amb víctimes i/o agressors o per la seva pròpia experiència vital.

⁶ És el cas de fets com violacions, intents de violació, tocaments sexuals amb violència física o amenaces, agressions físiques, amenaces greus i de mort o altres formes greus de violència masclista psicològica, física o sexual, i també dels casos d'expulsió del món laboral per motius sexistes.

5.2. Dos models de qüestionari

L'EVMC utilitza dos models de qüestionari: un per a la mostra de dones i un altre per a la d'homes.

El qüestionari adreçat a les dones inclou preguntes sobre el nombre i les característiques dels fets de violència masclista soferts durant l'any 2009 o tota la vida (depenent del tipus de fets), sobre valors i percepcions entorn de diferents tipus de fets i violències masclistes, i dades personals i familiars amb què fer posteriorment el tractament de classificació i segmentació analítica.

Concretament, el qüestionari per a dones inclou preguntes sobre set àmbits temàtics:

- A1: Introducció
- A2: Opinió
- A3: Espai públic
- A4: Feina
- A5: Parella
- A6: Fets d'especial gravetat
- A7: Comiat

I deu mòduls:

- M1: Presentació de l'enquesta i selecció de la persona a enquestar
- M2: Característiques personals de la persona enquestada
- M3: Preguntes d'opinió sobre la violència masclista a Catalunya
- M4: Espai públic
- M5: Discriminació laboral
- M6: Assetjament a la feina
- M7: Victimització masclista d'exparelles
- M8: Victimització masclista de la parella actual
- M9: Fets d'especial gravetat
- M10: Agraïment i comiat⁷

El qüestionari per a homes és equivalent al de dones, però sense les preguntes sobre victimització.

⁷ El detall dels continguts dels qüestionaris queda sintetitzat a l'esquema del qüestionari de l'EVMC 2010 (esquema 1), que apareix més endavant en aquest mateix capítol.

L'esquema de qüestionari que es presenta mostra l'itinerari predefinit. Tot i això, cal tenir present que, per facilitar la màxima comoditat en respondre'ls i gràcies a la seva administració telefònica assistida per ordinador, l'itinerari s'alterava si l'entrevistada esmentava haver sofert algun fet especialment rellevant o de gran impacte per tal de recollir-ne els detalls quan el fet es menciona espontàniament i continuar, posteriorment, amb la resta de l'enquesta, reprenent-la allà on s'hagués aturat. A banda d'això, existien filtres temàtics segons les característiques de la persona enquestada i filtres segons la trajectòria vital i la victimització soferta i declarada durant l'administració de l'enquesta.⁸

La utilització de metodologia CATI (entrevistes telefòniques assistides per ordinador) i un complex sistema de filtres facilità aquesta adaptabilitat al perfil de cada persona entrevistada i a les seves vivències, com també garantia una major qualitat i robustesa de la informació recollida.⁹

A continuació s'expliquen breument els mòduls que inclouen cadascun dels àmbits temàtics considerats i també quins són els seus continguts principals.

Àmbit 1: Contacte, selecció i característiques de classificació principals de la llar i la persona a entrevistar i de l'enquesta que es vol administrar

Aquest àmbit inclou dues parts diferenciades: el Mòdul 1 i el Mòdul 2.

El **Mòdul 1, de contacte i selecció**, esbrina si es tracta d'un domicili particular, explica qui duu a terme l'estudi i quin és l'objecte genèric principal de l'enquesta (les "experiències de vida de les dones"). També informa sobre com comprovar que es tracta d'una enquesta "autèntica".¹⁰

En aquest mòdul també es demana la informació bàsica necessària per triar la persona de la llar que haurà de respondre a l'enquesta. Aquesta informació és la formada, a banda del territori on està ubicada cada llar, pel sexe i l'edat de tots els membres que la componen. I serà amb ella, i a partir del disseny mostral de l'EVMC 2010 i de l'estat del treball de camp en el moment del contacte, que es selecciona aleatòriament qui ha de respondre i es pacta el moment en què podrà fer-ho.

A partir d'aquí cal parlar amb la persona seleccionada dins la llar. Primer de tot, se li explica (a ella sí) l'objecte específic de l'estudi en què participarà en respondre-hi: "una enquesta sobre la violència contra les dones".

⁸ Els filtres temàtics tenen en compte les característiques de cada dona i fan que només es facin preguntes sobre l'espai públic a dones que el 2009 visqueren a Catalunya, sobre l'àmbit laboral a dones que treballaren per compte d'altri i visqueren a Catalunya el 2009, i sobre violència masclista d'exparelles o parelles aquelles que en tenen o n'han tingut. Els filtres de trajectòria vital i victimització soferta són els que tenen en compte si la dona ha declarat ser o no víctima i l'impacte que els fets soferts hi han tingut, així com si considera que els fets soferts tenen o no caràcter delictiu o si són fets que s'han denunciat o no. En funció d'aquestes variables se'ls administren o no determinades bateries de preguntes.

⁹ La major qualitat i robustesa es garanteix amb nombroses preguntes confirmatòries, sobretot en el cas de respostes poc freqüents i també en el cas de detectar incoherències internes en les respostes que la persona enquestada va donant.

¹⁰ Atès que una de les preocupacions principals de les persones a enquestar rau en el fet de verificar que és una enquesta real i no pas algú que fa veure que fa una enquesta per demanar-los informació sobre la llar o els seus habitants amb intenció d'aprofitar-la per a mals usos (robar, etc.).

Tot seguit, s'administra el **Mòdul 2**, de **característiques personals o dades de classificació principals**, en què es demanen les característiques personals bàsiques de la persona seleccionada que permetran determinar l'itinerari bàsic que seguirà l'enquesta en cada cas particular. Característiques com si té una relació amb una parella amb qui convisqui des de fa més d'un any (preguntes B2 i B3), si ha tingut alguna parella en el passat amb qui hagi conviscut (B5), si té fills d'alguna parella anterior amb obligació de passar-los una pensió (B7), si ha treballat per altri l'any 2009 (pregunta B8) o si ha viscut a Catalunya l'any 2009 (B11).

S'insisteix en el compromís d'anonimat i de secret estadístic que protegeix la informació que es faciliti, en la voluntarietat de participar i respondre a qualsevol de les preguntes i, alhora, en la importància que es faci per garantir que la mostra sigui realment representativa del conjunt de la societat. També es demana si pot respondre a l'enquesta en aquell moment o s'estima més que li truquin en un altre moment o a un altre telèfon, per garantir la seva màxima comoditat.

Àmbit 2: Opinió sobre la violència masclista (Mòdul 3)

La informació d'aquest àmbit s'estructura en quatre blocs:

- El **Bloc 1** tracta els problemes principals que tenen les dones a Catalunya.
- Es demana quin es creu que és el problema principal que tenen les dones a Catalunya i, després, que es valori entre 0 (no són un problema) i 10 (ho són i molt) fins a quin punt fets concrets són un dels problemes principals per a les dones a Catalunya.
- El **Bloc 2** inclou preguntes sobre assumptes objecte de debat. Es demana que s'indiqui si s'està més aviat d'acord o en desacord amb algunes afirmacions.
- El **Bloc 3** inclou preguntes sobre les causes de la violència masclista.
- En concret, es demana fins a quin punt (entre 0 –no ho són– a 10 –en són una causa molt important–) es considera que són causes de la violència masclista un seguit de fets concrets.
- El **Bloc 4** demana si determinats comportaments que alguns homes practiquen amb les seves parelles s'identifiquen o no com a formes de violència masclista. Cal que ho valorin en l'escala de 0 –no ho són– a 10 –ho són totalment).

Àmbits 3 a 5: Violència masclista soferta l'any 2009 a l'espai públic, a la feina i en les relacions de parella

Els àmbits 3, 4 i 5 recullen informació sobre la violència masclista a Catalunya durant l'any 2009 en diferents espais o amb motiu de diferents tipus de relacions establertes per la dona. Concretament, s'hi analitza la violència masclista a:

- **Àmbit 3: Espai públic**

En aquest àmbit (**Mòdul 4**) es recullen els diferents tipus d'agressions sexistes que les dones pateixen als espais públics, com ara comentaris grollers, gestos ofensius o molestos de tipus sexual, seguiments, exhibicionismes sexuals, acostaments indeguts, fregaments o

tocaments no desitjats, amenaces rebudes que han fet por o altres formes d'agressions sexistes als espais públics¹¹ (preguntes D01, D02 i D03).

S'hi demana que es faci esment dels fets que l'enquestada ha patit personalment a Catalunya l'any 2009.

L'EVMC 2010 considera com a "espais públics" els carrers, els parcs, els transports públics, els bars, els centres comercials, les discoteques o qualsevol altre lloc obert al públic, tot i que el dret d'admissió estigui reservat o s'hagi de pagar entrada, com a les discoteques.

- **Àmbit 4: La feina**

Aquest àmbit es desglossa en dos mòduls diferenciats: un primer mòdul d'aproximació al mòbing sexista (*Mòdul 5*) i un segon mòdul amb informació sobre l'assetjament sexual a la feina (*Mòdul 6*). I una part final (preguntes F100 i F101) adreçada a dones que han treballat per altri al llarg de la seva vida que recull si alguna vegada s'han vist obligades a deixar una feina contra la seva voluntat per motius masclistes.

El *Mòdul 5*, de *mòbing sexista*, recull (preguntes E01, E02 i E03) si les dones que s'han sentit discriminades a la feina pel tipus de tasca, per manca de respecte personal, per manca de valoració del seu treball o per *altres* motius similars¹² consideren que l'any passat i pel fet de ser dones han estat víctimes de determinats tipus de comportaments o fets masclistes sobre les seves persones.

En el *Mòdul 6*, sobre *assetjament sexual*, es demana a la dona (preguntes F01, F02, F03) que pensi en totes les formes d'assetjament sexual que es poden patir a la feina i que indiqui si personalment ha patit durant l'any 2009 algunes formes concretes que se li indiquen.

- **Àmbit 5: En les relacions de parella**

Aquest àmbit inclou un primer mòdul sobre *violència masclista per part d'exparelles* (*Mòdul 7*) que recull les agressions que les dones poden haver sofert durant l'any 2009 a mans d'homes amb qui en el passat han conviscut com a parella i amb qui ja no són parella o no conviuen (per viduitat, separació, etc.). Es té en compte que pot haver-hi una o més d'una exparella que les hagi agredit.

Si durant l'any 2009 ha estat agredida personalment per més d'una exparella, es demana que respongui al mòdul considerant els maltractaments de la que l'hagin afectat més.

El mòdul demana específicament (preguntes G01, G02, G03) si aquesta exparella ha exercit contra ella determinats tipus de violència masclista.

¹¹ Les bateries de fets específics acaben en tots els àmbits d'estudi considerats amb l'opció que l'enquestada pugui indicar 'altres tipus' d'agressions masclistes sofertes en aquell àmbit. Si aquest és el cas, se li demana que concreti de quin tipus d'agressions es tracta per tal que siguin codificades adequadament i, també, per poder-les tenir en compte en futures edicions de l'EVMC.

¹² L'EVMC no demana la informació d'aquest mòdul a les dones que només han indicat sentir-se discriminades en els salaris o en els ascensos.

Aquest setè mòdul inclou, també, una part sobre incompliments (preguntes I1 a I13) a què responen només les dones amb fills que tenen dret a rebre pensió de la seva exparella i una part sobre característiques sociodemogràfiques de les exparelles (preguntes H0 a H12).

El segon mòdul d'aquest àmbit recull la [violència masclista per part de la parella actual](#) (*Mòdul 8* del qüestionari de dones). Ho fa considerant la recurrència de diferents tipus de comportaments que l'home té amb la dona amb qui conviu. En els casos que la dona ha estat víctima de la parella actual el mòdul inclou també una bateria de preguntes sobre característiques sociodemogràfiques de l'agressor (preguntes K1 a K11).

L'estructura de les preguntes de l'EVMC 2010 corresponents a aquests tres àmbits temàtics és similar. Tots ells recullen una primera frase que introdueix la nova temàtica sobre la qual versarà el qüestionari i, tot seguit, dos grans blocs d'informació.

- L'entrada a cada mòdul temàtic és una [frase introductòria que situa l'entrevistada en el nou àmbit](#). Explica a què es fa referència de manera prou explícita perquè totes tinguin el mateix concepte al cap quan se'ls demana per la victimització soferta i alhora prou genèrica com per no condicionar-les. Vegem, per exemple, com s'aplica, als àmbits d'espai públic, discriminació i assetjament laboral:
 - En l'àmbit de l'espai públic (pregunta D0): “Ara li preguntarem per les agressions masclistes que es poden patir al carrer i en altres espais públics (transports, centres comercials, discoteques...)”.
 - En l'àmbit laboral s'introdueix primer el tema de la discriminació (E0): “Ara parlarem de la manca d'igualtat o de seguretat que poden patir les dones a la feina”) i, posteriorment, el tema de l'assetjament sexual (F0): “Ara parlarem de l'assetjament sexual a la feina, és a dir, de les sol·licituds no volgudes, les pressions i les agressions de caràcter sexual que poden patir les dones a la feina”.
- Un cop feta la introducció, hi ha un bloc que recull [percepcions i valors](#) de les persones entrevistades en relació amb la temàtica de referència. Se'ls demana bàsicament informació sobre:
 - a) si consideren que a Catalunya són freqüents determinats comportaments o fets de violència masclista (se'ls demana per la freqüència en el moment ACTUAL);
 - b) si creuen que determinats tipus de fets han augmentat, segueixen igual o han disminuït durant els darrers anys a Catalunya (se'ls demana per les variacions en la freqüència els DARRERS ANYS);
 - c) si creuen que aquests comportaments o fets soferts per les dones en determinat àmbit augmentaran, seguiran igual o disminuiran els propers anys a Catalunya (se'ls demana per la freqüència prevista en el FUTUR IMMEDIAT).
- El tercer bloc de cadascun d'aquests àmbits recull la informació sobre [experiències personals de victimització](#). Aquest bloc s'administra només a dones. Primer, recull el nombre i el tipus de fets que han sofert personalment en el període de referència i,

després, en el cas de víctimes que acreditin els criteris demanats pels filtres establerts, els detalls de la victimització soferta.

Els detalls principals de la victimització soferta que es consideren¹³ són detalls sobre el nivell d'afectació que aquests fets han tingut sobre les dones (Z11),¹⁴ sobre si es tracta de fets esporàdics o relacionats (Z20), la durada dels fets (Z21), com ha variat la intensitat dels fets soferts amb el pas del temps (Z22); detalls sobre el nombre i les característiques dels agressors (Z23 a 40), sobre els testimonis de les agressions (Z50) i sobre l'ajuda rebuda (Z51-52); sobre l'impacte psicològic dels fets soferts (Z60), sobre el suport, ajuda o tractament psicològic, mèdic, legal, social o d'altra mena que s'ha requerit a causa de les agressions o fets soferts (Z61), sobre si ho va considerar delictiu (Z70) i sobre si el fet o fets soferts s'han denunciat (Z71).

Quan les persones indiquen que els fets s'han denunciat, se'ls demana que valorin el nivell de satisfacció amb els serveis i l'opinió sobre en què haurien de millorar; i a les que diuen que no s'han denunciat, se'ls demanen els motius de no haver-ho fet.

Una darrera bateria de preguntes de cada àmbit recull detalls sobre les conseqüències que els fets soferts han tingut en la dona (Z80).

Els cistells de fets concrets que es consideren en cadascun dels àmbits temàtics esmentats queden sintetitzats i resumits en l'esquema de qüestionari que apareix més endavant.

Àmbit 6: Violències d'especial gravetat

Aquest àmbit es correspon al *Mòdul 9* del qüestionari de dones i recull la prevalença i les característiques dels fets o agressions d'especial impacte en les víctimes o rellevància des del punt de vista de la seva punibilitat penal.

Per la seva importància i presumible menor freqüència respecte a les presentades anteriorment, en aquest tipus d'agressions es té en compte si les dones han estat víctimes al llarg de tota la seva vida i no només durant l'any 2009.

Aquest mòdul 9 recull la informació de sis tipus de fets diferenciats: violacions (L1), intents de violació (L2), tocaments amb violència física o amenaces (L3), agressions físiques (L4), amenaces greus i de mort (L5), i altres formes greus de violència masclista psicològica, física o sexual (L6).

S'hi demana que l'enquestada porti informació detallada com a mínim d'un de cada tipus de fet sofert. Si ha patit diversos fets de cada tipus que no estan relacionats entre ells, se li

¹³ S'esmenten els detalls principals inclosos a l'EVMC 2010, si bé cal tenir present que hi ha petites variacions o matisos segons els àmbits concrets considerats (espai públic, laboral, parelles, exparelles).

¹⁴ Per indicar la pregunta a què fa referència cadascun dels tipus d'informació esmentada s'utilitza la lletra inicial "Z", que caldria substituir a l'hora de cercar una pregunta específica en els qüestionaris de l'EVMC 2010 per la inicial corresponent a cada mòdul específic: D per a espai públic, E per a discriminació en l'àmbit laboral, F per a assetjament laboral, G per a violència masclista d'exparelles i J per a violència masclista a mans de les parelles actuals.

demanen detalls pel fet sofert més recentment. Si els fets soferts estan relacionats, se li demana que en parli considerant-los en conjunt.

El recull de característiques dels fets soferts és similar al que s'ha explicat anteriorment pels fets de violència masclista coneguts a l'espai públic, a l'àmbit laboral i en les relacions de parella, si bé més detallat.¹⁵

Àmbit 7: Variables de classificació finals, agraïment i cloenda de l'entrevista

Aquest àmbit es desenvolupa en el **Mòdul 10** del qüestionari de dones i el **Mòdul 8** del qüestionari d'homes.

Inclou variables que tenen per objectiu servir a l'anàlisi posterior de la informació, permetent la classificació i segmentació de les dades obtingudes segons els perfils de les persones entrevistades i que no són necessàries per a la selecció de les entrevistades ni dels itineraris a seguir en l'administració de cada qüestionari. És el cas del lloc de naixement, del nivell d'estudis acabats, de la situació econòmica de la llar i de la valoració sobre la independència econòmica de la persona entrevistada.

L'enquesta acaba amb l'agraïment a la persona entrevistada per la seva col·laboració amb l'estudi. Tot i la durada mitjana prevista per a les enquestes, es va considerar adient i necessari, sobretot en les que s'havien administrat a dones, agrair-los la seva col·laboració i fer-los entendre que tenia gran valor i utilitat per ajudar a conèixer i gestionar millor la realitat de les dones que viuen a Catalunya i afavorir que les seves condicions de vida puguin ser millors.¹⁶

Fora de l'entrevista, formalment encara dins d'aquest mòdul, es recull també si l'enquesta s'ha dut a terme en català o en castellà i hi ha un apartat perquè l'enquestador/a inclogui aquella informació que consideri rellevant a l'hora de comprendre l'enquesta o les respostes que s'hi han consignat.¹⁷

La pàgina següent inclou un esquema de l'EVMC on s'inclouen, a banda dels principals àmbits i mòduls temàtics, els cistells de fets de cadascun i, també, els filtres principals que s'aplicaven a l'hora d'administrar-los.

¹⁵ En aquest cas, no tria un sol fet per informar, sinó que aporta informació d'un de cada tipus dels que ha sofert. Per tant, si n'hagués patit de tots els tipus se li demanarien detalls d'una violació, d'un intent de violació, d'un tocament amb violència, d'una agressió física i d'una amenaça. A més a més, com en les violències d'especial gravetat, es demanen els fets soferts al llarg de tota la vida, també se li demana quan ha tingut lloc l'agressió més recent i el temps que fa que els pateix.

¹⁶ En molts casos aquesta col·laboració va comportar que la dona enquestada compartís experiències viscudes que havien tingut un gran impacte a la seva vida. Moltes enquestades indicaren que era la primera vegada que compartien amb algú el que els havia passat (sobretot, en casos de fets delictius no denunciats) i moltes d'altres afirmaren que era la primera vegada que es plantejaven que determinats fets (que podien haver viscut personalment o presenciats en altres dones) poguessin ser concebuts com a experiències de victimització per violència masclista.

¹⁷ Aquestes observacions han estat de gran ajuda per consensuar maneres de recollir situacions que s'anaven presentant i, també, per evitar molestes retrucades posteriors (en les fases de depuració i validació de la informació recollida) per aclarir informacions que podien semblar poc versemblants o contradictòries.

Esquema 1: EVMC 2010. Estructura i principals filtres dels qüestionaris d'Hommes i Dones
(els homes responen només Introducció, Opinió, Comiat i les preguntes introductòries de percepcions de la resta d'àmbits)

Introducció (ÀMBIT 1)	Opinió (C) (ÀMBIT 2)	Espai públic (D) (ÀMBIT 3)	Feina (ÀMBIT 4)		Parella (ÀMBIT 5)		Fets d'especial gravetat (L) (ÀMBIT 6)	COMIAT (ÀMBIT 7)
	Opinió 2010	Victimització 2009	Victimització 2009		Victimització 2009		Victimització: tota la vida	
A tota la mostra	Blocs 1-2-3 a un terç de la mostra de dones cada un. El bloc 4, a totes. Els homes les responen totes (Mòdul 3)	Preguntes a tothom que va viure a Catalunya l'any 2009 ((Mòdul 4)	Preguntes a les dones que van viure a Catalunya i treballar per compte d'altri l'any 2009		Preguntes a les dones que han conviscut en parella	Preguntes a les dones que conviuen en parella (2009)	Preguntes a totes les dones	A tota la mostra (D: Mòdul 10; H: Mòdul 8)
			La discriminació (E) (Mòdul 5)	L'assetjament sexual (F) (Mòdul 6)	L'ex-parella (G-H: característiques + I: incompliments.) (Mòdul 7)	La parella (J: fets; K: característiques dels maltractadors) (D: Mòdul 8; Homes: No)	Es consideren els fets soferts durant tota la vida (D: Mòdul 9; H: No)	
<p>Presentació de l'enquesta (Mòdul 1) Introducció i selecció per sorteig de la persona a entrevistar</p> <p>Característiques personals de la dona seleccionada (Mòdul 2) Edat, relacions de parella, fills, situació laboral...</p>	<p>Preguntes d'opinió. Bloc 1 1. Problema principal que tenen les dones a Catalunya 2. Sobre si són un problema per les dones a Catalunya... a. La violència dels homes contra les dones b. La discriminació a la feina pel fet de ser dona c. La manca de participació dels homes a les feines de la llar e) La manca d'independència econòmica de les dones</p> <p>Preguntes d'opinió. Bloc 2 1. Acord amb alguns assumptes objecte de debat a. No hi ha treballs d'home ni de dona... b. Entre la gent jove ja no hi ha problemes de violència masculista c. Quan es produeix un divorci, moltes dones abusen de les noves lleis per perjudicar l'exmarit d. Una dona no ha de tolerar cap insult, cap agressió a la parella i reaccionar a la primera 2. És més greu agredir físicament la pròpia parella o una altra persona? 3. És més greu agredir sexualment la pròpia parella o una altra persona? 4. La violència a la llar és un problema modern o que sempre ha existit?</p> <p>Preguntes d'opinió. Bloc 3 1. Causes de la violència domèstica: a. El consum excessiu d'alcohol, les drogues b. La tendència natural dels homes a la violència c. Els canvis en el paper tradicional que assumeixen homes i dones dins i fora de la llar d. Haver viscut anteriorment situacions de violència... e. El masclisme...</p> <p>Preguntes d'opinió. Bloc 4 1. Són formes de VM...): a. Controlar on està i què fa en cada moment b. No deixar que parli amb persones de l'altre sexe c. Criticar o ridiculitzar el que fa d. Llençar-li un objecte en una discussió e. Donar-li una bufetada, cop, empenta f. Impedir que tingui diners per a les seves despeses diàries g. No tenir mai en compte la seva opinió</p>	<p>Opinió: Pregunta introductòria (freqüència fets en el moment actual, en el futur)</p> <p>Victimització: FILTRE: Agressions sexistes al carrer?</p> <p>TIPOLOGIA a. Comentaris, gestos b. Seguiments c. Exhibicionismes, d. Fregaments, tocaments e. Amenaces que facin por f. Altres</p> <p>És d'especial gravetat?</p> <p>Què va ser el més important?</p> <p>FILTRE: Fins a quin punt la va afectar?</p> <p>TIPOLOGIA Fet puntual o continuat? Moment desencadenant? Qui ho va fer? Alcohol o drogues? Qui ho sabia? Qui la va ajudar? Ho va denunciar? Conseqüències</p>	<p>Opinió: Pregunta introductòria i sobre la freqüència dels fets en el moment actual, passat, futur)</p> <p>Victimització: FILTRE: Discriminació per ser dona?</p> <p>TIPOLOGIA Salariis Ascensos Tipus de tasca Manca de respecte Manca de valoració de la feina</p> <p>a. Crítiques malicioses b. Menyspreu o burles c. Encàrrecs de feina inadequats d. Trucades, missatges, anònims e. Sabotatges de la feina f. Altres tipus de discriminació</p> <p>És d'especial gravetat?</p> <p>En general, vostè s'ha sentit maltractada psicològicament?</p> <p>FILTRE: Fins a quin punt la va afectar?</p> <p>TIPOLOGIA Fet puntual o continuat? Moment desencadenant? Qui ho va fer? Alcohol o drogues? Qui ho sabia? Qui la va ajudar? Ho va denunciar? Conseqüències</p>	<p>Opinió: Pregunta introductòria i sobre la freqüència dels fets en el moment actual, passat, futur)</p> <p>Victimització: FILTRE: Assetjament sexual?</p> <p>TIPOLOGIA a. Comentaris, gestos ofensius b. Missatges, paper, electrònics c. Fregaments, tocaments d. Millores a canvi de sexe e. Coaccions per obtenir sexe f. Altres</p> <p>És d'especial gravetat?</p> <p>En general, vostè s'ha sentit sexualment assetjada?</p> <p>Què va ser el més important?</p> <p>FILTRE: Fins a quin punt la va afectar?</p> <p>TIPOLOGIA Fet puntual o continuat? Moment desencadenant? Qui ho va fer? Alcohol o drogues? Qui ho sabia? Qui la va ajudar? Ho va denunciar? Conseqüències</p> <p>Hi ha protocols? Valorar-los</p> <p>Pèrdua de la feina per raons sexistes (al llarg de tota la vida)</p>	<p>Opinió: Pregunta introductòria i sobre la freqüència dels fets en el moment actual, passat, futur)</p> <p>Victimització: FILTRE: Tractament incorrecte?</p> <p>TIPOLOGIA a. Agressió verbal, insults b. Menyspreu, humiliació c. Assetjament: trucades, etc d. Amenaça de treure els fills e. Emportar-se els fills f. Amenaça de no pagar g. Amenaces que facin por e. Altres</p> <p>És d'especial gravetat?</p> <p>En general, vostè s'ha sentit maltractada?</p> <p>Què va ser el més important?</p> <p>FILTRE: Fins a quin punt la va afectar?</p> <p>TIPOLOGIA Fet puntual o continuat? Moment desencadenant? Alcohol o drogues? Qui ho sabia? Qui la va ajudar? Ho va denunciar? Conseqüències</p> <p>DADES SOBRE EX-PARELLES</p> <p>INCOMPLIMENTS FAMILIARS</p>	<p>Opinió: Pregunta introductòria i sobre la freqüència dels fets en el moment actual, passat, futur)</p> <p>Victimització: J1. La ridiculitzo, la fa sentir-se inferior...? J2. Es mostra insatisfeta amb tot...? J3. Exigeix que ... faci tot con ell vol? J4. No la deixa opinar o menysprea...? J5. Li impedeix trobar-se o parlar amb ...? J6. Li impedeix parlar amb altres homes? J7. Li fa comentaris desagradables...? J8. Li imposa com s'ha de vestir...? J9. Vol controlar on està i què fa...? J10. Li impedeix tenir diners ...?</p> <p>L'any 2009... J11. La va insultar...? J12. Va agredir animals, objectes...? J13. Amenaces que facin por? J14. Bufetades, empentes... J15. Altres</p> <p>És d'especial gravetat?</p> <p>En general, vostè s'ha sentit maltractada?</p> <p>TIPOLOGIA Fet puntual o continuat? Moment desencadenant? Alcohol o drogues? Qui ho sabia? Qui la va ajudar? Ho va denunciar? Conseqüències</p> <p>DADES SOBRE LES PARELLES</p>	<p>Victimització: L1: Violacions L2: Intents de violació L3: Tocaments violents L4: Agressions físiques L5: Amenaces greus L6: Altres fets de gran violència</p> <p>CARACTERÍSTIQUES Fet puntual o continuat? Moment desencadenant? Alcohol o drogues? Qui ho sabia? Qui la va ajudar? Ho va denunciar? Conseqüències</p> <p>No es tria un sol fet. Es recull informació fins a un màxim d'un fet de cada tipus (L1, L2...L6). Si d'algun tipus n'han sofert més d'un, els detalls seran del més recent..</p>	<p>Dades finals de classificació. Variables fora d'entrevista. Comiat i agraïment.</p>
		A mesura que avança el qüestionari Preguntes sobre agressors més pròxims (el carrer, la feina, la parella...) Preguntes sobre fets hipotèticament més greus o de conseqüències més severes						

6. Detalls del treball de camp

A banda de la mostra i del qüestionari, hi ha detalls del treball de camp que és important conèixer per comprendre la complexitat metodològica de l'operació i la quantitat i qualitat de la informació que s'hi va recollir i, també, per quan es consideri adient donar-hi continuïtat.

En aquest apartat se n'expliquen alguns que s'han considerat rellevants, com són: les dates del treball de camp, l'evolució de la producció, la durada dels qüestionaris, les taxes de resposta i la selecció i formació de l'equip d'enquestadores i enquestadors i els mecanismes específics d'assessorament i suport de què van disposar durant la realització d'aquesta enquesta.

6.1. Evolució de la producció

El treball de camp de l'EVMC 2010 va tenir lloc entre el 8 d'abril i el 30 de juny de 2010. Les enquestes administrades a dones es van fer al llarg de tot aquest període i les d'homes, entre el 13 d'abril i el 16 de juny.

Va assolir-se amb èxit l'objectiu d'aconseguir la totalitat d'entrevistes amb dotze setmanes de producció. La majoria d'enquestes es van fer de dilluns a divendres de 10 a 22 hores (sobretot a la tarda-vespre). Tanmateix, a fi i efecte de complir quotes i també de poder fer les retrucades que s'havien demanat, també es van fer entrevistes abans de les deu del matí o després de les deu del vespre, i alguns dissabtes.¹⁸

6.2. Durada dels qüestionaris

Diàriament es va fer seguiment del nombre d'entrevistes i de la durada total i de cadascun dels mòduls d'aquestes,¹⁹ així com els dubtes principals, les incidències sorgides i les solucions adoptades.²⁰ També es feien escoltes diàries per verificar que les enquestes s'efectuaven de manera adequada (tant pel que fa al què com pel que fa al com es preguntava) i que la informació que es recollia corresponia als criteris fixats per la Comissió Tècnica de Violència Masclista. Per motius tècnics, la depuració de la informació recollida començà a fer-se passats un dies de l'inici del treball de camp. Un cop iniciada, també esdevingué una tasca diària.

La durada mitjana global de l'enquesta a dones es va situar en els **20' 32''** i la de l'enquesta a homes en els **15' 52''**. Les majors diferències en els temps d'administració es palesen entre qüestionaris administrats a dones i qüestionaris administrats a homes —que no responen preguntes sobre victimització.

¹⁸ Per a més detalls sobre la distribució del nombre d'entrevistes fetes pot consultar-se l'Informe del treball de camp de l'EVMC, Instituto DYM, juliol 2010, pàgines 50-51. I, sobre els horaris de les entrevistes fetes, pàgina 58.

¹⁹ Aquest control era inicialment necessari per garantir que la durada mitjana no superés la que s'havia pactat amb l'empresa de treball de camp.

²⁰ Aquest control era necessari sobretot en els primers moments de l'EVMC 2010, per consensuar criteris i que així es garantís una recollida d'informació sota uns paràmetres idèntics independentment de la persona que administrés cada enquesta.

En el cas d'enquestes a dones, les diferències més grans es donen entre les que declaren haver estat víctimes i les que diuen que no n'han estat. Entre les dones victimitzades, segons l'EVMC 2010 les diferències bàsiques es troben entre les que han sofert incidents diversos (sobretot si corresponen a diferents àmbits) i les que només han sofert un sol fet o fets en un sol dels àmbits considerats. I, també, entre les que declaren haver patit fets de gran violència i les que no ho indiquen.

6.3. Taxes de resposta

Durant el treball de camp s'utilitzaren un total de 92.120 números telefònics, amb els quals es completaren un total de 14.152 enquestes de dones, i 11.371 números de telèfon per completar un total de 1.503 enquestes a homes. Amb aquestes dades s'obté una taxa de resposta²¹ del 15,36% en l'estudi de dones i del 13,22% en el d'homes.

Molts dels motius pels quals les enquestes no es completaren foren motius tècnics. Molts d'ells derivaren del fet que hi ha números telefònics a través dels quals no s'aconsegueix contactar amb cap persona o llar (per exemple, si mai no respon ningú o sempre que es truca comuniquen o surt un contestador automàtic). També, aquells en què tot i haver pogut contactar amb la llar, quan s'hi contacta no hi ha cap persona que es pugui escollir per respondre a l'enquesta (tenint en compte els criteris mostrals fixats i l'estat del treball de camp en aquell moment concret).²²

A banda dels dos tipus de motius tècnics esmentats, hi ha també un percentatge de trucades que no es converteixen en enquestes completades per la negativa dels seleccionats/ades a respondre-hi. Aquest subgrup es situà en l'EVMC 2010 entorn del 23,5% en el cas de les dones i del 25,4% en el dels homes.

L'anàlisi del nombre de trucades que calen per aconseguir cada enquesta finalitzada és una altra manera de veure'n el diferent "cost" o la dificultat d'obtenir cada trucada. En el cas de l'EVMC 2010 les dades mostren que per cada enquesta finalitzada s'han hagut de fer prop de 4 trucades (4,20 trucades en el cas de l'EVMC a dones i 4,21 en el cas de l'EVMC a homes).²³

²¹ La taxa de resposta (en %) s'obté fent el quocient entre el total d'entrevistes completades i el total de telèfons utilitzats per aconseguir-les i multiplicant-lo per 100. En el cas de l'EVMC 2010 a dones, $(14152/92120)*100$; en l'EVMC 2010 a homes, $(1503/11371)*100$. També hi ha enquestes que, en supervisar-les, es decideix anul·lar.

²² Els criteris de la mostra de l'EVMC 2010 s'han detallat prèviament a l'apartat 4. Selecció i distribució de les mostres.

²³ Per complementar aquesta informació i veure les diferències de detall entre territoris pot consultar-se l'Informe del treball de camp EVMC, Instituto DYM, juliol 2010, pàgines 67-72.

Taula 3. Taxes de resposta de l'EVMC 2010

EVMC2010	Dones		Homes	
	Números telefònics	%	Números telefònics	%
Entrevista completada	14.152	15,4	1.503	13,2
Entrevista anul·lada	177	0,2	6	0,1
No es pot contactar amb la llar (no responen, comuniquen, sempre surt contestador...)	19.496	21,1	2.635	23,2
No es pot acabar l'entrevista (quota de zona tancada, edat completada, ajornaments, de vacances, malatia, defunció...)	36.637	39,7	4.356	38,3
Negatives	21.658	23,5	2.871	25,3
Aplaçaments que després no contesten	24	0,0	10	0,1
TOTAL TELÈFONS UTILIZATS	92.120	100,0	11.371	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Informe del treball de camp EVMC, Instituto DYM, juliol 2010, pàg. 66

6.4. Equip humà del treball de camp, selecció, formació i suport

Al treball de camp de l'EVMC 2010 hi participaren de manera directa una seixantena de persones (43 enquestadores, 7 enquestadors, 1 psicòloga, 1 directora d'estudi i personal tècnic de control i supervisió).

Per facilitar una major comoditat de les persones enquestades i una menor ocultació d'informació rellevant (tant de victimització, evitant problemes d'ocultació, com d'opinions i valors, evitant minimitzar les respostes influïdes per allò que es considera políticament correcte), l'enquesta a dones l'administraren enquestadores i l'enquesta a homes, enquestadors.²⁴

D'altra banda, atesa la complexitat de l'enquesta i de l'aplicatiu a emprar, tots els enquestadors i enquestadores participants en aquesta operació es seleccionaren tenint en compte la seva experiència prèvia en la realització d'enquestes i la seva participació prèvia en estudis de dificultat similar. I se'ls demanà tant un bon coneixement de la llengua catalana i castellana,²⁵ com que seguissin un procés de formació específic previ a la realització del treball de camp. Aquest procés de formació permetia garantir la seva capacitat per a aquest estudi i alhora fer una selecció final dels enquestadors i enquestadores.

El pla de formació que es va definir va incloure específicament:

- a) Formació de caràcter genèric sobre la problemàtica de la violència masclista i sobre els protocols d'actuació existents en cas de situacions que poguessin ser sensibles i dels criteris de derivació als serveis d'assistència a víctimes si es produïa un cas que ho

²⁴ Així ho recull i detalla per dies i pel conjunt del període de treball de camp l'Informe del treball de camp de l'EVMC, Instituto DYM, juliol 2010, pàgines 52-53.

²⁵ Els criteris del treball de camp de l'EVMC 2010 fixaven que tota enquesta i contacte es fes sempre en català, però que l'equip d'enquestadors/ores es dirigís a la persona i administrés l'enquesta en català o castellà indistintament segons la preferència manifestada per la persona enquestada.

justifiqués. També va incloure's en aquest mòdul formació i recomanacions sobre atenció telefònica per atendre dones víctimes de violència masclista.

- b) Formació sobre les característiques i els objectius generals de l'operació i dels criteris d'informació general previstos per aquesta operació.²⁶
- c) Formació sobre el funcionament i les característiques del qüestionari (mòduls, possibles itineraris, particularitats de cada pregunta i sobretot d'aquelles que havien generat més dubtes durant les fases prèvies —proves cognitives i de temporització, i pilotatges). Calia que les persones que administraven les enquestes tinguessin una visió global del qüestionari i també dels seus mòduls temàtics i objectius respectius, perquè poguessin contextualitzar les preguntes.
- d) Formació sobre l'aplicatiu, és a dir, sobre el funcionament del programari dissenyat específicament perquè les operadores enregistressin a l'ordinador les respostes a l'enquesta que calia administrar telefònicament. I, també, sobre l'accés al material i els canals de suport que tindrien al seu abast durant tota l'operació.
- e) Autoadministració del qüestionari i valoració del nivell d'afectació.

Les sessions, a banda d'informatives, tenien l'objectiu de motivar l'equip de treball de camp per tal que poguessin contrarestar la tendència a ocultar els problemes de violència masclista que pateixen les dones i oferir-los la possibilitat que qualsevol dubte pogués ser compartit i resolt amb l'equip tècnic que estava al càrrec d'implementar-lo.

També s'hi duia a terme un brífing²⁷ on s'insistia en els aspectes més importants a l'hora d'administrar el qüestionari i en els diferents itineraris en què podia concretar-se. Els brífings incorporaven, també, una part pràctica, per tal que les entrevistadores i entrevistadors poguessin familiaritzar-se amb l'aplicatiu abans de començar el treball de camp. En aquesta part també se'ls demanava que emplenessin ells mateixos el qüestionari i que valoressin el nivell d'afectació que consideraven que podia tenir per a elles la participació en aquest estudi.

L'assessorament tècnic (sobre l'aplicatiu i sobre el mateix qüestionari) i psicològic va estar a l'abast de les persones que formaven part de l'equip de treball de camp durant tota l'operació.

Durant la realització del treball de camp es va posar èmfasi especial a garantir l'atenció de les necessitats emocionals de les enquestadores i de la resta de personal implicat directament en el treball de camp, amb la realització de sessions tant grupals com individuals amb una psicòloga. Aquest mecanisme va permetre establir un espai per parlar, comentar fets i

²⁶ Concretament, els canals específics activats al servei d'aquesta operació foren: un telèfon gratuït del Instituto DYM (900 180 611), el 012 i el web de la Generalitat de Catalunya (www.gencat.cat). A través d'ells hi havia derivació sempre que calia a l'equip tècnic que supervisava la realització de l'enquesta. La informació també apareixia amb facilitat a la xarxa cercant senzillament "enquesta de violència masclista a Catalunya" en qualsevol cercador.

²⁷ Amb el terme *brífing* es fa referència a una sessió informativa i instructiva que es duu a terme abans d'iniciar el treball de camp d'una enquesta (en aquest cas, abans d'iniciar el treball de camp de l'EVMC), i que serveix per transmetre a les persones que administraran les enquestes la informació conceptual, tècnica, etc. que es requereix per tal que puguin dur a terme la seva feina amb la màxima eficiència i eficàcia, i segons els criteris acordats pel client que l'encarrega i l'empresa de treball de camp que la gestiona i administra.

sentiments viscuts i, també, on anar indicant (i consensuant) la millor manera de reaccionar i respondre davant determinades situacions que anaven apareixent.

La coordinació constant i fluïda entre les supervidores del treball de camp, la psicòloga, la directora de l'estudi de l'empresa de treball de camp i l'equip tècnic del Gabinet de Seguretat també va cobrir aquesta funció. També va permetre resoldre tots els dubtes que, per la complexitat de la temàtica i la novetat del tipus d'operació estadística realitzada, van anar apareixent al llarg del treball de camp, i insistir en els aspectes tant teòrics com tècnics que es van considerar més rellevants.

S'insistí, també, en el fet que les enquestadores no donessin en cap moment la seva opinió a les enquestades i que vetllessin per garantir l'empatia des de la neutralitat, sense posicionar-se. Que no donessin mai res per suposat, ni jutgessin el que se'ls pogués explicar. I que, davant de qualsevol dubte, no continuessin sense haver-lo resolt de manera satisfactòria.

A aquests efectes, i per resoldre els dubtes que anessin sorgint durant l'administració de l'enquesta, disposaven del material rebut a les sessions formatives, d'un help informatiu²⁸ i del suport continu tant del personal de supervisió del mateix Instituto DYM com de l'equip tècnic del Gabinet de Seguretat.

6.5. Depuració i controls de qualitat de la informació recollida

Per garantir la qualitat de la informació recollida durant el treball de camp s'establiren dos tipus bàsics de controls: revisió de les enquestes (a través dels registres de text i d'àudio) i disseny d'un sistema de control i depuració d'inconsistències informàtic i estadístic.

Ambdós tipus de controls es feien a les instal·lacions de l'empresa de treball de camp en un espai habilitat específicament per a aquesta finalitat. Això va suposar el desplaçament corresponent del personal tècnic de l'IERMB i també del Gabinet de Seguretat que n'estava al càrrec, però alhora permetia una ràpida interacció amb l'equip de camp i la direcció del Instituto DYM i, per tant, una comunicació i una presa de decisions molt àgils sobre els aspectes a millorar i/o enfortir detectats.

Durant el treball de camp va ser possible revisar tant els àudios com els textos de les enquestes tant en directe com gravades. Aquests controls permetien garantir la qualitat de la feina de les operadores i detectar problemes de comprensió per part de les persones entrevistades. D'aquí la seva importància, sobretot a les fases inicials del treball de camp i encara més en tractar-se d'una operació pionera com va ser l'EVMC 2010.

Al principi, els controls es basaven en una selecció aleatòria de les enquestes a revisar, garantint un mínim d'escoltes a cadascun dels torns i de les persones que participaven en l'operació per assegurar que totes administraven el qüestionari correctament.

²⁸ El *help informatiu* és un document resum que orientava sobre com calia procedir i afrontar alguns dels dubtes principals que s'havia previst que podien presentar les persones a enquestar.

A mesura que el treball de camp va avançar i la fase de detecció d'inconsistències estadística es va poder activar,²⁹ les revisions i escoltes aleatòries van anar cedint terreny a les selectives, que eren aquelles fetes amb la finalitat de resoldre inconsistències detectades.

L'empresa de treball de camp bolcava diàriament³⁰ les respostes recollides a les matrius de dades (format SPSS)³¹ que l'equip tècnic havia definit i a partir d'aquí l'equip de depuració i control de qualitat comprovava que els bolcatges fossin correctes i la qualitat de la informació recollida.

Aquesta qualitat es verificava fonamentalment a partir d'executar uns controls d'incongruències que s'havien prefixat per detectar les enquestes on hi havia algun tipus d'informació que calia verificar. D'aquests controls sorgia la relació d'enquestes a revisar.

Llavors es procedia a revisar les gravacions dels textos i àudios d'aquestes enquestes seleccionades. En la majoria de casos, això va ser suficient per poder resoldre les incongruències i depurar convenientment la informació inclosa a les bases de dades. Quan no era suficient, es va retrucar a les enquestades. Poder disposar de les gravacions (text i àudios) de la majora d'enquestes fetes va permetre minimitzar molestes i incòmodes retrucades.

L'estructura de les bases de dades definides per fer seguiment de la informació recollida va ser fonamental en aquesta fase de control i depuració. I, també, els nombrosos filtres i alertes que varen incloure's a l'aplicatiu de l'EVMC 2010 i que alertaven les enquestadores quan calia confirmar algunes respostes i/o valors. Aquestes "alertes" tenien la finalitat que es confirmessin valors poc freqüents (per exemple si es declarava haver sofert de manera recurrent algun tipus de fet) i/o respostes que semblaven incongruents amb altres que s'havien donat prèviament durant la realització de l'enquesta. Aquests mecanismes també van evitar haver de retrucar posteriorment força dones, alhora que garantien la qualitat i consistència de la informació recollida.

Tant les matrius de gravació de dades com els filtres d'inconsistències a verificar es van definir en suport SPSS.

7. Productes derivats de l'EVMC 2010

Tot i que fins al moment l'únic document de l'EVMC 2010 que s'ha presentat públicament ha estat l'informe Primers resultats de l'EVMC,³² des del moment que va finalitzar el treball de camp de la primera EVMC el treball tècnic al voltant d'aquesta ha continuat, i, gràcies a ell,

²⁹ Aquesta fase es va activar en el moment en què tant el qüestionari com l'aplicatiu i tots els filtres selectius i alertes que incorporava van ser considerats definitius. A partir de llavors es va començar a disposar de bolcatges d'informació a les bases de dades que s'havien dissenyat per fer el seguiment de la informació recollida en el treball de camp.

³⁰ Atesa la novetat de l'operació i també la complexitat tècnica de l'aplicatiu i les rutines dissenyades, aquest bolcatge diari no va poder començar a executar-se fins al dia 27 d'abril, que és quan el qüestionari i els filtres i itineraris prefixats que determinava es van considerar definitius. I, per tant, la depuració sistemàtica de les primeres enquestes efectuades no va iniciar-se fins aquell moment.

³¹ SPSS són les sigles amb què s'anomena el paquet estadístic Statistical Package for the Social Sciences.

³² Així es va fer a la seu de Departament d'Interior el 10 de desembre de 2010.

s'han aconseguit elaborar diferents productes que poden ser d'interès per a persones que vulguin aprofundir-hi d'ara endavant.

Entre els productes elaborats per l'equip tècnic del Gabinet de Seguretat encarregat de la realització i el seguiment de l'EVMC que complementen i detallen les informacions que s'han aportat en aquest capítol sobre l'operació i que, per tant, poden ser d'interès per als professionals especialitzats, destaquen els següents:

- ✓ *Qüestionari d'homes (hi ha la versió tècnica i la de divulgació)*
- ✓ *Qüestionari de dones (hi ha la versió tècnica i la de divulgació)*
- ✓ *Esquema del qüestionari (hi ha la versió breu i la que inclou els filtres principals)*
- ✓ *Bases de dades (BD Victimització, BD Opinió homes, BD Opinió dones)*
- ✓ *Informe tècnic de l'EVMC 2010*
- ✓ *Guia d'indicadors*
- ✓ *Llibre de codis*
- ✓ *Informe de primers resultats*
- ✓ *Annex estadístic I: Taules univariants*
- ✓ *Annex estadístic II: Taules bivariants. Segmentacions victimiològiques*
- ✓ *Informes de resultats (ampliats o específics)*

8. Conclusions

L'EVMC ha estat una operació d'èxit notable tot i els nombrosos reptes que la seva realització va anar posant sobre la taula de l'equip tècnic del Gabinet de Seguretat que la impulsà i que derivaven, en gran mesura, del fet que es tractava d'una experiència pionera a Catalunya.

Aquestes dificultats van ser de tipus conceptual i també de tipus tècnic i pràctic. Calia decidir el tipus d'estudi que es duria a terme, els objectius bàsics, si la metodologia d'enquesta era o no una bona opció, el model d'enquesta que es volia, si era factible o no tractar aquest tipus de temàtiques amb una enquesta administrada telefònicament a Catalunya, i sobre com administrar-la per evitar el rebuig i l'ocultació i alhora perquè resultés tan còmoda com fos possible a les persones enquestades.

Entre alguns dels reptes superats, destaca el fet que s'optés perquè fos una operació molt participativa i en què s'identifiquessin i impliquessin moltes persones, institucions i organitzacions, sobretot en les fases de disseny i definició del model i també per fer una recerca exhaustiva de models internacionals que poguessin servir d'inspiració per a l'experiència catalana que, malgrat tot, es volia que fos molt fidel al que establí la mateixa normativa aprovada. Això va suposar que l'avenç fos lent en les primeres fases del procés i, sobretot, fins que s'aconguí un consens sobre la definició d'objectius, àmbits d'estudi, principals ítems a analitzar i definició dels qüestionaris i de l'aplicatiu a emprar. Alhora, però,

permeté obtenir un qüestionari molt complet i ric en la informació que conté i un sistema d'administració i comprensió prou senzill tenint en compte la seva complexitat, i que, a més a més, va ser molt ben valorat per les persones enquestades i pels professionals. Aquesta manera de treballar, de base científica i altament participativa, va garantir també la utilitat de la informació recopilada amb l'enquesta per professionals que treballen aquestes temàtiques a Catalunya i, també, la seva comparabilitat amb altres realitats internacionals properes.

Tampoc va ser senzill consensuar els requeriments bàsics per participar en l'estudi que calia demanar a les persones que s'hi havia d'incorporar i, en especial, les que participarien en el treball de camp. Demanar, però, experiència prèvia en administració d'enquestes de complexitat similar, sensibilitat envers aquest tipus de problemàtica i alhora una maduresa suficient per administrar l'EVMC amb empatia i també prou distància emocional i objectivitat, s'ha valorat com a absolutament necessari. També s'ha considerat imprescindible per a l'èxit de l'operació la formació ad hoc que van rebre abans de començar i el suport psicològic que tingueren al seu abast durant tota l'operació, així com que pugin disposar de material de consulta i de canals àgils de suport per a qualsevol dubte a resoldre i també de derivació per a aquells casos en què es detecti aquesta necessitat.

Un altre esforç molt ben valorat posteriorment ha estat l'especial atenció que es va oferir a les persones seleccionades en garantir la protecció de les seves dades i l'anonimat de tota la informació que volguessin compartir, i també en facilitar la màxima comoditat a l'hora de respondre a l'enquesta (ordre del qüestionari, moment de realització, telèfons de contacte i suport, etc.).

Hi ha altres aspectes que fóra bo revisar de cara a estudis futurs, per tal que els coneixements apresos en aquesta primera experiència a Catalunya ajudin a millorar. El primer, la necessitat que qüestionaris i aplicatius (incloent-hi els filtres i les preguntes a administrar) estiguin perfectament definits i validats abans d'iniciar el treball de camp. En el cas de l'EVMC 2010 això va ser molt complicat, atès que era la primera vegada que s'administrava a Catalunya una enquesta de característiques similars i, per tant, tot i les proves prèvies de temporització i comprensió dels qüestionaris, els darrers ajustaments van tenir lloc en el decurs dels primers dies del treball de camp. Aquest fet va suposar que determinats sistemes de control i depuració de la informació s'haguessin d'activar amb un petit retard respecte del previst inicialment i això va comportar una acumulació de feina i una major complexitat en els primers moments de supervisió i control de qualitat.

També s'aconsellaria minimitzar les preguntes obertes a fi i efecte de reduir el temps d'administració per mitjà dels qüestionaris i augmentar la comoditat tant de les persones entrevistades com dels tècnics que després han d'elaborar la informació recopilada. El fet de disposar d'aquesta informació en la primera onada de l'EVMC facilita poder tancar o precodificar variables que en un primer moment s'han hagut de preguntar de manera oberta, sempre que aquests primers resultats s'hagin pogut treballar de manera adequada.

També es considera convenient aprofundir en l'estudi de la no-resposta i de les dificultats diferencials d'aconseguir representativitat en alguns segments poblacionals específics per poder-ho tenir present en el disseny inicial i marcar probabilitats diferenciades en els selectors

o activar estudis complementaris a la mostra general. Igualment, caldria replantejar-se la suficiència de les bases de dades de telefonia fixa disponibles o la possibilitat d'emprar altres bases complementàries.

Amb tot, l'opinió de l'autora és que l'EVMC 2010, amb les seves llums i les seves ombres, s'ha de considerar una operació d'èxit en tant que d'una banda ofereix les primeres dades globals sobre la prevalença d'agressions masclistes a l'espai públic, en l'àmbit laboral (discriminació i assetjament), en les relacions de parella (parelles actuals i exparelles) i d'agressions masclistes d'especial gravetat (violacions, intents de violació, tocaments sexuals amb violència física o amenaces, agressions físiques, amenaces de mort i altres amenaces verbals o formes greus de violència masclista psicològica, física, sexual amb elevat impacte psicològic). De l'altra, fa una aportació metodològica igualment important, en tant que com a primera enquesta d'aquestes característiques i temàtica a Catalunya mostra una manera d'obtenir aquí aquest tipus d'informacions que, amb aquelles millores que es consideri oportú d'incorporar-hi, pot permetre seguir l'evolució d'aquests fenòmens a Catalunya al llarg del temps. A més a més, també cal remarcar la utilitat que l'EVMC va tenir en les mateixes persones enquestades, les quals, en general, lluny de sentir-se molestes per les preguntes que se'ls adreçaven, van manifestar el seu agraïment perquè algú es preocupés del que estaven vivint i volgués ajudar que la seva realitat pogués millorar. En aquest sentit, és important recordar que, per a moltes, era la primera vegada que compartien el que els passava o havia passat, i/o el primer cop que es plantejaven que determinades pautes o comportaments observats (en elles o en altres dones amb qui podien tenir un major o menor grau d'afinitat) eren formes de violència masclista i no tenien per què formar part del seu univers quotidià.

Per tot, i considerant que és a partir del coneixement d'una realitat (pròpia, aliena o comuna) que podem gestionar-la de manera més eficaç i eficient i, sobretot, que podem ajudar a millorar-la, s'ha volgut deixar testimoni del que va ser metodològicament l'EVMC 2010, per tal que futures operacions hi puguin donar continuïtat, millorant el procés de recerca i coneixement de la realitat sobre la violència masclista, domèstica i familiar, que ella ha encetat, i, amb això, pugui continuar la lluita contra aquest tipus de situacions, que vulneren el dret fonamental a la seguretat i impedeixen exercir la plena ciutadania, i millorar la gestió sobre aquest tipus de problemàtica.

Bibliografia i webgrafia

La redacció d'aquest capítol s'ha basat principalment en l'experiència i les notes de l'autora (membre de l'equip tècnic que va impulsar i coordinar la realització de la primera enquesta de violència masclista a Catalunya) i en els documents de treball emprats i elaborats per l'equip tècnic del Gabinet de Seguretat de la DGAS durant la preparació, realització i anàlisi dels resultats de l'EVMC 2010, i en tres documents externs: el de l'IDESCAT sobre el disseny de la mostra, el del Instituto DYM sobre el treball de camp i el de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB) sobre el treball de camp i les fases de depuració de la informació i de definició d'indicadors i variables i consolidació de les bases de dades.

El detall d'aquests informes *externs* elaborats, però, per a l'equip d'enquestes del Gabinet, són:

- *Nota metodològica de càlcul de quotes de l'Enquesta de violència masclista a Catalunya*, IDESCAT, març de 2010.
- *Informe del treball de camp de l'enquesta telefònica sobre la violència masclista a Catalunya*, Instituto DYM, juliol de 2010.
- *Informe del treball de camp i la consolidació de les bases de dades de l'Enquesta de violència masclista a Catalunya (EVMC 2010)*, Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona, octubre de 2010.

Pel que fa a la documentació de l'equip d'enquestes del Gabinet de Seguretat, el material de referència principal és el que conformen els mateixos qüestionaris (d'homes i de dones), el document de presentació de metodologia i primers resultats, que es va elaborar per a la presentació de l'operació i els seus resultats en la roda de premsa que tingué lloc el 10 de desembre del 2010 i l'Informe tècnic de l'EVMC elaborat per l'autora.

Els enllaços directes a aquest material són els següents:

- [Generalitat de Catalunya, Departament d'Interior, Enquesta de violència masclista a Catalunya, 2010](#)
- [Generalitat de Catalunya, Departament d'Interior, Primers resultats de l'EVMC, 2010](#)

També s'hi pot accedir directament a través de l'enllaç:

<http://www20.gencat.cat/portal/site/interior/menuitem.d9d8008a518e8acf65d789a2b0c0e1a0/?vgnextoid=2e03767ed250e210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=2e03767ed250e210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>

O bé entrant al Departament d'Interior (<http://www.gencat.cat/interior>) i seguint la ruta: Departament > Publicacions > Seguretat > Estudis i enquestes > Enquesta de violència masclista.

Annex

Aproximació a alguns dels principals resultats de l'Enquesta de violència masclista a Catalunya 2010

Tot i que l'objectiu d'aquest capítol ha estat fer una aproximació metodològica a l'EVMC 2010 i que els informes de resultats que s'han anat elaborant a partir d'aquesta són accessibles al web del Departament d'Interior, es considera adient acabar-lo amb un recull que, malgrat no pretén ser exhaustiu, sintetitzi per al lector algunes de les principals dades sobre percepcions i prevalença que aquesta enquesta ha permès obtenir en l'àmbit de la violència masclista a Catalunya.

1. Percepcions i opinió

Una de les evidències més clares de l'EVMC 2010 és que homes i dones perceben i viuen la realitat de la violència masclista de manera diferent. Actualment les dones perceben més que els homes que a Catalunya succeeixen fets de violència masclista. Això és així en tots els àmbits considerats.

Així ho palesen les mitjanes de freqüències que s'obtenen a l'espai públic (6,0 les dones vs. 5,2 els homes), la discriminació laboral (6,2 vs. 5,6), l'assetjament a la feina (5,4 vs. 4,6) i la violència masclista de parelles i exparelles (6,2 vs. 5,1). És justament en l'àmbit sentimental on la diferent valoració és més marcada.

Taula 1. Percepció de la freqüència de la violència masclista a Catalunya

La valoració de la freqüència dels fets de violència masclista (de 0 n'hi ha a 10 es donen constantment)	Valoració 0-10	
	Dones	Homes
Espai públic	6,0	5,2
Discriminació laboral	6,3	5,6
Assetjament laboral	5,4	4,6
Relació de parelles i exparelles	6,2	5,1

Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

També s'observa que els homes consideren en major mesura que les dones que les situacions de violència masclista han tendit a disminuir els darrers anys a Catalunya i són més optimistes respecte a l'evolució prevista en un futur proper.

Considerant l'evolució els darrers anys de la violència masclista soferta per les dones a Catalunya, l'opinió majoritària de les dones és que als espais públics i en les relacions de parella ha augmentat (així ho defensa, respectivament, un 37% i un 48%), mentre que la majoria d'homes pensen que la violència que pateixen les dones en aquests dos àmbits segueix igual (37,4% i 40,1%). En l'àmbit laboral tant les dones com els homes que han opinat

que la violència masclista ha incrementat són una minoria (menys del 17% entre les dones i de l'11% entre els homes). Tanmateix, la majoria de dones considera que la situació els darrers anys no ha millorat ni empitjorat, quan la majoria d'homes considera que ha millorat (60% en el cas de la discriminació i un 45% en el cas de l'assetjament).

Taula 2. Percepció de l'evolució recent de la violència masclista a Catalunya

Percepció de l'evolució de la violència masclista els darrers anys a Catalunya	Ha agumentat		Segueix igual		Ha disminuït		No sap/No respon	
	% dones	% homes	% dones	% homes	% dones	% homes	% dones	% homes
Espai Públic	37,4	27,2	36,6	37,4	15,5	30,8	10,7	4,5
Discriminació laboral	12,4	9,5	47,1	29,2	32,3	59,5	8,3	1,8
Assetjament laboral	16,3	10,7	43,0	38,6	22,1	45,0	18,6	5,8
Relació de parelles i exparelles	47,7	24,4	37,6	40,1	8,8	33,2	6	2,3

Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Si es mira cap al futur, la perspectiva també és molt diferent si es fa amb ulls d'home o de dona. També en aquest cas les dones són força més crítiques, en el sentit que tenen menys confiança en què les coses canviïn per millorar els propers anys a Catalunya. Així, mentre la majoria d'homes té sempre l'opinió que la violència masclista disminuirà els propers anys a Catalunya: a l'espai públic (48%); a la feina (70% creu que disminuirà la discriminació i un 60% l'assetjament) i també en les relacions de parella (54%), menys d'una de cada tres dones comparteix aquesta opinió (27% a l'espai públic, 34% en el cas de discriminació i d'assetjament laboral i 25% en el cas de la parella). En el cas de les conductes a l'espai públic, les dones consideren en bona mesura que encara augmentaran (35%). En els altres àmbits, predominen les dones que opinen que tot seguirà igual (48% a discriminació i assetjament i 41% a la parella)

Taula 3. Percepció de l'evolució futura de la violència masclista a Catalunya

Percepció de com evolucionarà la violència masclista els propers anys a Catalunya	Agumentaran		Seguiran igual		Disminuiran		No sap/No respon	
	% dones	% homes	% dones	% homes	% dones	% homes	% dones	% homes
Espai Públic	34,8	21,7	32,4	25,2	27,2	48,4	5,6	4,8
Discriminació laboral	13,0	7,9	48,1	19,1	34,1	70,3	4,9	2,8
Assetjament laboral	11,1	9,1	48,1	27	34,4	59,8	6,4	4,1
Relació de parelles i exparelles	30,7	14,9	40,5	28,8	24,5	53,8	4,3	2,6

Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Per tant, tot i que força gent considera que s'està millor que fa uns anys i que la tendència de cara al futur immediat és que continuarà la millora i, per tant, la disminució de la concurrència dels fets de violència masclista a Catalunya, també ho és que les dones valoren d'una manera força més crítica que els homes el punt on s'ha arribat i també el ritme al qual es progressa en la lluita contra la violència masclista.

2. Indicadors i dades de victimització

L'EVMC 2010 permet mesurar la prevalença de les agressions masclistes que les entrevistades d'entre 18 i 70 anys han sofert a l'espai públic, l'àmbit laboral i les relacions de parella l'any 2009, així com la d'agressions masclistes d'especial gravetat, impacte i punibilitat penal (violacions, intents de violació, tocaments sexuals amb violència física o amenaces, amenaces de mort i verbals greus i altres formes de violència masclista psicològica, física o sexual amb impacte emocional elevat en les víctimes) que poden haver patit al llarg de tota la seva vida.

El present apartat aporta un resum de les principals dades de prevalença obtingudes amb l'EVMC 2010. Ho fa indicant els principals indicadors sintètics de cadascun dels àmbits considerats i, també, els indicadors específics per a cadascun dels comportaments considerats. Les dades d'aquests indicadors s'expressen en percentatge i indiquen el percentatge de dones que han sofert aquell tipus d'agressió respecte al total de referència (submostra considerada). Cada gràfic especifica quina és en cada cas la submostra considerada.

2.1. Principals indicadors seleccionats i obtenció

Els principals indicadors sintètics que s'han elaborat són:

- I. **Percentatge de dones víctimes d'alguna agressió sexista en un àmbit determinat sobre la mostra de referència.** Aquest indicador s'obté directament de les respostes de les enquestades a les preguntes específiques de cadascun dels àmbits sobre aquesta qüestió.³³
- II. **Percentatge de dones víctimes d'alguna agressió sexista en l'àmbit considerat sobre la mostra de referència que parlen d'un impacte psicològic del fet o fets soferts elevat (entre 7 i 10 en l'escala 0 –no l'ha afectada gens– a 10 –màxim impacte psicològic).**

Aquest indicador s'obté a partir de la informació que s'ha detallat al bloc I més la que conté una pregunta específica que demana a les dones que han estat víctimes que valorin l'impacte psicològic que el fet o fets soferts li han comportat. A partir d'aquí es diferencia entre víctimes amb una afectació psicològica important (aquelles que puntuen entre 7 i 10 l'impacte psicològic del fet) de les víctimes amb una afectació psicològica menor (entre 0 i 6).³⁴

³³ Les preguntes directes de referència per obtenir aquesta informació són les següents: Espai públic - D01; Discriminació laboral - E01; Assetjament sexual a la feina - F01; Violència masclista d'alguna exparella - G01; Àmbit de la parella - J1 a 10 i J11 a 15. En el cas de fets de gran violència són l'L1, L2, L3, L44, L4B, L5A, L5B i L6.

³⁴ Les preguntes formulades per obtenir aquest impacte psicològic en cadascun dels àmbits temàtics són les següents: Espai públic - D60; Discriminació laboral - E60; Assetjament sexual a la feina - F60; Violència masclista d'alguna exparella - G60; Àmbit de la parella - J60. En el cas de fets de gran violència és l'L60.

III. Percentatge de dones víctimes d'alguna agressió sexista en l'àmbit considerat sobre la mostra de referència que han considerat que el fet o fets soferts eren delictius.

Aquest indicador mesura el percentatge de dones victimitzades que consideren que els fets soferts són delictes i les diferencia d'aquelles que no han fet aquesta consideració. La informació parteix de les preguntes directes (indicadors detallats en el punt I) i també d'una pregunta específica a les víctimes sobre el caràcter delictiu o il·legal (segons àmbits) que consideren que tenen el fet o fets soferts.³⁵

IV. Percentatge de dones víctimes d'alguna agressió sexista en l'àmbit considerat sobre la mostra de referència que han denunciat el fet o fets soferts.

Aquest indicador mesura quina proporció dels fets soferts han estat objecte de denúncia (ja sigui per part de la víctima que els ha sofert o d'una altra persona) i els diferencia d'aquells que no s'han denunciat (i, per tant, formarien part de la sovint anomenada "xifra negra", és a dir, fets delictius que han ocorregut però no s'han denunciat formalment). La pregunta formulada incorpora petits matisos en l'àmbit laboral per les seves especificitats normatives.³⁶

V. Percentatge de dones víctimes d'alguna agressió sexista en l'àmbit considerat sobre la mostra de referència que es reconeixen a si mateixes com a víctimes d'aquell àmbit.

Aquest indicador recull si les dones que han sofert algun o alguns del fet o fets específics considerats es veuen a si mateixes o no com a víctimes de fets de violència masclista d'aquell àmbit. Aquesta identificació no sempre coincideix amb la definició de víctima que deriva de l'indicador directe (percentatge definit al punt I) o dels que es construeixen per agregació a partir del fet o fets viscuts declarats. Hi ha dones que han estat víctimes de fets delictius i ho han reconegut a l'EVMC 2010 i que no es veuen a si mateixes com a víctimes i, també, hi ha dones que poden considerar-se víctimes de violència masclista en un àmbit determinat i que no han sofert cap dels fets específics considerats per l'EVMC 2010.³⁷

2.2. L'extensió de la victimització per violència masclista a Catalunya

En aquest apartat s'ofereixen els resultats concrets dels principals indicadors sintètics de victimització de l'EVMC 2010 (els que s'han definit en l'apartat anterior) i també la prevalença per a cadascun dels fets específics detallats en cadascun dels àmbits analitzats.

³⁵ Concretament, aquestes preguntes addicionals són les següents: Espai públic - D70; Discriminació laboral - E70; Assetjament sexual a la feina - F70; Violència masclista d'alguna exparella - G70; Àmbit de la parella - J70. En el cas de fets de gran violència és l'L70.

³⁶ Concretament, aquestes preguntes addicionals són les següents: Espai públic - D71; Discriminació laboral - E71; Assetjament sexual a la feina - F71; Violència masclista d'alguna exparella - G71; Àmbit de la parella - J71. En el cas de fets de gran violència és l'L71.

³⁷ La pregunta que recull l'autoidentificació com a víctimes es va demanar en els àmbits laborals de discriminació (E04) i assetjament sexual a la feina (F04) i també en el cas de relacions amb exparelles (G04) i parelles (J17).

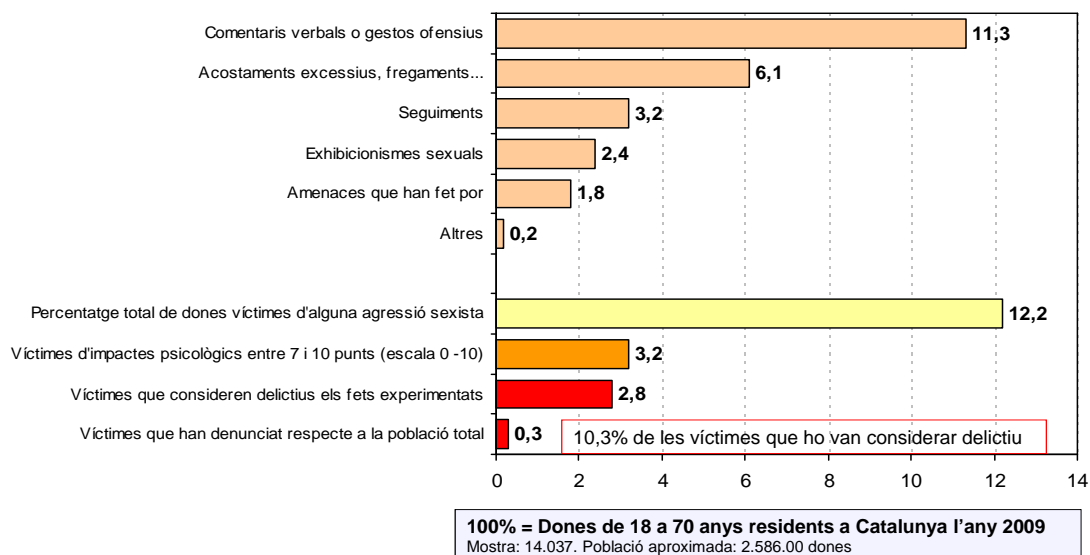
Espai públic

Un 12% de les dones han manifestat haver estat víctimes d'agressions a l'espai públic l'any 2009 a Catalunya. Dels diferents tipus d'agressions considerades, els comentaris verbals grollers o gestos ofensius han estat les més recurrents, sofertes per un 11,3% de les enquestades. Prop del 6% ha sofert acostaments excessius, fregaments o tocaments no desitjats. Un 3%, seguiments. Prop del 2% ha presenciat, respectivament, exhibicionismes sexuals o rebut amenaces que li han fet por.

No tots els fets han estat viscuts amb el mateix neguit o impacte entre les dones. De fet, el percentatge de dones que ha estat víctima a l'espai públic de fets d'alt impacte psicològic ha estat proper al 3%, molt semblant al de dones que han estat víctimes de violència masclista a l'espai públic de fets que han considerat delictius. Per tant, una bona part dels fets viscuts a l'espai públic han tingut poc impacte psicològic i no han estat considerats delictius per part de les seves víctimes.

En coherència amb el que s'ha vist fins ara, però molt lluny del que seria desitjable, menys de l'1% de dones que han estat víctimes de violència masclista a l'espai públic indica que els fets soferts s'han denunciat. Entre les dones que han considerat que el fet o fets soferts eren delictius la proporció de les que parlen de fets denunciats puja i és propera al 10%, però això vol dir que un 90% dels fets soferts a l'espai públic i que s'han considerat delictius no s'han denunciat.

Gràfic 1. Percentatge de dones víctimes d'agressions masclistes a l'espai públic

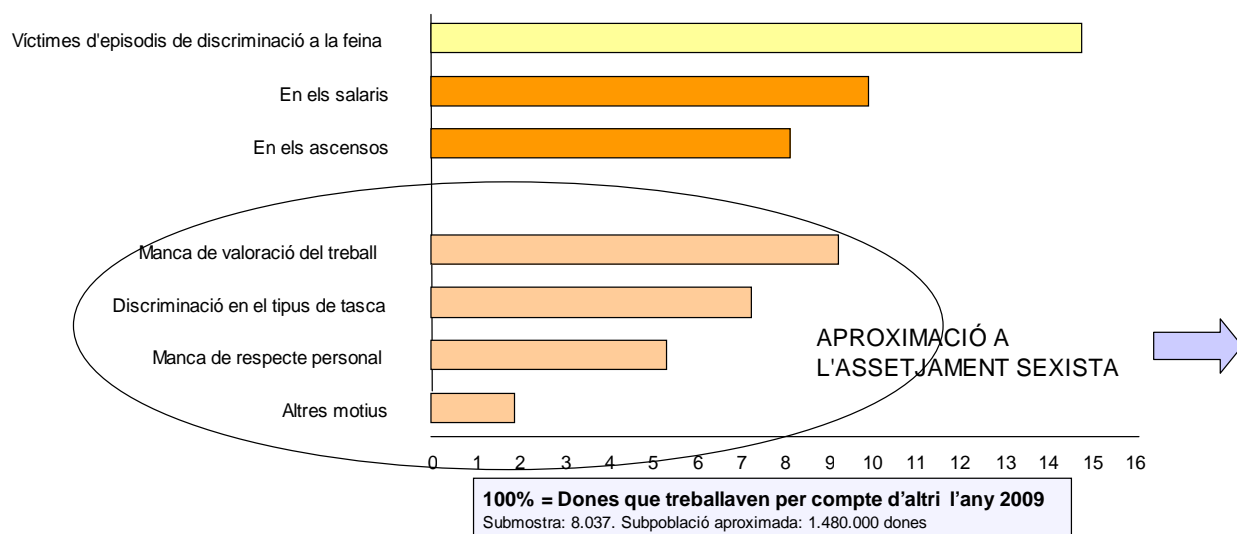

Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Discriminació laboral

A la feina, gairebé un 15% de dones consideren que l'any 2009 se les ha discriminat. Prop del 10% parlen de discriminació en els salaris, un 8% de discriminació en els ascensos, un 9% se senten discriminades perquè consideren que el seu treball s'infravalora, un 7% es senten discriminades pel tipus de tasques que se'ls encarreguen, un 5% perquè se'ls falta al respecte i prop del 2% cita altres motius.

Gràfic 2. Percentatge de dones discriminades a la feina per raó de sexe. 2009

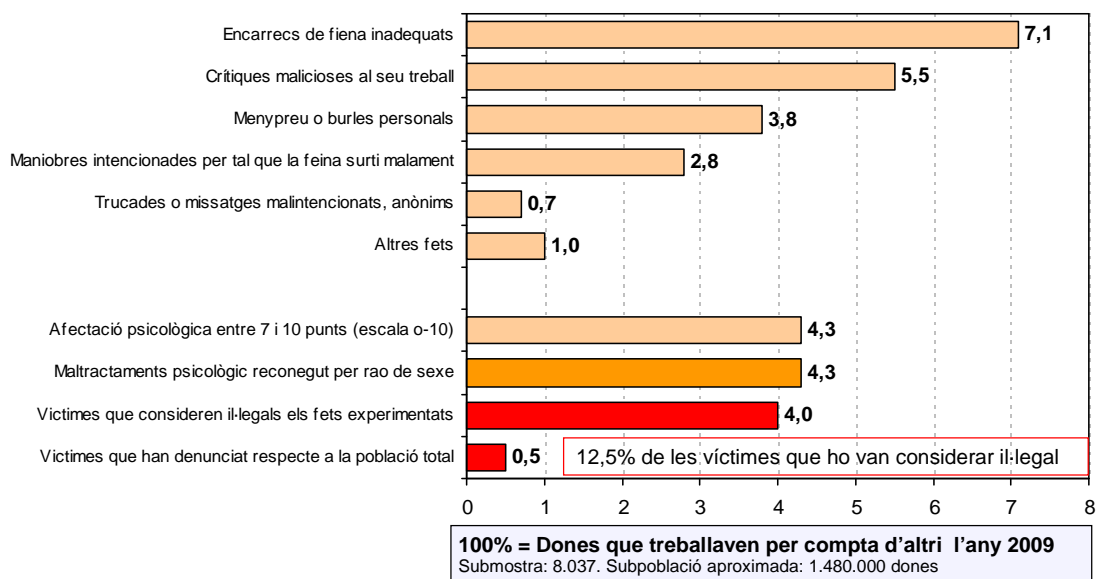
Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Entre les dones que consideren que han estat discriminades pel tipus de tasca, la manca de respecte, la manca de valoració del seu treball o motius similars, s'aprofunda i demanava si consideraven que havien sofert un seguit de fets concrets durant l'any 2009 per tal de conèixer millor l'assetjament sexista sofert. Els fets discriminatoris recollits s'expliciten al gràfic 3, així com els indicadors de victimització d'aquest subàmbit.

Els indicadors sintètics mostren que més del 4% de les dones que van treballar per altri l'any 2009 a Catalunya van ser víctimes de discriminació reconeguda o bé amb un impacte psicològic elevat. També prop del 4% va considerar que els fets soferts eren il·legals. Tanmateix, el percentatge de fets soferts denunciats és, junt amb el d'assetjament, dels més baixos registrats per l'EVMC 2010.

Quant als tipus concrets de fets que han sofert, els més citats per les dones discriminades han estat encàrrecs de feina inadequats (soferts pel 7% de les dones) i les crítiques malicioses al seu treball (5%). També un percentatge important cita menyspreu o burles personals (4%) o maniobres intencionades per fer que la seva feina surti malament (3%). I prop del 1% trucades o missatges malintencionats, anònims.

Gràfic 3: Percentatge de dones maltractades a la feina per raó de sexe. 2009

Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Assetjament laboral

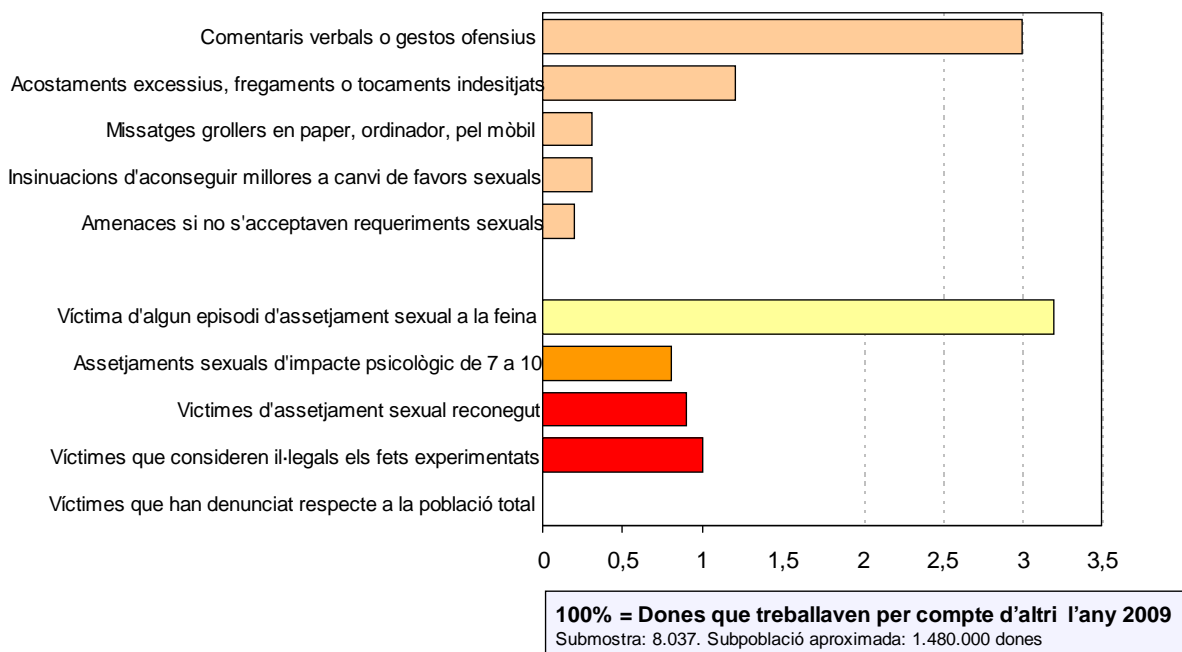
Segons l'EVMC 2010, més del 3% de les dones que l'any 2009 van treballar per altri a Catalunya van sofrir assetjament sexual a la feina. Prop de l'1% van patir assetjaments d'alt impacte psicològic, percentatge similar al de dones que es reconeixen com a víctimes d'assetjament o que consideren que els fets soferts són il·legals. El percentatge de fets denunciats va quedar força per sota encara de l'1%.

Si mirem els fets concrets als quals fan referència, s'observa que el que han citat un major percentatge de dones han estat els comentaris verbals o gestos ofensius (citats per un 3% de dones) i els acostaments excessius, fregaments o tocaments no desitjats (1,2%). Prop del 0,3% parlen de missatges grollers. També un 0,3% declara haver rebut insinuacions d'aconseguir millores a canvi de favors sexuals i un 0,2% esmenten amenaces amb represàlies (com acomiadament, etc.) si no acceptaven determinats requeriments sexuals.

Obligades a deixar una feina contra la seva voluntat per motius sexistes

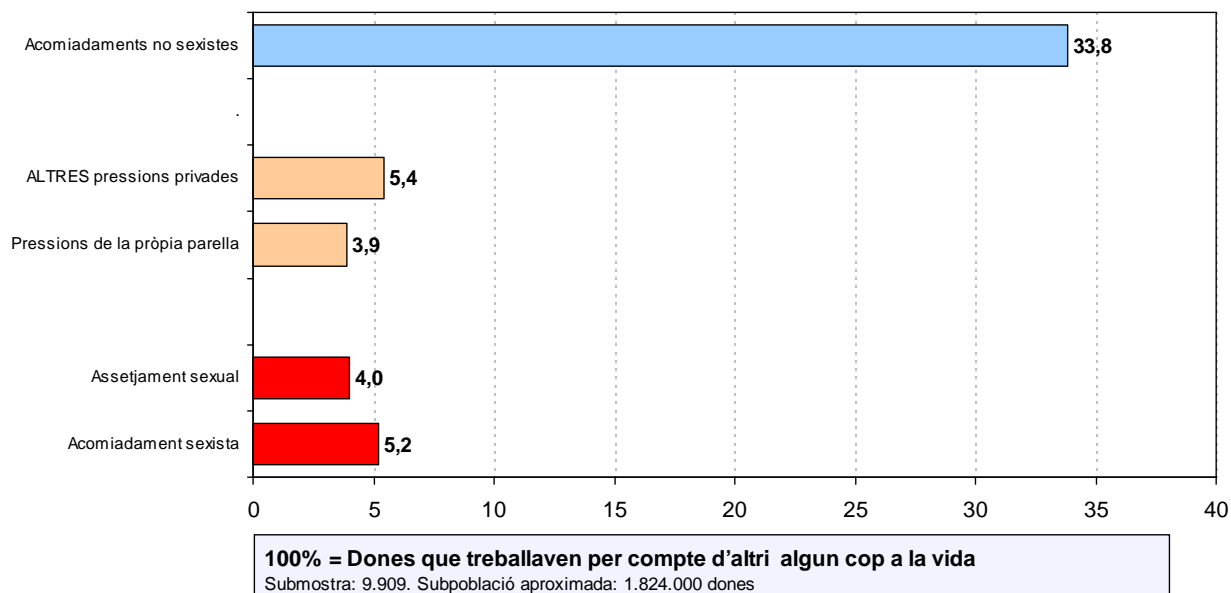
Entre les dones que han treballat al llarg de la seva vida per compte d'altri, prop del 4% ha rebut pressions de la parella per deixar la feina i més del 5% altres pressions privades (sobretot del cercle familiar o més proper). Hi ha també un 5% que indica haver patit acomiadaments per motius sexistes (per exemple, per estar embarassada...) i un 4% que estava sotmesa a assetjament sexual i per això va haver de deixar la feina. Un 34% indica que han hagut de deixar una feina contra la seva voluntat, però per motius no sexistes (finalització del contracte, etc.).

Gràfic 4. Percentatge de dones víctimes d'assetjament sexual a la feina. 2009

Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Gràfic 5. Percentatge de dones obligades a deixar una feina contra la seva voluntat. Tota la vida

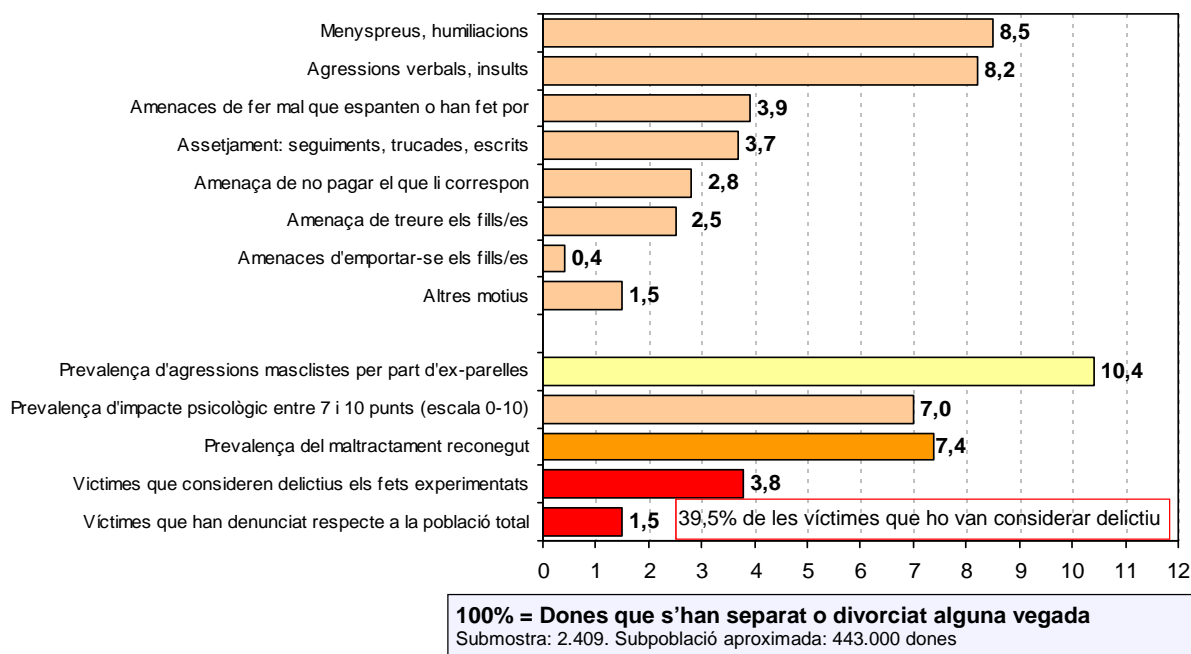
Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Violència masclista d'exparelles

L'EVMC 2010 apunta que a Catalunya més del 10% de les dones han patit agressions masclistes d'alguna exparella. Prop del 7% parlen d'agressions masclistes de les exparelles d'impacte emocional elevat i també prop del 7% s'han autodefinit i reconegut com a víctimes en aquest àmbit en particular. Malgrat això, les dones que han estat víctimes i alhora considerat que els fets soferts tenien un caràcter delictiu han estat només el 3,8%. I les que han indicat que els fets s'havien denunciat, l'1,5%. Si es té en compte el percentatge de dones que han denunciat sobre el subgrup de víctimes que han atorgat caràcter delictiu als fets soferts, el percentatge incrementa, però encara queda molt lluny del que seria desitjable, ja que arriba només al 39,5% i, per tant, significa que sis de cada deu fets soferts considerats delictius no s'han denunciat.

En observar el tipus de fets soferts per aquestes dones destaquen com a més freqüents els menyspreus, les humiliacions (que esmenten un 9% de les dones) i les agressions verbals o insults (8%). Prop d'un 4% diuen que han sofert amenaces de fer-los mal. També prop del 4% parlen d'assetjaments, amb seguiments, trucades i/o escrits. I prop del 3% esmenten amenaces de no pagar-los el que els pertoca o amenaces de treure'ls els fills o filles.

Gràfic 6. Percentatge de dones víctimes d'agressions masclistes d'exparelles. 2009

Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Violència masclista de la parella actual

En considerar la convivència amb la parella actual, l'EVMC 2010 mostra que prop del 4,6% de les dones han estat exposades com a mínim a un comportament masclista d'una manera continuada (és a dir, que han indicat que l'havien patit "força vegades", "contínuament" o "sempre"). Tanmateix, només prop del 2% s'ha sentit maltractada o s'ha reconegut com a víctima de violència masclista per part de la seva parella. Només prop de l'1% ha considerat que els fets soferts tenien caràcter delictiu.

Gràfic 7. Victimització per violència masclista a la parella. Catalunya 2009

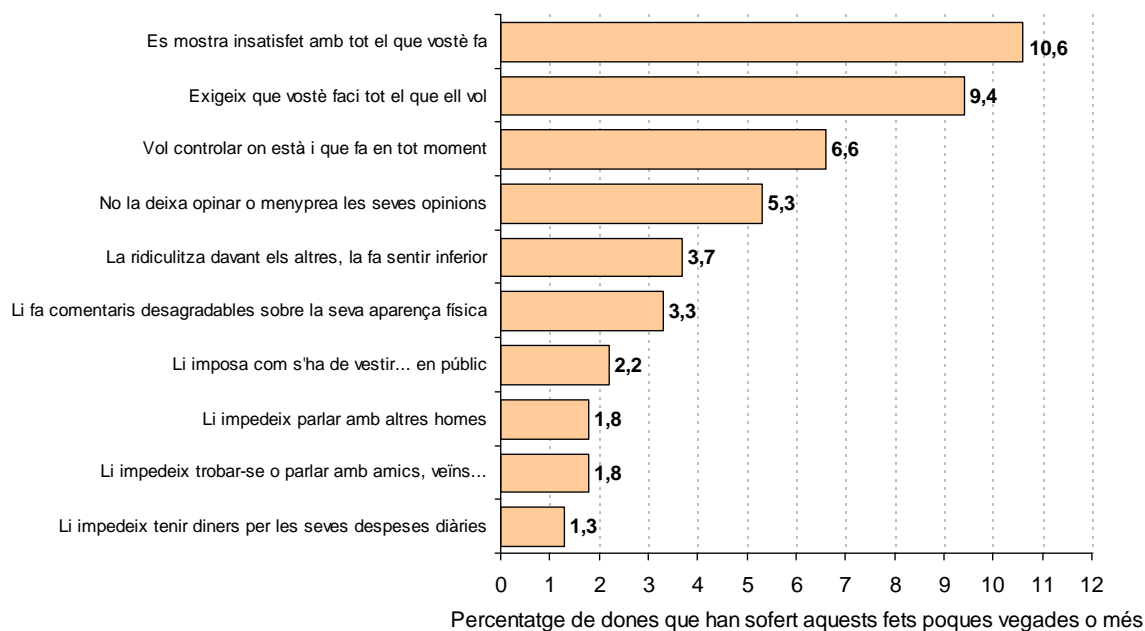
Indicadors de violència masclista a la parella Criteris de càlcul	Percentatge de dones amb parella maltractades
Exposició mínima a una agressió continuada Indicador elaborat: exposició mínima a un comportament masclista, d'una sèrie de 15 supòsits, "força vegades", "sovint" o "contínuament"	4,6
Maltractament reconegut Resposta directa; formulació de la pregunta: Pensi en tots els fets que ha experimentat tant físics com psicològics. EN GENERAL, al llarg de l'any passat vostè es va sentir maltractada per la seva parella actual?	2,0
Maltractament considerat delictiu per la víctima Resposta directa; formulació de la pregunta: Creu que alguns dels comportaments podrien ser considerats com a delictius?	1,1

Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Els quinze fets considerats en aquest àmbit han afectat les dones de manera molt diversa. Els que han patit una major proporció de dones han estat que les seves parelles solen mostrar-se insatisfets amb tot el que fan (més del 10%) o que exigeixen que ho facin tot com ells volen (9%). Prop del 7% parlen de parelles que volen controlar què fa i on és en cada moment. El 5% diu que no les deixen opinar o que les seves opinions es menyspreen. El 4%, que les ridiculitzen davant dels altres o les fan sentir inferiors. El 3% menciona comentaris desagradables sobre la seva aparença física. El 2%, que els imposen com vestir o actuar en públic. També un 2%, que els impedeixen parlar amb altres homes i també amb altres persones (amics, veïns...). El control econòmic també és present: més de l'1% de dones parlen que els impedeixen disposar de prou diners per a les seves despeses diàries.

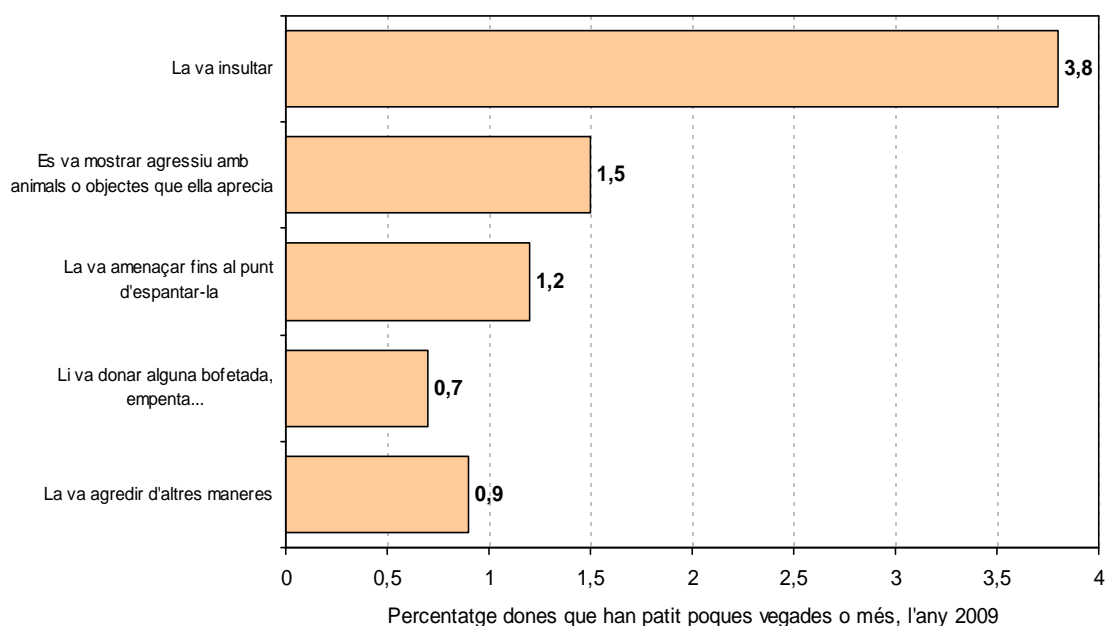
L'any 2009, les víctimes de violència masclista en l'àmbit de parelles actuals esmenten que aquesta parella les ha insultat (4%), s'ha mostrat agressiva amb animals o objectes que elles aprecien (1,5%), les ha amenaçat de manera que les ha espantat (1,2%), els ha donat alguna bufetada, alguna empenta (0,7%) i/o les ha agredit d'altres maneres (0,9%).

Gràfic 8. Assetjament psicològic en l'àmbit de la parella. Catalunya 2009

Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Gràfic 9. Agressions masclistes en l'àmbit de la parella al llarg de 2009. Catalunya

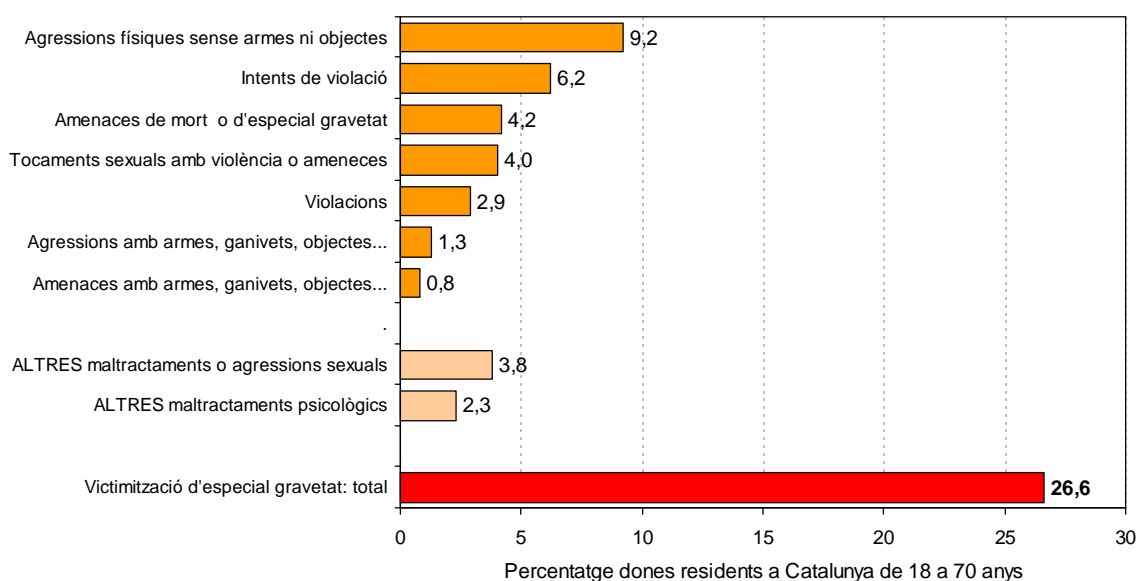
Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Gran violència

En l'apartat de grans violències, l'EVMC2010 revela que una de cada quatre dones a Catalunya ha estat agredida d'especial gravetat al llarg de la seva vida (26,6%).

Considerant els fets concrets que les enquestades declaren haver sofert s'observa la importància del percentatge de dones que ha patit agressions físiques (9,2% esmenta agressions sense armes i més de l'1% esmenta agressions físiques amb armes, ganivets i/o altres objectes per fer mal); que ha sofert violacions o tocaments sexuals violents (un 6,2% han afrontat intents de violació, un 4% tocaments sexuals amb violència o amenaces i un 2,9% parlen de violacions consumades) i el percentatge de dones que ha rebut amenaces greus (més del 4% han rebut amenaces de mort o d'especial gravetat i prop de l'1% declara haver sofert amenaces amb ganivets o objectes per fer mal). Prop del 2% de dones enquestades declaren haver sofert maltractaments psicològics al llarg de la seva vida i prop del 3% relaten altres maltractaments o agressions sexuals de gravetat.

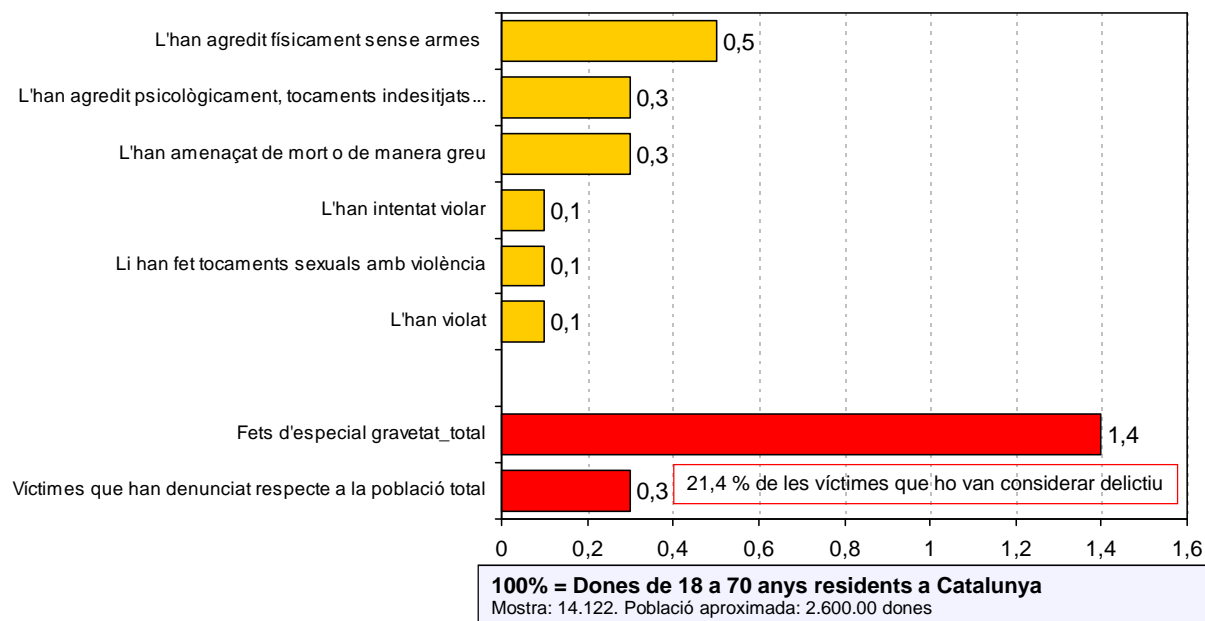
Gràfic 10. Agressions masculines d'especial gravetat sofertes al llarg de tota la vida

Font: Enquesta de violència masculina a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Si es tenen en compte únicament els fets d'especial gravetat soferts el 2009 la proporció de dones que n'ha estat víctima és de l'1,4% sobre el total. Només un 0,3% d'aquestes víctimes indica que el fet o fets soferts s'han denunciat. La proporció de dones que parlen de fet o fets denunciats sobre les víctimes que han considerat que el fet o fets soferts tenen caràcter delictiu és del 21%. Això suposa que pràcticament el 80% dels fets de gran violència soferts i considerats delictius per les seves víctimes no s'han denunciat.

Gràfic 11. Agressions masclistes d'especial gravetat sofertes l'any 2009

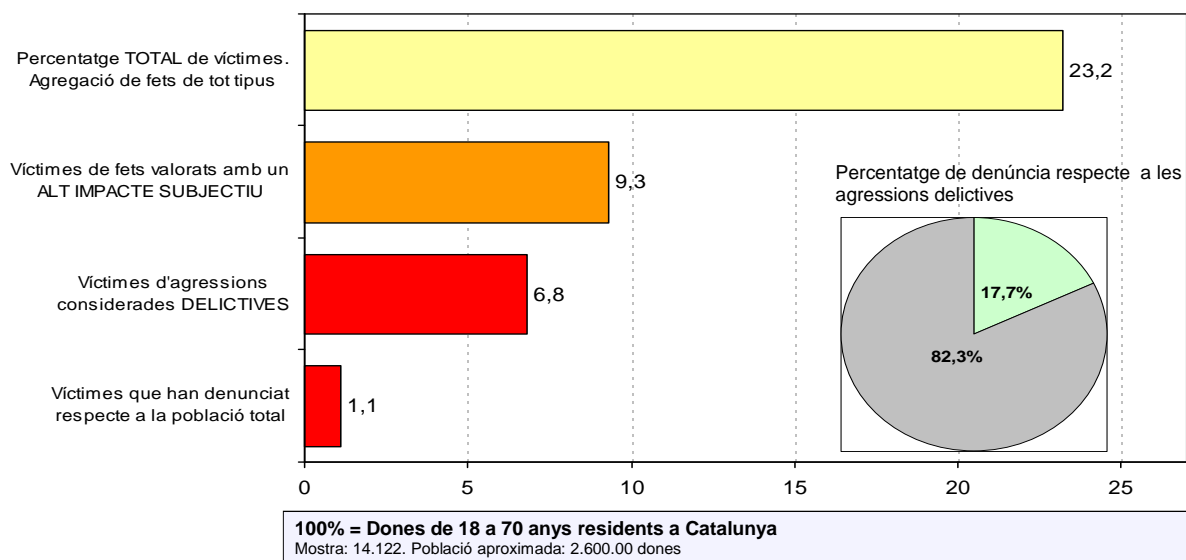

Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

2.3. Les víctimes d'agresions masclistes l'any 2009 i el nivell de denúncia

Un dels resultats transversals més rellevants de l'àmbit de victimització de l'EVMC 2010 és l'elevada proporció de fets de victimització declarats per les enquestades que no s'han denunciat (1,1%). Proporció que baixa, però que es manté igualment molt elevada fins i tot quan es calcula considerant solament les dones que consideren que els fets delictius soferts són delictius (17,7%).

Gràfic 12. Víctimes d'agresions masclistes i nivell de denúncia

Font: Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Desembre 2010

Ismael Loinaz

Perfil tipològic d'agressors de parella: reincidència, avaluació i gestió del risc¹

Universitat del País
Basc UPV/EHU

Resum

Una intervenció efectiva en violència contra la parella requereix, entre altres coses, una anàlisi detallada de les característiques dels que agredeixen. El present text resumeix una línia d'investigació desenvolupada des de l'any 2008 en matèria de tipologia d'homes agressors. Els resultats confirmen la possibilitat de classificar els agressors en almenys dos subtipus: el grup 1 (44%) correspon al perfil *normalitzat*, amb baixa psicopatologia i una violència centrada principalment en la parella. El grup 2 (56%) correspon al perfil *patològic/antisocial* i presenta major psicopatologia, altres problemes cognitivoconductuals, violència generalitzada i major versatilitat delictiva. L'anàlisi de la reincidència indica que els subjectes del grup 2 són classificats amb un major risc de presó i, després de l'excarceració, reincideixen en un percentatge que gairebé duplica al del grup 1 (21% vs. 12%). Es discuteixen les implicacions dels resultats per a la gestió del risc.

Paraules clau

Violència contra la parella; agressors; tipologia d'agressors; gestió del risc; tractament de delinqüents.

¹ El present treball suposa una revisió de la línia d'investigació sobre tipologies d'agressors realitzada en el nostre context i de les publicacions que se n'han derivat.

1. Introducció

Una prevenció adequada de la violència contra la parella (VCP) ha de passar, inevitablement, pel tractament de les parts implicades, agressor i víctima. El personal de primera línia (cossos de policia, personal sanitari i serveis socials, entre d'altres) ha de ser capaç d'abordar, de manera integral i coordinada, un problema complex en el qual no solament s'ha d'ajudar i protegir la possible víctima, sinó que també s'ha d'oferir alternatives als agressors i gestionar el seu risc (reincidència...).

La investigació internacional posa de manifest que els tractaments estandarditzats són inapropiats per a una proporció substancial d'agressors a causa de la gran heterogeneïtat existent en la seva personalitat, psicopatologia i tipus de violència (Bowen 2011b; Bowen, Gilchrist i Beech 2008; Day, Chung, O'Leary i Carson 2009; Dixon, Hamilton-Giachritsis i Browne 2008; Stokes, Dixon i Beech 2009). Així mateix, en el nostre entorn, s'ha assenyalat la impropedència d'intervencions de talla única i la necessitat d'ajustar el tractament a cada tipus de penat per potenciar la seva reeducació i reinserció (Arce i Fariña 2010; Loinaz i Echeburúa 2010a; Loinaz, Torrubia, Echeburúa, Navarro i Fernández 2009; Novo, de Fariña, Seijo i Arce 2012).

En relació amb els tractaments, la revisió dels programes d'intervenció per a agressors de parella permet concloure que la seva eficàcia és moderada o baixa (Babcock, Green i Robie 2004; Eckhardt, Murphy, Black i Suhr 2006; Feder i Wilson 2005; Gondolf 2011; Gondolf 2012; Saunders 2008) i que, en general, la seva capacitat per reduir la reincidència és limitada (Day *et al.* 2009; Stover, Meadows i Kaufman 2009). Malgrat això, les xifres de reincidència varien considerablement entre estudis, des d'un 8,4% (Coulter i VandeWeerd 2009) a un 60% (Klein i Tobin 2008). Sigui com sigui, en general, les xifres són superiors a les dels agressors sexuals, encara que generin menys alarma social (vegeu Loinaz 2011a).

Tots aquests aspectes han impulsat el fet que l'estudi de les tipologies d'agressors (o perfils diferencials) s'hagi proposat com una possible solució a la baixa eficàcia dels programes, podent ser utilitzades per desenvolupar intervencions ajustades a les necessitats dels agressors.

L'abordatge de la casuística terapèutica no és l'objectiu d'aquest article. Malgrat això, com veurem, es tracta d'una forma de gestionar el risc, i els resultats provinents de l'àmbit de la rehabilitació són igualment aplicables pel que fa a l'atenció de primera línia. En essència, l'elecció de l'estratègia de prevenció o gestió del risc s'hauria d'ajustar al perfil de l'agressor. En el present text es descriuran els principals aspectes d'interès en la classificació tipològica (com són els trets definitoris de cada subtipus d'agressor) i la seva aplicabilitat i implicacions en sectors on s'ha de valorar el possible risc, com els cossos de policia.

2. Què són i per a què serveixen les tipologies d'agressors?

La classificació tipològica d'agressors és una metodologia l'objectiu principal de la qual és organitzar l'heterogeneïtat existent, agrupant els subjectes en subtipus que comparteixin característiques. La proposta que major suport empíric ha rebut ha estat la que van fer Holtzworth-Munroe i Stuart (1994). Els autors, després de revisar quinze estudis previs sobre tipologies (com el de Saunders 1992), van identificar tres dimensions (severitat de la violència, generalitat de la violència i psicopatologia o trastorns de la personalitat), al costat de correlats distals (que van tenir lloc en la infantesa, com maltractaments) i correlats proximals (que van tenir lloc en l'edat adulta, com l'abús de substàncies) considerats factors potencials de risc (Holtzworth-Munroe, Meehan, Herron, Rehman i Stuart 2000; Holtzworth-Munroe i Stuart 1994). Els diferents valors en aquestes i altres variables permetrien diferenciar tres tipus d'agressors, descrits amb nomenclatures diferents.

Fins a la data, els estudis internacionals han confirmat majoritàriament l'existència de tres subtipus (Chambers i Wilson 2007; Dutton 1988; Gondolf 1988; Hamberger i Hastings 1986; Hamberger, Lohr, Bonge i Tolin 1996; Holtzworth-Munroe *et al.* 1994; Maurici i Lopez 2009; Saunders 1992; Stoops, Bennett i Vincent 2010; Twed i Dutton 1998), classificables a partir dels seus trastorns de la personalitat, la seva ira, l'extensió de la seva violència o l'afecció, entre altres variables (vegeu Loinaz 2009; 2011a).

A la taula 1 es presenta una descripció dels subtipus principals d'agressors replicats en la investigació internacional, en la qual s'incorporen indicacions relatives al seu risc de violència i tractament.

Malgrat l'àmplia investigació existent, no podem limitar-nos a prendre com a referència els estudis anglosaxons a causa de les diferències culturals i jurídiques existents. Per això, donat l'ampli marc teòric en suport de les tipologies d'agressors de parella, i les seves esperades implicacions en el maneig dels casos de VCP, el 2008 es va iniciar una línia d'investigació l'objectiu de la qual era posar a prova la metodologia en mostres del nostre entorn i començar a fer propostes basades en la *nostra evidència*. El present article resumeix part d'aquesta línia i se centra especialment en les seves implicacions pràctiques per al personal de primera línia d'atenció.

Taula 1

**Característiques de cada subtipus, risc i recomanacions terapèutiques
(adaptades de Loinaz, 2010, 2011)**

Subtipus / Variable	Normalitzat Violent només amb la parella Baixa patologia	Límit/Patològic Inestable emocional	Antisocial Violent en general Instrumental
Extensió de la violència	Limitada a la parella	Predominant amb la parella	Agressió freqüent a desconeguts
Tipus de violència	Poc freqüent. Gravetat variable	Predomini de la violència psicològica	Predomini de l'agressió física
Versatilitat delictiva	Sense antecedents	No específica	Antecedents freqüents i diversos
Estil d'afecció	Segur: flexibles, s'adapten en les relacions i no necessiten manipular. Expressen les seves necessitats, habitualment sense recórrer a la violència. (Alguns poden presentar estil preocupat.)	Preocupat: menys distants en les discussions. L'abandonament de la parella és el millor predictor de la seva violència. Són gelosos, dependents. Temorós: ansiosos i irritables davant de l'abandonament; hipersensibles al rebuig.	Rebutjador: el major precursor de la seva agressió és la defensivitat de la parella. Mostren poc interès o poca capacitat de reconèixer les cognicions i emocions dels altres
Dependència emocional	Moderada	Alta	Baixa
Consum de drogues	Similar a la població general. Possible relació entre el consum i l'agressió, però sense dependència.	Moderat/Alt. Relacionat amb el malestar afectiu. Recorren a les drogues per calmar l'ansietat.	Alt (policonsum). Patró relacionat amb la recerca de sensacions i hàbits delictius.
Ira/Hostilitat	Tendència a acumular ira fins a explotar	Ira reactiva davant l'abandonament	Expressió hostil generalitzada i violència sense ira
Distorsions cognitives	Nivell baix	Atribucions negatives	Justificació de la violència
Estil de personalitat	Dependent, passiu-agressiu, evitatiu	Límit	Antisocial i narcisista
Risc	Sota	Mitjà	Alt
Recomanació terapèutica	Programa breu centrat en l'expressió adequada de les emocions i en la gestió de la ira. Valorar la necessitat del tractament toxicològic.	Programa mitjà/llarg. Especial rellevància a l'àmbit relacional (afecció) i a la psicopatologia ansiosa o depressiva. Possible necessitat de tractament toxicològic.	Programa llarg. Molt estructurat, directiu i centrat en les conseqüències negatives de la seva conducta. Necessitat freqüent de tractament toxicològic.

3. Metodologia d'investigació

L'eix central de la línia d'investigació ha girat entorn d'agressors de parella condemnats a presó a Catalunya (vegeu Loinaz 2011a). En una primera fase, es va valorar la possibilitat d'aplicar les classificacions internacionals en una mostra penitenciària mitjançant un estudi en el Centre Penitenciari Brians-2 (Loinaz 2009; Loinaz, Echeburúa i Torrubia 2010b). Després de comprovar que els resultats avalaven parcialment els models anglosaxons, es va optar per validar aquesta primera classificació en un centre penitenciari independent (Alhaurín de la Torre, Màlaga) per valorar possibles diferències sociodemogràfiques i/o penals (Loinaz, Ortiz-Tallo i Ferragut 2012; Loinaz, Ortiz-Tallo, Sánchez i Ferragut 2011). En una última fase, s'ha analitzat la reincidència penitenciària diferencial entre els tipus d'agressors després del seu pas per presó, així com el seu nivell de risc i el possible efecte del tractament (Loinaz 2011a; Loinaz 2013).

Participants

Fins a la data, s'han publicat diferents estudis relacionats amb una mostra total de 148 agressors de parella condemnats a presó en dos centres penitenciaris (100 a Brians-2 i 48 a Alhaurín de la Torre). La major part de les dades que aquí es presenten provenen de la mostra de Barcelona (Brians-2), on, al marge de la classificació tipològica, es va analitzar el perfil delictiu de la mostra (reincidència passada, carrera i versatilitat delictiva), i al costat del seguiment de 40 casos excarcerats després de la seva classificació (en els quals es va valorar la reincidència en un període mitjà de 15 mesos).

Pel que fa a les seves característiques sociodemogràfiques, l'edat mitjana en aquests 148 agressors és de 39 anys, el 24% són estrangers, un 59% presenta algun tipus de problema toxicològic i entorn d'un 32% presenta trets d'algun possible trastorn de la personalitat.

Instruments

L'objectiu d'aquest treball és el resum d'una línia d'investigació i, per tant, no ens detindrem en l'apartat metodològic, com és habitual en un article empíric. Malgrat això, i per si el lector hi està interessat, a la taula 2 es descriu el protocol d'avaluació utilitzat i que permet la classificació dels agressors d'acord amb les variables utilitzades en l'àmbit internacional.

Taula 2

Protocol d'avaluació per a la classificació tipològica

1. **Entrevista:** PCL-SV (Hart, Cox i Hare 1995) + entrevista estructurada
2. **Inventari de pensaments distorsionats** (Echeburúa i Fernández-Montalvo, 1998; versió factorial Ferrer, Bosch, Ramis, Torres i Navarro 2006)
3. **Escala d'Autoestima de Rosenberg** (1965)
4. **Conflict Tactics Scales-2 (CTS-2)** (Straus, Hamby, Boney-McCoy i Sugarman 1996) (adaptació Loinaz, 2009; Loinaz, Echeburúa, Ortiz-Tallo i Amor 2012).
5. **Inventari Clínic Multiaxial de Millon-III (MCMI-III)** (Millon, Davis i Millon, 1997; adaptació Cardenal i Sánchez 2007).
6. **Inventari d'Expressió d'Ira Estat-Tret-2 (STAXI-2)** (adaptació Miguel-Tobal, Casat, Cano-Vindel i Spielberger 2001).
7. **Índex de Reactivitat Interpersonal** (Davis 1980; adaptació Mestre, Frías i Samper 2004)
8. **Qüestionari d'Afecció Adulta** (Melero i Cantero 2008)
9. **Escala d'Impulsivitat de Barratt (BIS-11)** (adaptació Oquendo *et al.* 2001).
10. **Escala de Desitjabilitat Social de Marlowe i Crowne** (adaptació Ferrando i Chico 2000).

Procediment i anàlisi estadística

Els diferents estudis que componen la línia d'investigació han utilitzat una metodologia comuna i equivalent a l'utilitzada en l'àmbit internacional per a la classificació d'agressors. Les avaluacions es van desenvolupar en sessions individuals i grupals, d'entre 60 i 120 minuts de durada. En tot cas, la participació dels interns va ser voluntària i amb el consentiment informat previ. A fi de promoure la confiança i sinceritat en les respostes, els resultats no es van compartir amb l'equip de tractament de la presó sense el permís de l'intern.

En relació amb el perfil processal i la reincidència, s'ha analitzat la trajectòria delictiva dels subjectes a partir d'informació històrica existent en bases de dades i sentències (carrera delictiva i versatilitat delictiva), així com el seguiment a través de bases de dades penitenciàries d'aquells casos que havien estat excarcerats.

La classificació tipològica s'ha obtingut mitjançant l'*anàlisi de conglomerats*, escollint el mètode Ward. Aquest és el mètode més utilitzat en la literatura sobre la matèria (Chambers *et al.* 2007; Eckhardt, Samper i Murphy 2008; Holtzworth-Munroe *et al.* 2000; Huss i Ralston 2008).

4. Perfils d'agressors a Catalunya

4.1 Perfil delictiu i carrera delictiva

L'anàlisi de la distribució de factors de risc a la mostra de Catalunya indica que les variables més prevalents són les relacionades directament amb el perfil típic de *maltractador* (racionalització, negació i gelosia) i amb el consum de substàncies (Loinaz 2011a).

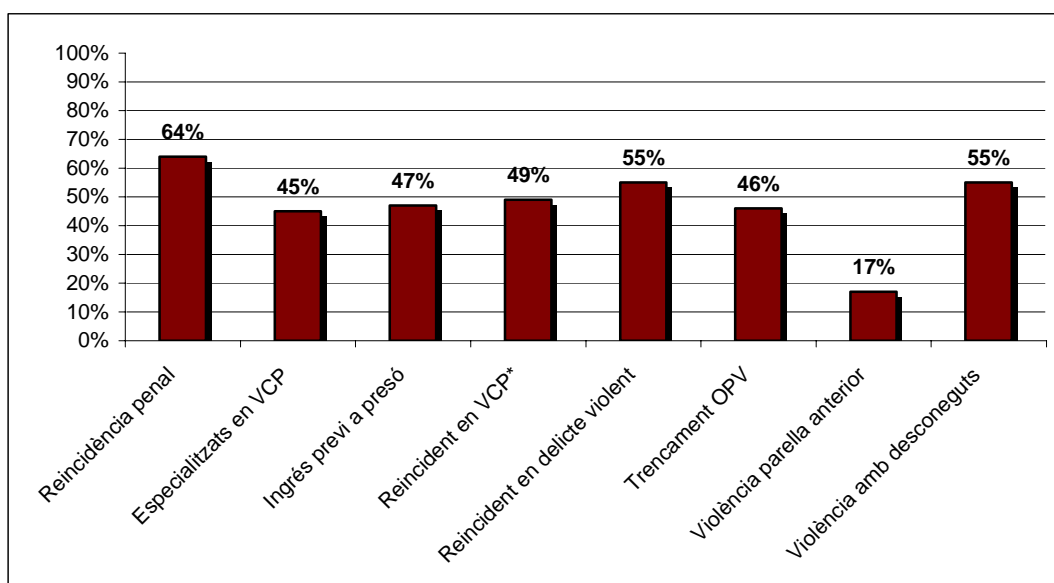
Pel que fa al perfil delictiu, la condemna mitjana va ser de 48 mesos (DT= 35,8; rang: 8-216), corresponent al compliment d'una mitjana de 3,4 causes per condemna (DT= 2,5; rang: 1-18).

En el 39% dels casos es van apreciar circumstàncies modificadores de la responsabilitat penal: un 29% presentava un o diversos agreujants (reincidència 20%, parentiu 12% i traïció 1%) i un 18% algun atenuant (reparació 3%, drogoaddicció 6%, embriaguesa 5%, trastorn mental 2%, obcecació 1% o confessió i arravatament 1%).

En relació amb els delictes comesos, els més freqüents (presentes en aproximadament el 40% dels agressors) van ser les amenaces, les lesions i els trencaments de condemna. En les agressions a la parella, un 21% dels subjectes va utilitzar alguna arma o objecte que pogués causar dany (com pot ser una corda, foc o fins i tot un vehicle), en un 53% dels casos pot afirmar-se que va existir violència física i en un 50%, violència psicològica. L'associació entre episodis violents i consum de substàncies pot afectar el 50% dels casos (22% alcohol, 10% cocaïna, 5% barreja de cocaïna i alcohol, 3% pastilles i 1% heroïna), encara que el consum o la dependència es van valorar com a atenuants només en el 5% de les condemnes.

Els principals aspectes del perfil delictiu d'aquests agressors es mostren al gràfic 1. L'edat mitjana del primer ingrés a presó és de 32 anys i es donen de mitjana un total de 2 ingressos (un 15% presenta 4 o més ingressos). Del 64%, se n'ha pogut constatar la reincidència penal (per la presència de condemnes prèvies en el seu historial) i un 41% presenta detencions per VCP prèvies a la causa actual que ha motivat l'ingrés a presó.

Gràfic 1. Presència de factors relacionats amb el perfil delictiu

La carrera delictiva mitjana, per a aquells subjectes que compten amb més d'un ingrés a presó, és de 10,7 anys (DT=7,8; mitjana 8; rang: 2-38). Pel que fa a l'especialització, es pot afirmar que en el 50% de la mostra hi ha registres i condemnes per un altre tipus de delictes al marge de la VCP (9% robatoris, 8% resistència a l'autoritat i 4% delictes relacionats amb la seguretat viària).

4.2 Classificació tipològica

Fins a la data, s'ha analitzat el perfil de 148 agressors condemnats a presó en tres estudis diferenciats (Loinaz 2011a, 2011b; Loinaz *et al.* 2010b, 2011). Tenint en compte aquesta limitació metodològica, ha estat possible diferenciar dos tipus d'agressors amb les característiques que es resumeixen a la taula 3.

Taula 3. Resum de les principals diferències trobades en els estudis

Variable	Grup 1 44%	Grup 2 56%
Personalitat (MCMI-III)¹	trets compulsius, narcisistes i histriònics (PREV 57-70)	trets antisocials, paranoïdes i negativistes (PREV 58-65)
Síndromes clíniques (MCMI-III)	significativament inferior (rang PREV 13-49)	t. ansietat, dependència substàncies i alcohol, t. delirant i t. bipolar (rang PREV 34-79)
Generalitat de la violència	poc freqüent 20%	molt freqüent 71%
Antecedents penals/violents	menor presència 14%	major presència 43%
Ira (STAXI-2)	hipercontrolats: baixa expressió (centil<25) alt control (centil>75)	centils mitjans (25-50)
Impulsivitat (BIS-11)²	centil total 23-25	centil total 80
Distorsió cognitiva (IPDMV)³	baixa ($X_{total}=37$)	major ($X_{total}=47$)
Autoestima (Rosenberg)	alta ($X=36,5$)	menor ($X=33$)
Estil d'afecció adulta (Malero i Cantero)⁴	segur	insegur/hostil
Empatia (IRI)⁵	major presa de perspectiva	major malestar personal (orientat cap a un mateix)
Desitg social (Marlowe i Crowne)	major ($X=21$)	menor ($X=16$)
Tipus de violència (CTS-2)	--	major agressió psicològica

¹ Prevalences mitjanes en els principals trastorns la puntuació PREV dels quals és significativament superior.

² S'han utilitzat els barems per a població penitenciària proposats per Ralla, Villacorta i Medina (2008).

³ Puntuació total mitjana corregida amb la versió factorial de l'IPDMV proposada per Ferrer *et al.* (2006).

⁴ Segons barems dels autors de l'escala (Melero i Cantero 2008).

⁵ Correcció de l'escala basada en 4 factors: presa de perspectiva, fantasia, preocupació empàtica i malestar personal.

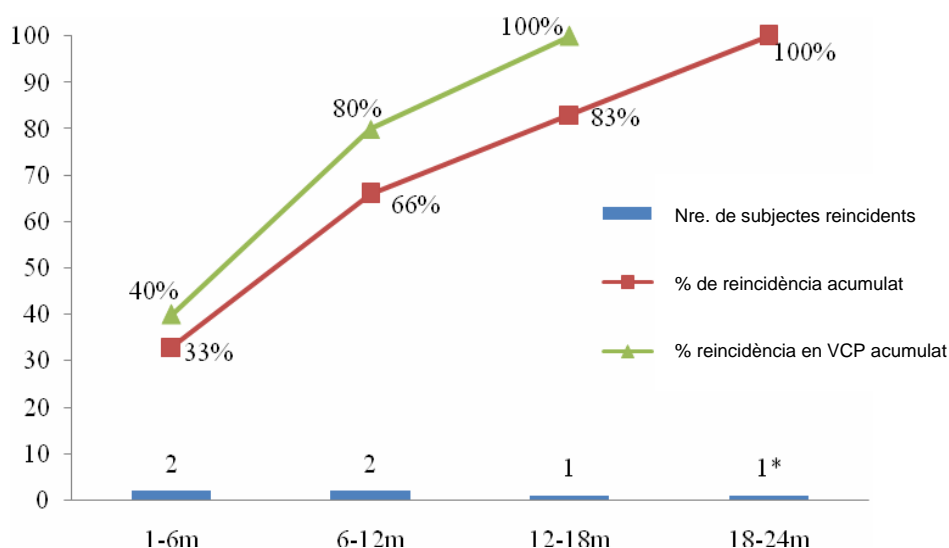
Partint d'aquestes diferències es van proposar denominacions amb la nomenclatura dimensional següent (Loinaz *et al.* 2010b), encara que la terminologia internacional sigui més fàcil de recordar i comparar:

- **Grup 1:** Subjectes *violents només amb la parella / estables emocionalment / integrats socialment*. Equivalen al tipus normalitzat o *family only* en la nomenclatura internacional i poden ser descrits com a no-patològics.
- **Grup 2:** Subjectes *violents generalitzats / poc estables emocionalment / no integrats socialment*. Equivalen al tipus antisocial o patològic en la nomenclatura internacional.

4.3 Reincidència després de l'excarceració (Loinaz 2011a, 2013)

El seguiment dels 40 casos després de la seva posada en llibertat del Centre Penitenciari Brians-2 es va dur a terme durant una mitjana de 15 mesos (rang 4-27 mesos). En aquest període, un 22,5% (9 agressors) va tornar a ingressar a presó després de l'excarceració, malgrat que 2 casos ho van fer per delictes previs a l'últim ingrés. Per això, sols un 17,5% va reincidir realment després de la seva posada en llibertat i un 15% ho va fer en VCP. Els nous delictes van ser principalment trencaments de condemna (60%) i/o amenaces (40%), i la majoria va reincidir en un termini inferior a l'any (X=292 dies; DT=188 dies). Com es pot veure en el gràfic 2, un seguiment de 12 mesos permetria detectar el 80% de les reincidències en VCP.

Gràfic 2. Reincidències i temps en llibertat

* Correspon a un cas condemnat per robatori amb violència.

Pel que fa a les diferències entre subtipus d'agressors, els subjectes del *grup 2* van reincidir després del seu pas per presó en una proporció que gairebé duplica a la del *grup 1* (21% davant el 12%). D'altra banda, del total de reincidents, el 71% va pertànyer al subtipus antisocial/patològic.

La participació en programes de tractament té un efecte positiu en la reducció de la reincidència, amb un 9% de reincidents entre els subjectes tractats i un 50% en el grup dels no tractats.

5. Implicacions i aplicabilitat dels resultats en la gestió del risc

Dins de les propostes tipològiques, s'ha argumentat que els diferents tipus d'agressors de parella no només són diferents respecte a les seves variables psicopatològiques i necessitats terapèutiques, sinó que també presenten nivells de risc diferencials (vegeu Bowen 2011 b; Gondolf 2012). En aquest sentit, Cavanaugh i Gelles (2005) van proposar tres tipus d'agressors diferenciats segons el seu risc (la qual cosa s'analitza a la taula 4). Els agressors de baix risc es caracteritzarien per una violència de baixa gravetat i freqüència, així com la baixa psicopatologia ja esmentada i l'absència d'historial delictiu. Els agressors de risc moderat exercirien violència amb major freqüència i gravetat i s'ubicarien en un punt mitjà respecte a les seves alteracions psicològiques. Finalment, els agressors de risc alt cometrien agressions amb més freqüència i gravetat, i es caracteritzarien pel seu historial delictiu (al marge d'alteracions psicopatològiques).

En una revisió recent de les tipologies d'agressors de parella existents en l'àmbit internacional, es posava de manifest la possible existència de tipus de víctimes associats a perfils d'agressors (vegeu Amor, Echeburúa i Loinaz 2009). Aquest fet resulta especialment important en l'àmbit que ens ocupa en aquest article, la seguretat ciutadana, en la mesura que moltes vegades no es disposa de temps, accés o informació suficient relacionada amb l'agressor com per poder establir un perfil específic. Per això, les primeres mesures de prevenció s'estableixen, en molts casos, a partir dels factors de risc presents en la víctima o informats per aquesta.

A la taula 4 es resumeix la hipòtesi dels possibles perfils de víctima, associats cada un d'ells a riscos específics i un tipus d'agressor. És una classificació molt genèrica que no pren en consideració gaires de les variables contextuals i interaccionals que determinen actes violents (segurament això passa en qualsevol tipus de classificació: d'agressors, de víctimes, de tipus d'homicidi, de risc, etc.). Així mateix, tampoc no sembla gaire justificat el fet que un perfil d'agressor (i el seu risc específic) s'associï literalment amb un perfil de víctima (tal com indicàvem, agressors amb un perfil normalitzat poden cometre actes de gran gravetat quan perden el control). Tanmateix, de la classificació convé fer ressaltar alguns aspectes que poden ser de gran utilitat per al professional que ha de fer atenció a aquests casos.

Taula 4
Possibles tipus de víctimes associats a perfils d'agressor
(adaptats d'Amor, Echeburúa i Loinaz, 2009)

<i>Tipologia d'agressor (Cavanaugh i Gelles 2005)</i>	<i>Tipologia de víctima (Roberts i Roberts 2005; Roberts 2007)</i>
Risc baix	<p>Nivell 1. Curt termini</p> <ul style="list-style-type: none"> • Intensitat del maltractament de mitjana a moderada • D'1 a 3 episodis de maltractament • Classe mitjana; educació secundària • Suport social
Risc moderat	<p>Nivell 2. Intermedi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maltractament moderat o greu • De 3 a 15 episodis de maltractament • Aparellades des de diversos mesos fins a dos anys • Classe mitjana • Abandonament de la relació per ferides i contusions • Suport social <p>Nivell 3. Intermitent a llarg termini</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maltractament intens, greu i inesperat (llargs períodes sense violència entre episodis violents) • De 4 a 30 episodis de maltractament • Casades i amb fills • Romanen en convivència fins que els nens creixen o deixen la llar. • Classe mitjana-alta • Sense suport social
Risc alt	<p>Nivell 4. Crònic i previsible</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maltractament greu, repetit i previsible • Violència precipitada habitualment pel consum d'alcohol o drogues • Casades i amb fills • El maltractament es manté fins que el marit és arrestat, hospitalitzat o mor. • Classe baixa-mitjana <p>Nivell 5. Homicida</p> <ul style="list-style-type: none"> • La violència s'incrementa fins a arribar a l'homicidi per part de l'agressor, precipitat per amenaces de mort explícites. • Presència d'armes a casa • Nombrosos actes violents i greus • Casades o en convivència amb l'agressor • Classe social baixa; nivell educatiu baix • Les dones solen patir el trastorn d'estrès posttraumàtic, idees de suïcidi o síndrome de la dona maltractada.

Tal com el lector pot apreciar, la transició entre nivells de risc i gravetat es veuen influïts per la durada del maltractament, l'existència de convivència amb l'agressor, la presència de fills i el suport social (o més ben dit, la seva absència). Tots aquests factors de risc poden marcar la diferència entre episodis curts/intermitents de violència i casos de violència crònica o amb risc d'homicidi (al marge de les múltiples variables contextuals que surten d'aquesta anàlisi asèptica i la combinació de les quals pot determinar que un subjecte d'aparent baix risc pugui cometre un tipus d'agressió de gran risc).

Des del punt de vista aplicat no ens hauríem de limitar a la descripció de diferents tipus d'agressors o possibles característiques en aquests, de la mateixa manera com, en l'àmbit de l'avaluació del risc de violència, no podem només dissenyar eines i indicar nivells de risc sense associar-ho a un tipus de resposta específic. Per això, actualment, tot el coneixement disponible i les diferents eines i metodologies d'avaluació només tenen sentit en la mesura que poden ser posades en pràctica, és a dir, en la mesura que són útils per gestionar el risc pels professionals encarregats de fer-ho i que atenen dia a dia cada cas (Echeburúa, Amor, Loinaz i de Corral 2010).

Per gestió del risc s'entenen tots els passos necessaris, després d'una avaluació, que permeten reduir el risc, evitar una futura agressió o minimitzar les conseqüències en el cas que es produeixi. En poques paraules, es pot afirmar que la gestió del risc és el final de tot un procés, però ha de ser un objectiu prioritari i punt de partida d'aquest. Entre els possibles passos a seguir, a l'hora de dissenyar una estratègia de gestió, es recomana dirigir les intervencions a factors concrets per poder neutralitzar-los (Hart 2008). En aquest sentit, l'aplicació principal de les tipologies d'agressors de parella, en aquells contextos en els quals sigui possible, és el disseny de programes de tractament ajustats a les necessitats dels agressors (Loinaz *et al.* 2010a).

Al costat del tractament i la rehabilitació de l'agressor, tècnicament i generalment, s'identifiquen tres grups de modalitats d'intervenció (Hart 2008, Kropp 2008): *monitoratge* (avaluacions repetides del cas), *supervisió* (que inclouria restriccions sobre l'agressor, com la localització permanent) i *plans de seguretat per a la víctima* (més fàcils d'establir perquè són independents del procés judicial i poden suposar una protecció al marge de la resposta i/o col·laboració de l'agressor).

Sigui quin sigui el context, el fonament del procés és el mateix malgrat que les mesures s'hagin d'ajustar al perfil de l'agressor i als recursos disponibles. En contextos policials, els recursos habituals solen ser la protecció de la víctima, la supervisió pròxima del cas amb contacte telefònic i un altre tipus de visites concertades, així com algun tipus de seguiment de la víctima o de l'agressor. La intervenció sobre l'agressor dependrà de les decisions judicials vigents en cada moment, perquè, si no existeix cap mesura cautelar o ordre judicial, només es podrà actuar de forma directa sobre la víctima, i de forma dissuasiva sobre l'agressor.

6. Conclusions, limitacions i línies d'interès

Fins a la data, els resultats demostren que la classificació tipològica d'agressors en el nostre entorn, seguint els models anglosaxons, és viable. Les diferents anàlisis efectuades han permès diferenciar dos subtipus d'agressors similars als descrits internacionalment:

- El grup 1 el formen persones amb una major autoestima, la violència de la qual es limita majoritàriament a la parella i que destaquen en estils de personalitat compulsius, narcisistes i histriònics. Mostren un control elevat de la seva ira que els fa acumular tensions fins que exploten de forma desmesurada. El seu estil d'afecció és predominantment segur. A més, la seva empatia està desenvolupada en major mesura i es diferencien significativament a la *presa de perspectiva*, element central de la conducta prosocial. Finalment, són subjectes amb una major desitjabilitat social, possiblement fruit de la distorsió que causa el seu ingrés a la presó i la denúncia per violència a què han hagut de fer front, tenint en compte que fins al moment portaven una vida *normalitzada*. Són subjectes de menor risc i reincideixen en menor proporció després del seu pas per la presó (Loinaz 2011, 2013). Els subjectes del grup 1 (44%) equivalen als agressors denominats *violents només en la família* (Holtzworth-Munroe *et al.* 2000; Holtzworth-Munroe *et al.* 1994; Thijssen i de Ruitter 2011), *hipercontrolats* (Dutton 2007), *baixa patologia* (Johnson *et al.* 2006), *baixa ira* (Eckhardt *et al.* 2008) o *baixa delinqüència* (Stoops *et al.* 2010) descrits internacionalment.
- El grup 2 presenta major dependència toxicològica i destaca en les escales de personalitat antisocial, paranoide i negativista de l'MCMI-III. Compten amb una major freqüència de condemnes prèvies i la seva violència s'estén més enllà de la parella. Mostren major nivell de distorsions cognitives tant sobre la dona com sobre l'ús de la violència. Encara que la seva ira es troba dins dels valors normals (respecte als barems de l'adaptació espanyola de l'STAXI-2), presenten major impulsivitat i major freqüència de violència psicològica. Finalment, es caracteritzen per un estil d'afecció insegura o empatia hostil i menor. Aquests subjectes són valorats amb un major risc i reincideixen després del seu pas per presó en una proporció que gairebé duplica la dels subjectes del grup 1 (Loinaz 2011, 2013). El grup 2 (56%) és una mica més heterogeni (inclou els agressors més patològics), encara que els seus trets coincideixen principalment amb els proposats en l'àmbit internacional per al subtipus denominat *violent en general / antisocial* (Holtzworth-Munroe *et al.*, 2000; Holtzworth-Munroe i Stuart 1994; Thijssen i de Ruitter 2011), *antisocial* (Johnson *et al.* 2006), *instrumental/subcontrolat* (Dutton 2007) o *ira alta-expressiu* (Eckhardt *et al.* 2008).

Els resultats respecte a risc i reincidència són congruents amb estudis anglosaxons en els quals la reincidència en el subtipus antisocial/patològic se situa en el 16-19%-19 (Thijssen *et al.* 2011) i es dona una sobrerepresentació d'aquests grups entre els reincidents —45% d'antisocials i 37% de límits— (Eckhardt *et al.* 2008). En el nostre context, el 21% dels antisocials/patològics (grup 2) i el 12% dels no patològics han reincidit, mentre que entre els reincidents el 71% eren antisocials/patològics.

Al seu torn, els resultats també indiquen els possibles beneficis dels programes de tractament. Més de la meitat dels subjectes reincidents no havia rebut tractament (57,1%) i la proporció de reincidents entre els no tractats (50%) és significativament superior a la dels subjectes tractats (9%).

Des del punt de vista de l'etiologia de la conducta violenta, el model tipològic permet conèixer, amb major precisió, si l'origen de l'agressió està en una mala gestió de les emocions, en conflictes interpersonals, en la psicopatologia o en la barreja de variables com la delinqüència i el consum de substàncies. En aquest sentit, podem afirmar que no totes les agressions en la parella tenen un origen comú que pugui ser abordat de forma única amb tractaments estàndard (o de talla única), i que la psicopatologia, al costat d'altres variables contextuals, s'ha de tenir en compte a l'hora de valorar la violència i prevenir-la (almenys és imprescindible conèixer en quins casos influeix la psicopatologia i en quina mesura).

La conclusió principal que es deriva d'aquests resultats és la possibilitat d'aplicar la classificació al disseny de mesures de gestió del risc específiques, com poden ser els programes diferenciats. Per a aquells professionals que no s'encarreguen de l'atenció terapèutica dels agressors, aquests resultats i aquestes recomanacions poden ser d'utilitat a l'hora d'analitzar la idoneïtat de les mesures que s'han aplicat o d'aquelles que es poden proposar després, per exemple, d'una valoració del risc.

De forma global, es pot afirmar que la predicció de la reincidència en VCP és un objectiu viable que podria determinar l'orientació de les intervencions i la gestió del risc. Aquest aspecte obre futures línies d'investigació en les quals s'haurà de posar a prova l'eficàcia diferencial de les eines d'avaluació del risc (vàlidesa convergent entre elles), així com l'especificitat de les tipologies d'agressors a l'hora d'anticipar la progressió en programes de tractament, el funcionament d'aquests i la reincidència després del pas per diferents mesures com la presó o la intervenció comunitària (Loinaz 2011a, 2013).

Finalment, hem d'assenyalar una de les limitacions principals en el moment actual, des del punt de vista aplicat, i possible línia d'interès en properes investigacions. Es tracta del fet que, fins a la data, la classificació d'agressors requereix un protocol d'avaluació ampli, així com de tècniques estadístiques que agrupin, segons la seva homogeneïtat, els diferents subjectes (anàlisi de clúster). L'objectiu següent ha de ser simplificar aquesta metodologia i oferir un sistema de classificació accessible en temps i recursos al personal que atén de forma urgent aquest tipus de casos (bé cossos de policia, psicòlegs, educadors, treballadors socials o qualsevol altre professional que hagi d'opinar, proposar o recomanar una actuació relacionada amb un agressor). L'objectiu podria ser complementar la metodologia d'avaluació del risc incorporant informació més específica de cada subjecte (possible perfil tipològic), cosa que permetria proposar diferents estratègies de gestió.

Pel que fa al futur, en primer lloc caldrà unir les mostres i establir una classificació amb més significació (tenir estudis aïllats amb mostres independents és una de les limitacions principals de la línia d'investigació en el moment actual). Al costat del disseny de programes ajustats a les necessitats, resultarà d'interès valorar l'eficàcia dels programes diferenciats esmentats. Així mateix, Caldrà ampliar tant la mostra com el període de seguiment referent a la reincidència. Com a línia paral·lela, resultarà d'interès aplicar la metodologia i contrastar resultats en altres

contextos com les mesures penals alternatives. Es considera que l'aplicació pràctica dels resultats pot redundar en grans millores, principalment respecte a la protecció de les víctimes.

Malgrat les propostes i línies d'interès presentades, cal recordar que la investigació en aquest àmbit és complicada. És evident que la percepció de risc per part dels cossos de seguretat comporta l'aplicació d'algun tipus de mesura o control que interfereix amb l'evolució espontània del cas. Aquest fet suposa una interferència evidentment desitjable, però que afecta la nostra capacitat per valorar la capacitat predictiva dels mètodes i les eines que utilitzem. Aquesta limitació és un punt de partida que s'ha de tenir en compte i, per això, es busquen un altre tipus d'indicadors d'eficàcia. Per exemple, es presta una atenció especial a la fiabilitat interavaluadora i la consideració de les variables personals que afecten la valoració del risc (Sutherland *et al.* 2012), així com variables pròpies del procés i presa de decisions, com la formació dels professionals o l'eficàcia de les intervencions segons la seva intensitat (Belfrage *et al.* 2012). En aquest sentit, s'ha demostrat que els professionals menys formats coincideixen poc en les seves valoracions amb el personal més format i que, de fet, tendeixen a sobreestimar el risc (Sutherland *et al.* 2012). Així mateix, si la mesura que s'aplica no s'ajusta al nivell de risc, l'efecte és contraproductiu, donant-se major reincidència en els subjectes de baix risc a qui s'apliquen mesures més restrictives (Belfrage *et al.* 2012). Aquest últim aspecte és congruent amb l'àmpliament difós model *Risc-Necessitat-Responsivitat* (Andrews i Bonta 2010; Andrews, Bonta i Wormith 2011).

Fins a la data, pocs estudis han comparat la validesa de les diferents escales existents (vegeu, per exemple, Coid *et al.* 2011; Douglas, Yeomans i Boer 2005; Singh, Grann i Fazel 2011) i tot el que es relaciona amb la predicció de la violència sembla continuar sent complicat, fins i tot per als casos més greus. Per a Gondolf (2012), les incerteses que actualment existeixen sobre els perfils d'agressors, les variables relacionades amb el risc de violència i l'eficàcia de la metodologia de valoració del risc fan que el debat se centri a com interpretar les característiques dels agressors i el seu risc, i quines implicacions té tot això per a les intervencions.

Per tot el que s'ha exposat, el repte principal és com interpretar els resultats i què fer una vegada s'ha identificat el risc o el perfil de l'agressor. Totes aquestes complicacions no han de ser utilitzades com a excusa per justificar la poca informació disponible sobre nombroses escales o la gran diferència respecte a la seva validesa entre moltes d'elles (vegeu Bowen 2011a; Campbell, French i Gendreau 2009). Al contrari, han d'impulsar els esforços per ampliar les línies d'investigació i avançar en el coneixement d'un problema greu com és la violència en la parella i dels vessants relacionats.

Bibliografia

- AMOR, P. J., ECHEBURÚA, E. y LOINAZ, I. ¿Se puede establecer una clasificación tipológica de los hombres violentos contra su pareja? *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 2009, 9(3), 519-539.
- ANDREWS, D. A. y BONTA, J. *The psychology of criminal conduct*. Edtion ed. New Providence, NJ: LexisNexis, 2010.
- ANDREWS, D. A., BONTA, J. y WORMITH, J. S. The Risk-Need-Responsivity (RNR) Model. *Criminal Justice and Behavior*, 2011, 38(7), 735-755.
- ARCE, R. y FARIÑA, F. Diseño e implementación del Programa Galicia de Reeducación de Maltratadores: una respuesta psicosocial a una necesidad social y penitenciaria. *Intervención Psicosocial*, 2010, 19, 153-166.
- BABCOCK, J. C., GREEN, C. E. y ROBIE, C. Does batterers' treatment work? A meta-analytic review of domestic violence treatment. *Clinical Psychology Review*, 2004, 23(8), 1023-1053.
- BELFRAGE, H., STRAND, S., STOREY, J. E., GIBAS, A. L., et al. Assessment and management of risk for intimate partner violence by police officers using the Spousal Assault Risk Assessment Guide. *Law and Human Behavior*, 2012, 36, 60-66.
- BOWEN, E. An overview of partner violence risk assessment and the potential role of female victim risk appraisals. *Aggression and Violent Behavior*, 2011a, 16(3), 214-226.
- BOWEN, E. *The rehabilitation of partner-violent men*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2011b.
- BOWEN, E., GILCHRIST, E. y BEECH, A. R. Change in treatment has no relationship with subsequent re-offending in UK domestic violence sample: A preliminary study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 2008, 52(5), 598-614.
- CAMPBELL, M. A., FRENCH, S. y GENDREAU, P. The prediction of violence in adult offenders: A meta-analytic comparison of instruments and methods of assessment. *Criminal Justice and Behavior*, 2009, 36(6), 567-590.
- CARDENAL, V. y SÁNCHEZ, M.P. Adaptación y baremación al español del Inventario Clínico Multiaxial de Millon-III (MCMI-III). Madrid: TEA Ediciones. 2007.
- CAVANAUGH, M. M. y GELLES, R. J. The utility of male domestic violence offender typologies. New directions for research, policy, and practice. *Journal of Interpersonal Violence*, 2005, 20(2), 155-166.
- CHAMBERS, A. L. y WILSON, M. N. Assessing male batterers with the Personality Assessment Inventory. *Journal of Personality Assessment*, 2007, 88(1), 57-65.
- COID, J. W., YANG, M., ULLRICH, S., ZHANG, T. Q., et al. Most items in structured risk assessment instruments do not predict violence. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 2011, 22(1), 3-21.

COULTER, M. y VANDEWEERD, C. Reducing domestic violence and other criminal recidivism: Effectiveness of a multilevel batterers intervention program. *Violence and Victims*, 2009, 24(2), 139-152.

DAVIS, M. H. A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 1980, 10, 85.

DAY, A., CHUNG, D., O'LEARY, P. y CARSON, E. Programs for men who perpetrate domestic violence: An examination of the issues underlying the effectiveness of intervention programs. *Journal of Family Violence*, 2009, 24(3), 203-212.

DIXON, L., HAMILTON-GIACHRITSIS, C. y BROWNE, K. Classifying partner femicide. *Journal of Interpersonal Violence*, 2008, 23(1), 74-93.

DOUGLAS, K. S., YEOMANS, M. y BOER, D. P. Comparative validity analysis of multiple measures of violence risk in a sample of criminal offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 2005, 32(5), 479-510.

DUTTON, D. G. Profiling of wife assaulters: Preliminary evidence for a trimodal analysis. *Violence and Victims*, 1988, 3(1), 5-29.

DUTTON, D. G. *The abusive personality. Violence and control in intimate relationships*. New York: The Guilford Press, 2007.

ECKHARDT, C., MURPHY, C., BLACK, D. y SUHR, L. Intervention programs for perpetrators of intimate partner violence: Conclusions from a clinical research perspective. *Public Health Reports*, 2006, 121(4), 369-381.

ECKHARDT, C., SAMPER, R. E. y MURPHY, C. M. Anger disturbances among perpetrators of intimate partner violence: Clinical characteristics and outcomes of court-mandated treatment. *Journal of Interpersonal Violence*, 2008, 23(11), 1600-1617.

ECHEBURÚA, E. y FERNÁNDEZ-MONTALVO, J. Hombres maltratadores. En E. ECHEBURÚA y P. DE CORRAL, *Manual de violencia familiar*. Madrid: Siglo XXI. 1998.

ECHEBURÚA, E., AMOR, P. J., LOINAZ, I. y DE CORRAL, P. Escala de Predicción del Riesgo de Violencia Grave contra la pareja Revisada- (EPV-R). *Psicothema*, 2010, 22(4), 1054-1060.

FEDER, L. y WILSON, D. B. A meta-analytic review of court-mandated batterer intervention programs: Can courts affect abusers' behavior? *Journal of Experimental Criminology*, 2005, 1(2), 239-262.

FERRER, V. A., BOSCH, E., RAMIS, M. C., TORRES, G., et al. La violencia contra las mujeres en la pareja: creencias y actitudes en estudiantes universitarios/as. *Psicothema*, 2006, 18(3), 359-366.

FERRANDO, P.J. y CHICO, E. Adaptación y análisis psicométrico de la escala de deseabilidad social de Marlowe y Crowne. *Psicothema*, 2000, 12, 383-389.

GONDOLF, E. W. Who are those guys? Toward a behavioral typology of batterers. *Violence and Victims*, 1988, 3(3), 187-203.

GONDOLF, E. W. The weak evidence for batterer program alternatives. *Aggression and Violent Behavior*, 2011, 16(4), 347-353.

- GONDOLF, E. W. *The future of batterer programs. Reassessing evidence-based practice*. Boston, MA: Northeastern University Press, 2012.
- HAMBERGER, L. K. y HASTINGS, J. E. Personality correlates of men who abuse their partners: A cross-validation study. *Journal of Family Violence*, 1986, 1(4), 323-341.
- HAMBERGER, L. K., LOHR, J. M., BONGE, D. y TOLIN, D. F. A large sample empirical typology of male spouse abusers and its relationship to dimensions of abuse. *Violence and Victims*, 1996, 11(4), 277-292.
- HART, S. D. Preventing violence: The role of risk assessment and management. En A.C. BALDRY y F.W. WINKEL eds. *Intimate partner violence prevention and intervention: The risk assessment and management approach*. Hauppauge, NY: Nova Science, 2008, p. 7-18.
- HART, S. D., COX, D. N. y HARE, R. D. *The Hare Psychopathy Checklist: Screening Version*. Toronto, Ontario: Multi-Health Systems, 1995.
- HOLTZWORTH-MUNROE, A., MEEHAN, J. C., HERRON, K., REHMAN, U., et al. Testing the Holtzworth-Munroe and Stuart (1994) batterer typology. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2000, 68(6), 1000-1019.
- HOLTZWORTH-MUNROE, A. y STUART, G. L. Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them. *Psychological Bulletin*, 1994, 116(3), 476-497.
- HUSS, M. T. y RALSTON, A. Do Batterer Subtypes Actually Matter? Treatment Completion, Treatment Response, and Recidivism Across a Batterer Typology. *Criminal Justice and Behavior*, 2008, 35(6), 710-724.
- JOHNSON, R., GILCHRIST, E., BEECH, A. R., WESTON, S., et al. A psychometric typology of U.K. domestic violence offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 2006, 21(10), 1270-1285.
- KLEIN, A. R. y TOBIN, T. A longitudinal study of arrested batterers, 1995-2005. Career criminals. *Violence against Women*, 2008, 14(2), 136-157.
- KROPP, P. R. Intimate partner violence risk assessment and management. *Violence and Victims*, 2008, 23(2), 202-220.
- LOINAZ, I. *Aproximación teórica y empírica al estudio de las tipologías de agresores de pareja: análisis descriptivo de variables e instrumentos de evaluación en el centro penitenciario Brians 2*. Madrid: Ministerio del Interior - Secretaria General Técnica, 2009.
- LOINAZ, I. Clasificación de agresores de pareja en prisión. Implicaciones terapéuticas y de gestión del riesgo. En VV.AA., *Intervención con agresores de violencia de género*. Barcelona: Centro de Estudios Jurídicos y Formación Especializada, Generalitat de Catalunya, 2011a, p. 153-276.
- LOINAZ, I. Estudo de tipologias de agressors conjugais em prisões. *Ousar Integrar-Revista de Reinserção Social e Prova*, 2011b, 9, 23-34.
- LOINAZ, I. Typologies, risk and recidivism in partner-violent men with the B-SAFER: A pilot study. *Psychology, Crime and Law*, 2013, 19, en prensa.

- LOINAZ, I. y ECHEBURÚA, E. Necesidades terapéuticas en agresores de pareja según su perfil diferencial. *Clínica Contemporánea*, 2010a, 1, 85-95.
- LOINAZ, I., ECHEBURÚA, E., ORTIZ-TALLO, M. y AMOR, P. J. Propiedades psicométricas de la Conflict Tactics Scales (CTS-2) en una muestra española de agresores de pareja. *Psicothema*, 2012, 24(1), 142-148.
- LOINAZ, I., ECHEBURÚA, E. y TORRUBIA, R. Tipología de agresores contra pareja en prisión. *Psicothema*, 2010b, 22(1), 106-111.
- LOINAZ, I., ORTIZ-TALLO, M. y FERRAGUT, M. MCMI-III Grossman personality facets among partner-violent men in prison. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 2012, 12(3), 389-404.
- LOINAZ, I., ORTIZ-TALLO, M., SÁNCHEZ, L. M. y FERRAGUT, M. Clasificación multiaxial de agresores de pareja en centros penitenciarios. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 2011, 11(2), 249-268.
- LOINAZ, I., TORRUBIA, R., ECHEBURÚA, E., NAVARRO, J. C., y FERNÁNDEZ, L. Implicaciones de las tipologías de agresores de pareja para el tratamiento en prisión. *Cuadernos de Medicina Psicosomática y Psiquiatría de Enlace*, 2009, 91, 19-25.
- MAURICIO, A. M. y LOPEZ, F. G. A latent classification of male batterers. *Violence and Victims*, 2009, 24(4), 419-438.
- MELERO, R. y CANTERO, M. J. Los estilos afectivos en la población española: un cuestionario de evaluación del apego adulto. *Clínica y Salud*, 2008, 19, 83-100.
- MESTRE, M., FRÍAS, M. D. y SAMPER, P. La medida de la empatía: análisis del Interpersonal Reactivity Index. *Psicothema*, 2004, 16(2), 255-260.
- MIGUEL-TOBAL, J.J., CASADO, M.I., CANO-VINDEL, A. y SPIELBERGER, C.D. *Inventario de Expresión de Ira Estado-Rasgo: STAXI-2*. Madrid: TEA Ediciones. 2001.
- MILLON, T., DAVIS, R. y MILLON, C. *Millon Clinical Multiaxial Inventory (MCMI-III)*. Minneapolis: Pearson. 1997.
- NOVO, M., FARIÑA, F., SEIJO, D. y ARCE, R. Assessment of a community rehabilitation programme in convicted male intimate-partner violence offenders. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 2012, 12(2), 219-234.
- OQUENDO, M.A., BACA-GARCÍA, E., GRAVER, R., MORALES, M., et al. Spanish adaptation of the Barratt Impulsiveness Scale (BIS). *European Journal of Psychiatry*, 2001, 15, 147-155.
- RAYA, D., VILLACORTA, E. y MEDINA, P. *Validació creuada en població penitenciària de criteris psicomètrics i tècnics per la predicció de conductes adaptatives i factors de risc*. Ajuts a la investigació 2007. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. 2008.
- ROSENBERG, M. *Society and the Adolescent Self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press. 1965

- SAUNDERS, D. G. A typology of men who batter: Three types derived from cluster analysis. *American Journal of Orthopsychiatry*, 1992, 62(2), 264-275.
- SAUNDERS, D. G. Group interventions for men who batter: A summary of program descriptions and research. *Violence and Victims*, 2008, 23, 156-172.
- SINGH, J. P., GRANN, M. y FAZEL, S. A comparative study of violence risk assessment tools: A systematic review and metaregression analysis of 68 studies involving 25,980 participants. *Clinical Psychology Review*, 2011, 31(3), 499-513.
- STOKES, H., DIXON, L. y BEECH, A. Predicting drop out of incarcerated men from a long-term aggression programme. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 2009, 1, 36-44.
- STOOPS, C., BENNETT, L. y VINCENT, N. Development and predictive ability of a behavior-based typology of men who batter. *Journal of Family Violence*, 2010, 25(3), 325-335.
- STOVER, C. S., MEADOWS, A. L. y KAUFMAN, J. Interventions for intimate partner violence: Review and implications for evidence-based practice. *Professional Psychology-Research and Practice*, 2009, 40(3), 223-233.
- STRAUS, M. A., HAMBY, S. L., BONEY-MCCOY, S. y SUGARMAN, D. B. The revised Conflict Tactics Scales (CTS2). Development and preliminary psychometric data. *Journal of Family Issues*, 1996, 17(3), 283-316.
- SUTHERLAND, A. A., JOHNSTONE, L., DAVIDSON, K. M., HART, S. D., et al. Sexual violence risk assessment: An investigation of the interrater reliability of professional judgments made using the Risk for Sexual Violence Protocol. *International Journal of Forensic Mental Health*, 2012, 11(2), 119-133.
- THIJSSSEN, J. y DE RUITER, C. Identifying subtypes of spousal assaulters using the B-SAFER. *Journal of Interpersonal Violence*, 2011, 26(7), 1307-1321.
- TWED, R. y DUTTON, D. G. A comparison of impulsive and instrumental subgroups of batterers. *Violence and Victims*, 1998, 13, 217-230.

**Encarna
Bodelón**

Universitat
Autònoma de
Barcelona. Facultat
de dret.
Grup d'investigació
Antígona

La denúncia i el silenci: dues estratègies de les dones per lluitar contra la violència masclista

El discurs social imperant ens diu que al nostre país totes les persones som ciutadans i ciutadanes amb els mateixos drets, capaços igualment de defensar-nos davant les vulneracions de drets i la injustícia. Tanmateix, tant des d'una perspectiva teòrica com pràctica, sabem que l'accés a la justícia és desigual i és especialment desigual per a aquells col·lectius afectats per greus desigualtats socials o el dany de les quals ha estat reconegut només recentment. Les vulneracions de drets que provoca la violència masclista són altament negades i els mitjans que tenim per combatre-les i reparar el dany són encara molt pobres. Davant d'aquesta situació sembla una mica absurd preguntar-se: per què encara moltes dones no denuncien la violència de gènere de les seves parelles? Més aviat hauríem de preguntar-nos com és possible que en un mar de negacions i dificultats algunes poques dones valentes s'atreveixin a travessar les dificultats d'un procés penal i de visibilitzar i anomenar les violències.

Aquesta pregunta va ser la que va motivar i cohesionar una investigació desenvolupada a Barcelona i Madrid dins el projecte europeu WOSAFEJUS¹ entre els anys 2009 i 2011. L'estudi va ser desenvolupat per diferents membres del Grup d'investigació Antígona: gènere i societat en perspectiva de gènere de la Universitat Autònoma de Barcelona. Van participar en el projecte i la investigació Glòria Cases, Daniela Heim, Lucía Ortiz, Ricardo Rodríguez i María Naredo. La investigadora principal va ser Encarna Bodelón. Els resultats més extensos del projecte poden consultar-se a la publicació de la investigació espanyola *Violència de gènere i les respostes dels sistemes penals* (2012 a), així com a la pàgina web: www.antigona.uab.cat. El llibre recull els resultats que es van trobar en diversos països europeus: Espanya, Itàlia, Romania i el Regne Unit. D'aquest projecte van sorgir noves preguntes que s'han continuat explorant en un altre nou projecte d'investigació en curs: "El dret d'accés a la justícia: l'àmbit de la violència de gènere", finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació (Pla Nacional d'I+D+i 2008-2011, Subprograma de Projectes d'Investigació Fonamental). Aquest article se cenyirà a descriure alguns dels resultats de la investigació feta a Madrid i Barcelona.

¹ www.wosafejus.org

El nostre objectiu és entendre de quina manera està intervenint el sistema penal en els casos de violència de gènere i, en particular, comprendre quins són els elements que afavoreixen que les dones traslladin la seva reclamació de justícia a l'àmbit penal i quins són els elements que ho impedeixen o dificulten. Per fer-ho, es van utilitzar els instruments metodològics dissenyats en el projecte: entrevistes, observació etnogràfica i anàlisi d'expedients.

- a) 40 entrevistes amb dones, que havien i no havien denunciat la violència, de diferents edats i procedències.
- b) 20 entrevistes amb professionals vinculats amb el sistema de justícia penal.
- c) Una observació etnogràfica feta als jutjats de Madrid i Barcelona durant XX mesos de l'any 2011.
- d) Una anàlisi de 230 expedients judicials als jutjats de Barcelona.

1. Les experiències de les dones que pateixen o han patit violència masclista en utilitzar el sistema penal²

L'Estat espanyol gaudeix d'un dels marcs normatius més avançats en l'àmbit mundial en la matèria que ens ocupa, el qual és citat per alguns organismes internacionals com a exemple de bona pràctica en el camp de la legislació vigent sobre violència de gènere (ONU-Dones, 2010-2011:36). El marc normatiu esmentat està conformat no només per la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, sinó també per diferents lleis autonòmiques. La intervenció en cas de violència de gènere en la parella no s'articula únicament entorn del sistema penal, sinó que especialment les lleis autonòmiques han aconseguit crear un espai d'intervenció que va més enllà de la denúncia i que s'ha mostrat molt rellevant, així en particular la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista. Així mateix, s'ha de tenir en compte que el moviment social feminista ha articulat des de fa anys estratègies de prevenció, atenció i reparació del dany de les dones que pateixen violència, que han estat la base per al desenvolupament de moltes polítiques públiques i intervencions socials.

Cal aclarir que el nostre estudi s'ha limitat a indagar sobre l'experiència de les dones que pateixen o han patit violència masclista en utilitzar el sistema penal, però òbviament hi ha altres àmbits d'intervenció més enllà del sistema penal.

Les entrevistes fetes reflecteixen que les víctimes de violència masclista a les mans de la parella o exparella habitualment segueixen un procés llarg, de vegades de bastants anys, fins a interposar una denúncia, en els casos en què ho fan. A aquesta mateixa conclusió han arribat molts altres treballs, per exemple Tamaia (2007) i Bosch i Ferrer (2002). Així mateix, la sortida del cicle de violència de gènere es presenta com un procés no lineal en el qual vint-i-sis dones entrevistades van tornar amb els seus agressors després d'un temps de separació,

² Aquesta part de la investigació la van dur a terme María Naredo, Glòria Cases i Encarna Bodelón.

abans de trencar la relació definitivament. Les dones travessen el llarg camí de *desnaturalitzar* la violència viscuda. Moltes estudien la possibilitat de denunciar, i bastantes ho fan, però bona part de les dones es queden a meitat de camí en el procés penal: recorren un primer tram però, una vegada al jutjat, diverses dones renuncien a continuar i no presten declaració contra el seu agressor. Algunes de les dones entrevistades van trencar la relació amb l'agressor i van tramitar un procés judicial de divorci, sense utilitzar el sistema penal. A les pàgines següents s'identifiquen els factors que contribueixen a desincentivar les dones a la denúncia i també a la continuació del procés penal, una vegada iniciat.

1.1. Elements per comprendre la decisió de denunciar o no denunciar

Les dificultats, els obstacles, els dubtes que retreuen les dones de denunciar els abusos i les agressions sofertes obeeixen sovint a múltiples factors psicològics, jurídics, socials i econòmics.

a) *Normalització de la violència de gènere*

La primera barrera identificada que impedeix, dificulta o retarda la decisió de denunciar les agressions sofertes és la normalització, la dificultat de reconeixement com a violència de gènere del que s'ha viscut. Aquest obstacle té el seu origen en la cultura, que normalitza relacions amoroses marcades per la submissió i la dependència de les dones, i, alhora, en la creació d'un *cliché* respecte a la violència de gènere que la redueix a l'expressió més greu i visible de les agressions físiques.

Entre les entrevistades hi ha dones que van sobreviure a agressions sexuals, a amenaces i a un maltractament psicològic i econòmic sever, que van trigar molt temps a desnaturalitzar aquestes conductes i a titllar-les de *violència*. De les quaranta dones entrevistades, trenta afirmen que el que elles van viure no encaixa amb l'estereotip de *maltractament*, que sol associar-se a la violència física molt visible, que deixa *marques (l'ull morat)*. Així ho expressa una dona de vint-i-cinc anys víctima de violència física, psicològica i sexual per part del seu marit, militar de la Legió, i una altra dona de quaranta-vuit anys, víctima de violència psicològica greu durant més de vint anys per part del seu marit, un gran empresari:

"Jo no sóc una dona maltractada. Jo mai no he tingut sang, a mi no m'ha tocat mai, jo ho veia com un problema mutu." (D01)

"Ni a la policia, ni dir-li al meu pare, ni a ningú. Jo pensava que era normal, com quan un nen es porta malament, com que s'ho mereixia. Ara ho veig des de fora, veig que algú pega a una dona i ho veig fatal, però en mi ho he vist d'una altra manera [...]. Tot el món ho veia, fins i tot la seva pròpia família, que sempre ha estat amb mi. Però jo no veia res, estava cega. Diuen que tens una bena als ulls, i això deu ser..." (ND03)

b) *Sentiments de vergonya, culpa, bloqueig emocional*

Una altra barrera important lligada als processos de normalització de la violència de gènere i sovint esmentada per les dones són els sentiments de vergonya i de culpa. Els sentiments de culpa de les dones s'insereixen en aquest context social, segons Romito (2007:72): "la idea

que les dones són responsables de la violència que els homes els causen està àmpliament arrelada en les creences d'aquells que les haurien de protegir, ajudar o cuidar". Totes les dones entrevistades van mantenir en secret l'experiència de violència de gènere durant un temps considerable, bé per pensar que era conseqüència dels seus actes, bé per sentiments de vergonya.

"Cal viure-ho per saber què és. Ningú se'n fa una idea, és un pou negre del qual tu no saps com sortir, et fa tanta vergonya que no li ho expliques a ningú, ni a la meva germana ni a la meva veïna. Em preguntava: 'Què t'ha passat?' I jo li deia: 'He caigut a la banyera', i s'ho creia. Fins que un dia li vaig dir: 'Mira, passa això i em separaré....', van passar anys". (ND07)

c) La protecció dels fills i filles

La culpa apareix sovint relacionada amb el benestar de fills i filles. En els relats de les dones apareix sovint la preocupació que la denúncia no sigui compresa pels fills i filles de la parella i amb la responsabilitat de les dones de mantenir intacta la *llar familiar* que mereixen els seus fills/filles. Una de les dones entrevistades que no ha denunciat el seu agressor descriu així el sentiment de culpa respecte als seus fills:

"No volia que pensin: la meva mare és dolenta. Han estat vivint tota la vida junts i ara per una *chuminada* el denuncia: la meva mare és dolenta [...]. D'aquesta manera, jo em divorcio i ja està. I no em poden dir: la teva mare ha denunciat per interès, l'ha portat a la ruïna. [...] No vull que el dia de demà els meus fills diguin: mira la meva mare, tant parlar-nos de bonic, i ara és pitjor que ningú". (ND06)

D'altra banda, deu dones que no han denunciat la violència masclista van afirmar que el motiu de no fer-ho ha estat la *protecció* dels fills i filles, el desig que no pateixin, que no vegin el seu pare com un delinqüent o que no es vegin obligats a testificar en un judici. N'hi ha que tenen por dels règims de visites o que el pare s'hagi d'emportar els nens tan petits (de vegades de només 4 mesos) quan "no saben ni la talla del bolquer". Com a exemple, el testimoni d'una dona espanyola de seixanta-un anys que mai no s'ha plantejat denunciar el seu agressor:

"Jo prefereixo no denunciar per les meves filles, ha de ser dur anar de testimonis contra el seu pare. Jo no tenia cap altre testimonis". (ND07)

d) Por d'una major violència i desconfiança en la protecció del sistema judicial penal

Un altre dels factors a què més al·ludeixen les dones és la por a la reacció de l'agressor, després de la denúncia. Catorze dones que van patir violència física i sexual revelen que la barrera principal que els retreu de denunciar és la por a una violència major, o fins i tot que l'agressor posi fi a la seva vida. Com a exemple, el relat d'una dona de cinquanta-nou anys que no va denunciar el seu agressor per la violència exercida durant més de vint anys, per por de la reacció d'ell cap a ella i el seu fill, i per desconfiança del sistema de protecció després de la denúncia:

"Jo no ho vaig denunciar mai perquè havia tingut alguna denúncia per altres motius i havien vingut els policies a portar-li la denúncia a casa. Llavors jo pensava: 'Si denuncio

aquest home, vindrà el policia, li portarà la denúncia i el meu fill i jo... Ell no sé si viurà, però el meu fill i jo segur que estem morts i ben morts...'. O sigui, que jo tenia la percepció del que suposava una denúncia perquè te la portaven a casa". (ND11)

La por de l'enfrontament amb l'agressor durant el judici també és un factor que pot dissuadir les dones de denunciar o continuar amb el procés.

"Perquè jo havia sentit que si vas al metge i tens algun tipus de ferida o cops, et pregunten com t'ho has fet. Si tu dius que ha estat la teva parella, avisen la policia. Jo tenia por que ell se n'assabentés, que els metges avisessin la policia i que la policia vingués a fer-li un toc a veure si passava alguna cosa, però que a ell no se l'emportessin... Perquè jo tenia por que quan la policia marxés, tanqués la porta i anés contra mi. I que d'aquesta no en sortiria. Per això mai no vaig denunciar ni res. Perquè ell em va dir que si el deixava o el denunciava o feia alguna cosa, preferia veure'ns mortes a totes abans que jo me n'anés d'allà amb les nenes, i que em mataria a mi i a les nenes". (D06)

e) Dependència econòmica i manca de recursos per a la cura dels fills i filles

Una de les barreres a què també fan referència moltes dones és la falta d'autonomia econòmica. Sovint aquesta barrera deriva de la mateixa violència econòmica exercida per l'agressor (impediment de l'agressor per treballar) o de les seqüeles de les agressions (baixes laborals degudes a la violència, amb conseqüències greus per a la salut de les dones en tots els casos). Moltes de les dones entrevistades han hagut de deixar de treballar a causa de l'impacte de la violència en la seva salut, i s'han documentat casos de baixes de sis mesos a dos anys. Han patit estrès posttraumàtic, depressió i una d'elles incapacitat total per treballar, amb un grau d'invalidesa del 75%. Serveixi d'exemple el testimoni d'una dona de trenta-vuit anys, víctima d'agressions físiques molt greus, que va treballar durant més de deu anys en un banc i a qui la baixa laboral va perjudicar en la seva projecció professional:

"És que després d'una pallissa no et pots aixecar l'endemà a treballar. I no només eren els cops, eren les paraules amb què m'ofenia i les circumstàncies que em feia passar vergonya en públic [...]. Ara veig les conseqüències, arribar al mercat laboral de nou és molt difícil. Què explico si em pregunten per què no he treballat durant dos anys? Què responc? Que estava malalta psicològicament? [...]. Jo era molt feliç amb la meva feina, al banc vaig anar ascendint i em sentia contenta i molt realitzada. I ara estic aquí a l'atur, tot i que parlo quatre idiomes." (D22)

La violència econòmica en les seves diverses manifestacions és present en vint-i-dues de les quaranta entrevistes fetes. Fins i tot en el cas de dones joves, vuit confirmen que els agressors les coaccionaven per impedir-los treballar fora de casa, cosa que implica que quan es van plantejar trencar la relació de violència, es van veure *lligades* econòmicament a l'agressor. Així relata una dona de cinquanta-dos anys la resposta del seu marit quan li va plantejar que volia posar-se a treballar:

"Jo em vaig posar a treballar i ell em deia: per a què treballaràs, per la merda de sou que guanyes". (ND06)

f) *Missatges desincentivadors de l'entorn familiar/social*

El missatge desincentivador de la família (la pressió familiar perquè continuï la relació) és un factor que apareix en alguns casos i que presenta un clar biaix generacional. Apareix en els casos de sis dones grans, mentre que en els casos de dones joves la reacció de la família és, al contrari, de suport i incentiu perquè les dones denunciïn els abusos.

El rol de les amistats també pot ser ambivalent, cosa que inclou testimonis que posen en relleu relacions de falta de comprensió i rebuig de les decisions de les dones al llarg del procés de sortida de la violència. Com a exemple, el relat d'una dona que afirma haver perdut moltes amigues, que "li van tancar la porta perquè ja estaven fartes que ella no denunciés". (D22)

g) *Missatges desincentivadors del marc jurídic*

En el cas de les dones migrants en situació irregular, s'ha identificat com a *barrera afegida* el marc normatiu d'estrangeria.³ Malgrat les reformes recents⁴, la Llei d'estrangeria actual estableix l'obertura d'expedient d'expulsió a les dones migrants en situació irregular que, després de denunciar per violència de gènere, no aconseguixin acreditar els fets en el procés penal. El requisit d'aconseguir una sentència ferma que acrediti la violència de gènere cal analitzar-lo en el marc de l'activitat dels jutjats de violència sobre la dona, que propicia que bona part de les denúncies no acabi en sentència condemnatòria. Segons dades del Consell General del Poder Judicial, el 49% de les denúncies per violència de gènere el 2010 van ser arxivades i prop de la meitat de les sentències dictades pels jutjats penals en la matèria, el mateix any, van ser absolutòries (Consell General del Poder Judicial, 2011: 6 i 13).

Aquest context normatiu continua generant por en les víctimes i s'ha constatat que és utilitzat pels agressors per desincentivar-les de denunciar els abusos. És, en altres paraules, un instrument per a la impunitat del qual els agressors són molt conscients i fan ús. Una dona boliviana que viu a Espanya des de fa deu anys i que en el moment de ser entrevistada es trobava en situació irregular (únicament ha estat un any en situació regular) comenta així la seva por a denunciar:

"Allà no puc [denunciar] perquè estava sense *papers*, sempre he tingut por pels *papers* i per la meua filla. No tinc papers, tenia por. Jo me'n vaig anar de Simancas a Valladolid, i allà sí que va venir la policia, perquè allà sí que em va pegar lleig i la veïna del costat va ser la que va avisar." (D07)

1.2. La decisió de denunciar: factors que la faciliten

La decisió de denunciar apareix en les dones entrevistades com un procés gradual, en què van prenent consciència de la seva situació i on els suports de familiars o amigues juguen un rol fonamental. Totes les dones que inicien el recorregut pel sistema de justícia penal *pel seu*

³ Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social. Reial decret 2393/2004, de 30 de desembre, pel qual s'aprova el Reglament de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.

⁴ Llei orgànica 10/2011, de 27 de juliol, de modificació dels articles 31 bis i 59 bis de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.

propi peu —no per la denúncia d'un tercer (veí/veïna, familiar...)— han hagut de passar per un procés previ de presa de consciència de la seva situació. Aquest procés presenta característiques diferents en dones víctimes de violència psicològica, sexual o econòmica, i en aquelles que van patir agressions físiques de gran entitat.

Les dones sotmeses a violència psicològica i sexual es demoren molt més temps en aquest procés de prendre la decisió de separar-se de l'agressor i la majoria d'elles prioritza la recerca d'un altre tipus de sortida diferent de la denúncia. Les dones víctimes de violència física greu o extrema tenen cada vegada més contacte amb familiars o professionals (metges/esses) que els fan de mirall, en el qual es reflecteix la gravetat de la seva situació. Això resulta determinant perquè la majoria d'aquestes dones acabin transitant pel sistema de justícia penal.⁵

Les lògiques del sistema de justícia penal van confeccionant el *clixé* indicat abans sobre la violència de gènere *denunciable*. Com veurem a través de les dades quantitatives d'anàlisi dels expedients, les denúncies amb més aparences de prosperar són les que descriuen agressions a) físiques, b) amb *marques*, c) recents i d) documentades amb un comunicat mèdic. Al contrari, és freqüent que no prosperin aquelles que relaten violència de gènere habitual, violència psíquica, en què no hi ha testimonis, és a dir, tenen menys possibilitats d'èxit en un procés judicial aquelles violències que són les que les dones descriuen més freqüentment a les entrevistes.

Malgrat que cada procés és singular, s'han identificat alguns elements comuns a algunes de les dones entrevistades que van precipitar la decisió de denunciar. Es presenten a continuació.

a) Intensificació i/o acumulació de la violència

Quinze de les vint-i-tres dones entrevistades que havien denunciat, van trigar anys a decidir-se a denunciar. La decisió de denunciar la van prendre després d'un temps llarg d'acumulació de violència, cada vegada més intensa i/o freqüent, que pot arribar fins a l'intent d'homicidi, i les seves derivades: gran deteriorament físic i mental (la major part de les dones entrevistades presenta seqüeles físiques i psicològiques importants).

"Fins que va arribar un moment que m'he tirat nou mesos de baixa, sense sortir de casa, no he anat a treballar... Abans d'agafar-me la baixa, em preguntaven i vinga a plorar i plorar. Em preguntaven i jo sempre deia: problemes meus. El problema és que no és que ells hagin de dir-ho, ets tu qui has de veure-ho. I és que tu no ho veus, tu mateixa com que estàs tan malament, et veus tan summament impotent, et veus tan perduda, l'únic que t'entren són ganas de sortir corrent al final del món: em va agafar per això. Agafaré el cotxe i buscaré un terraplè i faré *catapum* [...]. Ho vaig intentar i em va salvar un camioner. Jo anava amb el cotxe i buscava el precipici. El camioner es va ficar pel mig i em va acompanyar a la feina, em vaig sobresaltar, em vaig posar molt nerviosa i em va

⁵ Es pot assenyalar, tanmateix, que dues de les dones entrevistades amb una experiència de violència física greu, inclòs un intent d'homicidi, han trencat la relació amb l'agressor, però afirmen que mai no s'han plantejat en ferm denunciar. La por de la reacció del seu agressor davant d'una denúncia ha estat, com ja s'ha comentat, el motiu més poderós que les va retreure de fer-ho.

preguntar: saps què anaves a fer? I li vaig dir: doncs, no. I em va acompanyar a la feina". (ND06)

També algunes dones interposen la denúncia després de la separació, en veure intensificada la violència i la persecució per part del seu agressor, que sovint no accepta la ruptura. Serveixi com a exemple el testimoni d'una dona que en un primer moment se separa de *mutu acord*, sense recórrer a la denúncia, però que acaba denunciant la reacció de l'agressor, que utilitza les visites del fill comú per assetjar i agredir la dona:

"Jo li vaig dir a la jutgessa 'bé, però li van dir que el nen l'havia de visitar a la Creu Roja sota supervisió [en un Punt de Trobada] [...]. Una cosa és que la visita l'hagi de fer a la Creu Roja, una altra cosa és que ell pugui venir sempre que vulgui a veure el nen. Llavors, per a què es fa allò de la guàrdia? Perquè ell em pugui estar perseguint al parc, a la guarderia, a la fleca...? Perquè, en realitat, m'està buscant a mi i l'excusa és el nen, i quan venien els Mossos els menjava el coco: 'Ai, és que no podré veure el meu nen...!'. El meu nen, el meu nen.... Sí, segurament té molta pena pel seu nen, però després quan tenia el seu dret de visita a la Creu Roja no venia, perquè el que volia era veure'm a mi, i em perseguia a mi. És llavors que vaig denunciar i hi va haver molts trencaments de l'ordre de protecció". (D18)

Algunes dones denuncien per por de la reacció de l'agressor, especialment pel que fa als fills o filles en comú. Com a exemple, una dona boliviana, l'agressor de la qual la va amenaçar amb denunciar-la per *sostracció de la filla en comú*, que va interposar una denúncia davant de la por que ell la denunciés:

"No coneixia res i el dia que vaig marxar de la casa on vivia amb ell amb l'excusa que tenia un bateig de la filla d'una amiga, jo volia anar-me'n de bones i ell no ho volia, em va trucar durant tot aquell dia i no li vaig contestar les trucades, però ja a les 9 de la nit d'aquell mateix dia em va enviar un missatge en què em deia que si no tornava amb la seva filla em denunciaria a la policia. Llavors jo no coneixia cap tipus d'ajut ni informació, però la meva tia, amb qui m'anava a quedar, des de feia temps m'havia advertit i em deia 'denuncia!' i jo no li feia cas. Vaig tenir por que em denunciés per haver-me'n anat de casa amb la nostra filla, per la qual cosa vaig anar a la policia amb la meva tia, però allà em van dir que com que jo vivia a XXX havia de presentar allà la denúncia, i me'n vaig anar cap allà. Als 10 minuts que jo estava presentant la denúncia va arribar ell per denunciar-me, però va ser allà mateix que el van detenir". (D23)

b) Missatges de familiars i persones properes que animen a denunciar

La intensificació de la violència molt sovint va unida als missatges, cada vegada més presents, insistents, de persones properes a la víctima que exerceixen de *mirall* i tornen a la dona la imatge real de les seqüeles de la violència, el qual resulta fonamental per *desnaturalitzar* les agressions. Els missatges de suport de persones properes serveixen també a les dones per trencar amb la sensació de solitud provocada per la violència i el silenci. Alguns dels múltiples testimonis exemplifiquen el que hem exposat:

"Vaig marxar a casa de la meva amiga i em vaig passar tota la nit plorant i comentant el tema. Ella em deia 'mira, les coses s'agafen a temps, denuncia!'. Però jo no volia denunciar-lo, em vaig passar tot el matí treballant i pensant el denuncio, no el denuncio. Però si no el denuncio continuarà fent-ho...". (D09)

c) *Extensió de la violència cap a altres persones, en especial els fills i filles*

En la majoria dels casos de les trenta-dues dones amb fills i filles, un dels factors principals que els impulsa a denunciar els abusos és l'extensió de la violència directa cap als menors o el fet que presenciïn les agressions.

[Em pots explicar una mica quin va ser el detonador que et va portar a avisar la policia?]
 "Sí. És que [...] em va voler agafar, em va agafar, em va tancar la boca perquè jo no cridés i llavors hi havia un jove allà on vivíem. Ell... va entrar al saló perquè el meu ex estava a sobre meu i m'estava ofegant. Llavors el jove va fer que em deixés anar i jo vaig cridar la policia amb la desesperació de l'ofec. I el meu nadó era allà amb mi i tot això... el nadó veient-ho, i també es traumatitza amb tot això... [És clar...] Aleshores... per això vaig cridar a la policia i va venir una patrulla, i ell es va escapar." (D14)

A partir del moment que es pren la decisió de denunciar s'inicia un nou camí, no exempt de dificultats, en el qual les dones entren en relació amb les diverses persones que operen en el sistema penal: policies, advocats/ades, fiscalia, jutges/esses, etc. En els epígrafs següents s'analitzarà de quina manera les dones valoren el treball dels diferents professionals i l'experiència dels processos judicials.

2. Les representacions de les dones que pateixen violència masclista i de la denúncia per part dels/de les professionals⁶

En aquest apartat s'analitzen algunes de les valoracions de les persones professionals⁷ que van ser entrevistades en el marc del projecte WOSAFEJUS, en funció del seu treball en la intervenció en casos de violència de gènere/masclista en la parella o exparella, des de diferents àmbits (justícia penal, sanitat, serveis socials, serveis d'atenció a la víctima i policia). La mostra sobre la qual treballem recull 20 entrevistes semiestructurades a professionals. Ens interessava conèixer el punt de vista dels professionals que van participar en l'estudi sobre diferents aspectes vinculats a la seva feina quotidiana i, en concret, sobre: com perceben les dones que han sobreviscut a la violència i que han recorregut al sistema de justícia penal?

En aquest apartat es recullen algunes de les opinions dels professionals sobre la denúncia i el seu paper.⁸

⁶ Aquesta part de la investigació la van dur a terme Daniela Heim, Glòria Cases i Encarna Bodelón.

⁷ Les autores agraeixen la col·laboració de totes les persones que van participar en les entrevistes en profunditat, sense els testimonis de les quals aquest treball no hauria estat possible.

⁸ L'anàlisi dels problemes que afecten la intervenció dels professionals ha estat desenvolupada en una altra publicació (Bodelón, 2012a).

a) L'oportunitat del recurs a la denúncia

En general, les persones entrevistades consideren que la denúncia té un paper molt important, no només per frenar la situació de violència, assegurar la protecció de les víctimes i l'accés als drets reconeguts en la legislació, reprimir l'agressor i mantenir-lo allunyat de la víctima, sinó també, entre altres qüestions, perquè es parli públicament d'aquesta problemàtica. Tanmateix, entre algunes de les persones professionals entrevistades existeix certa preocupació relacionada amb l'oportunitat de la denúncia, perquè de vegades les dones no estan preparades per afrontar les conseqüències que comporta la posada en marxa del procés judicial, especialment en els moments immediatament posteriors als fets de violència.

b) L'obligatorietat de la denúncia i la valoració del seu èxit potencial

A l'Estat espanyol, la violència de gènere és un delictes d'acció pública, de manera que no solament és perseguible d'ofici, sinó que també moltes persones i, en particular, els qui actuen en l'atenció directa i intervenen en casos d'aquest tipus estan obligats a denunciar. A la pràctica, la majoria dels professionals entrevistats entenen i comparteixen el criteri de l'obligatorietat de la denúncia, però també hi ha els qui consideren que aquesta obligatorietat pot posar en risc l'objectiu principal de les seves intervencions, ja que la interposició de la denúncia ha de tenir en compte la situació psicosocial de la víctima i la seva protecció.

c) Un estereotip de violència

Un punt d'acord entre les persones professionals és el fet que als jutjats encara prevalgui l'estereotip de la violència com aquella que *deixa marca*:

"No sempre la denúncia funciona, és a dir, si jo vaig al metge i tinc uns hematomes i dic que ha estat el meu company o excompany que m'ho ha fet, i hi ha un informe, això m'ho facilita, però si resulta que jo vaig al jutge i li explico que des de fa anys el meu marit exerceix la violència contra meu i no ho puc demostrar, de què em serveix? En general, jo he observat que les dones que denunciaven i després el jutge no els atorgava una ordre de protecció se sentien com si 'creu que jo he mentit' [...], l'experiència acaba sent molt negativa per a elles." (EP01)

d) La credibilitat dels testimonis de les dones

En general, la majoria de les persones professionals entrevistades no s'han expressat de manera explícita amb relació a la idea que les dones denunciïn falsament fets de violència de gènere/masclista, però aquest mite és latent en els discursos d'alguns professionals entrevistats. En particular, en els dels jutges/esses.

Sense esmentar-ho expressament, les imatges estereotipades de les víctimes que tenen els jutges entrevistats permet suposar que, des del seu punt de vista, hi ha dos tipus de víctimes: a) les *víctimes-víctimes* o *víctimes reals* i les *víctimes-no víctimes* o *falses víctimes*. El testimoni següent ho il·lustra amb claredat:

"El que de veritat és violència de gènere ella ve espantada, cohibida, amb por, fins i tot amb ganes que passi tot com més aviat millor i oblidar-ho, això és d'una situació quan de

veritat ha viscut la violència de gènere i t'ho transmet amb els gestos, la tímidesa, no mira a l'acusat, això és el que veiem molt poques vegades. La majoria de les vegades arriben els dos de la mà estimant-se molt i dient que no volen declarar, ja no se sap el motiu de la denúncia [...]." (EP13)

e) **Percepcions específiques sobre les dones i els agressors segons el seu país d'origen**

Pel que fa a la pregunta sobre si creuen que hi ha especificitats en la seva feina amb les dones d'origen migrant, la majoria de les persones professionals entrevistades apunten tres idees. D'una banda, l'accentuació del masclisme de *certes cultures*, en les quals hi hauria més violència; d'altra banda, certs estereotips relacionats amb l'aprofitament il·legítim dels ajuts econòmics i, finalment, es recalquen situacions específiques lligades a la condició migratòria, com el fet de tenir menys xarxa social, més dependències econòmiques, menys accés als recursos i viure situacions de discriminació.

La diferència cultural emergeix en alguns discursos com un element que intenta explicar la violència de gènere com un fenomen que s'atribueix *als altres*. Així doncs, es desconeixen, en general, les dificultats afegides que pateixen les dones migrants pel seu estatus migratori (legal/il·legal), menor accés als recursos econòmics i socials, menor xarxa familiar, major desconeixement dels recursos, idioma diferent, etc. (Amnistia Internacional, 2007).

Com a conclusió, també s'han d'assenyalar diferents obstacles o problemàtiques, en molts casos comuns a les persones que treballen a la xarxa, i que afecten diversos àmbits, entre els quals:

- La manca de recursos per fer front a tota la demanda (la necessitat de més places a les cases d'acollida, més hores d'atenció als PIAD, als CAP, etc.), així com l'existència de desigualtats territorials en l'accés als serveis. En el mateix sentit, moltes de les persones que entrevistem fan la constatació que amb la *crisi* actual i, sobretot, amb les retallades pressupostàries i de personal, aquestes deficiències empitjoraran.
- La persistència d'una falta de coordinació amb els altres serveis, malgrat l'existència de xarxes i circuits. Se subratlla una falta de coordinació més institucionalitzada, que actualment sembla dependre en bona mesura de *voluntats individuals*. En molt poc temps hi ha hagut un desplegament molt important de recursos públics i privats, cosa que ha provocat certes dificultats de coordinació i que les dones hagin hagut de repetir la seva història davant de diferents persones, i patir, en conseqüència, el que s'anomena *victimització secundària*.
- La burocràcia i la lentitud extrema de la Justícia s'apunta com una causa de victimització secundària en les dones dins del procés judicial. La falta d'informació legal de les dones, el llenguatge tecnicojurídic de difícil comprensió i la idea que "la Justícia fa por" dificulten el dret d'accés a la justícia.

3. Quan es denuncia: la violència masclista en els expedients judicials de Barcelona

El pas per la justícia penal de les dones que pateixen violència masclista en les relacions de parella deixa rastres a les seves vides i en les persones que les acompanyen, i deixa empremtes als expedients judicials, rastres que el paper documenta d'una forma incompleta i parcial, tecnificant les múltiples experiències de les dones. Tanmateix, les informacions que emergeixen dels expedients judicials són imprescindibles per comprendre quin és el tipus de tractament que es dona al problema en l'àmbit penal.⁹ A Espanya, el primer estudi que va utilitzar dades dels expedients judicials va ser dut a terme el 2003 per l'equip de sociologia jurídica de la Universitat de Saragossa (Calvo, 2003).

El treball amb els expedients judicials s'ha desenvolupat a la Ciutat de la Justícia de Barcelona¹⁰ en quatre tipus de jutjats: els jutjats de violència sobre la dona (comunament anomenats VIDO), els jutjats penals, els jutjats penals amb funció d'executòria de Barcelona i l'Audiència Provincial de Barcelona.¹¹

A partir de la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere s'introdueixen a Espanya els jutjats de violència sobre la dona. La reforma del Codi penal espanyol produïda per la Llei orgànica 1/2004 ha donat lloc a un gran nombre de debats.¹² La Llei 1/2004 estableix tot un conjunt de mesures integrals, de polítiques públiques, articulades en termes de drets en diferents àmbits jurídics com l'educatiu, el social, el sanitari i el laboral.¹³

En total, s'han estudiat 230 expedients judicials,¹⁴ amb data de denúncia o inici del procediment el 2007. L'any 2007 es van presentar a Catalunya 18.424 denúncies.¹⁵

⁹ Una de les persones que s'ha destacat per incloure en les seves investigacions una compressió de tots els passos del procés judicial en casos de violència de gènere és la professora Marianne Hester (2005). Ella i el seu equip van formar part del projecte europeu a què pertany aquest estudi i els seus articles van ser una font d'inspiració per al projecte.

¹⁰ El treball de recollida de dades el van dur a terme dos membres del grup Antígona, Lucía Ortiz Amaro i Sarai Martínez Vega. L'anàlisi estadística de les dades va tenir el suport d'Alina Torres.

¹¹ Aquesta investigació ha estat possible gràcies al suport del personal dels jutjats i dels jutges/esses, que van facilitar l'accés als expedients, i, molt especialment, gràcies a l'interès mostrat per la nostra investigació pel Consell General de Poder Judicial i, en particular, per la vocal del Consell Inmaculada Montalbán, presidenta de l'Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere. Agraïxo la seva col·laboració a tothom.

¹² La literatura sobre la Llei en aquests moments ja és molt àmplia, però algunes autores que destaquen pels seus plantejaments interessants són, des de la nostra perspectiva, les següents: Laurenzo, 2004; Laurenzo, 2005; Calvo, 2005; Montalbán, 2004; Maqueda 2006a i 2006b; Larrauri, 2007; Laurenzo, Maqueda i Ros, 2008.

¹³ Les polítiques públiques contra la violència de gènere s'estan desenvolupant a Espanya des de molt abans de l'entrada en vigor de la Llei 1/2004 (Bodelón, 2005).

¹⁴ Del nombre total de jutjats es van buscar expedients als jutjats següents:

2 jutjats de violència sobre la dona (el 50% del total de jutjats específics existents l'any 2007)

5 jutjats penals, d'un total de 28 (23% del total)

2 jutjats d'executòries, d'un total de 4 (50%)

Secció 20 de l'Audiència Provincial de Barcelona (100%)

¹⁵ Consell General del Poder Judicial - Observatori de la Violència Domèstica i de Gènere. Denúncies per violència contra la dona a Catalunya 2007.

Concretament, als jutjats de Barcelona, l'any 2007, es van tramitar 2.391 casos als VIDO i 2.045 en el total dels 27 jutjats penals.¹⁶

En tots els casos, el delictes comès és una forma de violència al si d'una relació de parella o exparella, atenent la definició de violència de gènere que fa la Llei 1/2004 de mesures de protecció integral contra la violència de gènere. Això inclou qualsevol forma de violència física, psíquica o sexual contra les dones tipificada pel Codi penal: bé la tipificada pels tipus penals específics que va introduir la Llei 1/2004 i que, de manera concreta, reconeixen l'especial lesivitat de conductes de violència masculista realitzades en les relacions afectives, bé altres tipus penals de caràcter general com l'homicidi, l'assassinat i les lesions greus, que en la legislació espanyola tenen un agreujament pel vincle de parentiu, però que no donen lloc a un tipus penal diferent com el de femicidi.

3.1. Els processos de selecció¹⁷ de la justícia penal en el cas de les conductes de la violència masculista en les relacions de parella: què i com s'enjudicien

Durant algun temps, la presentació de les dades judicials ha emfatitzat el nombre de casos que segueixen els procediments i que acaben amb una condemna o amb una absolució, visibilitzant en un segon pla el nombre de sobreseïments.¹⁸ Tanmateix, els sobreseïments són molt rellevants, ja que en aquella primera fase és on solen quedar les denúncies d'aquelles violències en les quals s'afirma que hi ha *falta de proves*. Aquest és el cas, especialment, de les violències psíquiques, que rarament acaben amb una sentència condemnatòria.

Del conjunt d'expedients estudiats destaca que només en el 36% dels casos l'expedient acaba amb una condemna del presumpte agressor. En la resta dels supòsits, un 64%, la demanda judicial de la víctima finalitza amb un sobreseïment (30,4%) o amb l'absolució del presumpte agressor (33,5%).¹⁹ Aquesta xifra és una mitjana dels resultats en els diferents tipus de jutjats estudiats; així mateix, el tant per cent d'absolucions, condemnes i sobreseïments canvia segons el tipus de jutjat.

¹⁶ www.poderjudicial.es

¹⁷ El concepte de selectivitat del sistema penal ha estat àmpliament difós en la sociologia jurídica i implica que el funcionament normal del sistema penal selecciona preferentment certes conductes i persones en els seus processos (Baratta, 2002:104).

¹⁸ El sobreseïment és una resolució que posa fi a un procés sense pronunciament sobre el fons (així v. gr., quan hi ha desestiment). La resolució esmentada, que pren la forma d'interlocutòria, pot ser dictada pel jutge després de la fase d'instrucció, produint l'acabament o suspensió del procés per faltar elements que permetin seguir amb el procediment. Hi ha dos tipus de sobreseïments: el lliure i el provisional. Segons l'article 637 de la Llei d'enjudiciament criminal (LECr), és procedent el sobreseïment lliure:

1. Quan no existeixin indicis racionals que s'hagi perpetrat el fet que ha donat motiu a la formació de la causa.
2. Quan el fet no sigui constitutiu de delictes.
3. Quan apareguin exempts de responsabilitat criminal els processats com a autors, còmplices o encobridors.

Per part seva, el sobreseïment provisional (art. 641 LECr) és procedent:

1. Quan no resulti degudament justificada la perpetració del delictes que ha donat motiu a la formació de la causa.
2. Quan resulti del sumari que s'ha comès un delictes i no hi ha motius suficients per acusar a determinada o determinades persones com a autors, còmplices o encobridors.

¹⁹ L'informe executiu del Consell General de Poder Judicial afirmava que a Catalunya, entre els anys 2005 i 2008, el tant per cent d'absolucions va ser del 30,4% i el de condemnes, del 69,6%. Aquesta dada està calculada sobre els expedients que segueixen el judici, és a dir, sense tenir en compte el número de sobreseïment. (Consell General del Poder Judicial 2008:16). http://www.observatorioviolencia.org/upload_images/File/DOC1244041149_II_informe_anual.pdf

Aquesta primera informació té diverses lectures. D'una banda, és evident que s'ha trencat la impunitat: el volum de denúncies, d'assumptes tramitats i de sentències va augmentar enormement en els últims anys, especialment des de la reforma de la Llei 1/2004, mostrant la lesivitat de les conductes que anteriorment apareixien en l'imaginari penal i social masculista com a conductes quotidianes. D'altra banda, l'altra conclusió inicial és que només una tercera part de les dones que inicien un procés obtindran una sentència de condemna del seu agressor. Hem de recordar que, segons l'última Macroenquesta de victimització feta a Espanya el 2011 (Macroenquesta 2011), el 27,4% de les dones que van dir haver patit violència de gènere alguna vegada a la vida van indicar que havien denunciat el seu marit/parella o exmarit/exparella. És a dir, de totes les dones que pateixen violència en la parella, només el 9,8% obtindran com a rescabament una sentència condemnatòria. Aquesta dada desmenteix la idea que s'hagi produït un procés de criminalització massiva de les conductes de violència masculista en la parella. Més aviat, en aquest cas es construeix, com en altres àmbits del sistema penal, un procés de selecció del comportament social perseguit: de tot el dany produït per la violència masculista, només una petita part tindrà una sanció penal. Aquest procés de selecció té la particularitat que als mecanismes tradicionals de selecció de la justícia penal (criminalització de les conductes que es donen als sectors socials més precaris) s'afegeixen els mecanismes de selecció vinculats amb les pràctiques sexistes i l'ús d'estereotips de gènere en la justícia penal.

Amb relació al tipus de delictes tramitats, trobem diversos delictes que apareixen a la taula número 2, però entre els quals destaquen els enjudiciaments de les lesions menys greus, aquelles que consisteixen en una violència física puntual que no requereix cap tipus de tractament ni assistència mèdica i que constitueixen el 58,7% dels casos estudiats. En segon lloc, encara que amb una proporció molt menor, hi ha les amenaces (14%). En tercer lloc, el trencament de condemna (6,1%). El maltractament habitual només està present en un 4,8% dels casos estudiats. Als expedients en què hi havia més d'un delictes es va escollir el més greu enjudiciat.

La baixa taxa de presència de conductes criminalitzades com a maltractament habitual és molt preocupant, si comparem aquesta xifra amb la de les enquestes de victimització, és a dir, amb la dels estudis sociològics sobre quins tipus de violències pateixen les dones. En la III Macroenquesta sobre la violència contra les dones feta a Espanya s'afirma que: "El 66,7% de les dones considerades com a maltractades *tècnicament* i el 63,8% de les que s'autoclassifiquen com a tals confessen que estan patint aquests actes des de fa més de 5 anys (Sigmados, 2006:21). És a dir, que en una gran majoria els fets vinculats a les violències de gènere es repeteixen en el temps, molt de temps, més enllà dels cinc anys.

Els problemes al voltant de la interpretació del concepte de *violència habitual* no són nous en el dret penal espanyol i la formulació del nostre Codi penal ha estat criticada per dificultar a les dones la prova de la violència (Gil Ruiz, 2007: 212-219).

Els treballs internacionals, els estudis estadístics internacionals, els coneixements de persones expertes i de les dones supervivents mostren que estem davant d'un fenomen estructural que té manifestacions diverses, entre les quals hi ha la violència en les relacions de parella.²⁰

Taula 1. Tipus de delictes

Tipus de delictes	Freqüència	Percentatge
Temptativa d'assassinat	3	1,3%
Maltractament habitual (art. 173)	11	4,8%
Violència puntual (art. 153)	135	58,7%
Trencament de condemna	14	6,1%
Amenaces	34	14,8%
Violència sexual (abús/agressió sexual)	4	1,7%
Coaccions	5	2,2%
Injúries	1	0,4%
Homicidi	6	2,6%
D'altres	17	7,4%
Total	230	100,0%

Font: Elaboració pròpia

3.2. La imatge de la violència masclista en les relacions de parella que produeix el sistema penal: un reflex parcial

Les dones que pateixen violència i que denuncien les violències esmentades no són totes. Els agressors que arriben al sistema penal no són tots els que agredeixen. Per més sabut que això sigui, cal recordar-ho, ja que l'anàlisi del perfil de la dona agredida i de l'agressor que apareix com a fruit de l'estudi dels expedients és només una imatge del total del fenomen de la violència masclista en les relacions de parella. Una mostra més que el marc penal transforma els significats que tradicionalment el moviment feminista havia elaborat amb relació a la violència de gènere (Bodelón, 2008).

El 52,2% de les dones que van presentar denúncia tenen com a país d'origen Espanya i un 47% altres països. La sobrerrepresentació de les dones d'origen migrant és una característica que es repeteix en diferents estudis estadístics sobre el perfil de les dones que denuncien a Espanya. Concretament, el nostre estudi mostraria que la sobrerrepresentació esmentada és especialment alta a Barcelona. Per part seva, la majoria dels agressors (el 50,4% dels casos)

²⁰ Amb relació a la rellevància d'entendre la violència de gènere com a discriminació estructural de les dones María Ángeles Barrère afirma: " ...per al feminisme és important el reconeixement de la violència contra les dones com a forma de discriminació, i, malgrat hi ha moltes dificultats, aquesta introducció adquireix tints revolucionaris en la mesura en què, a través seu, les instàncies politicojurídiques han d'admetre que existeix un fenomen de violència que no es pot tallar apel·lant a un concepte d'igualtat referit al millor exercici de drets individuals..." (Barrère, 2008: 34). En el mateix sentit, Añón i Mestre, 2005.

tenen com a país d'origen Espanya. En un 47,4% consta a l'expedient que l'agressor té el seu origen fora d'Espanya.

L'edat del grup més nombrós de dones que denuncia és entre els 30 i els 39 anys. Destaca especialment el fet que el 24% de les denúncies vingui de dones joves, així com que la menor taxa de denúncies sigui la de dones d'edats més avançades.

Una dada molt preocupant és el nombre elevat d'absolucions que es donen entre les denúncies presentades per dones joves. De les 56 denúncies presentades per dones d'edat compresa entre els 20 i els 29 anys, 25 casos van acabar en absolució, mentre que de les 72 denúncies de les dones entre 30 i 39 anys, van acabar amb absolució 22 casos. Les xifres indiquen una major dificultat per a les dones joves a l'hora d'aconseguir una sentència condemnatòria. Sens dubte, la presència de nombrosos estereotips de gènere sobre les joves fan més difícil provar les violències esmentades, però el nostre estudi també mostra que aquesta taxa alta d'absolució en casos de dones joves està connectada amb el fet que un nombre elevat d'aquestes dones no declaren contra els seus agressors. Concretament, 11 de les 56 dones joves al·leguen l'article 416 de la Llei d'enjudiciament criminal, que permet no declarar contra familiars, i 7 casos més no declaren contra l'agressor. En els casos de les dones de 30 a 39 anys (72 casos), només 7 es van acollir a l'article 416 de la LECr i només 6 no van declarar contra els seus agressors.

Amb relació a l'edat dels agressors, igual com en el cas de les dones, la franja més freqüent és la de 30 a 39, seguida de la de 40 a 49.

En un 50,4% dels casos, les dones que denuncien tenen fills/filles. Aquest factor és molt important, ja que, d'una banda, és un element especialment rellevant a l'hora de comprendre els processos de violència i les seves estratègies de sortida.

Amb relació a l'estatus professional,²¹ majoritàriament són treballadores (33,9%) i mestresses de casa (9%). Un 1,3% estan sense feina i un 2% a l'atur. També destaca que un percentatge molt petit són jubilades (3%). Cal recordar que, segons la Macroenquesta de 2011, la distribució de les dones que han patit maltractament alguna vegada a la vida no presenta diferències significatives amb el total de dones enquestades segons el nivell d'estudis, i que les dones laboralment actives, ja siguin ocupades o a l'atur, afirmen patir més la violència de gènere que les inactives.

La situació professional de la majoria d'agressors és la de treballador, amb un 48,7%. Un 12,6% està buscant feina i un 3,9% rep una prestació per desocupació. En comparació amb les dones, destaca una major taxa d'ocupació en el col·lectiu masculí. L'anàlisi de les professions dels agressors mostra que hi ha homes de sectors professionals molt diversos: 1,7% (4 casos) exerceixen una professió liberal, 2,6% tenen un treball professional dels anomenats *de coll blanc*, un 6% són autònoms, un 31% tenen un treball *de coll blau* i un 3% té altres ocupacions com ara banquer, constructor, periodista informàtic.²² Ens trobem davant d'una enorme varietat de professions que inclouen tot l'arc social, de treballadors manuals a

²¹ Cal destacar que en un percentatge molt alt aquesta informació no estava disponible a les sentències.

²² En els altres casos no es detalla el sector professional.

professionals liberals i empresaris. Aquesta dada confirma el que ja han mostrat altres estudis: no hi ha un perfil socioeconòmic característic dels agressors, la violència masclista és exercida per homes amb situacions professionals molt diverses, és a dir, té la seva causa principal en l'estructura de les relacions desiguals de gènere, i això al seu torn ha de conduir a introduir la perspectiva de gènere en qualsevol anàlisi sobre els agressors, inclosos els programes de treball amb homes agressors (diversos autors, 2009; Geldschläger, Ginés, Ponce, 2011).

L'agressor, en el moment de l'agressió, és exparella de la dona agredida en un 40% dels casos. En el 60% restant de les situacions hi ha una relació de parella. En la majoria de casos denunciats hi ha una relació de convivència. La investigació apunta la importància de les agressions per part de les exparelles. Aquesta dada també està registrada en altres estudis. Així destaquem que la Macroenquesta de violència de gènere 2006 (Sigmados, 2006) indicava que el major percentatge de dones que es declaren víctimes de maltractaments es dona entre separades i divorciades (16,6%), mentre que només s'identifiquen com a tals el 3,2% de les casades o en parella. Aquesta diferència disminueix quan s'utilitza l'indicador de maltractament tècnic i no l'autoidentificació de la persona afectada, cas en el qual el percentatge per a les casades o en parella és de l'11,1% i per a les separades/divorciades, del 14,9%.

3.3. La violència masclista i l'inici del procés

La fase d'investigació o d'instrucció permet analitzar els diversos elements que apareixen en el procés i que permetran en la fase d'enjudiciament arribar a una sentència.

En un 59,7% dels casos no consta que la dona agredida hagi contactat amb cap servei. El fet que no consti no significa que no s'hi hagi contactat, però en tot cas és rellevant veure que en l'àmbit del sistema penal les dones freqüentment no compten amb altres suports de serveis, entitats, associacions, etc. que consolidin el seu camí de sortida de la violència. El fet que el sistema penal no tingui en compte o sol·liciti poca informació amb relació a aquests altres serveis fa més incompreensible per als operadors jurídics el caràcter de la violència, aïllant-la en el coneixement jurídic. També crida l'atenció que només aparegui un cas d'una dona i el seu pas per serveis d'acollida, en aquest cas vinculat a una associació.

Una dada preocupant és que el 33,9% dels agressors tenen alguna causa penal anterior, entre les quals hi ha altres violències contra dones i conducció sota els efectes de l'alcohol com les més freqüents.

Una altra dada molt significativa és que la mateixa víctima ja ha denunciat al mateix agressor en un 23,9% dels casos, és a dir, en prop d'una quarta part dels casos la violència s'ha repetit i ha estat denunciada. Aquesta dada negaria la idea que en el sistema judicial no estan arribant casos de violències masclistes greus. Les entrevistes mostren que la majoria de dones no denuncien un primer incident de violència; per tant, la presència de denúncies repetides és un indicador de la serietat del fenomen. En la instrucció s'indica l'habitualitat en el 13,5% dels casos. Tanmateix, recordem que només en un 4,8% dels casos la condemna reconeix la violència habitual.

La majoria dels fets de violència contra les dones en el context de les relacions de parella són denunciats per les mateixes dones (72,9%). En altres ocasions, el procediment l'inicia d'ofici la policia (13,8%), ja que a Espanya aquests delictes són perseguibles d'ofici. Molt per darrere hi ha les denúncies d'altres persones que coneixen el delicte, com familiars, veïns i veïnes, amics i amigues. En particular, crida l'atenció el baix nombre de denúncies iniciades pel personal sanitari (2%), que és un conjunt de professionals que tenen un contacte directe i freqüent amb el tema.

La majoria de les denúncies són presentades davant de la policia, especialment davant dels Mossos d'Esquadra²³ (89,1%). La presentació de denúncies davant del jutjat de guàrdia és molt baixa (1,8%). Com a conseqüència de la denúncia i de la intervenció policial, l'agressor és detingut en un 62,6% dels casos. La mesura de presó preventiva es donaria només en un 13,9% dels casos.

La dona agredida pot prendre part en el procediment i acudir al judici assistida per un advocat/ada. En aquests casos, la Llei 1/2004 ha proposat que l'assistència jurídica esmentada sigui gratuïta per a les dones en què es donin les circumstàncies econòmiques per poder accedir a la justícia gratuïta. En la resta de casos, la víctima ha de pagar una assistència jurídica si vol ser part en el procediment. Una de les conseqüències de la Llei 1/2004 ha estat que les víctimes acudeixen majoritàriament amb un advocat/ada, concretament, en un 64% dels casos l'assistència jurídica esmentada és un advocat/ada d'ofici. Tanmateix, en un 28,7% dels judicis no hi va haver assistència lletrada per a les dones. Aquesta constatació posa en relleu la importància d'informar les dones dels seus drets i el paper central que té la formació dels torns especialitzats en violència de gènere, en els quals es pugui oferir una formació de gènere sobre la naturalesa de la violència masclista. En el cas dels agressors, el 85% tenen un advocat d'ofici i un 7,8% un advocat de pagament.

Un element molt important en la instrucció és l'activitat del Ministeri Fiscal. Amb la Llei orgànica 1/2004 es va crear la figura de la Fiscalia contra la Violència sobre la Dona, amb categoria de fiscal de sala (títol V, tutela judicial, capítol V), procedint així a l'aplicació d'un model d'especialització de la Fiscalia. Així doncs, el Ministeri Fiscal és una figura de summa importància per perseguir el delicte de violència de gènere com a violació dels drets fonamentals de les dones i per vetllar per la protecció processal, especialment de les víctimes, però també dels testimonis i pèrits que intervenen en els procediments.

En la fase d'instrucció, el Ministeri Fiscal va impulsar el procediment en 170 casos dels 230 estudiats a través de la presentació de l'escrit d'acusació. En 44 dels 70 casos de sobreseïment, el Ministeri Fiscal va recórrer aquesta decisió. Un altre element per mesurar l'activitat del Ministeri Fiscal són les proves proposades, que són majoritàriament la declaració de la mateixa víctima o d'alguna persona testimoni. Aquestes dades ens mostren que l'activitat del Ministeri Fiscal no és tan exhaustiva com es podria esperar.

Entre les mesures que els VIDO poden prendre durant la instrucció, hi ha les mesures civils relatives a qüestions familiars, com la custòdia dels menors. Només en vuit casos les mesures esmentades van implicar adjudicar la custòdia dels menors a la dona. Aquesta dada mostra

²³ Cos de policia propi de la comunitat autònoma de Catalunya.

clarament que la denúncia penal no està sent una forma d'accedir a la custòdia dels menors, és més, en tot cas donaria compte que els jutjats no estan valorant prou la gravetat de la violència sobre els menors.

Les mesures provisionals i cautelars són molt importants per generar un context de garantia dels drets de les dones. Les mesures provisionals només es van aplicar en un 16,1% dels casos, en un 72,6% dels casos no es van sol·licitar i en un 11,3%, malgrat que es van sol·licitar, no es van atorgar. En el cas de les mesures cautelars, la xifra d'aplicació és molt més gran, un 38,3%, i en un 23,5% dels casos es van demanar, però no es van concedir.

3.4. El desenvolupament del judici

La celebració del judici, una vegada finalitzada la instrucció, té lloc al jutjat penal o a l'Audiència Provincial, en funció de la gravetat del delictes.

La majoria de les sentències als jutjats penals són absolucions (79 expedients). Les condemnes són 62 de 230 expedients. D'aquestes 62 condemnes, en 35 casos es va aplicar la suspensió de la condemna. Entre els elements que motiven la sentència absolutòria als jutjats penals trobem que la causa més important d'absolució és que la víctima s'acull al dret de no declarar contra un familiar, dret que estableix la legislació espanyola (art. 416 LECr). Aquesta situació es dona en 30 de les 79 absolucions que es produeixen als jutjats penals. Generalment, les absolucions s'expliquen vinculant-les al fet que les dones no declarin contra la seva parella o exparella; tanmateix, en el nostre estudi, la majoria de les absolucions (49) no tenen a veure amb la no-declaració de la víctima, sinó amb altres factors que valora el tribunal.

A Espanya, els delictes de violència de gènere són perseguibles d'ofici i no hi ha la possibilitat de *retirar la denúncia*, però òbviament les dones poden negar a la comissaria els fets denunciats per un tercer/a o per la policia, i durant la instrucció i el judici oral poden acollir-se al seu dret a no declarar contra els familiars (art. 416 LECr). En tots els casos, està clar que el discurs sobre les dones que no denuncien i les que no ratifiquen les seves denúncies recolza els mites tradicionals sobre la irracionalitat femenina (Schmal i Camps, 2008; Larrauri, 2003). Tanmateix, el silenci de les dones i la seva fugida del sistema penal és un símptoma que el sistema penal continua sense poder protegir eficientment les dones que pateixen violència de gènere. Els mites amb relació a les denúncies no són els únics, el sistema penal estereotipa i reproduïx sexismes socials de formes noves (Bodelón, 2012b).

En el nostre estudi de 230 casos, les dones víctimes de violència no confirmen la seva denúncia en 43 casos (18,7%).²⁴ Òbviament, la primera qüestió que s'hauria d'assenyalar és que la investigació i instrucció haurien de permetre identificar altres proves de gran valor com el testimoni de familiars, amics i amigues, fills i filles, etc.; informes de les institucions o associacions amb les quals hagi tingut contacte la víctima, etc.

En les entrevistes, de les 23 dones entrevistades que van denunciar la violència, sis no van declarar contra els seus agressors. Entre les raons que van explicar per no confirmar la seva denúncia i declarar contra el seu agressor, en destaquen tres: a) la por de la reacció de

²⁴ L'últim any la xifra de renúncies al procés que facilita el CGPJ per a tot Espanya és de l'11,4% (CGPJ, 2012:3).

l'agressor i la falta de confiança en la protecció oferta pel sistema penal; b) la creença d'estar protegint millor els fills i filles, i la por de perdre'n la custòdia, i c) els problemes econòmics.

L'enjudiciament dels delictes amb penes majors —delictes més greus com assassinats, lesions greus, agressions sexuals— té lloc a l'Audiència Provincial de Barcelona. Dels 230 expedients estudiats, 19 pertanyen a l'Audiència Provincial de Barcelona. A diferència dels jutjats penals, a l'Audiència Provincial la majoria de les sentències són condemnatòries (78,95%), donant-se un 21,05% d'absolucions. La xifra de condemnes sembla molt més satisfactòria que la que trobàvem als jutjats penals, on la majoria de les sentències no són condemnatòries. Tanmateix, cal tenir en compte que els delictes que arriben a l'Audiència Provincial són delictes greus i/o molt greus, en els quals hi ha múltiples proves. Si tenim això en ment, la dada del 78,95% de condemnes sembla menys satisfactòria.

4. Conclusions

En primer lloc, cal tenir en compte que el nombre d'expedients analitzats inclou conductes d'agressions menys lleus que, en altres països de la Unió Europea, no constitueixen delictes penals o són faltes penals. Des de l'aprovació de la Llei 1/2004, s'ha disparat als jutjats el nombre de denúncies. En comparació amb altres països d'Europa, el nombre de procediments i de sentències és molt més gran; això no significa que la violència masclista en les relacions de parella sigui més gran al nostre país que en altres països, sinó que el procés de criminalització és diferent. Dins d'Europa mateix, els processos de criminalització primària i secundària dels fenòmens són molt dispersos: la tipificació de la violència masclista (criminalització primària) és diferent a cada país i conductes que a Espanya constitueixen *delicte* en altres països són tractades com a falta penal. Passa el mateix respecte als processos d'aplicació de la llei penal (criminalització secundària), que incentiven o desincentiven la denúncia i que apunten en una direcció de protecció dels drets vulnerats per la violència masclista o que afegeixen, en altres casos, majors vulneracions.

Dels 230 expedients analitzats, només 83 dones (36,1%) obtenen una sentència condemnatòria. Aquesta xifra baixa de condemnes mostra que el sistema penal espanyol està lluny d'oferir una resposta satisfactòria a les demandes de justícia de les dones. Aquesta xifra ha de llegir-se en el context d'un augment de les denúncies i de respostes per part de l'aparell de justícia penal, però alhora mostra que la realitat del sistema penal espanyol està lluny d'abordar la major part de violències de gènere. Una altra discussió és la referent a quin paper ha d'assumir el sistema penal en la lluita contra la violència de gènere (Bodelón, 1992, 1998). La funció de prevenció de la violència masclista ha de venir d'un treball multidisciplinari que desborda l'àmbit penal i que se situa en tots els àmbits socials, encara que òbviament mentre existeixi un sistema penal la passivitat o activitat del sistema també emet un missatge als actors socials. Per tant, el paper del dret penal ha de ser un paper residual vinculat a la protecció i garantia davant els drets violats per la violència de gènere, tenint en compte sempre que estem davant un bé jurídic —*el dret a una vida lliure de violència de gènere*— que

està per sobre d'altres béns jurídics que han rebut una atenció constant i preferent per part de les nostres legislacions penals, com la propietat o la salut pública (tràfic de drogues).

Hem vist que en el 33,5% de les situacions (77 casos) l'expedient finalitza amb l'absolució de l'agressor o amb el sobreseïment 30,4% (70 casos). En una bona part, l'absolució o el sobreseïment es basen en el fet que la dona que pateix o ha patit violència no declara contra l'agressor, acollint-se al seu dret a no declarar contra familiars. Aquesta situació ens hauria de conduir a pensar de quina manera cal acompanyar les dones perquè puguin exercir la seva llibertat i trencar les relacions de violència. En la majoria dels supòsits estudiats, partint de la informació disponible als expedients, les dones no han tingut contacte amb els serveis socials, serveis d'atenció a la dona i/o associacions de dones que puguin ajudar-les a trencar amb la violència. En un 63,9% dels casos, les dones no obtenen cap tipus de protecció, només un sobreseïment o una absolució de l'agressor. No sabem en quants d'aquests casos la situació de violència continua, però la seva situació ja no és la mateixa: el conflicte amb l'agressor es pot accentuar, la decepció amb el sistema penal pot evitar noves accions; en definitiva, la victimització soferta serà un nou problema.

En aquest sentit, si es pren l'opció d'utilitzar el sistema penal, és imprescindible que els operadors jurídics i judicials que intervenen en el procediment utilitzin les eines a la seva disposició. Tanmateix, en la investigació hem vist que això no sempre és així, per exemple, el fet que malgrat que en molts casos les víctimes declaren contra el seu agressor, però la declaració esmentada no és prova suficient per al tribunal, fins i tot amb la presència de certificats mèdics que constaten les lesions.

L'habitualitat o reiteració de la violència contra la dona en les relacions de parella es desprèn també de nombrosos treballs teòrics i empírics sobre el tema (Romito, 2006; Bosch i Ferrer, 2002), i és una conclusió clara de l'anàlisi qualitativa feta a les entrevistes amb dones del nostre projecte, ja que a les entrevistes esmentades totes les dones descriuen episodis reiterats de violència. Per tant, el sistema de justícia penal no està treballant amb la realitat completa del fenomen, sinó només amb algunes manifestacions parcials: en el nostre estudi només el 4,8% dels casos reben una sentència que recull el maltractament habitual. El gruix de les conductes són tipificades com a violència puntual (58%). Aquest fet té una explicació múltiple: d'una banda, la reforma penal de la Llei 1/2004 ha facilitat la persecució de les lesions més lleus, que anteriorment a la llei esmentada quedaven gairebé en la impunitat; d'altra banda, les dinàmiques penal-processals no s'orienten a una investigació completa de tots els esdeveniments de violència que han tingut lloc i, en molts casos, la violència habitual queda reduïda a l'últim episodi de violència. I, finalment, les característiques de la violència masculista fan possible que en alguns casos les dones no identifiquin totes les agressions, tinguin por de denunciar-les totes, desconeguin la rellevància de denunciar-les totes o escullin el procés que consideren menys lesiu per a la protecció dels seus drets i dels seus fills i filles. Recordem que, segons l'última macroenquesta de 2011 (Macroenquesta 2011), només el 27,4% de les dones que han patit violència de gènere alguna vegada a la vida l'han denunciat.

Les dones que pateixen o han patit violència de gènere tenen dret a una indemnització econòmica; aquesta indemnització a les víctimes només es dona en 30 casos del total de 230,

és a dir, en un 13%. Destaca que en 16 casos la víctima renuncia a la indemnització econòmica esmentada. Aquesta dada també mostra com la reparació del dany és un tema encara poc present en la justícia penal. La seguretat i la reparació del dany que han patit les dones agredides haurien de ser dos objectius d'un sistema de justícia modern, d'una justícia que pugui ser també una justícia per a les dones.

A partir dels testimonis recollits durant el treball de camp amb persones professionals relacionades amb les respostes del sistema de justícia penal català a la violència masclista, concloem que, com a resultat dels canvis legislatius i de les polítiques públiques dels últims anys en la matèria, s'ha produït una millora i una especialització dels professionals i dels recursos dedicats. Tanmateix, després dels últims anys de crisi econòmica i de polítiques agressives contra els serveis públics i de retallades en les polítiques d'igualtat i contra la violència de gènere, s'està vivint una situació de retrocés greu (Sánchez, 2010).

No només fan falta més recursos, sinó que l'aplicació dels marcs normatius depèn, en bona mesura, d'una formació adequada i, més enllà d'aquesta, de l'empatia que les persones professionals mostrin envers les víctimes, així com de la necessitat de vèncer les resistències que aquestes persones puguin presentar als models d'intervenció basats en conceptes i metodologies feministes.

D'altra banda, la gestió dels serveis més especialitzats, en general, és a les mans d'entitats privades, mentre que els de caràcter general són, comunament, totalment públics. Certament, l'externalització dels serveis a entitats o empreses privades afecta la seva continuïtat i la qualitat del servei, donades les condicions de treball (contractació temporal del servei i del personal, alt grau de rotació, subcontractació, etc.) i genera una estructura molt precaritzada.

Pel que fa a la investigació de la violència, cal remarcar la necessitat de millorar la investigació dels fets i de no basar-se només en l'últim episodi de violència. S'ha de donar un espai perquè les dones puguin relatar tranquil·lament tots els episodis de violència, sense ser interrompudes perquè s'expressin amb relació a l'últim que han viscut, i s'han de revisar els fets anteriors per investigar la violència habitual.

La Fiscalia hauria de fer un seguiment exhaustiu dels sobreseïments i arxivaments de denúncies reiterades. Sovint, l'arxivament del cas és conceptualitzat com a equivalent que les dones menteixen. Semblaria que, per als jutges entrevistats, la resposta eficaç és la resposta *ràpida* i no tant una resposta *adequada*.

Malauradament, les retallades pressupostàries actuals estan afectant l'existència dels serveis públics (ja de per si insuficients). L'*argument de la crisi*, que està permetent aquestes retallades, ha estat acompanyat dels canvis de govern produïts en els dos últims anys, tant en l'àmbit estatal com en l'autonòmic de Catalunya.²⁵ Els majors avenços que s'havien produït en la posada en marxa dels recursos i el desenvolupament dels drets reconeguts en la legislació sobre violència de gènere/masclista s'havien produït durant governs de tall progressista, tant en l'àmbit estatal com en l'autonòmic. El gir conservador que estan prenent les administracions

²⁵ Aquesta tendència està afectant diversos països d'Europa (European Women's Lobby i Oxfam International, 2010).

actuals en tots dos àmbits (estatal i autonòmic) està posant seriosament en risc les polítiques de desenvolupament dels drets fonamentals de les dones.

Bibliografia

(2009), *El desarrollo de estrategias de trabajo con hombres que usan violencia contra las mujeres en sus relaciones íntimas. El caso de los países del Europa del Sur. ¿Por qué y cómo?* Barcelona: IDT.

Amnistía Internacional (2007), *Mujeres inmigrantes: más riesgos, mayores desventajas ante la violencia de género*. Madrid: Amnistía Internacional.

Añón, María José y Mestre, Ruth, (2005), "Violencia sobre las mujeres: discriminación, subordinación y derecho", en: Boix, J. y Martínez, E., *La nueva ley contra la violencia de género*. Madrid: Iustel.

Baratta, Alessandro (2002), *Criminología crítica y crítica del Derecho Penal*. Buenos Aires: Ed. Siglo XXI.

Barrère, Mª Ángeles (2008), "Género, discriminación y violencia contra las mujeres", en: Lorenzo P.; Maqueda, M.L. y Rubio A. (coord.), *Género, Violencia y Derecho*. Valencia: Tirant lo Blanch.

Bodelón González, Encarna (1992), "La cuestión de las mujeres y el derecho penal simbólico", en *Anuario de filosofía del derecho*. Madrid: IX. 154, p. 43-74.

Bodelón González, Encarna (1998), "Cuestionamiento de la eficacia del derecho en relación a la protección de los intereses de las mujeres", en *Delito y Sociedad*, nº 11/12, p. 125-139.

Bodelón González, Encarna (2008), "La violencia contra las mujeres y el derecho no androcéntrico: pérdidas en la traducción jurídica del feminismo", en: Lorenzo, P.; Maqueda, M.L. y Rubio, A. (coord.), *Género, Violencia y Derecho*, p. 275-299. Valencia: Tirant lo Blanch.

Bodelón González, Encarna (ed.) (2012a), *Violencia de género y las respuestas de los sistemas penales*. Buenos Aires: Editores Didot.

Bodelón González, Encarna (2012b), "Políticas públicas contra la violencia patriarcal en España y Brasil", Río de Janeiro: R. EMERJ, vol.15, nº 57, edición especial.

Bosch, Esperanza y Ferrer, Victoria (2002), *La voz de las invisibles. Las víctimas de un mal amor que mata*. Valencia: Editorial Cátedra. Colección Feminismos.

Calvo, Manuel (2003), *El tratamiento de la violencia doméstica en la Administración de justicia*. Madrid: Consejo General del Poder Judicial.

Calvo, Manuel (2005), "Evaluación de la respuesta jurídica frente a la violencia de género. Análisis de la Ley orgánica 1/2004, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género", Cuadernos Penales José.

Consejo General del Poder Judicial (2008), *II Informe anual del Observatorio estatal de Violencia sobre la Mujer*. Madrid: Consejo General del Poder Judicial.

Consejo General del Poder Judicial (2011), "Datos de denuncias, procedimientos penales y civiles registrados, órdenes de protección solicitadas en los juzgados de violencia sobre la mujer (jvm)1 y sentencias dictadas por los órganos jurisdiccionales en esta materia en el año 2011". Madrid: Consejo General del Poder Judicial.

Consejo General del Poder Judicial (2012), "Datos de denuncias, procedimientos penales y civiles registrados, órdenes de protección solicitadas en los juzgados de violencia sobre la mujer (jvm)1 y sentencias dictadas por los órganos jurisdiccionales en esta materia en el año 2012, Madrid: Consejo General del Poder Judicial.

European Women's Lobby y Oxfam International (2010), "An invisible crisis? Women's poverty and social exclusion in the European Union at the time of recession".

Geldschläger, Heinrich; Ginés, Oriol y Ponce, Álvaro (2011), "Grupo psicoterapéutico con hombres que ejercen violencia de género", en: Roca, Neus y Masip, Júlia (2011), *Intervención grupal en violencia sexista*. Barcelona: Herder, p. 344-369.

Gil Ruiz, Juana María (2007), *Los diferentes rostros de la violencia de género*. Madrid: Dykinson.

Hester, Marianne (2005), "Making it through the Criminal Justice System: Attrition and Domestic Violence", en: *Social Policy & Society*, 5:1, p. 79-90.

Larrauri, Elena (2003), "¿Por qué retiran las mujeres maltratadas las denuncias?", *Revista de Derecho Penal y Criminología*. 2ª época, nº 12.

Larrauri, Elena (2007), *Criminología crítica y violencia de género*, Madrid: Trotta.

Laurenzo Copelo, Patricia (2005), "La violencia de género en la Ley integral. Valoración político-criminal", en *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* (RECPC 07-08/2005) <http://crimenet.ugr.es/recpc>, 59.

Laurenzo, Patricia; Maqueda, Mª Luisa y Rubio, Ana (2008), *Género, Violencia y Derecho*. Valencia: Tirant lo Blanch.

Laurenzo, Patricia (2004), "El nuevo delito de violencia doméstica", en *Artículo 14*. Sevilla.

Macroencuesta (2011), *Macroencuesta sobre violencia de género 2011*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad.

Maqueda Abreu, Mª Luisa (2006b), "La violencia de género: entre el concepto jurídico y la realidad social", en *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, 8 (RECPC 08-02/2006). <http://crimenet.ugr.es/recpc>

Maqueda, María Luisa (2006a), "La violencia de género: entre el concepto jurídico y la realidad social", *Artículo 14*, p. 4-16.

Montalban, I. (2004), *Perspectiva de género: criterio de interpretación, internacional y constitucional*. Madrid: Consejo General de Poder Judicial.

Romito, Patricia (2006), *Un silencio ensordecedor. La violencia ocultada contra mujeres y niños*. Barcelona: Montesinos.

Sánchez Ruíz, Rubén (2010), *Un any posant el dit a la nafra... Els millors posts del primer any d'un bloc antimasclista*. Barcelona: Printulibro Intergrup, S.A.

Sigmados (2006), *Macroencuestas sobre la violencia contra las mujeres*. Madrid: Instituto de la Mujer.

Tamaia (2007), *Ni príncipes ni perdices. Siete historias de mujeres que dicen basta*. Barcelona: Icaria.

El nou model d'atenció a les víctimes del cos de Mossos d'Esquadra de la Generalitat de Catalunya

Intendent
Eduard
Sallent Peña
Intendent
Joaquim
Bayarri
Nogueras

Sotscap de la CGRIPM (Comissaria General de Relacions Institucionals, Prevenció i Mediació)

Cap de la Divisió Tècnica de Planificació de la Seguretat

Resum

L'evidència que l'antic model d'atenció a la víctima al cos de Mossos d'Esquadra havia deixat de funcionar va posar sobre la taula la necessitat de dissenyar-ne un de nou que superés les insuficiències de l'anterior.

Els professionals de l'organització que des de les diverses perspectives i responsabilitats mantenien una relació en aquest àmbit havien constatat reiteradament aquestes insuficiències a través de múltiples informes interns d'anàlisi organitzativa.

La qüestió es va plantejar obertament a la direcció a finals de l'any 2010, quan a partir d'un diagnòstic àmpliament compartit es va iniciar un debat sobre el camí que calia emprendre.

No va ser, però, fins al 2011, amb la creació d'una comissió de treball mixta entre la Direcció General d'Administració de Seguretat (a partir d'ara DGAS) i la Direcció General de la Policia (a partir d'ara DGP) que es va abordar aquesta reforma d'una manera sistemàtica.

Un canvi de l'abast i el calat com el que s'ha dut a terme en el model de servei d'atenció a les víctimes és un procés complex que en cap cas és el resultat de la improvisació, ja que té múltiples afectacions: en l'organització i estructura de les unitats, en la prestació de serveis, en el disseny normatiu, en l'enginyeria de processos, en la metodologia de treball, en la formació, en el càlcul de dotacions i en el desenvolupament de programari i la provisió de maquinari.

Aquest article relata com es va preparar el canvi de model i com es va acabar implantant a la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra.

Paraules clau

Model d'atenció a la víctima, Pla de seguretat i atenció a les víctimes de violència masclista i domèstica, PSAVVMD, grups d'atenció a les víctimes, GAV, unitats de seguiment i atenció a les víctimes, USAV, SIAV

1. Antecedents

Per situar el lector convé avançar que el Departament d'Interior va crear l'any 2011 el Pla de seguretat i atenció a les víctimes de violència masclista i domèstica (a partir d'ara PSAVMD), com a marc de referència per vertebrar les seves actuacions en matèria de violència masclista i domèstica, i centrant una atenció especial en col·lectius especialment vulnerables com són les dones, els menors i la gent gran. Per definició, les seves actuacions i el seu abast depassen l'àmbit de la policia, però, tot i això, va ser el punt de partida per al canvi en el model d'atenció a la víctima de la policia de la Generalitat. De fet, el Pla d'atenció a les víctimes ha estat el vehicle idoni per abordar aquest canvi de manera sistemàtica i ordenada.

Durant el maig i el juliol del 2011 es va fer una auditoria dels processos a l'Àrea Bàsica Policial (ABP) de l'Hospitalet de Llobregat per determinar què funcionava i quins problemes hi havia en el model d'assistència a la víctima. El canvi del model s'emmarcaria en un canvi de paradigma en què es prioritzava la prevenció i l'ampliació dels col·lectius a protegir. A partir dels resultats preliminars es van organitzar dues comissions de treball: la de processos i la tecnològica, que avançaven en paral·lel sota la supervisió i direcció de la comissió de seguiment del Pla.

Fins a aquell moment el model d'atenció a la víctima de la PG-ME havia estat un model fundacional sorgit a la Regió Policial Girona a finals dels 90 i que s'havia replicat, actualitzant-lo amb evolucions i adaptacions, a mesura que el cos de Mossos d'Esquadra es desplegava a nous territoris.

Les característiques del model d'atenció a la víctima estaven molt condicionades per dos factors presents en el moment en què es va gestar. El primer era que el desplegament territorial va comportar una elevada mobilitat de personal que tenia conseqüències en aquells serveis generalistes que requerien certs coneixements tècnics com ara les oficines de denúncies. El segon era l'elevat impacte que tenia la perspectiva victimològica i l'èmfasi a evitar victimitzacions secundàries i terciàries.

Aquests factors van portar a la creació de grups específics en l'atenció a la víctima (a partir d'ara GAV), com els serveis que feien l'atenció i assistència en primera instància de les víctimes de violència domèstica i un seguiment posterior de cada situació.

La creació d'aquestes unitats va suposar un gran èxit des de diverses perspectives, especialment perquè formava part d'una política pública de seguretat orientada a prendre consciència que la violència en l'àmbit de la llar no era una qüestió privada, sinó que, en sentit contrari, constituïa una activitat delictiva que la policia havia de perseguir i neutralitzar. El seu primer èxit va ser avançar-se al marc normatiu¹ i reforçar la imatge de policia moderna. A més, va permetre una capillarització elevada en espais determinats del teixit institucional i civil que havien restat inhòspits fins a aquell moment per a la policia i que han permès a la llarga articular les xarxes de recursos per a les víctimes de violència de gènere. En darrer lloc, i el més important, va comportar una millora integral en el servei d'atenció a la víctima en tant que

¹ Tot i que el Codi penal havia introduït aquest delictes en la reforma del 1994, no va ser fins al 2004 que el legislatiu va prescriure l'obligatorietat de crear aquestes unitats a través de la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

se li garantia una atenció personalitzada i especialitzada, informació concreta sobre el procediment judicial i legal, pautes d'habilitats emocionals i conductuals, coneixement dels recursos socials al seu abast i mesures d'autoprotecció. Avui que pràcticament totes les policies tenen unitats d'aquest tipus pot semblar poc rellevant, però fer-ho en aquell moment i amb aquella intensitat va ser veritablement innovador, no només en l'àmbit estatal sinó també en l'internacional.

Tot i el caràcter exitós d'aquesta iniciativa, la creació d'aquestes unitats i la seva implantació no ha deixat d'estar exempta de dificultats de tota mena. Més enllà del canvi cultural que va suposar la seva creació i les resistències i reticències de professionals de la policia,² és important destacar dos elements inicials que condicionarien el seu desenvolupament posterior: el primer fa referència a les carències en el disseny dels sistemes de treball; el segon, a les limitacions en la mateixa estructuració dels grups.

Pel que fa als sistemes de treball, els grups d'atenció a la víctima es van trobar amb les dificultats pròpies d'una organització en expansió territorial i funcional, a les quals cal afegir un marc legal, conceptual i institucional en contínua evolució. Però les dificultats més severes en aquest àmbit estaven en la mateixa gestió dels expedients, ja que no es disposava d'una eina de gestió informàtica dissenyada per a les necessitats funcionals d'aquests grups.

Però el que veritablement va posar en risc la viabilitat del model va ser el creixement sostingut de situacions de víctimes en seguiment: any rere any incrementava el nombre de denúncies com a resultat de la conscienciació social i la reducció consegüent de la xifra negra. Aquesta tendència de creixement, que per ella mateixa ja suposava un repte, anava acompanyada d'una mancança en el model de gestió dels seguiments: no es disposava d'un criteri homogeni per determinar quan es considerava que un cas estava tancat i, per tant, es podia donar de baixa (i, per consegüent, no calia continuar fent-ne seguiment). Aquests factors precipitaven per ells sols el col·lapse del model en un termini curt de temps.

Pel que fa a la perspectiva estructural, cal assenyalar que a través d'una anàlisi detallada de les dades dels agents i les unitats instructores en les denúncies de violència domèstica i de gènere es va acreditar de manera força fefaent que el 80% de les denúncies les recollien els agents generalistes, davant del 20% dels agents especialitzats en violència domèstica i de gènere. Es van examinar els motius i es va concloure que això era conseqüència del fet que la majoria de denúncies es concentraven en moments en què no hi havia servei dels GAV (caps de setmana i vespres). Garantir una major presència comportava un cost en recursos humans que l'organització no podia assumir.

Per acabar d'entendre quin era el context en què es va concebre, gestar i desenvolupar aquest nou model convé esmentar, ni que sigui de passada, dos elements addicionals que el condicionaven molt:

² La qüestió de la resistència pot ser una veritat incòmoda, però ha estat un dels principals cavalls de batalla amb què han hagut de lluitar els professionals de les unitats d'atenció a la víctima. Seria reduccionista circumscriure-les a qüestions individuals, perquè hi ha presents elements de concepció de la policia, de valors, de competència per recursos i de deficiències en l'encaix organitzatiu. Seria valuós un estudi en profunditat sobre aquesta temàtica per ponderar-los i conèixer-los.

a) El primer és que hi havia un conflicte entre el model teòric d'atenció a la víctima de violència domèstica i de gènere que emmarcava les actuacions del cos de Mossos d'Esquadra i el model antropològic i ideològic que sustentava l'antic programa del Departament de reduir el fenomen a la violència masclista. Aquest conflicte, a més de les dissidències intel·lectuals que generava, comportava desajustaments entre el que les unitats havien de fer d'acord amb la llei i el que des del programa s'assenyalava.

b) El segon element era que al final de la legislatura passada es va acordar una connexió amb la base de dades de l'Estat. Aquest fet comportava la pèrdua de l'autonomia en la gestió de víctimes i la necessitat d'implantar un qüestionari de risc per passar a les víctimes de violència domèstica. La nova direcció del Departament va denunciar l'acord i es va comprometre a desenvolupar un qüestionari de risc propi.

De manera esquemàtica, aquests eren els elements significatius a tenir en compte a l'hora de dissenyar el nou model d'atenció a la víctima, un procés que, a més a més, s'havia de fer en sis mesos per poder-se implantar a la PG-ME a partir de començaments de l'any 2012.

2. El nou model. Elements clau

Dels molts aspectes a destacar, potser els més rellevants van ser els següents:

1. Es va renovar l'enfocament teòric del model d'atenció a la víctima i es van fer propostes organitzatives en diferents atributs que permetien un desenvolupament gradual i assumible des de l'organització, en especial pel que fa a la dotació d'efectius, que és el punt que havia aixecat més reticències.
2. Es va determinar que els grups d'atenció a la víctima deixarien d'agafar denúncies i es dedicarien exclusivament al seguiment de les víctimes. Si una cosa estava clara és que teòricament no hi havia prou hores de servei per fer un seguiment de qualitat i assumir la recepció de les denúncies, i a la pràctica ja sabíem que eren les oficines d'atenció al ciutadà (OAC) qui, a fi de comptes, agafaven la majoria de denúncies.³
3. Es van adequar els destinataris dels serveis a les obligacions legals de la policia, estenent el seguiment a tots els col·lectius vulnerables: dones, menors, gent gran i altres persones especialment vulnerables.
4. Es va definir un model de seguiment sota la filosofia d'un contracte de serveis. Cada víctima té unes prestacions de servei personalitzades, d'acord amb les seves característiques. Aquestes prestacions són canviants i es gestionen a través d'una aplicació.
5. Es va adaptar i desenvolupar una aplicació concebuda per a les funcionalitats pròpies dels GAV. L'aplicació individualitza cada víctima i li associa tota la informació que hi té relació. A més, s'integren totes les dades registrades a les diferents bases de dades i aplicacions

³ Sobre aquesta qüestió cal assenyalar que amb anterioritat al Pla s'havien quantificat els efectius necessaris per garantir un servei de recollida de denúncies especialitzada en violència de gènere i masclista i que el resultat era inassumible des d'una perspectiva dels recursos disponibles. Per necessitats estructurals, a moltes ABP significava a la pràctica doblar l'OAC.

de la PG-ME per tenir tota la informació necessària unificada i disponible en un mateix sistema de gestió. L'aplicació té associada una solució de telefonia per enregistrar les trucades que s'efectuen.

El desenvolupament d'un qüestionari de risc, actualment en fase de proves, és l'element que ha de permetre a partir de l'any que ve prendre decisions en relació amb el seguiment de les víctimes en funció del risc que tenen i resoldre el problema del creixement indefinit de seguiments.

1. Es va utilitzar el sistema de gestió de qualitat per ordenar tota la normativa i dissenyar procediments amb una metodologia sistemàtica.
2. El nou model preveu l'atenció a la víctima en matèria d'assessorament i assistència, de persones que, sense elements objectius de formular denúncia, pateixen o viuen en una situació de risc. El nou sistema permet introduir aquestes situacions, valorar-les i fer-ne un seguiment, si es considera convenient.
3. Es van introduir conceptes concrets per referir-se a determinades situacions amb rigor i professionalitat: expedients, casos, contractes de serveis.
4. Es van unificar procediments i pautes de treball que estableixen una línia d'actuació a seguir per a cada situació concreta, de manera que s'estableix una metodologia única i de treball arreu del territori.
5. Es va crear documentació específica per tal de recollir informació rellevant de la víctima completa i concreta.

Tot el que s'ha explicat fins ara comporta la potenciació i incorporació de forma evident de dos nous elements clau en la feina feta fins al moment per la PG-ME en aquest àmbit: el primer, la **proactivitat** en la detecció de situacions de risc i en el seguiment posterior, i, el segon, la **transversalitat** de totes les unitats operatives, no únicament del GAV, en la **responsabilitat** per assegurar la protecció de la víctima.

La relació d'accions i decisions preses han tingut un primer impacte en l'operativa diària de la PG-ME, que possiblement sigui el preludi del que la societat acabarà fent, que no és res més que tractar aquesta temàtica des d'una veritable transversalitat. Aquest era el repte i aquesta és la realitat.

És la realitat perquè l'èmfasi que el nou Pla dóna a la prevenció amplifica la responsabilitat de l'acció a tots els serveis policials. En aquest punt es pot dir que el model anterior, innovador i pioner en el seu dia, es centrava en una atenció reactiva molt especialitzada per part dels GAV. Aquest fet permetia caure fàcilment, a la resta dels serveis i responsables policials, en una intervenció focalitzada en la derivació de la víctima cap a la unitat que tenia la responsabilitat d'assumir i gestionar la víctima, i, per tant, la seva actuació no anava més enllà del tractament correcte de l'incident i de la derivació.

Amb el nou model, la proactivitat adquireix una dimensió més àmplia. Ja s'ha dit al principi d'aquest article que una de les raons de la creació dels GAV va ser la voluntat de sostreure la violència domèstica de la privadesa familiar i portar-la a l'àmbit públic de la seguretat. Però

aquest mateix enfocament especialitzat, per altra banda tan necessari, per fer un canvi de xip corporatiu en prendre consciència de la importància i gravetat del fenomen, es va centrar de forma molt exigent en l'atenció de la víctima a comissaria, en l'elaboració de diligències tan completes com fos possible i la seva derivació als recursos de la xarxa. És a dir, bàsicament s'actuava quan la víctima s'acostava a la policia, se l'atenia durant unes hores de forma excel·lent, s'instruïen unes diligències molt completes i, fora dels casos més rellevants, s'efectuava un seguiment basat en contactes telefònics.

Això no significava que, més enllà de les instruccions i els procediments normalitzats de treball que regulaven l'actuació en aquest àmbit de la violència masclista, a diferents GAV territorials es tinguessin iniciatives d'actuació tant en la fase de prevenció, detectant possibles situacions de risc, com en la fase posterior de seguiment de la denúncia, amb accions proactives per detectar la reproducció de situacions de vulnerabilitat. I, en darrer terme, estendre el seguiment dels GAV a altres tipus de víctimes que la mateixa experiència policial determinava com a necessari.

Així, en l'àmbit de la prevenció, es duïen a terme accions com l'anàlisi d'incidents de sala, el recull de novetats, de la informació obtinguda en atencions telefòniques per assessorar terceres persones, etcètera, amb l'objectiu de detectar possibles situacions de risc que no havien acabat en denúncia formal. I, en fase de seguiment, es duïen a terme accions proactives amb la mateixa víctima, l'entorn familiar i els operadors públics o privats, per detectar situacions on es tornava a reproduir la situació de risc, ja fos per iniciativa del mateix agressor o de forma volguda per la mateixa víctima i expressament ocultada a la PG-ME i la justícia.

En darrer terme, l'experiència policial que es va assolir en l'atenció a les dones víctimes, la xarxa de recursos externs que es va posar a l'abast dels serveis operatius i una inquietud per millorar la qualitat dels serveis oferts van comportar l'activació de diferents iniciatives en l'atenció i el seguiment d'altres tipus de víctimes, més enllà de les dones, com són: persones grans, menors o víctimes d'altres tipus de delictes greus que podien presentar una situació d'especial vulnerabilitat.

Organitzativament, acceptar aquestes diferències de prestació de serveis representava admetre una desigualtat de resposta respecte al ciutadà, però el cert era que possibilitava recollir una experiència operativa transcendental que havia de permetre dissenyar un nou model molt més ampli i integral, alhora que poder-lo aplicar en el conjunt del país, com ha estat el cas amb el nou PSAVVMD. L'exemple més clar ha estat la inclusió, en la fase de disseny operatiu, de les víctimes relacionades amb l'odi i la discriminació, que en un primer moment no estaven incloses i que, a partir d'aquesta experiència operativa, es feia evident que calia que s'integressin en el model.

3. Impacte del nou Pla

Un cop fet el disseny teòric del nou Pla d'atenció a la víctima, formulat per la Unitat de Seguiment i Atenció a les Víctimes (en endavant USAV) de la DGAS, i aprovat pel Departament d'Interior, el 2 de juny del 2012 se'n va fer la presentació oficial al Complex Central de la PG-ME davant de més de 100 comandaments.

És en aquest punt i moment on cal reconèixer el primer encert metodològic de la implementació del Pla a la policia. Es partia d'un model teòric molt més ampli i ambiciós, fruit de la reflexió i l'experiència del primer Programa de Seguretat contra la Violència Masclista iniciat l'any 2007. Ara calia concretar-lo i operativitzar-lo.

El model de la comissió mixta DGAS i DGP que havia abordat la revisió i reforma del programa es va replicar en tots els grups de treball que es van crear a partir d'aquesta data. Així, personal tècnic de la USAV de la DGAS i membres de la PG-ME eren presents a tots els grups, cosa que permetia abordar les temàtiques de manera completa i generar propostes operatives ja contrastades.

D'altra banda, el criteri de selecció dels membres de la PG-ME també va tenir en compte la presència en cada grup d'especialistes de les unitats i els grups centrals i de les unitats o els grups territorials, cercant un equilibri entre les solucions ideals i les realitats operatives.

La direcció del desplegament del Pla ha estat encarregat a un comitè de seguiment, liderat per l'aleshores director de la DGAS, amb la participació de membres i tècnics de la DGAS i comandaments de la PG-ME.

Així situats el juny del 2011, el repte era important, calia fer operatiu el Pla i iniciar-ne la implementació el gener del 2012: es disposava de sis mesos.

Per fer-ho, es van encetar dues línies de treball: la primera, i molt àmplia, havia de permetre operativitzar el Pla i comportava una activitat intensa en la redefinició dels processos i dels procediments dels diferents serveis de la PG-ME que es veien afectats per aquest concepte de transversalitat; la segona, més concreta i de caràcter tecnològic, clau en tot aquest procés, era el disseny de l'eina informàtica que havia de permetre interrelacionar tota la informació sobre una víctima. Aquesta integració havia de permetre als GAV una gestió proactiva i un seguiment monitoritzat de cada cas.

Un altre gran impacte organitzatiu fou el que va suposar el tractament documental del procés d'atenció a les víctimes. Un cop avaluada la magnitud del canvi en els processos i el volum de documentació que calia generar, per la transversalitat que representava la incorporació activa de nous serveis en l'atenció a la víctima i per garantir l'homogeneïtzació de l'operativa de treball dins de la DGP, el director general de la Policia va aprovar la incorporació del procés d'atenció a la víctima al Sistema de Gestió de la Qualitat.⁴

⁴ La Direcció General de la Policia, amb l'objectiu de potenciar la qualitat i la millora dels processos de treball de la PG-ME i de les unitats administratives, va crear el Sistema de Gestió de la Qualitat com un compromís de la DGP en el servei a les persones, tant

El disseny del mapa del procés d'atenció a la víctima va tenir com a guia les directrius marcades a la Llei 5/2008 que determinen els àmbits d'actuació en prevenció, en detecció, en atenció i denúncia i, finalment, en seguiment. Així, en el mapa del procés apareixen identificades les diferents àrees d'actuació, com la prevenció, les entrades i els desencadenants, el control del procés (incloent-hi la instrucció d'atestats, l'atenció a la urgència, l'assistència a la víctima i les actuacions amb la persona agressora) i la definició de la situació final del procés.

També, i de manera transversal a tot el procés, s'identifica quines han de ser les actuacions de protecció i seguiment de la víctima, així com l'eina que ha de permetre fer el seguiment global de tot el procés i les accions directament relacionades amb el resultat del qüestionari de valoració de risc.

El disseny del procés i la documentació normativa de suport es va elaborar en dues fases:

- I. **Primera fase, iniciada l'11 de juliol del 2011** a partir del mapa del procés: es configuren els grups de treball per a cadascun dels àmbits identificats i anomenats *circuits bàsics* i per al desenvolupament de la vessant tecnològica.

S'activen quatre grups de treball per elaborar procediments i instruccions relacionades amb els àmbits d'actuació policial següents: la prevenció, la detecció, la denúncia i el seguiment a víctimes de violència masclista, domèstica i altres víctimes vulnerables.

Aquests àmbits d'actuació policial corresponen a diferents serveis de la PG-ME que fan atenció directa a víctimes i, per tant, estan afectats per aquest nou model d'atenció i seguiment a víctimes.⁵

Aquests quatre grups de treball inicien l'elaboració de la documentació de les operatives de treball i, partint de la identificació de les millores organitzatives realitzades en la reenginyeria de processos per part de la comissió de processos, i amb l'experiència aportada pels components dels grups de treball, experts en els seus camps, es redacta la documentació que ha de regular el procés.

La intensitat i dedicació necessària per elaborar la documentació va comportar una instrucció de la DGP en què s'identificaven els participants i es determinava que la seva tasca prioritària fins a nova directriu seria aquesta. El grau d'implicació requerit en cada component triat era fonamental i és just reconèixer ara, valorant la qualitat del resultat final, que va ser excel·lent.

externament com internament. La previsió era incorporar progressivament al Sistema aquells processos considerats clau. L'any 2009 s'hi incorporava el procés de la detenció.

⁵ Aquests serveis són les sales de comandament, les unitats de seguretat ciutadana, les unitats d'investigació, les oficines d'atenció al ciutadà, les oficines de relacions amb la comunitat, els grups de proximitat, les unitats regionals i central de proximitat i atenció al ciutadà i els grups d'atenció a la víctima.

- II. Segona fase, activada l'11 d'octubre del 2011:** establia la configuració de sis nous grups de treball, que havien de tractar els circuits complementaris i que es corresponien a les temàtiques de: valoració del risc, mutilació genital femenina, víctimes d'il·lícits penals motivats per l'odi i la discriminació, matrimonis forçats, tràfic d'éssers humans amb finalitats d'exploració sexual i víctimes d'abusos i agressions sexuals.

El resultat final de les dues fases ha estat l'elaboració de sis procediments, vint-i-dos instruccions i tres pautes operatives.

Paral·lelament, el mateix mes de juny, s'activà un grup tecnològic que inicià el disseny i la definició de l'aplicació informàtica que havia de permetre, per una banda, integrar tota la informació relacionada amb una víctima i l'entorn que gestiona la PG-ME i, de l'altra, permetre la gestió integral dels seguiments i la protecció a les víctimes. Aquesta aplicació informàtica s'anomena SIAV (Sistema Integral d'Atenció a la Víctima).

El punt de partida era l'experiència dels anys 90, quan es gestionaven els seguiments a les víctimes amb una aplicació informàtica d'expedients d'investigació criminal, que es va anar adaptant als requeriments dels GAV i que, de forma molt evident, no s'ajustava a les seves necessitats. I evidentment als que es proposaven en el nou Pla.

Per a aquest grup tecnològic el repte era doble: per una banda, en sis mesos s'havia de definir i construir una aplicació informàtica nova amb totes les funcionalitats que els GAV necessitaven, i, per l'altra, calia adaptar i modificar aplicacions de la PG-ME com el NIP, Atestats i denúncies, Llibre de visites, Requeriments, Nota informativa i aplicació de Sales (Fènix) per adequar-les al nou mapa de processos i d'integració d'informació al SIAV.

L'opció tecnològica escollida per desenvolupar el SIAV va ser prendre com a base l'aplicació CMR de Microsoft, pensada per a la gestió i el seguiment integral de clients d'una empresa. La solució escollida era tan potent que va generar la necessitat d'adquirir maquinari nou, més de 200 ordinadors amb prou potència per gestionar l'aplicació.

És evident que el SIAV no és el Pla, però sí el suport informàtic essencial, la base on pivota tot i el que permet la transversalitat i, alhora, garantir una monitorització de cada expedient.

L'enfocament de treball d'aquest grup també va ser multidisciplinari, amb la integració de personal de Microsoft, de la Divisió de Sistemes Informàtics de la Policia i de policies dels GAV.

La dinàmica de treball a partir de la descripció del primer funcional va ser la retroalimentació constant entre disseny – solució presentada – validació – modificació. Aquest contrast operatiu es va efectuar mitjançant una prova pilot efectuada a l'ÀBP de l'Hospitalet de Llobregat durant el mesos d'octubre a desembre del 2012.

L'objectiu final era tenir una eina informàtica perfectament adequada als objectius del Pla i a les necessitats de la PG-ME, per això es va determinar que, durant tot el període de desplegament del Pla, s'efectuaria un seguiment i una validació de l'eina pel que fa al territori, amb la finalitat de seguir incorporant-hi les modificacions o noves necessitats que es plantegessin.

La implementació del Pla exigia tant la **difusió del seu contingut com dels canvis operatius i de normativa interna** entre els membres del cos, com el disseny i la posada en pràctica de nous continguts formatius per tal que els membres del cos tinguessin els coneixements i les habilitats necessàries per posar-los en pràctica i utilitzar-los adequadament.

La transversalitat amb què s'ha concebut el procés suposava la implicació de la pràctica totalitat de les unitats operatives, la qual cosa va fer necessari dur a terme jornades de difusió a un perfil ampli de membres de la PG-ME: caps de regions policials, caps d'àrees bàsiques policials, caps de seguretat ciutadana, caps i coordinadors de les oficines d'atenció al ciutadà, caps de torn regional de les sales de comandament.

La formació en relació amb el procés d'atenció a les víctimes de violència masclista, domèstica i altres víctimes vulnerables es va dur a terme durant el primer semestre de l'any 2012, amb un total aproximat de 600 persones formades. Els paquets formatius rebuts han estat des de les 3 hores fins a les 36 hores per als GAV. En conjunt, s'han impartit unes 9.500 hores de formació.

D'altra banda, s'ha efectuat la revisió dels cursos de formació a l'Institut de Seguretat Pública de Catalunya, introduint tot el canvi normatiu i procedimental en el cursos d'especialitat i formació complementària com els d'investigació, el d'atenció a la ciutadania, de menors, de tràfic d'essers humans, de sales de comandament i els relacionats amb el procés d'atenció a la víctima. En el Curs de formació bàsica per a policies de l'edició 2011-2012, els 597 aspirants van assistir a un seminari de 6 hores. Per a les properes edicions, aquesta formació ja s'ha incorporat als temaris generals.

4. Implementació operativa

Des del primer moment es va determinar que la implementació operativa del Pla fos per fases. Els àmbits formatius dels policies i la normativització permetien fer una implementació única a tot el territori; les disfuncions i mancances que es poguessin generar en aquests àmbits no es consideraven crítiques a l'hora d'afectar el control i la gestió del seguiment, és a dir, la seguretat de les víctimes.

El canvi en l'àmbit tecnològic comportava:

- La migració de 46.200 expedients de seguiment actius i passius del NIP Investigació al nou SIAV, a partir d'un procés que s'havia fet de depuració i homologació de les dades existents per adequar-les a les noves prestacions
- Que tota la integració de dades de les diferents aplicacions corporatives actués correctament en un entorn real. Hi havia processos que activaven coordinacions o accions de diferents serveis que ara s'havien automatitzat i que deixaven de tenir una supervisió manual.
- La verificació de la robustesa de la mateixa eina per tractar i gestionar el volum d'expedients.

l és cert que aquesta implementació gradual implicava que hi hauria serveis treballant amb models diferents durant un any, i que això podia comportar un risc a l'hora de coordinar el traspàs de casos i seguiments o informació rellevant entre GAV situats en territoris diferents. Però aquest risc era previsible i es va treballar per minimitzar-lo.

La consideració de la complexitat tecnològica que representava llançar a ple funcionament una nova aplicació, i la necessitat de verificar en un entorn real la seva solidesa, va determinar que la implementació territorial del nou procés d'atenció a les víctimes de violència masclista, domèstica i altres víctimes vulnerables quedés temporalitzada en quatre fases:

- **1a fase:** iniciada el 15 de febrer del 2012, afectà la Regió Policial Metropolitana Sud, la Regió Policial Central i la Regió Policial Ponent.
- **2a fase:** iniciada el 16 d'abril, afectà la Regió Policial Metropolitana Nord i la Regió Policial Camp de Tarragona.
- **3a fase:** iniciada el 2 de juliol, afectà la Regió Policial Metropolitana Barcelona i la Regió Policial Pirineu Oriental.
- **4a fase:** prevista inicialment per l'1 d'octubre i finalment avançada al 16 de juliol, afectà la Regió Policial Girona i la Regió Policial Terres de l'Ebre.

El comitè de processos i el comitè tecnològic feien la supervisió dels resultats de la implantació territorial. Amb aquest objectiu i durant dues setmanes, els observadors desplaçats al territori i experts en l'eina informàtica i l'operativa de treball recollien incidències, resolien dubtes i centralitzaven les aportacions i els suggeriments.

El resultat de la primera migració (corresponent als expedients de seguiment dels GAV de les regions de la primera fase) va comportar com a fet més rellevant que un nombre important dels expedients generessin duplicitats i altres no migressin amb tota la informació. Aquestes incidències van significar una càrrega de tensió i de feina extra i una major tensió dels serveis GAV, que van haver de depurar i tractar els expedients donats d'alta al SIAV mentre havien de continuar efectuant els seguiments actius de les víctimes. També es van generar alguns errors en la integració de dades a partir de l'aplicació Requeriments.

Arran de l'avaluació dels resultats de la primera fase, la comissió de seguiment del Pla va instar a fer determinades millores a l'eina informàtica i als procediments de treball, sobretot als criteris per preparar els expedients existents al NIP Investigació per migrar-los al SIAV.

Gràcies a tot això, el 16 d'abril del 2012 s'inicià la segona fase d'implantació territorial (a la Regió Policial Metropolitana Nord i a la Regió Policial Camp de Tarragona), en què va disminuir de manera molt important el nombre d'incidències registrades.

Després d'aquesta segona migració es van fer modificacions menors a les rutines informàtiques i es va avaluar de forma molt positiva el domini de l'eina i dels nous procediments assolit pels policies. Per això, es va prendre la decisió d'accelerar el procés d'implantació, reduint el temps entre la tercera i la quarta fase a un interval de 15 dies (que era el temps mínim per consolidar la tercera fase) i no de tres mesos, com inicialment s'havia

previst. Així es reduïa al màxim el risc que en aquell moment es considerava més rellevant: el funcionament parcial amb dos models d'atenció a la víctima. Per tant, el 2 de juliol del 2012 s'inicià la implantació territorial a la Regió Policial Metropolitana Barcelona i a la Regió Policial Pirineu Occidental, i el 16 de juliol del 2012, a la Regió Policial Girona i a la Regió Policial Terres de l'Ebre, de manera normalitzada.

Tres mesos abans del que s'havia previst, es tancava la implementació territorial dels nous procediments i de l'eina informàtica que havia de garantir-ne l'operativitat. En 14 mesos s'havia passat d'un model teòric a una realitat operativa que canviava de forma molt rellevant l'actuació de la policia davant d'aquest tipus de víctimes.

És just reconèixer, arribats a aquest punt, la visió estratègica, la implicació, la il·lusió i la capacitat tècnica de tots els que han participat en el disseny i la implementació d'aquest model. I, sobretot, la predisposició, l'amplitud de mires i l'acceptació del canvi que han protagonitzat molts dels efectius dels serveis territorials, dels més directament afectats, com els GAV, o dels serveis més generals, com les OAC, seguretat ciutadana, etc. És amb ells que l'èxit ha estat possible i són ells els que han de projectar aquest canvi a tota l'organització.

5. Resultats i reptes a dia d'avui

Actualment, tots els grups d'atenció a la víctima gestionen els seguiments de les víctimes a través de l'aplicació SIAV i totes les actuacions policials relacionades en el marc de la violència masclista, domèstica i altres víctimes vulnerables han quedat regulades mitjançant procediments, instruccions i pautes operatives que afecten qualsevol servei de la PG-ME que faci una atenció directa amb una víctima.

L'1 de febrer d'enguany, el SIAV tenia 20.737 expedients de seguiment actius, 10.845 amb mesura judicial de protecció vigent i 9.892 sense mesura judicial. Aquests darrers inclouen víctimes a les quals es considera necessari fer un seguiment fins que desapareguin les circumstàncies que han motivat l'obertura de l'expedient.

Aquesta nova eina informàtica s'integra amb altres aplicacions informàtiques corporatives de la PG-ME, fet que permet centralitzar tota la informació relacionada amb la víctima, el presumpte autor/a i el seu entorn més proper, facilitant la tasca de seguiment i protecció de la víctima i visualitzant situacions de multireincidència i de maltractament sistemàtic. És una eina orientada a la prevenció i gestió de proteccions mitjançant la valoració policial del risc.

Una vegada consolidada la implantació territorial, com a desenvolupament prioritari s'està treballant en el disseny definitiu d'una de les eines clau del procés: **el qüestionari de valoració policial del risc**. Actualment, una vegada elaborat el disseny definitiu, s'estan duent a terme les proves de validació amb l'objectiu de poder implementar-lo l'any 2014.

D'altra banda, és en la **prevenció** on la Policia té el principal repte i per això s'està treballant tant en la fase prèvia a la denúncia com en la fase posterior de seguiment.

L'**estudi** i la valoració dels casos més greus, sobretot amb resultat de mort, evidencia que una mínima part de les víctimes havia denunciat prèviament qualsevol tipus d'incident. Dels 15

casos coneguts durant l'any 2012, únicament una víctima ho havia denunciat i va tornar a conviure amb el seu agressor, que tenia una ordre d'allunyament, ocultant-ho a la policia. I tot això amb el ple coneixement de l'entorn familiar. De la resta de casos coneguts, en 9 l'entorn de la víctima tenia coneixement que la víctima patia violència.

En el procés de maduració que fa una víctima, entre els episodis de violència i la presa de la decisió final de denunciar, hi ha un període de temps on conviu amb el risc. Durant aquest període pot contactar amb altres operadors que la poden atendre, auxiliar i acompanyar en aquest procés. I és acceptat pels especialistes que, a l'hora de denunciar, cal que la víctima estigui plenament convençuda del canvi que això comportarà a la seva vida i el seu entorn.

La qüestió és, doncs, com compatibilitzar la minoració del risc amb l'obligació legal que determina el marc jurídic actual de denunciar d'ofici qualsevol cas conegut. En l'àmbit policial és essencial poder fer arribar a aquestes víctimes potencials, i al seu entorn, uns mínims consells de seguretat i valoració de situacions que, si s'ignoren, poden provocar situacions de conflicte i agressivitat de conseqüències irremediabls.

És aquí on actualment s'està treballant. Definir i establir operatives que, més enllà de l'actuació de seguretat ciutadana en un conflicte familiar, permetin posicionar els serveis policials en aquest entorn primer on la violència i el conflicte són presents i el risc per a la víctima ja és un fet.

Les adaptacions dels canvis legislatius que han tingut lloc en els últims anys i la demanda institucional han fet que la PG-ME tingui una atenció especial a la necessitat de fer un seguiment especialitzat a la víctima de violència domèstica i de gènere, d'evitar segones victimitzacions i, especialment, de garantir l'existència d'un circuit d'assistència social i derivació d'altres professionals que donin resposta a les necessitats de la víctima.

La PG-ME, des del seu inici, ha tingut i té la voluntat de ser una policia de referència en tots els àmbits considerats tradicionals –aquells que responen a una policia reactiva, seguretat ciutadana, investigació criminal, policia científica, unitats especialitzades. Però no és menys cert que el camí recorregut en l'exercici ple de la seguretat ciutadana en tots aquests anys de desplegament i de contacte directe amb la ciutadania ha comportat que aquesta visió primerenca hagi madurat i evolucionat. I, sense renunciar a res, s'han incorporat dos grans eixos d'acció nous que actualment guien i marquen l'actuació de la PG-ME: la proximitat a la ciutadania i l'atenció a les víctimes. És a dir, actualment el més important per a la policia de Catalunya ja no és detenir, sinó prevenir i oferir una autèntica atenció a les víctimes més vulnerables dels delictes.

És en aquest darrer eix que el Pla intervé de forma transcendental operativament, permetent una actuació transversal de tota la PG-ME, que focalitza tots els recursos que actuen en un moment o altre a l'entorn de la víctima, garanteix un servei de qualitat i, sobretot, ofereix un tractament adequat de la seva seguretat i la derivació a la xarxa de recursos.

Aquesta actuació, feta des de la transversalitat, assegura l'èxit i alhora n'atorga la responsabilitat a tots els actuants.

**Alba
Alfageme
Casanova**

Coordinadora de la
Unitat de suport a
l'Atenció de
Víctimes

L'impressionisme en la seguretat: una oportunitat davant nostre

Resum

Així com l'impressionisme va obrir la possibilitat a crear, innovar i descobrir nous mons en l'esfera artística, cal que la mirada des del marc de la seguretat pública en matèria de violència masclista també incorpori elements similars als que va representar aquest trencament artístic, un trencament que desemboca en l'avenç cap a una aproximació de la realitat de la violència contra les dones, que incorpori una mirada global, amb tonalitats de coresponsabilitat i aigües de consciència integradora.

La possibilitat de disposar de coneixement en aquesta matèria ha d'impulsar-nos a promoure la reflexió, permetent l'esbós de noves alternatives que obrin nous espais de treball per eradicar aquesta violència, tan complexa i arrelada. La violència masclista impacta directament en la consolidació d'un estat democràtic i igualitari, així com en el gaudi dels drets humans fonamentals de les dones, persistint en detriment del propi desenvolupament de tota la ciutadania.

La seguretat esdevé, doncs, a través de la història social compartida i es compon a partir d'una realitat policromàtica, per tant no única ni neutra. La capacitat de contemplació de l'obra, en aquest cas la seguretat, des d'una visió integradora i amb la consciència del pes del pòsit cultural que ens construeix des dels nostres fonaments més essencials, esdevé el gran repte per fer front a una violència que ens resta llibertat com a societat.

Paraules clau

Impressionisme, seguretat, llibertat, violència, victimitzades, posicionament, responsabilitat...

1. La consciència de les influències en el procés de creació d'un nou moment

De la mateixa manera que l'art es compon de moments, tendències o escoles que traspassen els límits del temps, la seguretat també experimenta modificacions i evoluciona de la mà de la societat, que camina pas a pas construint una realitat canviant. Ser-ne conscient, així com integrar les influències que ens conformen, facilita el trencament amb models anteriors, permetent un avenç, tant pel que fa a l'abordatge com en les mirades, obrint les portes a noves possibilitats i dibuixant nous camins.

Així doncs, davant un món viu, dinàmic i complex, creat a partir d'avenços i retrocessos en els diferents aspectes que conformen la vida quotidiana i on els canvis estructurals s'han anat succeint, actualment ens trobem en un moment en què cal replantejar determinats aspectes per abordar un tema tan complex com és la seguretat. Un abordatge que ha de passar per una bona anàlisi prèvia, que prevegi el lloc d'on venim i que permeti començar a esbossar "cap on anem".

En aquest sentit, un dels objectius prioritaris dins el marc de la seguretat pública és que la ciutadania pugui assolir uns nivells òptims de seguretat, garantint i possibilitant el gaudi d'un desenvolupament personal en un estat de dret, en una realitat democràtica que ha de permetre construir persones lliures. Aquesta llibertat recolza en diferents pilars fonamentals, un dels quals és el dret a la seguretat.

Sentir-se segur permet sentir-se lliure, i aquesta llibertat no hauria d'estar fragmentada, ni hauria de dependre dels espais en els quals es desenvolupa la pròpia activitat diària, ni dels vincles i relacions que s'estableixen, perquè aleshores ja no seria una llibertat plena. La seguretat és un sentiment, una sensació que permet desenvolupar-se i ocupar determinats espais, tant en el món com en la vida mateixa, esdevenint el resultat d'una expressió vital, d'un posicionament d'un mateix davant el món.

Com a concepte global que transcendeix l'antítesi del que s'entén per inseguretat o por clàssiques, la seguretat humana no hauria de ser entesa com un concepte parcial o passatger en un estat de dret. Resulta poc saludable sentir-se mig segur, o un terç segur, perquè la resta queda en el terreny de la inseguretat i, per tant, ataca directament la pròpia llibertat, que pot acabar no sent.

Aquesta seguretat, que es podria anomenar *discontínua* o *no completa*, és real. És una sensació present en moltes vides que acaba essent irremeiablement una vivència d'inseguretat, que pot ser experimentada per moltes persones al llarg de la seva vida o bé en moments puntuals. Per a algunes pot no ser viscuda mai i per a la resta pot ser una sensació tan coneguda i integrada que ja no s'és conscient que és viscuda. És aquí on rau un dels problemes principals que ataquen directament el nucli dur de la seguretat: no ser conscient de la pròpia seguretat perquè el sentiment d'inseguretat ja s'ha apoderat de la pròpia persona.

Tal com apunta Jaume Curbet (2011), no es tracta de trobar una seguretat plena, atès que no existeix una seguretat integral (a causa de l'extrema dificultat a assolir-la), però sí de trobar un equilibri que permeti el desenvolupament. Es tracta, en definitiva, que aquells moments

discontinus de seguretat siguin els mínims possibles, creant així una vivència de seguretat interrompuda (millor que no establir-se en una inseguretat interrompuda).

Aquesta sensació d'allò que podria anomenar-se *la seguretat discontinua* és quelcom molt present que està relacionat amb l'experiència femenina i que, moltes vegades, passa per un desequilibri en què el pes de la sensació d'inseguretat acaba per eclipsar gran part de les nostres vivències, repercutint així en les nostres accions.

Dit així, podria ser una més de les moltes afirmacions que es posen sobre la taula sobre les diferències socials entre homes i dones, i, per a moltes veus crítiques en la matèria, es podria dir que aquest aspecte és un escull superat de manera sobrada. No obstant això, es topa amb les dades, amb un impacte directe, clar i tangible, que aporten informació objectiva a una realitat que ha conviscut en el món que s'ha construït i que beu d'unes fonts arrelades en la més profunda de les capes del subsòl de la nostra història social: la discriminació de la dona pel sol fet de ser dona i l'existència d'unes estructures socials construïdes al voltant d'aquesta visió que travessen l'escorça, el mantell de la societat, i perforen el nucli més ancestral de la nostra consciència col·lectiva amb arrels tan antigues com quan Aristòtil va afirmar que la dona és una femella en virtut d'una determinada manca de qualitats o quan Sant Tomàs va dir que "la dona és un home fallit, un ésser ocasional". Aquestes missives són el reflex d'una realitat fruit d'una estructura social construïda al llarg del temps que ha tingut unes repercussions en l'espectre social, i evidentment també en el món de la seguretat, tant pel que fa a les sensacions com a les vivències.

Moltes veus i personatges de rellevància van contradir aquests preceptes, establerts hegemònicament, reflectint-se en frases com les de Montaigne, que afirma que "les dones no s'equivoquen quan rebutgen les regles que s'introdueixen al món, sobretot perquè els homes les van fer sense elles", o altres que es van erigir com a defensores d'aquesta igualtat, com Simone de Beauvoir (2005) amb la seva crítica al rol assignat a les dones, o personatges com Diderot o Stuart Mill, quan al segle XVIII es dediquen a demostrar que la dona és com l'home, o Virginia Wolf (2003), que va reclamar un espai social reconegut per a les dones a través de la metafòrica reivindicació d'una habitació pròpia per a elles. Aquestes tan sols són un reflex de tantes i tantes veus de dones, la majoria anònimes, que van endegar i mantenir la lluita per assolir un món just, a la qual també es van sumar molts homes que creien en l'assoliment d'un món igualitari.

Aquest reconeixement de les dones com a subjectes de ple dret ha estat un procés llarg de més de tres segles que es va iniciar al segle XVIII. El feminisme, com a moviment polític i social, va posar de manifest les demandes d'una igualtat real pel que fa als drets de les dones, a través de les veus de la Revolució francesa, on s'aconseguien avenços importants com el dret al sufragi femení a principis del segle XX després de molts anys de lluita. Aquell tall tangencial en la història marca l'obertura formal de les portes del regne de la igualtat civil per a tothom.

Però el pòsit dels segles de desigualtat manifestada en les arrels antropològiques, socials i culturals de llarg abast emergeix en la major part dels aspectes de la vida quotidiana, cosa que es fa palesa en el tema que ens ocupa en aquest article: la seguretat.

Tot i que en el món que ens envolta s'han fet avenços clars amb el rol social que desenvolupen les dones i els homes, dissortadament el camí encara no ha arribat al seu punt desitjable o, millor dit, al seu punt just i necessari. Això es fa palès en molts aspectes, també en el terreny que aquí ens ocupa.

Tal com apuntava Freixanet (2012), el pes de la recomanació “no surtis sola” és un simple exemple del condicionament social al qual moltes dones han estat sotmeses i de com l'espai públic ha estat considerat durant molt de temps un espai poc segur per a les dones. Un espai vetat en determinades zones i hores, uns escenaris on de sobte el sol fet de ser dona t'ubica de manera simbòlica en un espai de risc, amputant subtilment la teva llibertat diària al gaudi dels espais i, per tant, renunciant a una llibertat plena que en molts moments no ha estat una elecció personal sinó el producte d'una consciència col·lectiva, d'un eslògan o d'un consell. Tota aquesta conjunció de factors diversos ha interferit de manera directa en els costums i patrons d'ús dels espais que han fet les dones, sense que en molts casos aquestes conductes s'hagin analitzat i decidit conscientment. Per contra, hi ha hagut una integració directa en la seva rutina diària, sense una presa de decisió individual, sinó en el marc d'una contaminació d'hàbits col·lectius que han tingut un impacte clar en l'esfera femenina.

Tots aquests patrons que han respost a construccions socials referendades pel model androcèntric imperant han tingut un impacte directe en les xifres del món de la seguretat i, sobretot, pel que fa als nivells de victimització experimentada pels dos sexes, denotant unes diferències clares, atorgables a aquesta socialització divergent de la seguretat que s'evidencia quan transversalitzem la variable del gènere.

Així doncs, tal com apunta Aebi (2010), la menor victimització en l'espai públic que hi ha en el cas de les dones es deu a la seva menor participació en aquest àmbit. La desigualtat en l'ús de la ciutat, la manca de veu i la poca influència que han tingut les dones històricament en el disseny de les ciutats ha repercutit en la creació d'espais poc segurs, d'una visió poc participativa, en tant que poc present, i de la construcció d'allò que està a fora com a quelcom desconegut i, per tant, carregat de sensacions d'inseguretat. En suma, aquest fet ha repercutit en el menor ús del món exterior i, alhora, ha esdevingut un factor clau en el control de les dones i la captura d'aquestes en l'espai domèstic.

Aquesta sensació de por que podríem anomenar *femenina* recollida de manera fefaent a les enquestes de seguretat durant molts anys va ser mantinguda intencionadament, atès que tenia una funcionalitat en un món sostingut en uns valors de desigualtat entre homes i dones.

L'acompliment de la seva funció, doncs, justificava el model prevalent i, per tant, convenia mantenir-lo, perquè alimentava l'*status quo* que s'havia creat i que ajudava a mantenir un món amb una visió parcial que generava exclusió en allò que no convergia amb el model imperant.

A partir de l'obertura dels espais, la presència de les dones en allò públic provoca que el sistema, estratègicament establert, entri en crisi. S'objectiven, doncs, unes necessitats de llibertat que no eren respectades, ja que eren menystingudes per un sistema pervers que ubicava les dones i allò femení en l'espai privat, també anomenat *domèstic*, relegant-les alhora fora de l'espai públic. Però els treballs de consolidació d'espais per a una ciutadania global

amb una visió mundicèntrica i, per tant, en la recerca d'una visió autènticament integral va ajudar a començar a transformar aquesta realitat de l'espai extern, així com l'anomenat *privat*. Tot i que de moment no l'ha capgirat del tot, sí l'ha modificat. Podríem dir, per tant, que es troba en procés de canvi.

Quan l'enfocament es centra en l'espai privat s'observa, també, una socialització completament diferent pel que fa a les dones i els homes, alhora que emergeix la manera com això ha impactat històricament en la seguretat que uns i altres han viscut dins les parets de la llar.

Si la conquesta dels espais públics per part de les dones és un repte indispensable per assolir una societat igualitària, també ho és dotar de llum els espais silencisats i recòndits en què s'han convertit moltes vegades les llars on aquesta foscor imperant ha permès la pervivència dels processos violents al llarg del temps.

Així com Newton a través del seu prisma descompon la llum, aquí podríem dir que la realitat de la seguretat és descomposta per la llum que ens aporta el coneixement, que entra per fi en les esferes privades on durant tants anys les dones han estat relegades i atrapades, alhora que visibilitza les realitats que existien portes endins.

Si el consell del "no surtis sola" o el de "compte amb els desconeguts" era el que es donava a les dones, ja que es creia que l'espai exterior era un espai violent per a elles, també és cert que era un missatge poc real, atès que faltava la segona part de la recomanació: "vés amb compte amb el que pot passar a casa", perquè l'espai que s'erigeix com a refugi, l'espai de seguretat per excel·lència, brilla per la impunitat d'allò que passa portes dins. Aquest espai considerat *de reserva* és el que pot esdevenir un espai perfecte per preservar el silenci, la violència i la invisibilització. Mai se'ns ensenyava com identificar les situacions, ni què fer quan qui teòricament era una persona amb qui poder confiar es convertia en l'element més pernicios de la pròpia vida.

Com l'impressionisme aporta llum a l'art i representa una ruptura clara d'una realitat encotillada i fosca, com quan artistes com Renoir i Monet s'adonen que les ombres no són brunes ni negres sinó acolorides en la seva perifèria i descobreixen la manera en què impacta la llum que il·lumina els objectes i els transforma, la realitat de la seguretat també pren unes dimensions totalment diferents quan és il·luminada. I així com Degas i els seus contemporanis s'adonen que la llum els modifica l'objecte de la seva obra i els reflexos d'altres objectes també tenen un impacte clar en ells, quelcom similar passa amb la seguretat. Les diverses realitats dels fenòmens que afecten dones i homes, quan s'il·luminen es poden comprendre en la seva globalitat i quan uns i altres es comparen, s'integren i s'analitzen conjuntament com si formessin part d'una obra d'art completa. La comprensió que se'n desprèn esdevé holística i molt més rica que no pas si hom es queda amb les ombres parcialitzades que acaben esdevenint brunes i fosques.

Tal com apunta Trías (2003), cal donar valor a la intersecció dels fets i adonar-se de com està tot connectat, per poder valorar l'impacte que uns aspectes tenen en allò que es pot anomenar *el tot*. Descompondre permet posteriorment compondre, amb sentit i comprensió.

Amb aquesta idea, també Jaume Curbet (2011) critica la reducció extrema de la visió. L'oclusió del zoom, diu, porta a deixar de banda tota la violència estructural sobre la qual recolzen els fets puntals que es nodreixen de situacions socials que alimenten dia rere dia models de relació referendats per determinades institucions socials, les quals cal situar en el centre del canvi, en tant que poden esdevenir motors de reproduccions socials d'aquests models violents (com la família, l'escola o els mitjans de comunicació, entre d'altres).

2. L'escena concreta, dins un marc global

Així com l'observació de l'entorn a través del relat viu de la realitat esdevé clau en l'impressionisme per poder captar l'instant i reflectir-lo en una obra pictòrica, la construcció de polítiques efectives en el marc de la seguretat pública haurà de passar per un procés d'integració del panorama que ens envolta, des del bell mig de l'escena, tenint molt present el marc del moment per poder donar coherència i sentit a la contemplació final de l'obra.

Molts països han convertit la violència contra les dones en un objectiu prioritari de les polítiques públiques en el camp de l'educació, la salut i la seguretat. Especialment a partir de la IV Conferència Mundial sobre la Dona celebrada a Beijing el 1995 per les Nacions Unides, la qual va servir per conscienciar el món d'aquesta problemàtica.

En aquest sentit, l'índex de desenvolupament humà (IDH) que mesura en els diferents països el grau de desenvolupament existent es determina a partir de l'anàlisi d'aspectes diversos, com ara la seva quota de violència contra les dones. Aquests valors que aporten les dades de la violència masculista tenen una repercussió directa en el desenvolupament dels països i les societats atès que aquest suposa la vulneració directa i reiterada dels drets humans intrínsecs i inherents a qualsevol persona. En aquesta parcel·la prenen una forma concreta, com per exemple que, segons els estudis de Niehoff (2000), almenys dos terços de les dones assassinades van morir a mans de les seves parelles o exparelles, així com les dades d'Unicef, que apunten que aquesta és la causa principal de mort de les dones d'entre 15 i 44 anys.¹

Però no es pot posar l'enfocament únicament en els casos d'extrema gravetat com poden ser els homicidis, per raó que si es fa així es cau en l'error de relegar aquest fenomen a un temps determinat en què es pot donar un linxament mediàtic que sembla establir una consciència social i col·lectiva temporal. Un femicidi porta a la comunitat a la reflexió d'un problema de significació i efectes que són col·lectius i que transcendeixen el conflicte individual donant cabuda al joc de la relació de les esferes individuals i col·lectives de la realitat humana, tal com recull Neumann (2000). Per tant, la consciència fragmentada de la problemàtica, així com la consciència temporal, amb data de caducitat mediàtica, tan sols porta al fracàs en la lluita contra la violència.

¹ *Diari de Balears*: "Violència de gènere: principal causa de mort de les dones d'entre 15 i 44 anys a tot el món", 22 de novembre de 2010. <<http://dbalears.cat/actualitat/ara/violencia-de-genere-principal-cause-de-mort-de-les-dones-d-entre-15-i-44-anys-a-tot-el-mon.html>>

El que cal, doncs, és comprendre l'abast de la problemàtica més enllà del fet concret i posar l'enfocament en una realitat diària punyent que posa de manifest com al nostre país milers de dones, i en molts casos els seus fills i filles, viuen empresonades en situacions de violència, atrapades i sense un bri de seguretat. Aquestes situacions atempten directament al seu nivell de benestar psicològic, físic, emocional i sexual.

En aquest sentit, dins el marc de la seguretat pública, un dels objectius prioritaris ha de ser l'assoliment d'uns valors òptims de seguretat per a les dones, no aconseguits actualment, especialment si s'analitzen les dades en la seva amplitud, i les diferències que s'evidencien entre la violència que pateixen ambdós sexes.

Segons estudis britànics,² la sensació d'inseguretat de les dones triplica la dels homes, fet que impacta de manera directa en la qualitat de vida de les dones i el gaudi dels espais. La por (per exemple, a patir una agressió sexual), tal com apunta Larrauri (2007), influeix i condiona la vida de pràcticament totes les dones. En aquest sentit, cal fer esment de la por instrumentalitzada, que és aquella que es va construir sobre els fonaments de l'utilitarisme amb un objectiu clar: el control de les dones. Això va repercutir en el que es pot titllar d'un model de por feminitzat caracteritzat pels temors difusos i mal orientats, i una recerca de protecció i passivitat en el posicionament en la vida comuna, tal com ho defineix Naredo (2010). Una percepció de la inseguretat clarament mediatitzada per una educació i socialització basades en la desigualtat de gènere, la qual cosa acaba condicionant l'accés a la seguretat. Un model, en definitiva, que advocava per la limitació i no per una actitud proactiva fonamentada en aspectes com l'autoprotecció *versus* l'autolimitació.

Ser coneixedors i coneixedores que, pel que fa a la seguretat, la pròpia actitud té un impacte en els fets és l'única manera de fer un pas endavant per conquerir una seguretat plena, i per situar la persona que pateix violència com a element actiu en la possible resolució de la situació, i no com a element passiu en forma de transeünts per la pròpia vida.

Aquest model es veu reflectit en les dades de victimització en l'espai públic, en què els homes apareixen amb unes xifres més elevades sobretot pel que fa als delictes contra el patrimoni i es destaca el fet que gran part dels delictes es perpetuen a través de persones amb qui no existeix una vinculació afectiva, a diferència del cas de les dones, en què les xifres s'inverteixen. Aquestes, doncs, són més victimitzades pel que fa als delictes contra les persones, tant pel que fa als casos de violència a mans de les seves parelles o exparelles, però també en l'àmbit domèstic, i en relació amb els delictes contra la llibertat sexual.³ En aquest cas, pràcticament la totalitat dels delictes els cometent homes de l'entorn de la dona, noia o nena. És a dir, coneguts o persones amb qui existeix un vincle emocional.

Les diferències en la victimització per sexes s'observen i es confirmen per les dades, en què s'objectivitzen uns valors com els que aporta Niehoff (2000), que evidencia les diferències pel que fa al perfil victimològic entre nens i nenes. Aquestes es concreten en el fet que les nenes

² Walby, S; Allen, J. *Domestic Violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey*. Home Office Research, 2004.

³ Aspectes recollits a la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista.

tenen entres dos i tres vegades més probabilitats de ser víctimes a mans d'algun conegut que els nens. A mesura que les nenes creixen aquesta diferència augmenta exponencialment, concloent que les dones són violades, apallissades o atacades per algú a qui coneixen nou vegades més sovint que els homes.

Aquestes dades també es reafirmen a casa nostra on, tal com s'apunta a través dels diferents informes de seguretat publicats, i com recull Garcia (2010) en la seva anàlisi de les dades sobre la victimització, hi ha una clara diferència per sexes: els homes tenen una victimització més elevada pel que fa als delictes contra el patrimoni i les dones són el col·lectiu més victimitzat pel que fa als delictes contra les persones i els delictes contra la llibertat sexual.

Així doncs, les dades fredes que es desprenen de les informacions policials⁴ pel que fa a la victimització apunten a uns patrons clars i estables, a una realitat que es dibuixa amb tons policromàtics i no monocromàtics, pel fet que la seguretat és viscuda i afecta de manera molt diferent els homes i les dones.

Cal, doncs, que la violència contra les dones sigui una realitat amb nom propi i que, per tant, tingui un abordatge específic en el marc d'aquesta comprensió global.

3. La combinació de colors, una porta a noves propostes

La combinació dels colors portà a l'assoliment de noves tonalitats, així com de noves gammes, cosa que va ampliar la capacitat creativa obrint el procés artístic a noves influències provinents d'aquest joc combinatori. Així mateix, la combinació del treball amb la societat des de les diferents xarxes que la conformen portarà a la creació de models de seguretat més globals, amb una visió de conjunt i amb noves oportunitats.

El moviment continu, que permet l'evolució social mantenint allò que és útil i tendint a fer desaparèixer allò que no ho és, es reflecteix també en el progrés que s'ha fet en aquest terreny. Les xifres que ens reporta la realitat de la gent jove i les noves relacions que es construeixen dibuixen una realitat que dissortadament presenta grans assignatures pendents de solucionar. Una gran escletxa, la fractura d'una profunditat mil·lenària, s'erigeix com un gran repte pendent a les nostres societats.

La garantia del desenvolupament de la humanitat, doncs, només s'assolirà a través d'aquesta innovació de models, de patrons que garanteixin el desenvolupament i la convivència entre les persones en condicions d'igualtat. Perquè si, tal com apunta Armengol (2010), el progrés és la disminució del dolor de la humanitat, la violència de qualsevol tipus interfereix en aquest avenç global i comú.

En aquest sentit, l'actitud de la societat respecte a aquest problema té un paper clau i el canvi que han fet diferents països respecte a l'abordatge de la temàtica ha portat cap a una oposició ciutadana pràcticament total davant les manifestacions de la violència masclista.

⁴ Informes de seguretat.

Aquest es el cas de Catalunya,⁵ on pràcticament tota la població reprova aquesta violència, i on fins i tot se li ha posat nom propi,⁶ fet que evidencia l'existència d'una problemàtica *per se*. Posar nom a alguna cosa li dóna entitat i sentit propi i la reconeix socialment, perquè la invisibilització de quelcom porta a la creença que no existeix.

L'opinió social generalitzada, en definitiva, ha canviat i hi ha un rebuig clar d'aquesta violència. Encara pesen i existeixen, però, els mites, prejudicis i estereotips que ataquen frontalment l'actitud de moltes persones a l'hora d'actuar davant aquest tipus de violència, com pot ser la llarga i dilatada controvèrsia que s'associa a la responsabilitat social davant l'espai privat on es donen les relacions personals i íntimes.

Aquí l'etiologia del fenomen està clara, així com els mecanismes que la sostenen i les complicitats velades que troba la violència masclista per mantenir-se. És en aquest punt on la societat, que es podria desgranar en xarxes i que compon un tot, esdevé clau en l'eliminació d'aquesta violència.

Així com el problema s'ha d'analitzar de manera global, la resposta també passa per un convenciment ple de tota la ciutadania en què, atès que hi ha un rebuig universal, aquest repercutirà en un rebuig local i concret. Aquí entra en joc un altre concepte històric vinculat a la doctrina de la desigualtat l'alteritat, entesa com a procés a través del qual es construeix l'altre i se l'identifica i es projecta com a quelcom aliè a la pròpia realitat, quan en realitat l'existència individual està inextricablement vinculada als altres, la qual cosa acaba esdevenint la realitat col·lectiva.

En aquest sentit doncs, també és clau el posicionament i la responsabilitat de l'observador extern sobre allò que passa en l'espai anomenat *privat*. Ambdues temàtiques, vinculades al regne de la desigualtat, han sostingut i fonamentat un model imperant i hegemònic el qual, per la seva pròpia inèrcia, ha expulsat durant segles tot allò que no hi convergia, mantenint un model simple, únic i totalitari davant la falta d'una comprensió de personalitats socials complexes.

Considerant que les identitats són modificables, aquestes permeten superar les limitacions establertes històricament i donar cabuda a identitats més complexes i múltiples. Moltes vegades això es dóna després de transitar per un procés de violència expressiva que, tal com apunta Curbet (2011), prové d'un conflicte intern, de desajustos, per aquesta por a la pèrdua d'un poder atorgat de manera il·legítima. Tot això es vincula al món de la seguretat, perquè si no reconeixem l'altre, si no l'integrem en la visió del tot i no donem espai a la seva realitat segura o insegura, perquè no és una preocupació per a nosaltres i per al nostre grup hegemònic que controla el poder, l'altre passa a ser un complement d'una realitat central,

⁵ Enquesta de violència masclista a Catalunya (EVMC) feta pel Departament d'Interior l'any 2010.

<http://www20.gencat.cat/portal/site/interior/menuitem.28f88cc1e0aRCD&vgnnextchannel=918e82f476811310VgnVCM200009b0c1e0aRCD&vgnnextfmt=default>

⁶ La Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista defineix la violència masclista com "la que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual i psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat".

esdevenint un satèl·lit que té poc impacte en la nostra vida i en el món que controlem. Posar nom, reconeixent la realitat de l'altre, permet visibilitzar i donar cabuda a la creació i consecució d'una realitat social complexa i més integral.

Integrar el problema de la seguretat de les dones com un problema de la nostra seguretat (entenant-lo com a concepte aglutinador) dóna lloc a una seguretat més complexa i real. Això permet ampliar el concepte d'identitat social global, amb un fonament inclusiu, atès que saber-se membre d'una família, comunitat o grup ajuda a desplegar col·lectivament el desig de la permanència, de la identitat pròpia, més enllà dels límits imposats a l'existència individual.

Desmond Tutu⁷ digué: “Creiem que una persona és persona a través de les altres persones, que la meua humanitat es troba inextricably unida a la dels altres”.

Fins que el “vosaltres” no passi a ser un “nosaltres” integrador, respectant les diferències, i “l'altre” esdevingui un reducte format per l'individu o grup d'individus que utilitzen la violència i visquin l'experiència d'una existència psicològicament aïllada (procés pel qual irònicament moltes víctimes han passat), el rebuig no serà real.

Així doncs, es recull la idea anterior de trencar amb un model imperant, amb ànsies de poder i domini, i es busca un model de consciència col·lectiva amb una globalitat integradora; això portarà a la transformació de la percepció i construcció de la realitat, portant-nos a l'assumpció de la responsabilitat, o millor dit a la coresponsabilitat, ja que davant la violència els diferents actors han d'intervenir sumant-se a l'engranatge d'una ciutadania que assumeix responsabilitats, més enllà del seu propi jo.

Si es desgrana aquesta col·lectivitat i es parla de l'entorn més proper, allò que es podria definir com a *xarxes de suport informal*, que són les que donen resposta a la necessitat d'aportar seguretat a l'existència individual, es fa palès que aquesta seguretat efectiva generada mitjançant l'establiment de relacions d'ajuda mútua protegeix els seus membres, en part, davant riscos com la violència, alhora que ofereix una seguretat simbòlica en les esferes culturals i ètiques.

Aquestes xarxes han experimentat uns canvis importants. Durant molts anys han donat suport, de manera velada, a moltes dones víctimes de violència. No obstant això, altres xarxes informals han estat utilitzades amb una altra finalitat: el manteniment d'un model que emmascarava i acceptava les relacions abusives, com a aspectes intrínsecs a les relacions afectives. Aquestes darreres han donat cabuda a la complicitat perfecte per a l'abús.

Per tant, aquest saber-se membre d'una família, comunitat o grup —allò que, com apuntava Maslow, era un nivell de l'escala de necessitats bàsiques—, en algunes situacions ha estat un punt de subjecció que ha permès el camí de sortida dels processos violents, al temps que en d'altres ha esdevingut l'esglaó trencat que ha permès caure en situacions crítiques, cronificades i, el que és pitjor, amb aromes de perversa complicitat.

⁷ Premi Nobel de la Pau, 1984.

Les xarxes, per si soles, no són protectores, ni nocives, per raó que estan compostes per persones que, en última instància, són les que prenen les decisions sobre els seus posicionaments davant els problemes.

També cal destacar que el model social, dinàmic i canviant ha comportat que les relacions personals deixin de proporcionar seguretat en molts entorns, i que aquestes xarxes informals (família, amistats, entorn més proper) hagin passat a ocupar un espai secundari, diluint-se moltes vegades a favor del creixent model vital, recolzat per l'anonimat i l'individualisme; un model que podria assimilar-se a un conjunt de partícules inconnexes que viuen, compartint un espai, però no conviuen, de presència constant però absència relacional, cosa que porta moltes vegades a la deshumanització dels espais de convivència i que ha esdevingut, en determinades situacions, un atemptat directe a aquestes xarxes de suport que durant anys han desenvolupat una funció preservadora.

En paral·lel, la xarxa formal (professionals i serveis que treballen en la temàtica de la violència) ha passat a ocupar espais que li pertocaven per la seva naturalesa i que, fins al moment, no havien estat assumits per part dels estats, aportant reconeixement i ajudant a resoldre situacions violentes. En altres casos la falta de coordinació i distància entre aquestes xarxes formals i informals ha promogut la desaparició de mecanismes efectius que es duïen a terme per part d'aquests entorns propers, repercutint en clares assignatures pendents pel que fa a la coordinació d'aquests elements. La gran dificultat que presenta aquesta integració de xarxes rau en l'estancament artificial que es dona entre elles, perquè a la realitat ambdues esdevenen satèl·lits d'un mateix planeta, amb gravitacions diferents, que si no estan sincronitzades poden provocar estratègies poc efectives, així com l'assumpció de riscos de manera indeguda.

Les xarxes formals es componen de professionals que desenvolupen les seves tasques a favor d'un objectiu, amb una convicció més o menys profunda i real, en alguns casos amb una acceptació de la tasca com una peça més de la seva jornada laboral i, en d'altres, com una motivació intrínseca a la seva pròpia feina.

Però quan el que entra en joc és el propi posicionament com a individu, perquè es té coneixement d'una situació en l'entorn més proper, la valoració ètica de la situació i la resposta consegüent és on es posa de manifest la veritable implicació o convenciment, on apareixen els dubtes, fantasmes personals, prejudicis i dilemes i es prenen decisions moltes vegades a favor del benestar, perseguint una exoneració ràpida, com pot ser l'antídot d'apel·lar a una falsa llibertat d'elecció de la persona que està sotmesa a aquesta violència íntima i privada.

En aquest sentit, l'any 1859 Mill ja s'hi referia en la seva obra quan analitzava l'espai públic i privat i el contraposava a la llibertat, apuntant a la diferència cabdal entre ambdós espais i advocant per la capacitat de ser lliures en les pròpies decisions i en la pròpia vida individual. En particular, plantejava una idea com a eix central de la seva proposta: quan aquesta llibertat provoca un dany o perjudici sobre un altre, l'estat i els altres membres de la comunitat han d'actuar-hi, independentment d'on es produeixi aquest greuge, aspecte que per a moltes persones pot apel·lar a les bases més fonamentals del sentit comú.

Aquest concepte, que s'ententeix amb aquella dialèctica que durant tants anys ha estat una de les ombres més allargades i que ha invisibilitzat la violència íntima, relegant-la dins el

subterfugi domèstic, pren forma d'una realitat normalitzada que, durant molt de temps, ha prevalgut per sobre d'aquest principi del dany. Per tant, davant qualsevol situació en què una persona que pateix una situació de dany en l'àmbit privat no únicament l'estat, sinó les persones que conformen el seu entorn, han de tenir la capacitat i l'obligació de poder rebutjar allò que ha succeït.

Tot això, però, des de la coresponsabilitat de fet i no únicament de la paraula, que no busca una exoneració ràpida, sinó que ens porta irremeiablement a les províncies de la implicació i assumpció, com a propi, d'un problema que va mes enllà d'aquella persona que està sotmesa a una situació de violència. Es dóna, doncs, un procés de trencament d'aquest litigi intern pel que fa a aquesta alteritat referida anteriorment que, en molts moments, ens protegeix i ens permet crear falses fronteres entre els problemes que titlem dels "altres" i mantenir un fals *status quo* permanent, on es crea la nostra realitat. Una realitat fràgil, fonamentada en una existència aïllada, així com vulnerable i trencadissa, pel fet que no deixa de ser res més que una pseudorealitat construïda a mida.

D'aquesta manera, si obrim una línia discontinua a la frontera entre la pròpia existència i la dels altres i permetem, amb una certa distància saludable, ser permeables a una realitat aliena a la pròpia —però profundament connectada a mi—, això ens permetrà avançar per l'altre carril i entendre que determinades situacions no són problemes puntuals representats individualment a través de l'experiència d'algú, sinó que són fenòmens i problemàtiques compartides. Aquells actes que, com apuntava el filòsof Jacques Derrida, violen els drets humans són els actes que ens priven de la nostra humanitat.

Així doncs, en els casos de violència en els quals existeix un atac contra les llibertats i els drets humans, tant l'alteritat (identificar l'altre com a quelcom d'aliè a tu quan la teva existència està inextricablement vinculada als altres) com recórrer a la idea anacrònica que allò de portes endins és quelcom privat i que, per tant, s'erigeix com a espai de reserva privat de responsabilitat i actuació, no deixen de ser alguns dels mecanismes de defensa emprats per evitar la implicació. Aquests accions són útils per justificar conductes de covardia davant les problemàtiques que existeixen, la qual cosa s'acaba transmutant en una complicitat soterrada que impedeix la construcció d'una consciència col·lectiva real de rebuig frontal a la violència. Així doncs, la nostra aquiescència és el que dóna, en gran part, cabuda a aquella realitat.

Martin Luther King digué en una ocasió que "quan es recordin les grans atrocitats que han succeït al segle XX es veurà que el pitjor no han estat únicament els actes dels malvats, sinó el silenci de les bones persones".

4. El motiu de l'obra

El *leitmotiv* representa la constant inspiracional d'una obra que alhora es podria anomenar l'essència que ens guia en el nostre treball. En l'impressionisme, l'elecció del motiu podia comprendre's dins d'una continuïtat en relació amb els seus predecessors, però les noves maneres d'observar-lo i representar-lo portaren a un canvi d'estil evident. En aquest sentit, en el món de la seguretat un dels nuclis essencials és la cerca del benestar de la ciutadania que

l'ha d'impulsar i erigir-se com a màxima en els canvis i les modificacions que es plantegen. El mateix motiu històric previ al moment actual, però amb un repte en el present: innovar les estratègies, situant les persones que estan victimitzades al bell mig de l'obra.

Els processos de violència constants i mantinguts en el temps, amb tints degradants i humiliants, poden portar a un extrem on hom es pot sentir completament buit perquè li han pres tot, fins i tot l'essència de si mateix, concepte que Primo Levi (2005) utilitza en els seus escrits per descriure aquelles persones a qui es pren tot allò que tenen i, sobretot, tot allò que són.

En aquest sentit, els llaços o vincles afectius que es dibuixen en aquests espais íntims entre la dona victimitzada i l'home agressor permeten invisibilitzar i silenciar els fets. Tota aquesta realitat sostinguda per motius molts diversos i que cavalca moltes vegades al llarg dels anys, acaba generant unes conseqüències devastadores tant en l'aspecte emocional, psicològic i afectiu com en el sexual.

La dificultat de reconèixer la relació com a abusiva, la dissociació emocional per sobreviure als fets, l'ambivalència emocional que suposa el xoc entre dos sentiments racionalment oposats, els dubtes, la por, la pèrdua d'identitat i de sentit de la pròpia vida, la culpa, la vergonya... carreguen les motxilles i esdevenen cadenes que moltes vegades porten a l'immobilisme.

Després d'experiències de maltractament, les existències poden esdevenir nues, tal com diu Frankl (2011), que també parla d'un adormiment de les emocions davant l'atac directe contra la dignitat de la persona que atempta de manera ferotge contra l'essència de la vida, contra el propi sentiment de sentir-se i saber-se viu. Perquè un procés de violència mantingut en el temps atrapa la vida en el sentit més ampli del terme, l'atura perquè queda eclipsat pel patiment i l'energia de la que es disposa i s'utilitza per sobreviure. Tal com apunta Bayes (2010), quan la biografia es desdibuixa, l'organisme roman, però la persona, tot i capaç encara d'experimentar el patiment i alguna espurna de vida, es va apagant.

Aquest immobilisme, contraposat a la base del dinamisme vital, és l'exemple més clarificador per evidenciar que allò que pateix no són els cossos, sinó les persones, posant en el centre el dolor emocional i psicològic, més enllà del patiment físic (Casell, 1982), perquè, en resum, l'aspecte més dolorós dels cops és l'insult.

Quan aquests insults neixen de les veus d'aquells que conformen la realitat individual més propera, aquells que dibuixen els cercles concèntrics de confiança en els quals recolza la pròpia seguretat emocional, quan aquest espai de seguretat primari que et conforma com a ésser humà es veu desintegrat per aquells amb els quals es té un lligam emocional, el propi món i un mateix trontollen, i llavors hom es planteja: com es pot recuperar la sensació de seguretat? Com recompondre el propi món si aquell que em professa amor instaura les cadenes del patiment i la por?

El sentiment d'inseguretat, que porta a aquest empresonament emocional, s'apropia d'una manera tan aterridora de la pròpia persona que la pot portar a la paràlisi total i, com a conseqüència, a la por incontrolable pel fet de no saber cap on avançar.

Mai se'ns ha explicat com ens podem sentir, ni com hem d'actuar, ni què hem de fer si aquell llaç que ens unia a algú passa de ser un llaç d'estimació a un llaç de destrucció. La

complexitat del fet pot provocar en molts casos la sensació de pèrdua; els camins es desdibuixen i el reflex de la pròpia imatge ja ni es reconeix, perquè se sent que ja no s'és.

El patiment d'aquesta violència expressiva té una vessant objectiva, clara i fàcilment reconeixible, però la seva naturalesa complexa hi aporta una part de subjectivitat que dependrà no tan dels ulls d'aquell que s'ho mira, sinó del sentiment amb què la persona ho viu. Es podria parlar de reaccions normals davant d'una situació anormal (per la qual no s'ha estat ensenyat ni preparat). Així doncs, cal un respecte abismal per a les reaccions que es puguin donar, tot i que puguin trencar moltes vegades amb la idea prefixada del patró de víctima *ideal* o *esperada*, composicions mentals que sovint esdevenen prejudicis que interfereixen quan interactuem amb l'altre.

La inseguretat puntual, que energitza i fa que el nostre sentiment de supervivència ens activi i ens permeti fugir del perill, té un sentit adaptatiu, però la inseguretat constant, mantinguda en el temps, té unes conseqüències devastadores per a la salut física i sobretot psicològica de les persones. Quan et sents constantment en perill i vius sotmesa a la por o, en determinats casos, al terror davant d'aquell amb qui convius, el sentiment diari de falta de control vital, el sentiment que ja no ets i et trobes en un carreró sense sortida, quan sents que no vals res perquè t'han desposseït de tot allò que ets, fan que interioritzis que tan sols et queda sobreviure a una situació que sembla incessant i de la qual, en determinats moments, et sents incapaç de sortir.

Aquestes presons invisibles que atrapen la llibertat i les decisions personals, aquestes teranyines emocionals que et subjecten de manera ferma i que porten a una desconexió respecte d'un mateix esdevenen processos que moltes vegades poden ser difícils de comprendre.

Aquesta dificultat des d'una visió racionalista per comprendre aquests processos emocionals que pateixen les dones víctimes de violència masclista,⁸ tal com reflexiona Forcades (2005), rau en la reducció de la comprensió de la realitat, titllant com a *estrany* tot allò que no s'adapta a la racionalitat imperant, convertint-se en quelcom sospitos, atès que la clau de lectura que utilitzem no ho reconeix, no ho sap desxifrar i ho percep, com diu l'autora, com a quelcom d'estrany, no fiable.

Així doncs, aquestes emocions que moltes vegades es construeixen sobre el principi de la contradicció, desafiant el paradigma de la no-contradicció, recolzat per aquest posicionament

⁸ Violència masclista en l'àmbit de la parella: és la violència perpetrada contra una dona per un home que n'és o n'ha estat el cònjuge o hi ha tingut relacions similars d'afectivitat. Violència masclista en l'àmbit sociocomunitari: comprèn les agressions sexuals, el tràfic i l'explotació sexual de dones i nenes, la mutilació genital femenina o el risc de patir-la, els matrimonis forçats, la violència derivada de conflictes armats i la violència contra els drets sexuals i reproductius. Violència masclista en l'àmbit família: és la violència exercida contra una dona perpetrada per membres de la mateixa família. Consisteix en la violència física, sexual, psicològica o econòmica exercida contra les dones i les menors d'edat en el si de la família i perpetrada per membres de la mateixa família, en el marc de les relacions afectives i dels lligams de l'entorn familiar. No s'hi inclou la violència exercida en l'àmbit de la parella. Es comptabilitzen els casos en què la víctima és una dona i l'agressor és un home. Violència masclista en l'àmbit laboral: és la violència que es pot produir en el centre de treball i durant la jornada laboral o fora d'aquest entorn si té relació amb la feina, i que pot adoptar dues tipologies: assetjament per raó de sexe i assetjament sexual.

absolutista i racionalista, defensat per Parmènides, aporten encara més complexitat a l'hora de comprendre el fenomen. Perquè en alguns moments poden conïure l'amor, l'odi, la por, la felicitat..., emocions i sentiments que poden ser essencialment dúctils, que probablement algunes vegades poden esdevenir poc reals des de l'òptica de l'observador extern, però que per la mateixa dona que està atrapada en aquella situació poden ser viscuts de manera plena, essent perfectament conjugables i descabdelladament complementaris.

Aprendre a comprendre aquesta complexitat emocional dels processos violents en el marc de les relacions afectives passa per la difícil tasca de desaprendre moltes vegades els prejudicis infundats socialment i culturalment, per poder travessar la barrera entre allò esperat i la realitat imperant, que en molts moments pot impactar directament la nostra essència racional. Aquest procés s'erigeix com un aspecte essencial per poder copsar la realitat de qui hi està imbuït.

Sense comprensió no pot haver-hi aproximació i sense aproximació no pot donar-se un acompanyament real a aquestes persones que viuen processos de violència dia rere dia, perquè les actituds i els prejudicis, les idees prefixades (com poden ser el patró o perfil de la *víctima perfecta o esperada*) traspuen a través de les paraules i accions esdevenint ponts de retrobament o bé murs que interfereixen en la capacitat d'empatia amb l'altre.

Fins que les persones que pateixen violència no deixin de ser, tal com apunta Niehoff (2000), un recordatori ingrát de la nostra vulnerabilitat un cop tornats a la quotidianitat; fins que no es deixi de sentir incomodat, atès que moltes vegades no se sap què dir i hom es limiti a no dir ni fer res; fins que no deixin de ser oblidades, i en el pitjor dels casos es transmutin en una molèstia, siguin exhortades a perdonar, oblidar i continuar de manera que hom pugui deixar de sentir-se culpable amb uns ritmes institucionalment marcats que moltes vegades pateixen una desincronització permanent amb la realitat de les víctimes; fins que no es deixin de projectar les pròpies expectatives davant d'una persona victimitzada i s'analitzi amb patrons prefixats per la pròpia experiència (que, *per se*, presenta un biaix en la seva essència), no es podrà parlar d'acompanyament real a aquestes persones.

L'assoliment d'un model autènticament reparador que permeti una reconstrucció vital passa pel reconeixement de les persones que han estat víctimes de violència com a actiu principal dels seus processos de rescabament, amb un compromís ferm amb elles mateixes i amb les seves capacitats resilients. Alhora, també cal exigir un reposicionament en l'escala de l'ètica social que les tregui dels espais de condició passiva amb una ruptura clara de l'associació directa entre el concepte de víctima i feblesa, permetent així que esdevinguin un símbol de fortlesa, una experiència de supervivència que sigui llegida en clau positiva, i esdevinguin referents per a l'avenç cap a una societat lliure de violència.

5. La innovació en l'ús de la llum i l'esclat de l'obra

Així com les obres impressionistes van representar un trencament pel nou ús de la llum, la qual cosa repercutia en un esclat de vida en les seves representacions, també va possibilitar la porta d'entrada a un treball amb noves tècniques, com l'ús d'un nou traç, d'una pinzellada diferent que impactava en el conjunt final de la peça. Aquesta revolució pictòrica, que també

es va veure reflectida en altres disciplines, com la música, va donar pas a un dels moments artístics més rics de la nostra història, un moment que es va fonamentar en una nova mirada que es reflectia en un esclat de l'obra. En aquest sentit, les oportunitats de coneixement al voltant de la seguretat i les necessitats imperioses davant d'una realitat canviant obren la possibilitat a una nova mirada, gràcies a la projecció de la llum. Una oportunitat que convida a la recerca de nous models i sistemes que esdevenen, quan es mira la realitat des d'una altra òptica, integrant allò que funcionava, relegant al desús allò que no era útil i cercant nous models que ens permetin donar un millor servei a aquelles persones que pateixen violència, cosa que repercutirà en un millor servei a la ciutadania en el sentit més ampli del concepte.

El sistema de seguretat exigeix un sistema nuclear que estigui correctament sintonitzat amb les exigències plantejades pel món exterior, que sigui capaç d'acceptar i reconèixer normes no ambigües, correctament ensenyades, amb una capacitat plàstica que permeti crear un entorn segur on les persones no estiguin necessàriament en guàrdia, un entorn prou flexible per acomodar certa capacitat d'assumir riscos, prou estructurada per evitar la confusió. En definitiva, rutes d'un món segur i agradable que permetin el ple desenvolupament de les persones i garanteixin un major nivell de llibertat en el marc d'unes relacions segures.

Tal com molts autors apunten (Pueyo, 2010), no tan sols és exigible una reducció de qualsevol tipus de violència com a aspiració a un món més just i solidari, sinó que és especialment urgent eradicar la violència contra les dones perquè aquesta violència alimenta i sustenta una situació històrica de desigualtat, amb uns nivells de patiment inacceptables.

Tota aquesta realitat d'arrels històriques, provinent de moltes generacions interpel·la a plantejar-se el model de societat que es vol construir i quin posicionament s'adopta com a col·lectivitat i com a individus que formen part d'aquesta realitat, conformant-la i repercutint en la seva construcció.

Cal que no hi hagi lloc per a la ideologia de la desigualtat, que els fonaments que han servit d'aliment a tants comportaments violents, com és el cas de la violència masclista, no tinguin espai a la nostra societat i es consumeixin, desapareixent davant la falta d'oxigen social.

Durant molts anys les dones han estat relegades a uns espais d'inseguretat íntims a favor d'una pseudoseguretat que les protegia d'una inseguretat exterior, però les taxes de prevalença de violència contra les dones es maximitzen en aquells entorns anomenats *segurs* conformats per aquells que són els més propers a elles.

Ja no és moment ni de relegar les dones a cap espai, ni d'adoptar un model de seguretat delegada; cal fer un pas més endavant en la integració d'elements que permetin consolidar una seguretat efectiva per a les dones, que es construeixi sobre un fonament de coneixement específic del fenomen, amb un rol protagonista de la pròpia dona i la participació del seu entorn. Tot això, combinat amb unes actuacions policials efectives, permetrà l'assoliment d'un model de seguretat integral, responent a unes necessitats derivades d'un fenomen global amb conseqüències concretes, la qual cosa repercutirà en el bé de la seguretat per a la ciutadania.

Amb tot, les dones han de ser les veritables protagonistes dels seus propis processos, acompanyades d'una xarxa real i efectiva amb qui teixir aquests espais i relacions segures. La

policia esdevé un company de viatge important en la sortida dels processos violents, però la realitat és que moltes dones, per motius diversos, busquen altres sortides que no passen per la porta de la denúncia⁹ i, per tant, cerquen les seves rutes segures amb altres companys de viatge (entitats, serveis socials, serveis d'atenció psicològica, amistats, entre d'altres). Allò important és que, es dirigeixin on es dirigeixin, hi hagi prou capacitat per desenvolupar acompanyaments adients i rutes segures.

En aquest sentit, la realitat que ens envolta, tot i que s'hi han fet avenços importants, encara es fonamenta en una igualtat abstracta contraposada a una desigualtat concreta. La clau rau en un enfocament integral en l'abordatge i anàlisi de la seguretat, en què la gestió d'aquesta ja no depengui únicament de la policia, sinó que passi per un abordatge ampli on tinguin cabuda altres actors que intervenen a la vida de les dones, perquè tal com deia Jacobs (1992), la seguretat és cosa de tothom. L'enfocament global, teixint una xarxa d'aliances amb una funció clarament preventiva, és el model que pot erigir-se com a referència per assolir uns processos exitosos de sortida de la violència.

Si el grau de desenvolupament d'una societat passa pel nivell de respecte i cura, i, com apunten diferents autors com Armengol (2010), un dels dolors morals més intensos que existeix a les nostres societats és el causat per l'opressió i el domini que pateixen moltes dones originat en l'ofensa constant a la seva dignitat per part de l'home que aprofita aquesta situació abusiva, caldrà seguir treballant per eradicar aquesta violència que segresta a la globalitat de la nostra ciutadania quotes de llibertat que haurien de ser inassumibles en un estat democràtic i de ple dret.

El núvol del no saber s'està esvaint en aquest tema perquè gràcies a l'augment del coneixement podem posar nom a una realitat present i dibuixar-la amb més exactitud, per poder així deconstruir-la amb mecanismes i sistemes eficaços.

Així doncs, l'impressionisme en la seguretat tracta de posar llum a aspectes que fins al moment havien estat poc il·luminats, i això transforma la realitat de l'obra, la realitat d'una seguretat policromàtica on la llum esdevé l'element que ens permet llegir la realitat amb més exactitud i precisió.

Un cop es conegui, s'entengui i s'analitzi de manera clara allò que hom té al davant, ja es deixarà pas a l'expressionisme de la seguretat, però ara cal afermar aquest moment, en què s'obre una oportunitat d'or per eradicar una realitat social que impacta de manera directa en el benestar de la ciutadania.

⁹ A l'Enquesta de violència masclista de Catalunya (2010) s'observa un nivell baix de denúncia (17,7%).

Bibliografia

- Aebi, M.F; Linde, A. "Las encuestas de victimización en Europa: Evolución histórica y situación actual". *Revista de Derecho Penal y Criminología*, núm. 3, 2010.
- Armengol, R. *Felicidad y dolor: una mirada ética*. Ed. Ariel Filosofía, 2010.
- Bayés, Ramon. *El psicólogo que buscaba la serenidad*. Plataforma editorial, 2010.
- Cassell, E. "El sufrimiento y los objetivos de la medicina". *The New England Journal of Medicine*, n. 306, pp 639-645, 1982.
- Cerezo Domínguez, Ana Isabel. *El homicidio en la pareja: tratamiento criminológico*. Ed. Tirant lo Blanch, 2000.
- Curbet, Jaume. *Un món insegur*. CCG edicions, 2011.
- Cyrulnik, B. *Autobiografía de un espantapájaros. Testimonios de resiliencia: el retorno a la vida*. Ed. Gedisa, 2009.
- De Beauvoir, Simone. *El segundo sexo*. Ed. Càtedra, 2005.
- De Botton, A. *Las consolaciones de la filosofía*. Punto de lectura, 2006.
- Echeburúa, Enrique. *Superar un trauma. El tratamiento de las víctimas de sucesos violentos*. Ed. Pirámide.
- Forcades, Teresa. *La trinitat avui*. Ed. Sauri, 2005.
- Frankl, V. *El hombre en busca de sentido*. Barcelona: Ed. Herder, 2011.
- Hirigoyen, Marie-France. *El acoso moral. El maltrato psicológico en la vida cotidiana*. Ed. Paidós, 1999.
- Freixanet, M. [coord.]; Casanovas, R.; García, A. i Ortiz, S. *No surtis sola. Espais públics segurs amb perspectiva de gènere*, Col·lecció Grana, 29. Ed. Institut de Ciències Polítiques i Socials. ISBN: 978-84-608-1250-0, 2012.
- Jacobs, Jane. *The Death and Life of Great American Cities*. Ed. Vintage Books, 1992.
- Larrauri, Elena. *Criminología crítica y violencia de género*, Ed. Trotta, 2007.
- Levi, Primo. *Trilogía de Auschwitz*. Ed. EL Aleph, 2005.
- Malacresa, Marinella. *Trauma y reparación*. Ed. Paidós.
- Mill, Stuart. *Sobre la llibertat*. Ed. Acantilado, 2003.
- Naredo, M. "El miedo de las mujeres como instrumento del patriarcado. Clave para una política pública de seguridad ciudadana que incorpore las necesidades y demandas de las mujeres". *Papeles de Relaciones Ecosociales y Cambio Global*, nº. 109, pp. 79-86. ISSN 1888-0576, 2010.
- Niehoff, Deborah. *Biología de la violencia*. Ed. Ariel, 2000.

Redondo, S.; Echeburúa, E. *¿Por qué víctima es femenino y agresor masculino?* Ed. Piràmide, 2010.

Trías, E. *Ética y condición humana*. Ed. Península, 2003.

Diversos autors. *La insurrección que viene*. Ed. Melusina, 2009.

Wolf, Virginia. *Un cuarto propio*. Ed. Alianza, 2003.

A. Alfageme

M. Casellas

C. Guiu

M. Llavari

Direcció General
d'Administració de
Seguretat

Les víctimes mortals per violència masclista en l'àmbit de la parella

Anàlisi de casos a Catalunya del 2008 al 2012

Resum

L'anàlisi dels 56 casos de víctimes mortals per violència masclista en l'àmbit de la parella a Catalunya en el període del 2008 al 2012 pretén aportar nous coneixements i destriar aquells factors que puguin confluïr en les situacions de violència més greus.

Les dades analitzades descriuen característiques de la víctima mortal i de l'autor dels fets, tenint present que no hi ha un perfil únic. Així mateix, es fa referència a algunes de les circumstàncies en què se succeeixen els fets.

Aquesta problemàtica és una realitat multicausal en la qual conflueixen diversos elements. Per tant, s'examinen aquelles variables que es consideren rellevants i que poden esdevenir de risc per tal de poder desenvolupar polítiques preventives de seguretat.

Paraules clau

Violència masclista en l'àmbit de la parella, víctimes, víctimes mortals, agressors, autors, denúncia prèvia.

Agraïments

Aquest estudi ha estat possible amb la inestimable col·laboració de la Direcció General de la Policia i, especialment, del Grup Central d'Atenció a la Víctima (DTPS) i de la Unitat d'Explodades (DSIP).

1. Introducció

La violència masclista és una greu vulneració dels drets humans i un impediment perquè les dones puguin assolir la plena ciutadania, autonomia i llibertat (Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista).¹

La violència masclista és un problema endèmic que acaba afectant una de cada tres dones com a mínim una vegada a la vida, segons un informe de les Nacions Unides (2006). I diversos estudis d'aquesta mateixa organització internacional apunten que entre el 40% i el 70% de les dones que moren assassinades ho fan en mans dels seus marits o parelles en països com els Estats Units, el Canadà, Austràlia o Sud-àfrica.

Em l'àmbit europeu, dins els esforços per combatre aquesta problemàtica, el 26 de novembre de 2009 es va aprovar una resolució del Parlament europeu sobre l'eliminació de la violència contra la dona, que insta els estats membres a crear un sistema coherent per recopilar estadístiques sobre la violència contra les dones, amb la finalitat de visualitzar un fenomen amb uns nivells d'incidència i ocultació molt elevats. Arran d'aquesta resolució, alguns dels estats ja treballen en aquesta temàtica. En aquest sentit, les dades de l'Enquesta del 2010 de l'estudi de referència, anomenat Eurobaròmetre, indiquen que el 98% de la població és conscient de la violència que pateixen les dones i que un 78% de la ciutadania europea reconeix que la violència envers les dones és un problema comú.

A l'Estat espanyol, segons el Baròmetre del CIS publicat el desembre del 2012 (Centre d'Investigacions Sociològiques del Ministeri de la Presidència), la violència contra les dones es percep com un dels problemes existents actualment a l'Estat.

I a Catalunya, l'opinió pública mostra un elevat nivell de sensibilització vers la problemàtica, tal com es recull en l'Enquesta de seguretat pública (2008); davant la pregunta tancada dels cinc principals problemes de Catalunya, la violència masclista apareix en segon lloc, després del problema de l'habitatge i per davant de l'incivisme, la immigració i la inseguretat ciutadana. D'altra banda aquest tipus de violència es rebutja frontalment, i en l'Enquesta de violència masclista de Catalunya (2010) publicada pel Departament d'Interior³ apareix un augment de la percepció social d'aquesta problemàtica i, sobretot, la condemna i rebuig de la violència masclista.

Per fer front a aquesta problemàtica Catalunya disposa de la Llei catalana 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista. Aquesta Llei, aprovada pel

¹ Seguint el marc conceptual de la llei catalana, que ja s'apuntava a la IV Conferència mundial sobre la dona (celebrada el 1995 a Pequín) i al Conveni del Consell d'Europa sobre la prevenció i la lluita contra la violència envers les dones i la violència domèstica (celebrat a Istanbul el 2011).

² Estudi n. 2972.

³ També hi van participar l'ICD i l'Ajuntament de Barcelona.

Parlament de Catalunya per unanimitat, ha apostat per un concepte global de violències masclistes,⁴ en la línia de les recomanacions internacionals.

En el present article s'acotarà l'anàlisi a casos de violència masclista en l'àmbit de la parella. Concretament, aquesta violència (violència de gènere) consisteix en la violència física, psicològica, sexual o econòmica exercida contra una dona i perpetrada per l'home que n'és o n'ha estat el cònjuge o per la persona que hi té o hi ha tingut relacions similars d'afectivitat. Les dades analitzades són policials i han estat recollides per la Policia de la Generalitat – Mossos d'Esquadra (PG-ME) del 2008 al 2012; l'estudi comença l'any en què entra en vigor la Llei 5/2008. L'objectiu és poder analitzar els casos de violència masclista en l'àmbit de la parella per tal de visualitzar aquesta problemàtica a casa nostra i, concretament, els casos més extrems en els quals es registren víctimes mortals. La finalitat és poder conèixer les característiques específiques d'aquests 56 casos per, posteriorment, poder plantejar instruments de valoració per dur a terme actuacions que puguin ser efectives, per continuar treballant en l'eradicació d'aquesta greu problemàtica atesa la complexitat d'aquest fenomen que deixa entreveure que darrere de cada dona morta hi ha una història de violència que es dilata en el temps, i que sovint és silenciada per l'entorn o per la mateixa víctima.

2. Dades de violència masclista

El present article es nodreix de les dades del registre de la PG-ME fins al 31 de desembre de 2012. Cal considerar que el coneixement d'aquests fets penals per part de la policia, ja sigui a través d'una denúncia o d'una actuació policial, habitualment es produeix després que la violència hagi estat perpetrada i mantinguda durant molt temps. Alguns estudis apunten que aquestes situacions poden arribar a cronificar-se més d'una dècada, i indiquen que el 50% de les denúncies policials arriben després de 10 anys de la relació abusiva (Echeburúa i Corral, 1998, 2002; Amor et al., 2002).

Segons Echeburúa, Amor i Corral (2002), la violència masclista en l'àmbit de la parella presenta unes característiques específiques. Una de les més significatives és que esdevé una conducta que no s'acostuma a denunciar, i si es denuncia, la víctima sovint "perdona" el presumpte agressor abans que el sistema penal sigui capaç d'actuar. El que frena la víctima per presentar la denúncia o, fins i tot, fer-se enrere en el moment de presentar-la, segons Garrido, Stangeland i Redondo (2006), és la por de la venjança de l'agressor, la desconfiança en el sistema policial i judicial, el desig de no perjudicar l'agressor (per la dependència emocional que hi té) i de no causar problemes als fills, la por de la desintegració de la família o el sentir-se parcialment culpable del fracàs de la relació, entre d'altres.

⁴ Violència masclista en l'àmbit de la parella: és la violència perpetrada contra una dona per un home que n'és o n'ha estat el cònjuge o hi ha tingut relacions similars d'afectivitat (també es denomina violència de gènere). Violència masclista en l'àmbit familiar: és la violència exercida contra una dona perpetrada per membres de la mateixa família. No s'hi inclou la violència exercida en l'àmbit de la parella. Violència masclista en l'àmbit laboral: és la violència que es pot produir al centre de treball i durant la jornada laboral o fora d'aquest entorn si té relació amb la feina i que pot adoptar dues tipologies, assetjament per raó de sexe i assetjament sexual. Violència masclista en l'àmbit sociocomunitari: exemples d'aquest tipus de violència són la mutilació genital femenina, les agressions sexuals, els matrimonis forçats, el tràfic d'éssers humans amb la finalitat d'explotació sexual o la violència derivada de conflictes armats.

En aquest sentit, és essencial tenir present que el nivell de denúncia policial representa únicament entre un 17%, segons l'EVMC,⁵ i un 27%,⁶ segons la Macroencuesta 2011, que se centra únicament en la violència masclista en l'àmbit de la parella, a diferència de la primera, que engloba altres violències masclistes.

És important, doncs, tenir en compte que el nombre de denúncies presentades per casos de violència masclista en l'àmbit de la parella és molt reduït, fet que contrasta amb la gran quantitat de casos de violència existents. En la Macroencuesta 2011 desenvolupada pel Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat es visualitza que respecte a les macroenquestes anteriors, les dades reflecteixen un augment de la proporció de dones que el 2011 declaraven haver sofert maltractaments alguna vegada a la vida (10,9%) enfront als anys 2006 (6,3%), 2002 (6,2%) i 1999 (5,1%). Així doncs, entre el 2006 i el 2011 ha augmentat considerablement el percentatge de dones que diuen que han sofert violència de gènere en algun moment de la seva vida, però també és important destacar que la major part d'elles (72,5%) indiquen que no n'han patit en el darrer any. Aquestes dades indiquen que, tot i haver-se quasi doblat els nivells de denúncia, encara hi ha un gran gruix de casos que no es denuncien, alhora que moltes de les dones que prenen la decisió de denunciar el maltractador ho fan després d'un llarg període de violència.

Aquest augment de victimització reconeguda, per tant, reportada a la policia o a altres instàncies que mostra la Macroencuesta 2011, sembla apuntar a una sensibilització més gran envers la violència masclista, sobretot pel que fa a l'àmbit de la parella, fet que permet identificar com a violència masclista la violència a la qual moltes dones estan sotmeses. No obstant això, la mateixa identificació del procés de victimització de la violència masclista és un dels processos més lents i complexos pels quals passen aquestes dones, ja que en molts casos es tendeix a justificar i a minimitzar la problemàtica com un mecanisme propi de negació de la realitat viscuda.

Segons una enquesta realitzada pel Departament de Justícia dels EUA,⁷ duta a terme en 82.000 llars als Estats Units durant el període comprès entre el 2006 i el 2010, la major part de les victimitzacions sofertes en l'àmbit de la violència masclista no van ser reportades a la policia. Entre aquestes, el motiu principal per no denunciar els fets era que la víctima tenia por de les represàlies o de provocar problemes a l'agressor. Aquestes dades reflecteixen un dels principals factors que interfereixen de manera evident en la interposició de la denúncia.

Les dades del Consell General del Poder Judicial (CGPJ) en matèria de violència sobre la dona de l'any 2011 i les sentències dictades assenyalen que al voltant d'un 12% de les víctimes renuncien al procés en algun moment de la tramitació de la denúncia (sense que això hagi d'afectar el deure de la investigació). Així mateix, com ja s'ha dit anteriorment, les principals motivacions per a la retirada segons diversos estudis de l'Observatorio de la

⁵ Recull la informació no únicament de la violència masclista en l'àmbit de la parella sinó també sobre agressions físiques, psicològiques o sexuals perpetuades per altres familiars, per desconeguts i també l'assetjament sexual i per raó de sexe en l'àmbit laboral.

⁶ En la Macroencuesta 2011, el 27,4% de les dones que van dir que havien sofert violència de gènere alguna vegada a la vida, van indicar que havien denunciat el marit/parella o l'exmarit/exparella, i el 72,6% van dir que no ho havien denunciat cap vegada.

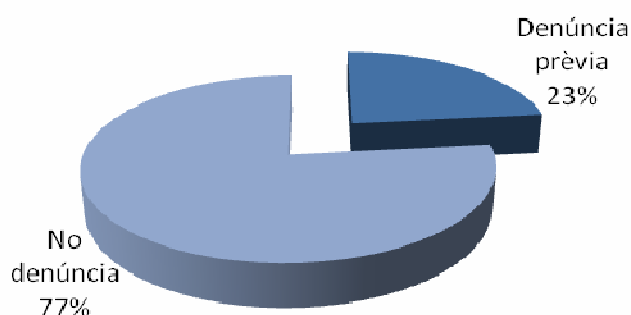
⁷ "Victimizations Not Reported to the Police, 2006-2010", National Crime Victimization Survey, US Department of Justice, 2012.

Violència de Género y Doméstica recauen en la por de moltes dones de fer front a l'agressor, per les coaccions, les amenaces a les quals estan sotmeses, el perdó vinculat a un dels estadis del cicle de la violència, la decepció amb el sistema legal o el desgast de la mateixa víctima a causa del ritme dels processos judicials, entre d'altres.

L'ocultació d'aquesta problemàtica és una de les característiques que més en dificulten la detecció i denúncia, ja que situa les dones en una posició de risc que pot acabar en situacions de violència d'extrema gravetat com poden ser les temptatives d'homicidi i fins i tot l'homicidi mateix.

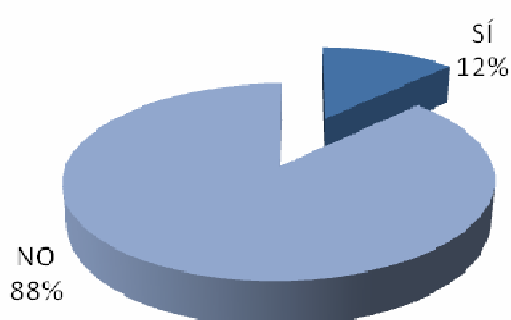
A Catalunya, les dades sobre les víctimes mortals en el període del 2008 al 2012⁸ ho evidencien, ja que el 77% d'aquestes no havien denunciat els fets i el 88% de les víctimes mortals no disposaven de mesures judicials de protecció, és a dir, no tenien vigent una ordre de protecció. Un dels elements clau per al treball policial és tenir coneixement dels fets mitjançant la denúncia, i les dades mostren que un percentatge molt reduït de víctimes mortals n'havien interposat.

Gràfic 1: Denúncia prèvia mort Catalunya

Font: Departament d'Interior

Gràfic 2: Ordre de protecció prèvia mort Catalunya

Font: Departament d'Interior

Determinades polítiques públiques de seguretat ajuden a visibilitzar aquest tipus de violència tan silenciada. Així, per exemple, diversos estudis indiquen un menor nivell de denúncia a les zones rurals respecte a les urbanes –les dones que viuen en grans nuclis urbans, ciutats de més d'un milió d'habitants, són les que declaren en major grau haver sofert maltractament en mans de les seves parelles o exparelles alguna vegada a la vida–, un 13,9% enfront del 10,9% de la mitjana. Per contra, les dones de nuclis rurals mostren nivells de denúncia més baixos.⁹ En aquest sentit les polítiques de la PG-ME d'atenció policial a les víctimes han donat resposta a aquesta realitat i han aprofitat la figura policial a les diferents realitats sota un mateix model d'atenció, però amb certes diferències en funció de la regió policial en què es treballa amb la finalitat d'aportar valor afegit a la intervenció.

⁸ Dades del Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya.

⁹ Macroencuesta 2011

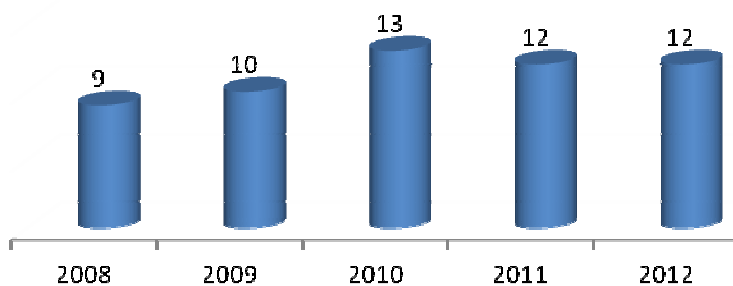
3. Víctimes mortals a Catalunya (2008-2012)

Les víctimes de violència masclista en l'àmbit de la parella constitueixen un grup heterogeni i aquest fet dificulta la definició d'un perfil genèric i precís d'aquesta tipologia de víctimes. Amb tot, però, els estaments, així com les resolucions, convencions i legislacions referents a la matèria, insten a la recerca per poder aportar coneixement i impulsar actuacions més efectives. En aquest sentit, en els últims anys s'ha fomentat l'estudi en la matèria que ens ocupa, fet que ha permès aportar claredat a un fenomen present, arrelat, però alhora desdibuixat en la gran majoria d'elements que el conformen.

En aquest sentit, l'anàlisi que es duu a terme pretén estudiar l'existència de diferents factors per poder destriar elements que puguin nodrir el coneixement sobre els factors de risc que acompanyen les situacions de violència masclista extrema, tal com apunta la criminologia. L'objectiu és poder estudiar la confluència d'aquests factors de risc i desenvolupar els instruments per a la realització d'una valoració de risc que pugui detectar aquestes situacions de violència i permeti actuar-hi de forma preventiva. Així mateix, es pretén augmentar el coneixement sobre aquesta greu problemàtica amb l'objectiu de desenvolupar estratègies efectives per a l'eradicació d'aquesta xacra.

La mostra analitzada és de 56 dones mortes a Catalunya per violència masclista en l'àmbit de la parella en el període del 2008 al 2012.

Gràfic 3: Víctimes mortals per violència masclista en l'àmbit de la parella a Catalunya (2008-2012)

Font: Departament d'Interior

L'evolució del nombre de víctimes mortals ha estat estable amb petites variacions durant el període d'estudi analitzat. El repunt més significatiu s'observa l'any 2010, en què es van comptabilitzar 13 dones mortes, tot i que els anys 2011 i 2012 hi va haver 12 dones mortes. Respecte al 2011 cal assenyalar que la PG-ME va tenir coneixement de 3 de les víctimes mortals el 2012, però els fets s'havien produït l'any 2011, per la qual cosa s'han computat l'any en què es van produir.

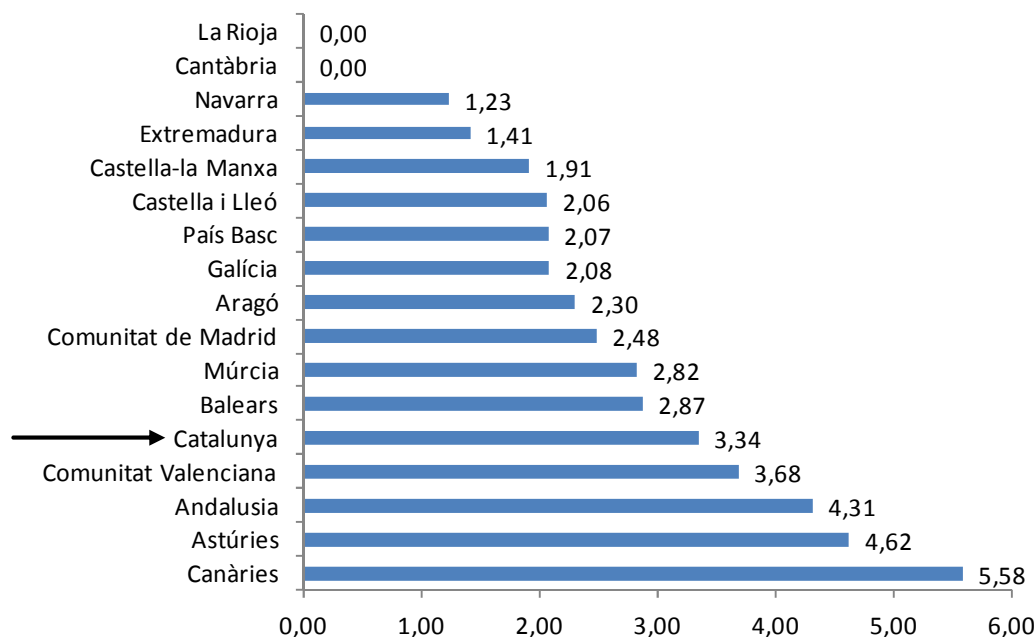
3.1. Comparativa amb Espanya (2009-2011)¹⁰

Les dades que s'exposen seguidament sobre dones mortes a mans de les seves parelles o exparelles al territori espanyol s'extreuen de l'Observatorio contra la Violència de Género del CGPJ i del Ministeri de Sanitat, Política Social i Igualtat. La sèrie que aporta dades més fiables pel que fa a la comparativa de les dades de Catalunya amb la resta de les comunitats autònomes (CA) és a partir del 2009, a causa de l'entrada en vigor de la Llei 5/2008, a partir de la qual s'inicia un recompte més acurat de la informació.

A continuació s'exposarà la classificació per incidència de les CA durant el període comprès entre el 2009 i el 2011, on es pot observar el pes comparatiu de Catalunya en l'entorn espanyol.

Tal com es pot veure, Catalunya se situa en el conjunt de les CA amb una taxa més elevada de dones mortes a mans de les seves parelles o exparelles per cada 1.000.000 de dones més grans de 15 anys. En aquest mateix grup hi apareixen les Canàries, Astúries, Andalusia i la Comunitat Valenciana. En canvi, a l'altre extrem hi trobem La Rioja i Cantàbria en les quals, al llarg del període d'estudi, no s'ha produït cap víctima mortal.

Gràfic 4: Classificació per incidència de les CA (2009-2011)

Font: elaboració pròpia a partir de les dades publicades pel CGPJ (2009-2011)

Si es té en compte la variació percentual en el període 2009-2011, les CA que presenten un augment més significatiu de víctimes mortals són Aragó, Astúries i Navarra. Per contra, Canàries i Extremadura presenten una clara disminució. Catalunya manté unes xifres semblants al llarg d'aquest període.

¹⁰ La comparativa es realitza del període 2009 a 2011 atès que no es disposa de més dades.

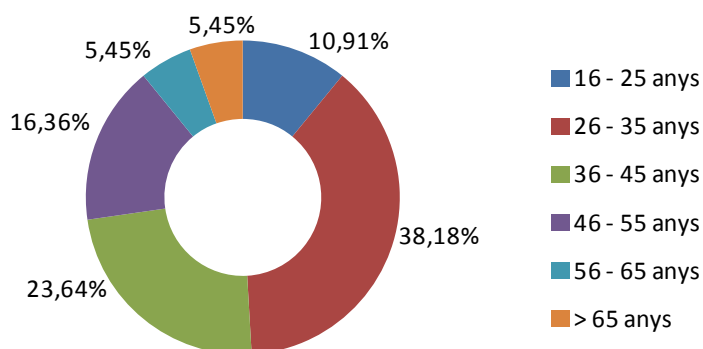
4. Víctima

4.1. Franges d'edat de més risc

L'edat de les víctimes mortals de violència masclista a Catalunya del període 2008-2012 va des dels 20 anys, la víctima més jove, fins als 75 anys, la més gran. La mitjana d'edat de les víctimes mortals a Catalunya en aquest període de 5 anys ha estat de 39 anys.

En aquest sentit, segons dades del CGPJ, la mitjana d'edat de les víctimes mortals a Espanya, al llarg dels anys que s'analitzen, és de 42 anys. Així doncs, les dades catalanes mostren una tendència molt semblant al conjunt de les dades espanyoles, tot i que a Catalunya la mitjana d'edat se situa per sota de la mitjana d'edat del conjunt de les víctimes espanyoles.

Gràfic 5: Edat de les víctimes mortals a Catalunya

Font: Departament d'Interior.

La majoria de víctimes mortals de Catalunya es concentren en una franja d'edat de 26 a 35 anys ja que representen el 38% sobre el total de les víctimes. Si es compara amb el total de la població catalana de dones¹¹ d'aquesta franja d'edat, s'observa que les víctimes mortals d'aquesta cohort mostren una taxa superior a la resta sobretot pel que fa al 2010, el 2011 i el 2012. En canvi el 2008, en les víctimes mortals representades sobre la població total segons franges d'edat, s'observa que la franja d'edat en què la taxa de víctimes mortals és més alta és la compresa entre els 46 i els 55 anys. Així mateix, el 2009 la franja d'edat de víctimes mortals més representativa segons la població és la compresa entre els 16 i els 25 anys. Ara bé, en termes generals, si s'examina el còmput total dels anys analitzats s'observa que la taxa més elevada de víctimes mortals segons població de dones a Catalunya és la de 26 a 35 anys. Aquesta dada està en consonància amb la idea expressada per alguns autors que afirmen que les víctimes més joves tenen una intolerància més gran als comportaments violents i, per això, s'enfronten més a l'agressor, cosa que pot desembocar en situacions de més conflictivitat amb greus conseqüències si no es fa una planificació efectiva del procés de trencament de la relació (Sarausa, Zubizarreta, Echeburúa i Corral, 2007).

¹¹ L'anàlisi s'ha dut a terme a partir de les dades de l'IDESCAT i l'INE.

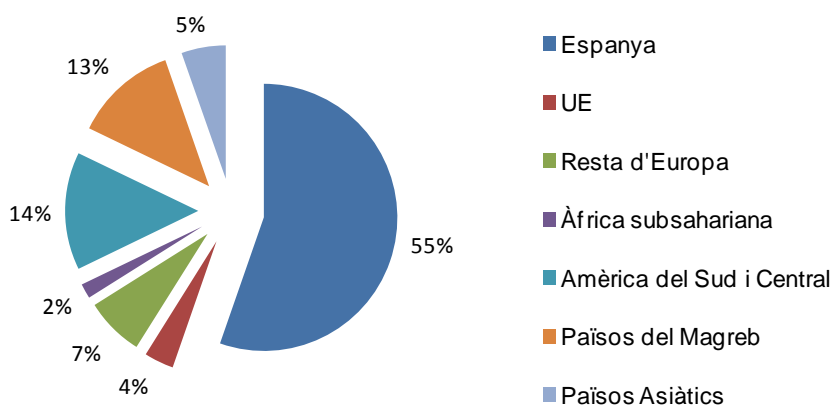
Aquestes dades confirmen el que es publica en diversos articles respecte a aquesta problemàtica. Ana Isabel Cerezo (1998) exposa, en un estudi, que presenten un risc més alt de ser assassinades les víctimes que tenen entre 20 i 30 anys. De la mateixa manera, Echeburúa i Corral (2009) apunten a aquesta mateixa franja d'edat com aquella en la qual es produeixen més víctimes mortals. Així doncs, sembla que la mitjana d'edat de les víctimes mortals a Catalunya mostra una tendència molt semblant a la que han constatat estudis duts a terme en altres àmbits territorials.

En tots els estudis duts a terme, i també en aquest, la mitjana d'edat de les víctimes mortals és inferior a la dels seus agressors.

4.2. Nacionalitat de les víctimes

Si s'analitza la nacionalitat de les víctimes mortals per violència masclista en l'àmbit de la parella en el nostre territori s'observa que el grup més nombrós en aquest període 2008-2012 és el de nacionalitat espanyola, tal com mostra el gràfic següent:

Gràfic 6: Nacionalitat de les víctimes mortals a Catalunya

Font: Departament d'Interior.

A Catalunya, el nombre de víctimes mortals es manté bastant constant en el període analitzat, i la proporció de víctimes espanyoles s'ha estabilitzat lleugerament al voltant del 55% en relació amb les estrangeres, excepte l'any 2010, en què les víctimes espanyoles representaven el 38,46% del total de víctimes. Segons dades de l'Institut Català d'Estadística (Idescat), a partir de l'explotació estadística dels padrons municipals del territori es percep que la població estrangera a Catalunya ha anat creixent notablement, fins a arribar a assolir un 15,73% de la població total l'any 2011. Per tant, s'observa una sobrerepresentació d'aquest sector de la població pel que fa a les dades de víctimes mortals. A més, cal tenir en compte que la població immigrant a Catalunya es concentra en els trams d'edat corresponents a adults i joves, que són les persones que inicien un projecte migratori. A tall d'exemple, si s'observa

l'informe estadístic sobre la població estrangera a Barcelona¹² publicat pel Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona el gener de 2012, es visualitza que més de la meitat del total de les persones estrangeres tenen entre 25 i 39 anys, mentre que només el 25% del total de la població té aquesta edat.

Si s'observa la nacionalitat de les víctimes mortals estrangeres, les dades mostren una gran dispersió geogràfica. Tot i que les dades no indiquen cap concentració segons la nacionalitat de les víctimes mortals estrangeres, cal tenir present que en el conjunt d'aquestes víctimes mortals es produeix una sobrerepresentació d'algunes comunitats estrangeres que són més nombroses en el territori català, com és el cas de les víctimes mortals de països de l'Amèrica Central, Amèrica del Sud i el Magrib.

Pel que fa a les dades del territori espanyol del mateix període en relació amb la nacionalitat, també es mantenen estables. El percentatge de víctimes mortals espanyoles se situa lleugerament per sobre del 60% respecte del total de víctimes, excepte el 2008, en què aquesta xifra disminueix fins al 56,60%, i també s'adverteix una sobrerepresentació del col·lectiu de població estrangera, atès que se situa en un 12,20% respecte de la població total, l'any 2011 (Institut Nacional de Estadística, 2011).

La violència masclista transcendeix límits d'edat, socioeconòmics, educatius i geogràfics i afecta totes les societats, i no es pot justificar mitjançant característiques culturals específiques i atribuïbles a una cultura concreta, perquè, tal com reconeix la literatura especialitzada, aquesta violència està arrelada a les estructures socials construïdes sobre la base del gènere i, per tant, no respon a la lògica de les accions individuals o accions a l'atzar.

Tot i que en alguns països estan més arrelades les tradicions patriarcals que justifiquen les relacions de poder i el domini de l'home sobre la dona i la seva submissió, l'explicació del fenomen és complexa i multifactorial. A més, cal destacar que en aquest estudi s'analitzen les dades de víctimes mortals, i per tant no és una mostra extrapolable a la població victimitzada del gran nombre de dones que pateixen violència.

Cal tenir en compte que el col·lectiu de dones migrades també és heterogeni, però hi ha elements comuns que les posen en una situació d'especial fragilitat econòmica, jurídica, afectiva i lingüística, tal com puntualitza Echeburúa. Aquesta doble victimització les situa en un entorn on hi ha factors de vulnerabilitat específics per a aquelles víctimes que es trobin en una situació administrativa irregular o que hagin arribat al territori per un procés de reagrupament familiar, atès que aquestes condicions poden limitar la seva autonomia. En el context internacional s'ha observat que les dones estrangeres que han emigrat recentment a un altre país reporten més casos, però fan un ús menor dels serveis socials de suport en comparació amb les dones que havien emigrat molt temps abans al mateix país (Hyman *et al.*, 2006).

Les dones víctimes de violència masclista en l'àmbit de la parella, espanyoles o estrangeres, abans de decidir-se a denunciar valoren la seva realitat socioeconòmica (precarietat laboral, manca de suport familiar, grau de dependència econòmica de les parelles, etc.), i les migrades

¹² Perfil dels estrangers a Barcelona segons àrees geogràfiques. Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Gener 2012.

han de tenir en compte, a més, la seva situació administrativa i la de la parella, i sospesar com pot afectar la denúncia si han iniciat un procés de reagrupament dels fills al domicili familiar on conviuen amb l'agressor.

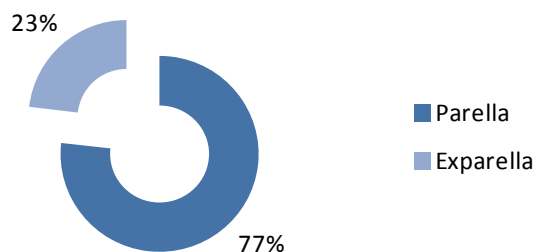
Així mateix, cal tenir en compte que hi ha obstacles afegits que poden distorsionar l'anàlisi de les dades de població estrangera, com la sobrerepresentació, l'existència de població no censada o les persones en situació administrativa irregular, entre d'altres. Per això és recomanable analitzar els ítems de nacionalitat com a factors que poden intensificar la situació de risc o la vulnerabilitat de les persones, atès que aquests elements afecten directament els seus recursos de protecció i poden reduir la seva capacitat de trobar alternatives de canvi.

4.3. Relació víctima i agressor

La relació entre la víctima i l'agressor és un aspecte determinant en aquesta anàlisi. És per la importància d'aquest fet com a desencadenant dels esdeveniments que s'ha volgut analitzar la relació que mantenien en el moment en què va tenir lloc l'homicidi.

En l'estudi de les dades catalanes s'ha observat que el 77% de les víctimes mortals mantenien una relació de parella amb l'autor en el moment dels fets. Ara bé, cal destacar que un 23% del total dels casos que conformen l'univers d'estudi, és a dir, aproximadament una de cada quatre dones mortes s'havia separat de l'agressor i, per tant, eren exparelles.

Gràfic 7: Relació entre l'agressor i la víctima a Catalunya

Font: Departament d'Interior.

El fet que una dona pugui mantenir una relació de parella amb violència i conviure amb l'agressor es deu a una conjunció de factors. De fet, segons Echeburúa, Amor i Corral (2002), hi ha certes variables que podrien explicar la permanència de la dona maltractada en convivència amb el seu maltractador, i s'especifica que les variables sociodemogràfiques com la dependència econòmica, l'aïllament familiar i social i l'existència d'infants són factors que poden explicar aquesta convivència perllongada de la víctima amb l'agressor. Així mateix, tal com apunta Marie-France Hirigoyen (1999), algunes víctimes es troben sotmeses a un domini massa poderós o massa arrelat, que fa que no es vegin capaces ni de sortir ni de lluitar per la separació de l'agressor.

A més, convé tenir en compte que un entorn desfavorable pot esdevenir una barrera important en el moment en què les dones afronten una relació d'abusos. Els factors externs que ajuden la dona a deixar la relació abusiva són el suport econòmic, la família, les amistats, els refugis, els grups de suport i els professionals de suport. Per moltes d'elles, l'existència d'un suport social positiu és el factor més important (Campbell, 1998).

Així mateix, una vegada analitzada la informació qualitativa de cada un dels casos, es pot afirmar que diverses víctimes ja havien iniciat un procés de separació en el moment en què es va produir l'homicidi. L'any 1998 el defensor del poble ja afirmava que més del 70% de les dones assassinades l'any anterior havien començat el procés de separació.

En aquesta línia Gillespie (1989) exposa que els estudis d'homicidis en la violència masclista mostren que el punt àlgid en què els homes maten les dones és quan apareix el sentiment que la dona l'està abandonant emocionalment o físicament. Els investigadors exposen que qualsevol amenaça a partir de la qual la dona mostra la seva intenció de trencar la relació esdevé un element d'extrema perillositat; trencar o amenaçar de trencar una relació esdevé un risc potencial envers la víctima per part de l'agressor (Englander, 1997).

Per tant, alguns autors consideren que probablement estan més exposades a l'homicidi després d'haver deixat l'agressor o quan elles li exposen la seva intenció de deixar-lo per sempre (McFarlane J, Soeken K, Campbell J, Parker B, Reel S, Silva C, 1998). Cal destacar que ens trobem davant una problemàtica polièdrica i complexa; per tant, aquest és un dels factors de risc a tenir en compte per a la determinació d'una situació de risc, però no és un factor únic, ni un desencadenant directe en totes les situacions, però sí una informació que caldrà tenir en compte en el moment de determinar els nivells de risc. Aquest factor formarà part d'un conglomerat d'elements combinats que poden donar lloc a una situació en la qual es produeixi un episodi extrem de violència.

Seguint aquesta mateixa línia, diversos estudis¹³ desenvolupats als Estats Units assenyalen l'existència d'un període de violència previ a l'homicidi. Aquests estudis exposen que un alt percentatge d'homes que maten les seves parelles o bé han tingut intenció de matar-les o bé han exercit la violència sobre elles en el període previ d'un any.

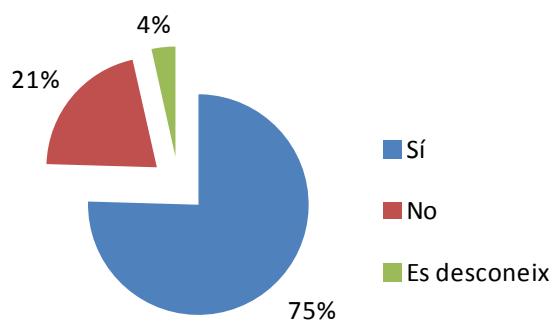
Una vegada analitzades les dades, es pot concloure que, tant el fet de mantenir la convivència en una relació de violència com el procés de separació, que pot desencadenar reaccions d'extrema violència per part de l'agressor, esdevenen factors de risc tant pel fet de mantenir el silenci com pel fet de trencar amb aquesta relació.

¹³ D'entre els diversos estudis que assenyalen l'existència d'un període de violència previ a l'homicidi destaquem els realitzats per Campbell (1992), Stout (1993), Moracco, Runyan i Butts (1998) i McFarlane, Campbell, Wilt, Sachs, Ulrich i Xu's (1999).

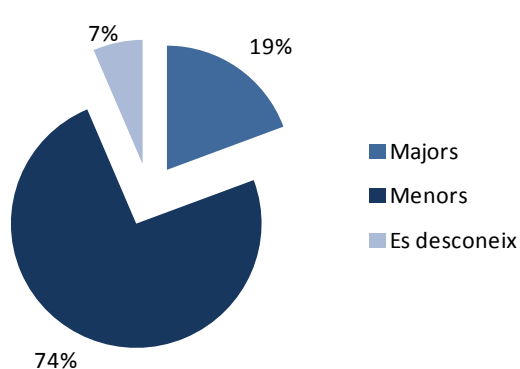
4.4. Fills

Una de les variables comunes en les víctimes mortals a Catalunya és l'existència de fills en la parella o en el domicili familiar. Segons les dades examinades del període 2008-2012, un 75% de les víctimes mortals tenies fills i, concretament, el 74% d'aquests eren menors d'edat.

Gràfic 8: Descendència de les víctimes

Gràfic 9: Edat dels fills

Font: Departament d'Interior.

Els fills de les víctimes de violència masclista esdevenen en moltes ocasions víctimes invisibles en aquestes situacions, ja que són els que veuen, escolten o coneixen i perceben l'abús i el control que s'exerceix envers la mare (Cunningham i Baker, 2007). El fet que aquests infants visquin en un entorn on la violència és una pauta de relació ja els fa víctimes d'aquesta situació (Horno, 2006).

La UNICEF assenyalava que, tot i que els fills no siguin receptors directes d'aquesta violència, sentir i presenciar situacions de violència té uns efectes devastadors per a ells. Seguint aquesta mateixa línia, l'OMS (2002) exposava que els fills que presencien la violència contra les seves mares exercida per les seves parelles tenen més risc de patir problemes emocionals i de conducta, com ansietat, depressió, baix rendiment escolar, poca autoestima, desobediència, malsons i queixes sobre la salut física, entre d'altres.

En un estudi dut a terme pel Centre Reina Sofia (2007) amb dones víctimes de violència de parella a Espanya, el 40,24% va reconèixer que els seus fills havien estat testimonis d'aquesta violència, el 21,34% havia estat víctima de maltractament infantil i el 29,27%, víctima i testimoni. Només el 9,15% de les dones maltractades van afirmar que els seus fills no havien estat mai víctimes o testimonis. Fins i tot, algunes dades dels casos més extrems, que són els que tenen com a resultat la mort de la dona, indiquen que els fills estaven presents com a mínim en l'11,84% dels casos de víctimes mortals per violència en l'àmbit de la parella que van tenir lloc a Espanya durant el 2008 (Centre Reina Sofia, 2009).

Tal com s'apuntava en les dificultats per trencar la situació de violència per part de la víctima, el fet que les víctimes tinguin fills i puguin ser menors d'edat pot condicionar encara més la

presa de decisió de separar-se o prendre determinacions per posar fi a aquesta situació, atesa la complexitat que suposa fer aquest pas amb l'afegit que comporta tenir descendència. Així mateix, sovint també pesen els condicionants socials sobre el concepte de família, el model de mare, etc., aspectes que limiten encara més la presa de decisions.

Mantenir aquesta relació de violència, però, provoca conseqüències per a aquests infants, que es poden agreujar atesa la importància en aquesta etapa de la vida, la infància, que tenen els vincles afectius que s'estableixen amb els pares i per la repercussió que té en les posteriors relacions afectives, segons autors com Bowlby (1989) i Ainsworth (1989). Fins i tot Barudy (1998) apunta que algunes investigacions constaten que els fills que han viscut en contextos de violència envers la mare poden tenir un impacte similar, i fins i tot en ocasions encara més greu, al que provocaria el maltractament infantil físic, psicològic, negligència i abusos sexuals intrafamiliars.

Segons Patró i Limiñana (2005), als fills que no només són testimonis de maltractament a la mare sinó que també són víctimes d'aquesta violència, els afecta en el desenvolupament adequat de la seva personalitat, en el sentiment de seguretat i confiança en el món i en les persones que els envolten. Per tant, quan la violència al menor és produïda pel pare i a la seva pròpia llar, es destrueixen les seves bases de seguretat. El menor queda en mans de sentiments com la indefensió, la por o la preocupació sobre la possibilitat que l'experiència traumàtica es pugui repetir, tot associat a una ansietat que pot arribar a ser paralitzadora.

És important tenir en compte que els fills d'aquestes víctimes poden patir conseqüències futures, tal com apunta Lizana Zamudio (2012), en quasi totes les àrees de la vida: afectiva, cognitiva, social, de l'aprenentatge i la cognició, dels valors, del desenvolupament, física (de la salut), sexual i econòmica. Aquests danys es poden presentar amb una durada breu, però per desgràcia poden ser de llarga durada en la vida d'aquestes persones, arribar a l'etapa adulta i afectar el seu benestar general.

Així doncs, molts estudis evidencien que presenciar la violència durant un llarg període de temps pot afectar el benestar, el desenvolupament personal i les interaccions socials dels infants durant tota la vida. A més, les conseqüències de la violència contra els infants inclou tant l'impacte personal immediat com el dany en les etapes posteriors de la infància, l'adolescència i la vida adulta. I, en els casos extrems en què els fills queden orfes de mare, les conseqüències esdevenen devastadores, ja que es produeix un fort impacte emocional en aquests menors, atès que la violència l'ha exercit el pare.

5. Autor dels fets

De la mateixa manera que no hi ha un perfil únic de la víctima, tampoc no hi ha un perfil únic de l'autor d'aquests homicidis. Les investigacions realitzades en els darrers anys han fet palès que els maltractadors en aquest àmbit no constitueixen un grup homogeni. Per tant centrarem l'anàlisi en l'observació de les dades registrades en els casos succeïts en aquest període a Catalunya.

La investigació internacional demostra que, tot i que no només han de ser rellevants les variables individuals de l'agressor, aquestes formen la part central en el conjunt d'interaccions

que deriven en una conducta violenta, conjuntament amb les variables del context o les variables de la mateixa víctima (Capaldi i Kim, 2007).

Tal com apunta Ana Isabel Cerezo (2000), els homicidis de parella es produeixen a causa del sentiment insuperable en l'autor de pèrdua d'alguna cosa que és seva. Això provoca que la motivació principal per dur a terme aquest fet giri al voltant de l'abandonament per part de la víctima o de la gelosia de l'autor. A més, els agressors veuen com han perdut un objecte de la seva propietat, alguna cosa que els pertanyia i els donava la seva categoria i identitat com a éssers socials.

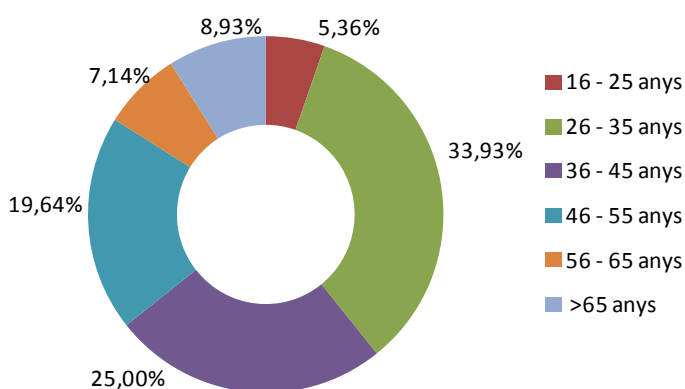
No obstant això, sí que és cert que mitjançant l'estudi de la casuística es poden destriar certes característiques, tant les que defineixen alguns dels elements d'aquests autors com les d'aquest tipus de violència, ja que té uns factors específics que l'acompanyen, com per exemple que és el fet delictiu on es donen més suïcidis després d'haver comès l'homicidi (Van Wormer, 2008). Així doncs, es poden extreure certes similituds que fan que aquest problema acabi esdevenint un fenomen. Tot i que no sorgeixin perfils d'agressors tancats, sí que s'observen determinades característiques que poden ser analitzades.

L'univers d'estudi és de 56 homes autors de la mort de 56 dones a Catalunya per violència masclista en l'àmbit de la parella en el període del 2008 al 2012.

5.1. Edat dels autors

L'edat dels autors de la mort de les víctimes de violència masclista en l'àmbit de la parella a Catalunya va dels 21 anys el més jove, als 80 anys el més gran. La mitjana d'edat dels autors és de 42 anys en el període d'estudi del 2008 al 2012.

Gràfic 10: Edat dels autors de les víctimes mortals a Catalunya

Font: Departament d'Interior.

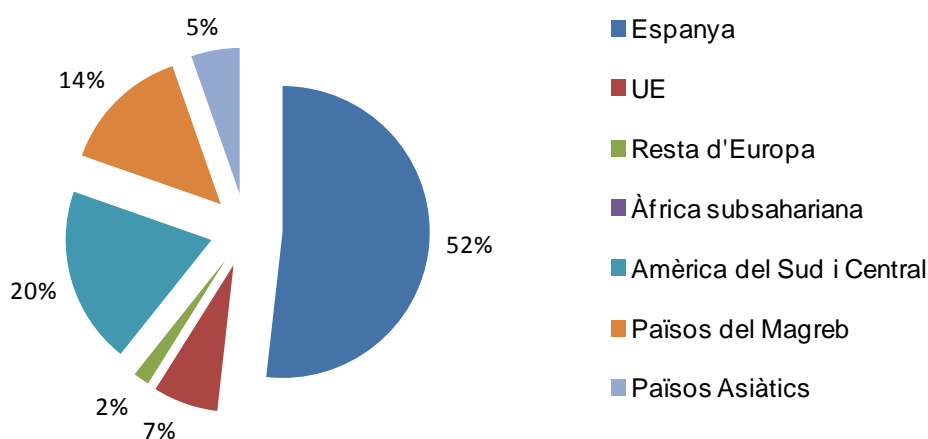
La variabilitat de les edats dels autors es mostra molt més pronunciada que en el cas de les víctimes mortals. Aquesta diferència en l'edat queda reflectida també en els diversos informes publicats pel CGPJ, en què s'exposa que el ventall d'edats dels autors de violència masclista és ampli.

La franja d'edat que mostra una representativitat més gran en el territori català és la compresa entre els 26 i els 35 anys. En el 33,93% dels casos l'autor dels fets tenia entre 26 i 35 anys. Tot i això, la franja de 36 a 45 anys també té una forta presència. Si s'analitza en termes de la taxa d'autors per cada 100.000 homes a Catalunya segons franges d'edat, s'observa que entre els anys 2008 i 2012 la franja d'edat que té més prevalença entre els autors és la de 26 a 35 anys.

5.2. Nacionalitat de l'autor

Si s'analitza la nacionalitat dels autors de les víctimes mortals de violència masclista en l'àmbit de la parella a Catalunya s'observa que el grup més nombrós en aquest període 2008-2012 és el d'agressors de nacionalitat espanyola, tal com mostra el gràfic següent.

Gràfic 11: Nacionalitat dels autors de les víctimes mortals a Catalunya

Font: Departament d'Interior.

Un 52% dels autors són espanyols, mentre que el 48% restant són d'una altra nacionalitat. Per tant, s'observa una sobrerepresentació d'estrangers com a presumptes homicides, sobretot si es té en compte que la població estrangera el 2011 segons l'Idescat suposava un 15,73% del total de la població a Catalunya.

A l'Estat espanyol, les dades del mateix període quant a la nacionalitat de l'autor també es mantenen estables, i la xifra d'autors espanyols se situa lleugerament per sobre del 60%, excepte el 2009, en què aquesta xifra disminueix fins al 57,10%. Així mateix, com en el cas de les víctimes mortals, també s'adverteix una sobrerepresentació¹⁴ del col·lectiu de població estrangera, atès que aquesta se situa en un 12,20% respecte de la població total, l'any 2011 (Institut Nacional d'Estadística, 2011).

¹⁴Tal com hem destacat en l'apartat referent a la nacionalitat de les víctimes, cal tenir en compte que la població immigrant a Catalunya es concentra en els trams d'edat corresponents a adults i joves, perquè les persones que inicien un projecte migratori ho fan majoritàriament en edat productiva. A tall d'exemple, si s'observa l'informe estadístic sobre la població estrangera a Barcelona publicat pel Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona el gener de 2012, es visualitza que més de la meitat del total de les persones estrangeres tenen entre 25 i 39 anys, mentre que només el 25% del total de la població té aquesta edat.

En un estudi elaborat per Enrique Echeburúa sobre la violència contra la parella, pel que fa als casos de violència greu, s'exposa que els agressors i les víctimes immigrants estrangers tendeixen a exercir i patir, respectivament, la violència greu amb més freqüència que les persones de nacionalitat espanyola. És a dir, en la població estrangera immigrant hi ha més violència i, a més, més greu que en la població de nacionalitat espanyola. Es posa de relleu que la més gran vulnerabilitat de les víctimes estrangeres pot estar lligada a pautes culturals respecte a la relació de parella en els seus països d'origen i, d'altra banda, a la manca de suport familiar i social en el país d'acollida. Per tant, la vulnerabilitat de les víctimes es construeix a través de les estructures socioculturals associades, i no sobre la base del seu lloc d'origen o nacionalitat.

Rojas Marcos (1995) també apunta en aquesta línia i dóna més llum als factors culturals afirmant que diverses investigacions comparatives demostren que les actituds culturals sexistes tenen a veure amb altes taxes de violència contra la dona. Concretament, les marcades desigualtats econòmiques i d'oportunitats entre els sexes fomenten un clima social que facilita la prepotència de l'home i la marginació de la dona.

Cal tenir en compte que, tal com va declarar el 23 de març de 2007 la llavors relatora especial de les Nacions Unides sobre la violència contra les dones Yakin Ertürk en relació amb un estudi elaborat per UNIFEM en aquesta matèria, que «tot i que en moltes parts del món s'ha registrat una desviació significativa de la norma universal de la inequitat de gènere, no hi ha un sol país o societat que hagi establert plenament la igualtat entre homes i dones. En conseqüència, la violència contra les dones continua essent un fenomen universal».¹⁵ Per tant, aquest factor cultural afecta totes les societats.

En algunes societats aquesta desigualtat pot mostrar uns patrons més explícits i evidents i, en d'altres, es pot mostrar de manera més velada i sofisticada, però amb l'únic objectiu de mantenir una situació de control, poder i domini sobre la dona.

5.3. Resposta de l'autor després de cometre l'homicidi/assassinat

Pel que fa a la resposta de l'autor després d'acabar amb la vida de la seva parella o exparella, la tendència general és que aquest s'entregui a la policia. L'estratègia utilitzada és quedar-se al lloc dels fets o entregar-se. Per tant, en la majoria dels casos no fugen. En general, i enfront de la resta de morts violentes, no hi ha reacció d'autoprotecció de l'autor davant el sistema (policial, judicial i penitenciari) després de cometre el crim. Normalment manifesta reaccions de submissió davant el sistema: s'entrega o s'espera a ser detingut (en molts casos ell mateix dóna la notícia del crim a les autoritats). Es tracta, en aquestes circumstàncies, de persones que tenen una percepció confusa o inadequada del que ha succeït, o que perceben l'assassinat com una resposta justificada (Fernández Teruelo, 2011).

Tot i aquesta tendència general, és important destacar una característica específica d'aquesta tipologia d'homicidis, que es dóna en algun dels casos, que és el fet que l'autor se suïcidi, o intenti suïcidar-se sense aconseguir-ho, just després d'haver acabat amb la vida de la seva parella o en un moment posterior, quan és detingut o quan ingressa a la presó. Tal com

¹⁵ www.un.org/spanish/News/story.asp?newsID=9084

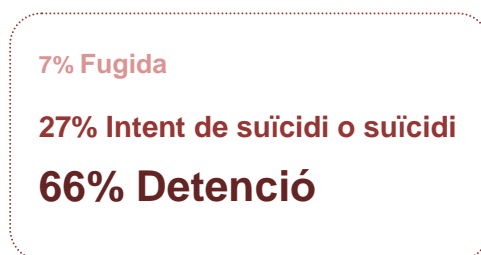
apunten Echeburúa i Corral (2009) i Fernández Teruelo (2011), els agressors de la parella se suïciden al voltant d'un 20%, i ho proven, sense aconseguir-ho, un 10% dels casos. És a dir, els suïcidis i intents de suïcidi en els homicidis de parella suposen quasi un terç del total; es pot dir que un de cada tres homicides de gènere se suïcida o almenys ho intenta. L'homicidi seguit del suïcidi en aquests casos es defineix tècnicament com la mort violenta de la dona seguida del suïcidi de l'autor dins el termini de 24 hores (Van Wormer, 2008), si bé en la pràctica ambdós successos solen ser consecutius sense que passi gaire temps entre ells.

Segons Echeburúa i Corral (2009), el suïcidi es dóna en els autors més integrats en el nucli social i familiar, per por de les repercussions negatives de la conducta realitzada. Es tracta en aquests casos d'un suïcidi evitatiu, l'objectiu del qual és evitar les conseqüències posteriors de l'homicidi (rebuig social i càstig penal). Tot i aquesta afirmació, hi ha autors, com per exemple Fernández Teruelo (2011), que consideren que aquesta hipòtesi no és del tot correcta. Des del seu punt de vista, el coneixement actual permet comprovar com l'agressor de gènere que acaba amb la vida de la dona és escassament permeable als estímuls externs; així es comprova per exemple amb les experiències obtingudes amb els tractaments desenvolupats en centres penitenciaris amb els agressors de gènere; en ells es posa de manifest que el tipus més freqüent d'agressor és un subjecte victimista absolutament convençut que la seva actuació ha estat correcta i que el càstig ha estat "merescut" per la desviació de les pautes i obligacions que han estat establertes per ell.

En general, i a diferència d'altres homicidis vinculats al narcotràfic o al terrorisme, entre d'altres, els homes no intenten fugir, llevat que tinguin antecedents de perillositat delictiva (Echeburúa i Corral, 2008). Així mateix, també cal destacar que aquest és el fet delictiu on es donen més suïcidis després de cometre un homicidi (Logan *et al.*, 2008).

Una part important dels agressors de gènere violents que arriben a l'homicidi de la parella han conformat un model o esquema vital sobre la base d'una relació de domini i control absolut de la parella, en la qual utilitzen la violència per reafirmar el domini i, si fos necessari, restablir el control. La pèrdua brusca d'aquest model vital construït i mantingut per ells mateixos, en molts casos com a conseqüència de l'intent per part de la dona de posar fi a la relació, acaba amb l'eliminació física de la dona, procés que en diversos casos determina l'ampliació a la mort de l'agressor, perquè entén que la seva existència no té sentit sense aquest model de domini entorn al qual gravita aquesta (Fernández Teruelo, 2011).

Figura 12: Resposta de l'autor davant la mort de la víctima

Font: Departament d'Interior.

La resposta majoritària de l'agressor, després d'haver analitzat els diversos casos de víctimes mortals a Catalunya en aquest període de 5 anys, ha estat la detenció (66%). Ara bé, tal com s'ha exposat anteriorment, és important tenir en compte que en un 27% dels casos s'ha produït un intent de suïcidi o bé l'agressor s'ha suïcidat. Només en dos casos l'agressor ha fugit (7%), però en tots dos s'ha pogut localitzar després de la recerca per part dels cossos de seguretat. És important tenir en compte que en cap cas les estadístiques elaborades recullen aquells que realment han tingut una ideació suïcida però no han sabut com gestionar-la.

6. Característiques dels fets

6.1. Distribució temporal (mensual i per dies de la setmana)

En aquest apartat s'ha volgut analitzar la distribució temporal –mensual i setmanal– dels casos de víctimes mortals de violència masclista en l'àmbit de la parella estudiats en aquest article. L'objectiu és visualitzar l'existència o no de tendències durant el període estudiat.

Les dades obtingudes en l'anàlisi duta a terme, referent als casos de víctimes mortals en l'àmbit català, no reflecteixen un patró estable al llarg del període que conforma l'estudi. Diversos estudis¹⁶ assenyalen la inexistència de diferències estadísticament significatives ni per mesos ni per estacions. En aquests, no es donen agrupaments temporals, pel que fa a estacionalitat, en la distribució de les víctimes mortals per violència masclista en l'àmbit de la parella.

D'una banda és de gran importància tenir en compte que l'espai temporal analitzat és massa reduït per establir conclusions definitives. D'altra banda, també s'ha de considerar que es fa una anàlisi a partir d'una mostra petita per estudiar el fenomen des del punt de vista estadístic. A més, l'existència de pocs estudis respecte a aquesta temàtica fa difícil determinar un patró. Tot i això, si es fa una anàlisi dels estudis duts a terme sobre aquest aspecte no es pot extreure cap conclusió significativa tot i haver-se realitzat estudis estadístics amb les dades de les quals es disposava.

Després d'haver analitzat els casos de les víctimes mortals per violència masclista en l'àmbit de la parella a Catalunya, com ja s'ha assenyalat, no s'observa un patró temporal comú, sobretot pel que fa als mesos de l'any. Tot i això, a continuació s'ha volgut exposar els resultats obtinguts de les anàlisis dutes a terme amb la finalitat de mostrar una primera aproximació de quina és la distribució temporal –per mesos i per dies de la setmana– que s'observa en els casos de víctimes mortals catalanes. En tot cas, els diversos estudis i les diferents anàlisis sobre el tema, com també en aquesta, s'observen alguns resultats dels quals es podrien derivar hipòtesis per investigar en futurs estudis.

¹⁶ Vives, C.; Caballero, P.; Álvarez-Dardet, C. "Análisis temporal de la mortalidad por violencia del compañero íntimo en España", 2004.

6.1.1 Distribució mensual

Agrupant els homicidis de gènere segons els mesos de l'any en què succeeixen no es poden extreure conclusions significatives perquè la sèrie històrica abasta únicament cinc anys. La distribució mensual dels casos es produeix de manera similar al llarg dels anys –en tots els anys hi ha algun mes en què no es produeix cap homicidi per violència masclista en l'àmbit de la parella– excepte el 2012, en què s'observen diversos casos durant els mesos de gener i juny. Tot i que aquest darrer any trenca les tendències observades al llarg dels anys anteriors, tampoc no es poden establir conclusions definitives ja que caldria disposar d'un període d'estudi més ampli per poder arribar a conclusions més fonamentades.

En relació amb aquest punt caldrà estudiar les aportacions que fan alguns estudis (Cerezo, 1998), que apunten que és important fer especial referència a l'existència de dates de significació social, com el Nadal o l'estiu en època de vacances, que són períodes de màxima convivència que poden maximitzar les situacions extremes.

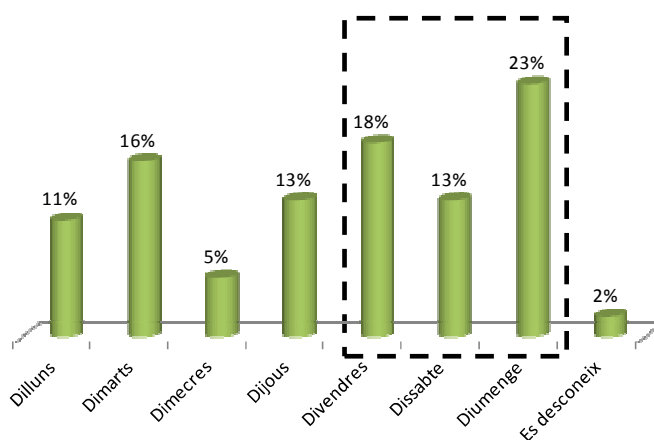
Tanmateix, en aquest estudi a Catalunya no es detecten evidències clares que mostrin certes tendències repetitives entre els anys examinats en el nombre de dones assassinades per mes, per la qual cosa no es visualitza un patró mensual definit. Així mateix, tampoc no s'observa una tendència clara pel que fa a l'estacionalitat. De la mateixa manera, no es veu una tendència general quant a la distribució de denúncies per violència masclista en l'àmbit de la parella segons el mes de l'any atès que hi ha una distribució força estable al llarg de l'any.

Tal com s'ha apuntat anteriorment, en general, els homicidis que s'han produït a Catalunya han tingut lloc pràcticament durant tot l'any, per tant és difícil determinar una època de l'any que destaquï.

6.1.2 Distribució setmanal

Si es fa una anàlisi purament descriptiva respecte a la distribució setmanal dels casos, s'observa que el nombre més elevat de femicidis que han tingut lloc al llarg del període d'estudi analitzat s'ha produït en diumenge. Així, si l'anàlisi es duu a terme tenint en compte quin és el pes que representa el nombre de víctimes per a cada un dels dies de la setmana, s'observa que el cap de setmana (divendres, dissabte i diumenge) és el període en el qual es produeixen més homicidis. I, tal com s'ha dit abans, el diumenge és el dia que té un pes més elevat en comparació amb la resta de dies de la setmana. És important assenyalar que al llarg del cap de setmana és quan sol haver-hi més estones de convivència amb la parella i, per tant, es poden produir més moments de tensió. Seguint aquesta línia i després d'analitzar la distribució setmanal del nombre de denúncies presentades a la PG-ME, s'observa que els diumenges i, sobretot, els dilluns són els dies de la setmana en què el nombre de denúncies presentades és més alt.

Gràfic 13: Distribució setmanal dels fets

Font: Departament d'Interior.

Sembla que els resultats obtinguts en l'anàlisi realitzada mostren una certa consonància amb els resultats que han obtingut diversos estudis que han aprofundit en aquest aspecte. Segons aquests estudis (Vives, Caballero i Álvarez-Dardet, 2004), la distribució setmanal dels homicidis de gènere presenta el seu màxim el diumenge i, seguidament, el dilluns. És important destacar que la nit de diumenge a dilluns, passades les 00.00 h, es comptabilitza com a dilluns, i la major part dels casos que tenen lloc aquest dia, és a dir els dilluns, són la nit de diumenge a dilluns. En la mateixa línia Goetting (1987) mostra que el 60% dels 82 casos d'homicidis analitzats, dels quals va disposar d'aquesta dada, van tenir lloc al llarg del cap de setmana (divendres, dissabte i diumenge).

6.2. Concentració de casos

La concentració de casos és l'acumulació de casos durant un període de temps determinat. Si s'observa l'anàlisi de cada un dels anys que conformen el període d'estudi, hi ha una certa tendència a concentrar-se més d'una víctima durant un determinat període de temps.

Segons apunta Luna del Castillo (2011), els primers resultats respecte als casos que s'han produït en el territori espanyol apunten que els homicidis de parella tendeixen a concentrar-se temporalment, com a mínim en una part rellevant dels casos. El patró observat sembla estable en el temps ja que es repeteix temporalment. Una de les hipòtesis que es planteja en la concentració de casos és que l'impacte d'una conducta d'un homicida pugui repercutir en l'actuació d'un altre homicida.

En aquest estudi s'ha fet una anàlisi dels casos en l'àmbit català i s'ha observat si es produïa la concentració al llarg del període estudiat (2008-2012). Els resultats obtinguts mostren una certa tendència a la concentració de casos durant aquest període en un 35% dels casos amb víctimes mortals. Aquest efecte, però, augmenta considerablement l'any 2012, en què la concentració es fa molt evident, ja que es produeix en un 73% dels casos. Per tant, si bé es pot parlar de l'existència d'una certa tendència a la concentració de casos, no es poden

establir conclusions definitives. És per això que aquesta variable serà objecte d'estudi en properes línies d'investigació.

A escala internacional, s'han fet diversos estudis (Niederkrotenthaler *et al.*, 2010, i Phillips, 1983) que han visualitzat quin ha estat l'impacte de conèixer altres homicidis a través dels mitjans de comunicació a l'hora de produir-se una repetició de determinats fets. Aquests, però, no presenten un estudi referent a l'efecte imitació en els casos d'homicidis de violència masclista en l'àmbit de la parella, sinó que estudien el fenomen dels suïcidis o bé homicidis en termes generals. Després de realitzar un estudi estadístic, tots dos exposen que hi ha un increment d'aquests fets després d'haver sortit publicats en els mitjans de comunicació. Ara bé, sempre és important tenir en compte que la temàtica que ens ocupa no depèn només d'un factor causal directe, atès que ens trobem davant una realitat polièdrica, complexa i multicausal.

No obstant això, aquesta tendència assenyala la possible existència d'un efecte crida que comença a aparèixer en diversos estudis (Luna del Castillo, 2011). Així doncs, esdevé l'objecte d'estudi i s'analitza la influència en la probabilitat que es cometi un homicidi de parella en un moment determinat quan en un període temporal anterior i breu se n'havia comès un altre. Segons Luna del Castillo (2011), hi ha un efecte immediat en el sentit que s'incrementa el risc de feminicidi en l'instant immediatament posterior (un dia o menys), mentre que aquest efecte ja no torna a ser significatiu fins passats deu dies. A més, aquests estudis assenyalen que el tractament d'aquest tipus de notícies als mitjans de comunicació sembla que pot provocar un augment de la probabilitat que es produeixi un nou homicidi. Així mateix, Lorente (2001) reafirma aquesta tesi i exposa que és necessari millorar-ne el tractament als mitjans de comunicació. En aquesta mateixa línia, Luis Borrás, psiquiatre forense, sosté la possibilitat que es tracti d'una repetició. No és un comportament exclusiu dels casos de violència masclista; la identificació dels agressors o delinqüents amb els autors de delictes anteriors és habitual i, a més, utilitzen armes semblants o recreen suïcidis que han sortit als mitjans de comunicació.

Per contra, hi ha alguns autors que no convergeixen totalment amb aquest concepte. Enrique Echeburúa¹⁷ es mostra escèptic sobre aquest concepte. Considera que és prematur arribar a les conclusions que planteja l'informe de Luna del Castillo, anteriorment esmentat, sobre la concentració d'homicidis. Argumenta que s'ha de ser cautelós, perquè 60 o 70 casos l'any és una mostra petita per estudiar el fenomen des del punt de vista estadístic i també s'han de tenir en compte altres hipòtesis explicatives d'aquesta concentració. A més, detalla que per imitació es poden entendre dues coses: la creació d'una conducta i el desenvolupament d'aquella que ja està en el repertori d'una persona. En aquesta última, l'efecte desencadenant és el que sí que pot tenir alguna relació amb el tractament que es dona a determinades notícies sobre la violència. Encara que és important tenir en compte que un desencadenant és un component més, mai és determinant. Una notícia sensacionalista sobre un crim de gènere podria funcionar com un element que precipita, però només en maltractadors greus,¹⁸ i en aquells que ja tinguin

¹⁷ Extret del reportatge "Ocultar la violencia nunca ayuda", de Maria R. Sahuquillo i Charo Nogueira. Publicat al diari *El País* el 23 maig de 2011 (http://elpais.com/diario/2011/05/23/sociedad/1306101601_850215.html)

¹⁸ *Ibidem*.

la idea de cometre el crim, els detalls o elements concrets de la notícia poden servir de reforç per a la conducta i, fins i tot, poden portar a una certa imitació pel que fa al mètode utilitzat.

Tanmateix, la psiquiatra Orlanda Varela (2011) assegura que, en el relat de com es produeixen les agressions, cap dels seus pacients s'han referit als mitjans de comunicació. «No exposen que les notícies els hagin estimulat a fer-ho.» Però seguint el que exposa Echeburúa, Varela tampoc no troba escabellat el factor “pas a l'acció” en aquestes agressions. «El coneixement d'un crim i els seus detalls pot contribuir a fer que una persona que ja ho tenia pensat decideixi fer-ho, però l'única forma de provar la influència d'aquest factor és una investigació epidemiològica a fons, cosa que encara no s'ha fet.»¹⁹

Cal tenir en compte, però, que hi ha algunes associacions i organitzacions que exposen que aquest efecte crida pretén desdibuixar la responsabilitat de l'autor. Tot i aquesta apreciació, s'entén que aquest efecte només apunta a un factor que pot contribuir a produir l'homicidi, però en cap cas fa referència a una desresponsabilització.

Així doncs, es fa referència al tractament que es dona a determinades notícies i no tant a la capacitat informativa o de denúncia d'aquest tipus de violència per part dels mitjans de comunicació. El possible efecte, doncs, recaurà en com es planteja la notícia i com es relata, evitant elements que podrien alimentar o ser susceptibles d'alimentar aquest possible factor precipitador.²⁰

6.3. Lloc dels fets i mètode utilitzat

6.3.1. Lloc dels fets

En l'àmbit català, durant el període analitzat, en un 79% dels casos que formen l'univers d'estudi, l'homicidi o assassinat es va produir al domicili familiar. Concretament s'ha de destacar que en una gran part dels casos el fet es va produir al dormitori de la parella, estança que es concep simbòlicament com l'espai de més intimitat de la parella. Quant a la resta de llocs dels fets representen un percentatge força reduït: via pública (7%), domicili de la víctima (5%), domicili de l'autor (4%), i es desconeix el lloc dels fets en dos dels casos analitzats. Altres estudis mostren resultats similars. Així Easteal²¹ va trobar que en 150 casos d'homicidi entre parelles objecte d'anàlisi, el 69,3% es va produir al domicili de la víctima o de tots dos. Goetting²² arriba a uns resultats molt similars (84,8%).

Les dades publicades pel CGPJ referents a l'anàlisi de les sentències dictades pels tribunals del jurat i per les audiències provincials l'any 2010, relatives a homicidis o assassinats consumats entre els membres de la parella o l'exparella, el domicili comú, el de la víctima o el de l'autor continua sent el principal escenari de l'agressió que finalitza en homicidi o assassinat. Específicament, el domicili comú constitueix el lloc de l'agressió mortal en un

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Recomanacions sobre el tractament de la violència masclista als mitjans de comunicació:

http://www20.gencat.cat/docs/icdones/temes/docs/recomanacions_tractament_violencia_mitjans.pdf

²¹ Weiser Easteal, P., *Killing the beloved: Homicide between adult sexual intimates*, Australian Institute of Criminology, Camberra, 1992.

²² Goetting, A., *Homicidal wives: A profile*, 1987.

percentatge molt elevat dels casos (70%). A escala internacional es mostra aquesta mateixa tendència. S'han observat les dades de diversos estats tant en l'àmbit europeu com internacional i la major part dels homicidis per violència masclista presenten un mateix patró, és a dir, el lloc dels fets esdevé el domicili comú en la major part d'aquests crims.

Figura 14: Lloc dels fets

Font: Departament d'Interior.

En un alt percentatge de casos els episodis més greus d'aquesta violència es produeixen dins el domicili familiar, concebut per la societat com un espai íntim i privat, cosa que dificulta clarament la seva visibilització. Aquest fet ens mostra que el concepte de violència contra les dones s'entén moltes vegades com un acte privat, a porta tancada (Campbell, 1992).

La ubicació de l'assassinat dins la llar sembla estar relacionada amb el fet que és en aquest espai on els individus passen la major part del temps en convivència o bé on entren més en confrontació (Holmes, S. E., Slaughter, J. R., & Kashani, 2001).

6.3.2. Mètode utilitzat

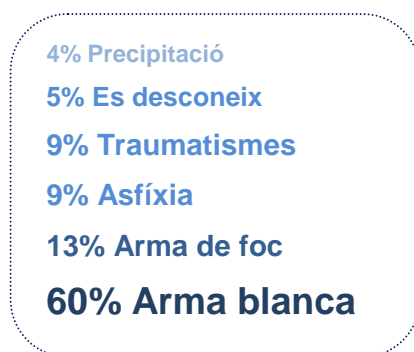
El mètode utilitzat depèn substancialment de les diferències existents pel que fa a les característiques socioculturals que es desenvolupen i que estan latents en el territori en el qual té lloc l'homicidi. Diversos estudis publicats (Van Wormer 2008, Aldridge i Browne 2003) conclouen que la causa més comuna de mort a Anglaterra i Gal·les és la utilització d'una eina afilada, o bé l'asfíxia. En canvi, als Estats Units, l'arma més utilitzada per cometre l'homicidi és l'arma de foc, que és, de lluny, l'arma més utilitzada en aquest tipus de crims (Violence Police Center [VPC], 2008). La realitat sociocultural dels Estats Units, així com la regulació en la utilització de les armes, permet entendre la diferència entre aquests dos països.

Pel que fa a Espanya, segons dades publicades pel CGPJ (2011), els homicidis comesos al llarg del 2010 per un mecanisme simple²³ suposen el 87,2%, i en canvi els duts a terme per mecanismes mixtos representen un 12,8%. Els mecanismes simples que s'utilitzen més freqüentment en aquesta tipologia de crims són quatre: arma blanca (43,6%), traumatisme directe dirigit a la regió cranial (28,2%), estrangulació (12,8%) i arma de foc (2,6%). L'instrument més utilitzat per a l'homicidi és l'arma blanca, però aquest ús ha disminuït del 2009 al 2010 ja que s'ha produït un augment considerable dels casos per traumatisme cranial.

²³ Mecanisme simple: quan només s'utilitza un mecanisme.

A Catalunya, en l'anàlisi de casos duta a terme s'observa que el mètode més utilitzat en l'homicidi, en els casos de violència masclista en l'àmbit de la parella, és l'arma blanca (60%), seguit per l'arma de foc (13%), l'asfíxia (9%), traumatismes (9%) i precipitació (4%). En tres dels casos estudiats (5%) es desconeix el mètode utilitzat. Aquestes dades coincideixen amb el que s'ha exposat anteriorment respecte de l'Estat espanyol. Per tant, en el conjunt del territori espanyol s'observa una tendència força homogènia pel que fa al mètode utilitzat en l'homicidi.

Figura 15: Mètode utilitzat

Font: Departament d'Interior.

La diferència entre els mecanismes utilitzats en l'àmbit espanyol i català rau en el fet que el CGPJ analitza els casos al llarg d'un any. En canvi, en aquest estudi l'univers d'estudi és de cinc anys. Malgrat això, s'observa que el mecanisme més utilitzat en els dos territoris, amb una clara diferència respecte als altres, és l'arma blanca.

L'ús de l'arma blanca en la majoria de casos implica que les conductes homicides apareixen carregades d'ira i violència, que exigeixen una proximitat i un contacte estret i mantingut amb la víctima. Seguint aquesta mateixa línia, Cerezo afirma que el nombre de punyalades augmenta considerablement en els homicidis entre parella; es produeix l'anomenat "furor homicida", segons Echeburúa, reflectit en la reiteració d'un nombre de punyalades innecessari per provocar la mort. Per tant, l'homicidi es realitza a partir d'un contacte proper amb la víctima, a prop, a cops i punyalades. S'observa, en molts casos, una extrema brutalitat acompanyada d'una situació d'indefensió per part de la víctima.

7. Conclusions

En el present estudi de víctimes mortals per violència masclista en l'àmbit de la parella a Catalunya en el període del 2008 al 2012 s'han analitzat els elements i les característiques de la víctima, l'autor i els fets. L'anàlisi de casos permet destriar algunes característiques de les víctimes i dels agressors que aporten un coneixement més profund de la casuística i del fenomen, alhora que permeten començar a destriar algunes variables que tenen una incidència rellevant en aquesta realitat actual. Ara bé, també és important tenir en compte que

no es poden determinar perfils ni de víctimes ni d'autors, atès que ens trobem davant una problemàtica polièdrica i multicausal.

L'univers d'estudi està compost per 56 víctimes mortals i 56 autors dels homicidis o assassinats de violència masclista en l'àmbit de la parella succeïts a Catalunya entre els anys 2008 i 2012. Tot i que ens trobem davant una mostra reduïda, els casos analitzats aporten noves dades per continuar investigant aquesta xacra. D'aquesta manera, una anàlisi de les variables de pes en la problemàtica permet desenvolupar polítiques de seguretat pel que fa a la prevenció del delictes enfocades a aquesta tipologia de violència.

Les variables analitzades han estat escollides d'acord amb diversos estudis o investigacions tant nacionals com internacionals que s'han dut a terme sobre aquesta temàtica en els darrers anys. Algunes d'elles també s'han considerat ja que són aspectes que es destaquen com a claus en el marc de la seguretat pública. Altres que també es consideren rellevants han estat descartades per la impossibilitat de recollir tota la informació. Tot i això, seran objecte d'estudi de pròxims articles, una vegada s'hagin definit clarament els diversos indicadors per a la problemàtica.

Els factors que es presenten aquí en cap cas són determinants per si sols en els casos de violència extrema. Ara bé, són factors que, si conflueixen, la seva acció conjunta pot provocar que esdevinguin elements precipitadors que desencadenin una situació de violència greu. No obstant això, cada un d'aquests factors poden ser elements de risc per a la víctima que han de ser considerats en el moment d'atendre-la i en el moment de plantejar-se mesures preventives i de seguretat que garanteixin una protecció més gran a la víctima i al seu entorn.

Les principals conclusions obtingudes després de l'anàlisi dels casos de víctimes mortals de violència masclista en l'àmbit de la parella a Catalunya durant el període esmentat són les següents:

- La **franja d'edat** majoritària tant de les víctimes mortals com dels autors és de 26 a 35 anys. L'edat mitjana de les víctimes és de 39 anys i la dels autors, de 42 anys; l'edat dels autors en la majoria de casos és més elevada que la de les víctimes.
- La **nacionalitat** majoritària de les víctimes mortals és espanyola (55%), mentre que les víctimes mortals estrangeres presenten una gran dispersió geogràfica pel que fa al seu lloc d'origen. Respecte als autors, s'observa la mateixa tendència que en les víctimes mortals.
- La víctima mantenia una **relació** de parella amb l'autor en un 77% dels casos que formen l'univers d'estudi. La relació es mantenia en la majoria de casos i, per tant, hi ha una situació de violència repetida que es cronifica en el temps. Altrament, en un 23% dels casos la víctima i l'autor havien mantingut una relació de parella prèvia.
- L'existència de **fills**, en molts casos, esdevé un dels factors que dificulta el trencament de la relació de parella. Dels casos examinats, el 75% de les víctimes mortals tenien fills, i la major part tenien fills menors d'edat (74%). És d'especial rellevància tenir en compte que aquestes situacions de violència tenen unes repercussions –directes i indirectes– molt negatives en els fills. No només com a víctimes terciàries sinó també com a víctimes directes d'aquesta violència.

- Els autors d'aquesta tipologia de delicte no acostumen a presentar resistència activa i, per tant, s'entreguen a la policia, tal com queda palès en aquest estudi, en un 66% dels casos. Ara bé, convé assenyalar que en un 27% dels casos hi ha hagut **intent de suïcidi** o bé aquest s'ha consumat, sense tenir en compte els autors que han tingut idees suïcides però que no han sabut com dur-les a terme. L'homicidi o assassinat de la parella és la tipologia de crim que presenta una incidència més alta pel fa a l'homicidi o assassinat de la víctima acompanyat pel suïcidi de l'autor.
- No s'ha pogut trobar una **distribució temporal** concreta pel que fa als mesos de l'any en els quals es produeixen els homicidis o assassinats. Tot i això, els resultats de l'estudi, d'acord amb el que alguns autors descriuen, mostren un nombre més alt de víctimes durant el cap de setmana. En aquest sentit, caldrà seguir analitzant tant els casos d'homicidis o assassinats consumats com aquells que han estat temptatives d'homicidi per poder detectar si existeix algun patró temporal de risc.
- A més, s'observa l'existència d'una certa tendència a la **concentració de casos**, és a dir, es produeix més d'un homicidi o assassinat consecutius i amb proximitat temporal dels esdeveniments. Sembla que el fet que es produeixi un homicidi o assassinat pot interferir d'alguna manera en la comissió d'un altre. Aquest tema, que genera grans controvèrsies, es postula com un aspecte que caldrà analitzar atès que no hi ha dades definitives sobre això, les opinions no són homogènies i caldrà aprofundir en la recerca en aquest àmbit.
- Tal com apunta la literatura relacionada i com s'ha mostrat en els casos de l'estudi, aquests tipus de delictes acostumen a produir-se en l'àmbit íntim de la llar familiar. Per tant, en la majoria de casos el **lloc on es produeixen aquests fets** és el domicili familiar.
- El **mètode utilitzat** en un 60% dels casos examinats és l'arma blanca, fet que implica una agressió directa de l'autor a la víctima que evidencia un contacte proper entre ells.

Aquesta investigació esdevé una aproximació específica als casos de les víctimes mortals per violència masculina en l'àmbit de la parella a Catalunya del període que comprèn els anys 2008 a 2012.

Tot i les limitacions metodològiques de la mostra amb la qual s'ha treballat, aquest estudi ha pretès destriar alguns factors i elements que permeten parlar de patrons comuns, d'elements de risc, de característiques de les víctimes i dels autors, que cal conèixer per poder augmentar el nivell d'eficàcia i eficiència en els serveis policials que s'ofereixen a les víctimes de violència masculina. Així mateix, poder observar la incidència dels elements del seu entorn per mirar de conèixer, copsar i utilitzar aquells elements que poden esdevenir protectors i que permetin assolir la neutralització de la situació de risc. En aquest sentit, tots els esforços per aclarir conceptes, destriar característiques comunes i elements de risc, visualitzar la problemàtica i dimensionar-la i estudiar els factors que envolten la violència contra les dones ajudarà de manera gradual en la lluita contra aquest tipus de violència que actualment afecta un gran nombre de dones del nostre país i del món.

Així doncs, tal com insta el Parlament europeu, un dels mecanismes més efectius per fer-hi front²⁴ és el coneixement sobre el fenomen que permetrà dotar d'eines els serveis i estaments que treballen en la matèria.

Cal fer especial èmfasi i continuar treballant per poder identificar els elements de l'entorn de la mateixa dona que s'han d'erigir com un element més en la xarxa informal de seguretat de les víctimes, alhora que han d'encaixar amb la seguretat més formal que es pot oferir des d'un cos policial.

És essencial que la societat tendeixi a identificar aquesta violència com un abús inacceptable al qual estan sotmeses moltes dones i que se sumi a la inadmissió d'aquest tipus de situacions i a condemnar-los. Un nivell de coresponsabilització en què la ciutadania se senti part afectada –ho identifiqui com un problema cabdal– i alhora sigui part activa per resoldre el problema de la violència masclista amb l'objectiu de construir una societat fonamentada en la igualtat entre homes i dones en el marc del respecte dels drets humans. Així doncs, el compromís del conjunt de la societat és l'element clau que permetrà continuar lluitant per eradicar aquesta xacra social.

²⁴ En la resolució del Parlament europeu de 26 de novembre de 2009 sobre l'eliminació de la violència contra la dona, s'insta els estats membres a crear un sistema coherent per recopilar estadístiques sobre la violència contra les dones amb la finalitat de determinar quin és l'abast real d'aquest fenomen i amb l'objectiu final de trobar solucions adequades al problema.

Bibliografia

Ainsworth, M. D. "Attachments beyond infancy". *The American Psychologist*, núm. 44, p. 709-716, 1989.

Aldridge, M. L.; Browne, K. D. "Perpetrators of spousal homicide: a review". *Trauma, violence and abuse*. Vol. 4, núm. 3, 2003.

Barudy, J. *El dolor invisible de la infancia. Una lectura ecosistémica del maltrato infantil*. Ed. Paidós. Barcelona, 1998.

Bowlby, J. "The role of attachment in personality development and psychopathology". *The course of life: Vol.1. Infancy*, p. 229-270. Madison CT: International University Press, 1989.

Campbell, J. C. "If I can't have you, no one can: Power and control in homicide of female partners". *Femicide: The politics of woman killing*. Editat per Radford J.; Russell, DEH. Nova York, NY: Twayne, p. 99-113, 1992.

Campbell, J. C. *Empowering Survivors of Abuse: Health care for battered women and their children*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1998.

Campbell, J. C.; Webster, D.; Koziol-McLain, J.; Block, C. *et al.* "Risk Factors for Femicide in Abusive Relationships: Results From a Multisite Case Control Study", *American Journal of Public Health*. Vol. 93, Issue 7, 2003.

Campbell, J. C.; Webster, D.; Koziol-McLain, J. *et al.*, "Assessing risk factors for intimate partner homicide". *National Institute of Justice Journal*, núm. 250, p. 14-19, 2003.

Capaldi, D. M.; Kim, H. K. "Typological approaches to violence in couples: A critique and alternative conceptual approach". *Clinical Psychology Review*, núm. 27, p. 253-265, 2006.

Cantera, L. M.; Blanch, J. M.; Lorente Acosta, M.; Pérez, E.; Garreta, M. *La violència a casa*. Fundació Caixa Sabadell, 2005.

Centre Reina Sofia. *Mujeres asesinadas por su pareja. España 2008*, 2009.

Cerezo Domínguez, A. I. "El homicidio en la pareja". *Boletín Criminológico*, núm. 37, 1998.

Cerezo Domínguez, A. I. *El homicidio en la pareja: tratamiento criminológico*. Ed. Tirant lo Blanch, 2000.

Centre d'Investigacions Sociològiques. *Macroencuesta de violencia de género 2011*. Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat. Secretaria d'Estat de Serveis Socials i Igualtat. Delegació del Govern per a la Violència de Gènere - Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS), 2012.

Consell General del Poder Judicial. "Datos de denuncias, procedimientos penales y civiles registrados, órdenes de protección solicitadas en los juzgados de violencia sobre la mujer y sentencias dictadas por los órganos jurisdiccionales en esta materia". Observatorio contra la Violencia Doméstica y de Género. S'han utilitzat els informes de 2008 a 2011.

Consell General del Poder Judicial. "Informe sobre víctimas mortales de la violencia de género y de la violencia doméstica en el ámbito de la pareja o expareja". S'han utilitzat els informes de 2009 a 2011.

Consell General del Poder Judicial. "Análisis de las sentencias dictadas por los Tribunales del Jurado y por las Audiencias Provinciales en el año 2010, relativas a homicidios y/o asesinatos consumados entre los miembros de la pareja o expareja", 2012.

Cunningham A.; Baker, L. *Little eyes, little ears. How violence against a mother shapes children as they grow*. Center for Children and Families in the Justice System (London Family Court Clinic, Inc), 2007.

Departament d'Interior; Institut Català de les Dones; Ajuntament de Barcelona. *Enquesta de violència masclista de Catalunya*, 2010.

Dobash, R. Emerson; Dobash, Russell P. *Rethinking violence against women*. Sage Publications, 1998.

Dubugras Sá, S.; Guevara Werlang, B. S. "Homicide followed by suicide". *Universitas Psychologica*. Vol 6, núm. 2, p. 231-244, Bogotá 2007.

Echeburúa, E. *¿Por qué víctima es femenino y agresor masculino?* Ediciones Pirámide. Madrid, 2010.

Echeburúa, E.; De Corral, P. "El homicidio en la relación de pareja: un análisis psicológico". *Eguzkilore*, núm. 23, Sant Sebastià, desembre 2009.

Echeburúa, E.; Amor, P. J.; De Corral, P. "Mujeres maltratadas en convivencia prolongada con el agresor: variables relevantes". *Acción Psicológica*. Vol.1, núm. 2, 2002.

Englander, E .K. *Understanding violence*. Mahlah, Nj: Lawrence Erlbaum, 1997.

Fernández Teruelo, J. G. "Feminicidios de género: Evolución real del fenómeno, el suicidio del agresor y la incidencia del tratamiento mediático". *Revista Española de Investigación Criminológica*, núm. 9, art. 1, p. 1-27, 2011.

Garrido, V., Stangeland, P., Redondo, S. *Principios de Criminología*. Ed. Tirant lo Blanch, 2006.

Gillespie, C. K. *Justifiable homicide: Battered women, self-defense and the law*. Columbus: Ohio University Press, 1989.

Goetting, A., "Homicidal wives: A profile", *Journal of Family Issues*. Vol. 8, núm. 3, p. 332-41, 1987.

Hyman, I; Forte, T.; Mont, J. D.; Romans, S.; Cohen, M. M. "Help-seeking rates for intimate partner violence (IPV) among Canadian immigrant women". *Health Care Women Int.*, 2006.

Hirigoyen, Marie-France. *El acoso moral. El maltrato psicológico en la vida cotidiana*. Ed. Paidós, 1999.

- Holmes, S. E.; Slaughter, J. R.; Kashani, J. "Risk factors in childhood that lead to the development of conduct disorder and antisocial personality disorder". *Child Psychiatry and Human Development*, núm. 31, p. 183-193, 2001.
- Horno Goicoechea, P. "Atención a los niños y las niñas víctimas de la violencia de género". *Intervención Psicosocial*. Vol. 15, núm. 3, 2006.
- Langton, L.; Berzofsky, M.; Krebs, C.; Smiley-McDonald, H. "Victimizations Not Reported to the Police, 2006-2010". *National Crime Victimization Survey*. U.S. Department of Justice, 2012.
- Larrauri, E. *Criminología crítica y violencia de género*. Ed. Trotta, 2007.
- Lizana Zamudio, R. *A mi también me duele. Niños y niñas víctimas de la violencia de género en la pareja*. Editorial Gedisa, 2012.
- Logan J.; Hill H. A.; Black, M. L.; Crosby, A. E.; Karch, D. L.; Barnes, J. D.; Lubell, K. M. "Characteristics of Perpetrators in Homicide-Followed-by-Suicide Incidents: National Violent Death Reporting System, 17 US States, 2003-2005". *American Journal of Epidemiology*, 2008.
- Loinaz, I.; Echeburúa, E. "Apego adulto en agresores de pareja". *Revista Acción Psicológica*. Vol. 9, núm. 1, p. 33-46. Universitat del País Basc, 2012.
- Lorente Acosta, M. *Mi marido me pega lo normal. Agresión a la mujer: realidades y mitos*. Ed. Crítica, 2001.
- Luna del Castillo, J. de D. "Informe preliminar sobre la distribución espacio-temporal de los feminicidios habidos en España entre los años 2003 al 2010". Universitat de Granada. Delegació del Govern per a la violència de gènere. Secretaria d'Estat d'Igualtat. Ministeri de Sanitat, Política Social i Igualtat, 2011.
- McFarlane, J.; Soeken, K.; Campbell, J.; Parker, B.; Reel, S.; Silva, C. "Severity of abuse to pregnant women and associated gun access of the perpetrator". *Public Health Nurs*, núm. 15, p. 201-206, 1998.
- Niederkrotenthaler, T.; Voracek, M.; Herberth, A.; Till, B.; Strauss, M.; Etzersdorfer, E.; Eisenwort, B.; Sonneck, G. "Role of media reports in completed and prevented suicide: Werther v. Papageno effects". *The British Journal of Psychiatry*, núm. 197(3), p. 234-43, 2010.
- Patró, R.; Limiñana, Rosa M. "Víctimas de violencia familiar: Consecuencias psicológica en hijos de mujeres maltratadas". *Anales de Psicología*. Vol. 21, núm. 1, p. 11-17. Universitat de Múrcia, 2005.
- Phillips, D. "The impact of mass media violence on U.S. homicides". *American Sociological Review*, Vol. 48, núm. 4, p. 560-568, 1983.
- Rojas Marcos, L. *Las semillas de la violencia*, Ed. Espasa Calpe, 1995.
- Sarasua, B.; Zubizarreta, I.; Echeburúa, E.; De Corral, P. "Perfil psicopatológico diferencial de las víctimas de violencia de pareja en función de la edad", *Psicothema* [en línia]. Disponible a: <<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=72719316>> ISSN 0214-9915, 2007.

Van Wormer, K. "The dynamics of murder-suicide in domestic situations, Death by domestic violence". *Brief Treatment and Crisis Intervention*, núm. 8, p. 274-282. Oxford University Press, 2008.

Vives Cases, C.; Caballero Pérez, P.; Álvarez-Dardet, C. "Análisis temporal de la mortalidad por violencia del compañero íntimo en España". *Gaceta Sanitaria*. Vol. 18, núm. 5, p. 346-350, 2004.

Vives Cases, C.; Torrubiano Domínguez, J.; Álvarez-Dardet, C. "Distribución temporal de las denuncias y muertes por violencia de género en España en el período 1998-2006". *Revista Española de Salud Pública*. Vol. 82, núm. 1, p. 91-100, 2008.

Vives Cases, C.; Torrubiano Domínguez, J.; Álvarez-Dardet, C. "The effect of television news on intimate partner violence murders". *The European Journal of Public Health*. Vol. 19, núm. 6, p. 1-5, 2009.

Waltermaurer, E. "Public justification of intimate partner violence: a review of the literature". *Trauma, Violence & Abuse*, núm. 13(3), p. 167-175, 2012.

Weiser Eastal, P. *Killing the beloved: Homicide between adult sexual intimates*, Australian Institute of Criminology, Canberra, 1993.

Nacions Unides **Violència contra la dona¹**

"La violència contra la dona constitueix una violació dels seus drets humans i llibertats fonamentals i un obstacle o impediment per al gaudi d'aquests drets."

Plataforma d'Acció de Pequín

En totes les societats, en major o menor grau, les dones i les nenes estan sotmeses a maltractaments d'índole física, sexual i psicològica, sense distinció pel nivell d'ingressos, la classe o la cultura, fet que menyscaba el seu dret a participar plenament en la societat. La violència contra la dona és un dels mecanismes socials fonamentals mitjançant el qual se situa la dona en una posició de subordinació davant l'home.² Alguns grups de dones, com les que pertanyen a grups minoritaris, les indígenes, les refugiades, les migrants, les dones pobres, les dones recloses en institucions o presons, les dones amb discapacitats, les dones d'edat avançada, les dones desplaçades i les dones en situacions de conflicte armat, són particularment vulnerables a la violència. Les dones també són vulnerables als actes de violència perpetrats per persones que ocupen llocs d'autoritat tant en situacions de conflicte com en altres situacions.³

En la Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona, aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 1993, es defineix la violència contra la dona com tot acte de violència basat en la pertinença al sexe femení que tingui o pugui tenir com a resultat un dany o sofriment físic, sexual o psicològic per a la dona, així com les amenaces d'aquests actes, la coacció o la privació arbitrària de la llibertat, tant si es produeixen en la vida pública com en la vida privada.⁴ En conseqüència, la violència contra la dona inclou:

- a) La violència que es produeix en la família, inclosos els maltractaments, l'abús sexual de les nenes a la llar, la violència relacionada amb el dot, la violació pel marit, la mutilació genital femenina i altres pràctiques tradicionals nocives per a la dona, els actes de violència perpetrats per altres membres de la família i la violència relacionada amb l'explotació;

¹ Nacions Unides. Departament d'Afers Econòmics i Socials. Divisió d'Estadística. *La mujer en el mundo, 2005. Progreso en las estadísticas*. Cap. 5. Nova York, 2006.

² Vegeu l'*Informe de la Cuarta Conferencia Mundial sobre la Mujer, Beijing, 4 a 15 de septiembre de 1995* (publicació de les Nacions Unides, núm. de venda: S.96.IV.13), cap. I, resolució 1, annex II, par. 112 i 117.

³ *Ibid.*, par. 112 i 117.

⁴ Resolució 48/104 de l'Assemblea General, de 20 de desembre de 1993, article 1.

- b) La violència perpetrada dins de la comunitat en general, inclosa la violació, l'abús sexual, la persecució i la intimidació sexual a la feina en institucions educatives i en altres llocs, el tràfic de dones i la prostitució forçada, i
- c) La violència perpetrada o tolerada per l'Estat, passi on passi.

L'objectiu de combatre i eliminar la violència contra la dona i el tràfic de dones ja es va consignar i precisar el 1985 en les Estratègies de Nairobi orientades al futur per a l'avenç de la dona.⁵ Aquest objectiu ha estat reiterat en nombrosos instruments internacionals posteriors, com ara la Declaració i el Programa d'Acció de Viena de 1993, la Conferència Mundial de Drets Humans,⁶ la Plataforma d'Acció de Pequín⁷ i la Declaració del Mil·lenni.⁸

No obstant això, els esforços per preparar programes, formular estratègies d'intervenció i supervisar els canvis amb vista al compliment dels objectius assenyalats s'han vist obstaculitzats per la falta d'estadístiques adequades. Reconeixent la importància de les dades als efectes esmentats, la Plataforma d'Acció demana als serveis estadístics nacionals, regionals i internacionals que millorin les dades desglossades per sexe i edat sobre les víctimes i els autors de totes les formes de violència contra la dona. A més, es demana als governs i a les organitzacions pertinents que promoguin la investigació, la recollida de dades i l'elaboració d'estadístiques, especialment pel que fa a la violència a la llar, relacionades amb la freqüència de les diferents formes de violència contra la dona.⁹ L'Equip de Tasques del Projecte del Mil·lenni sobre educació i igualtat entre els gèneres ha suggerit que s'afegeixi un indicador sobre la prevalença de la violència perpetrada per la parella de la dona a l'efecte d'avaluar els progressos realitzats amb vista a l'assoliment de l'objectiu 3 (promoure la igualtat entre els gèneres i l'apoderament de la dona).¹⁰

A partir de la Quarta Conferència Mundial sobre la Dona, de resultes de la determinació observada en els plans nacional i internacional de millorar les dades relatives a la violència contra la dona, s'han registrat importants millores en les estadístiques relatives a la violència comesa per la parella de la dona (independentment que la víctima estigués casada o cohabités amb ella), el xicot, l'exparella o un antic xicot. Amb tot, continuen sent escasses les estadístiques fiables sobre moltes altres formes de violència contra la dona, inclosos el tràfic de dones i nenes i la violència perpetrada contra la dona per agents de l'Estat. Aquesta falta de dades continua sent un motiu de preocupació a escala nacional, regional i internacional.

La majoria dels països no disposen d'un sistema oficial o establert d'estadístiques sobre la violència contra la dona i actualment no es procedeix oficialment a la recollida de dades a

⁵ Informe de la Conferència Mundial para el Examen y la Evaluación de los Logros del Decenio de las Naciones Unidas para la Mujer: Igualdad, Desarrollo y Paz, Nairobi, 15 a 26 de julio de 1985 (publicació de les Nacions Unides, núm. de venda: S.85.IV.10), par. 231, 245, 258, 271 i 287 a 291.

⁶ Declaració i Programa d'Acció de Viena, Conferència Mundial de Drets Humans, Viena, 14 a 25 de juny de 1993 (A/CONF. 157/23), par. 18.

⁷ Informe de la Cuarta Conferencia Mundial sobre la Mujer, Beijing, 4 a 15 de septiembre de 1995 (publicació de les Nacions Unides, núm. de venda: S.96.IV.13), cap. I, resolució 1, annex II, secc. D, "Violencia contra la mujer".

⁸ Vegeu la resolució 55/2 de l'Assemblea General, de 8 de setembre de 2000, par. 25.

⁹ Vegeu l'Informe de la Cuarta Conferencia Mundial sobre la Mujer, Beijing, 4 a 15 de septiembre de 1995 (publicació de les Nacions Unides, núm. de venda: S.96.IV.13), cap. I, resolució 1, annex II, par. 206 j) i 129 a).

¹⁰ Projecte del Mil·lenni, Pas a l'acció: Consecució de la igualtat entre homes i dones i potenciació de la dona, Equip de Tasques sobre educació i igualtat entre els gèneres (Londres, Earthscan, 2005).

escala internacional sobre aquest tipus de violència. No obstant això, algunes de les estadístiques oficials sobre la delinqüència i el funcionament del sistema de justícia penal que l'Oficina de les Nacions Unides contra la Droga i el Delicte obté de les autoritats nacionals revesteixen una certa importància per a l'estudi de la violència contra la dona. Per exemple, un delicte del qual es recullen estadístiques és la violació; tanmateix, aquestes estadístiques no es desglossen pel sexe de les víctimes.

1. Situació actual de les estadístiques

En el pla nacional, les dades sobre la violència contra la dona es poden obtenir de dues fonts d'ampli abast: les enquestes i els registres administratius (la descripció general de les enquestes i els registres administratius es pot consultar a "Fonts nacionals de dades", a la introducció). Les dades es poden obtenir d'enquestes especials que es realitzen en concret per recollir informació detallada sobre la violència contra la dona o d'enquestes generals o amb objectius múltiples, que solen incloure un mòdul sobre la violència contra la dona. També es pot obtenir informació dels registres administratius, que recullen dades generades per organitzacions o organismes en l'exercici de les seves funcions ordinàries i que constitueixen la base de les estadístiques administratives. Les estadístiques administratives més ben organitzades són les del sistema de justícia penal (sota la forma d'estadístiques policials o judicials). Altres registres administratius són els obtinguts pel sector de la salut i els de diferents tipus d'organitzacions que presten serveis a les dones víctimes de la violència.

A la primera part d'aquesta secció es descriuen les fonts de dades sobre la violència contra la dona esmentades. La segona part es concentra en qüestions que plantegen les dades relatives al tràfic de dones, la complexitat de les quals exigeix un examen separat.

1.1 Fonts de dades sobre la violència contra la dona

Enquestes

Les enquestes especials de base poblacional que recullen informació detallada sobre la violència contra la dona, sempre que es dissenyin i es realitzin degudament, proporcionen estadístiques fiables sobre la prevalença de diferents formes de violència contra les dones i les nenes, incloses les que tenen lloc a la família o dins de la comunitat en general. En la majoria de les enquestes s'examina detalladament un tipus de violència experimentada per la dona, que inclou, per exemple, la seva naturalesa, història, causes i conseqüències, de manera que es proporciona abundant informació sobre el caràcter i la dinàmica de la forma de violència que s'estudia i es possibilita la delimitació dels factors de risc i els conceptes correlatius de violència. Així mateix, algunes enquestes estan dissenyades per obtenir un grau més alt de comprensió de la manera com la dona recorre al sistema de justícia penal i als serveis socials a la seva comunitat.¹¹

¹¹ Per exemple, Statistics Canada va incloure aquesta característica en la seva enquesta sobre la violència contra la dona, de 1993, i en la seva enquesta social general sobre la victimització, de 1999.

En general, les enquestes especials dedicades a estudiar la violència contra la dona són relativament cares. Pocs països disposen de prou recursos per portar-les a terme anualment o a intervals freqüents (és a dir, cada cinc anys com a màxim). Una alternativa a les enquestes especials o completes sobre la violència contra la dona és l'obtenció de dades sobre aquest problema recorrent a enquestes generals ja realitzades, com les enquestes socials o altres enquestes d'objectius múltiples.

Això comporta afegir a les enquestes un determinat nombre de preguntes o un mòdul sobre la violència contra la dona. Les estadístiques sobre la prevalença de la violència obtingudes mitjançant aquest enfocament potser no són tan fiables com les obtingudes utilitzant enquestes especials, ja que el nombre relativament petit de preguntes de les primeres no dona tantes oportunitats de revelar quina és la situació de la violència. Tanmateix, aquest enfocament té un cost més baix, cosa que el converteix en una solució pràctica en molts casos.

Les enquestes sobre la violència contra la dona es poden concentrar únicament en un tipus de violència, com la violència comesa per la parella, o poden incloure diferents tipus de violència, inclosa la que es produeix a la llar (per exemple, els maltractaments contra les nenes, les dones d'edat avançada i les treballadores del servei domèstic i un altre tipus de violència no conjugal), així com la que es produeix a la comunitat en general. Aquesta última pot incloure la violació, les agressions físiques, les agressions sexuals i la fustigació sexual. La violència que s'examina es pot limitar a la violència física o bé pot incloure també la violència sexual o la psicològica.

L'abast amb què les enquestes mostrin la prevalença real d'un determinat tipus de violència pot variar considerablement i dependre de factors com els següents:

- El tipus d'enquesta, és a dir, si està dissenyada concretament per mesurar una o més formes de violència contra la dona (enquestes especials) o persegueix altres objectius, encara que pot incloure algunes preguntes sobre la violència contra la dona en una petita secció o en un mòdul separat;
- El nombre i el tipus de preguntes utilitzades per identificar les víctimes de la violència (moltes preguntes o només una);
- L'ordre i la redacció de les preguntes;
- El criteri per fer l'enquesta, com, per exemple, entrevistes personals, entrevistes telefòniques o un qüestionari que es lliura a cada persona enquestada.

Un dels problemes observats en relació amb les estadístiques sobre la violència és l'àmplia gamma d'estadístiques sobre la prevalença obtingudes de diferents enquestes, fins i tot dins del mateix país. Això es pot esperar quan les enquestes utilitzen diferents criteris o formats. A més dels factors indicats, les enquestes també es poden diferenciar en funció dels tipus i les formes de violència que inclouen, el període de referència utilitzat, el tipus de relació que s'inclou entre les víctimes i els autors de la violència (per exemple, només parelles casades, totes les parelles, membres de la família únicament, etc.), la població enquestada (és a dir, la

població a la qual està destinada l'enquesta des del punt de vista geogràfic, demogràfic i social) i altres característiques.¹²

L'aprovació de la Plataforma d'Acció de Pequín ha donat lloc a un augment del nombre d'enquestes sobre la violència contra la dona. En alguns països, inclosos Austràlia, el Canadà i els Estats Units, es realitzen periòdicament enquestes de base poblacional sobre les víctimes de delictes, en les quals hi ha preguntes sobre la violència contra la dona. Molts altres països també han fet enquestes de base poblacional en què es recull informació sobre un o diversos tipus de violència contra la dona. En total, almenys 68 països han fet una enquesta sobre la violència contra la dona des de 1995 i almenys 38 d'ells han fet una enquesta que inclou tot el país (gràfic 1).

Gràfic 1

Nombre de països o zones que van realitzar almenys una enquesta sobre la violència contra la dona, 1995-2004

Regió geogràfica	Almenys una enquesta	Almenys una enquesta d'abast nacional
Total	68	38
Àfrica	13	4
Amèrica del Nord	11	10
Amèrica del Sud	8	5
Àsia	15	8
Europa	17	8
Oceania	4	3

Font: comissions regionals de les Nacions Unides; enquestes demogràfiques i de salut; enquesta internacional sobre la violència contra la dona, i estudi de l'OMS sobre la salut de la dona i la violència a la llar en diversos països.

En l'actualitat la informació que més es recull en les enquestes sobre la violència contra la dona es refereix a la violència perpetrada per la parella. En més de 50 països ja s'han realitzat estudis sobre la prevalença de la violència perpetrada per la parella de la dona.¹³

Les enquestes de base poblacional també s'han utilitzat per examinar la mutilació genital femenina,¹⁴ pràctica que se sap que produeix efectes nocius en les nenes i dones i que és comuna en nombroses societats de la part septentrional de l'Àfrica subsahariana, algunes

¹² Informe de la reunió de experts sobre la violència contra la dona: sinopsis estadística, dificultades y lagunas en la recolección de datos, y metodología y enfoques para superarlas. Ginebra, 11 a 14 d'abril de 2005, Divisió per a l'Avenç de la Dona del Departament d'Afers Econòmics i Socials, en col·laboració amb la Comissió Econòmica per a Europa i l'Organització Mundial de la Salut. A l'informe es precisen les característiques de les enquestes de base poblacional realitzades fins avui.

¹³ Ibid.

¹⁴ La mutilació genital femenina es refereix a tots els procediments utilitzats per a l'extirpació parcial o total dels òrgans genitals de la dona o altres lesions dels seus òrgans genitals per raons culturals o altres raons no mèdiques (concepte procedent de Female Genital Mutilation. A Joint WHO/UNICEF/UNFPA Statement, Ginebra, Organització Mundial de la Salut, 1997).

societats de l'Orient Mitjà i algunes comunitats disperses d'Occident.¹⁵ Així, entre el 1989 i el 2002 es van recollir dades sobre la mutilació genital femenina al Iemen i en quinze països de l'Àfrica recurrent a la inclusió d'un mòdul en les enquestes demogràfiques i de salut¹⁶ (al quadre 2.4 del capítol 2 hi ha una descripció de les enquestes demogràfiques i de salut). En les societats en què es practica la mutilació genital femenina, les enquestes per mostreig que es realitzen periòdicament poden mostrar canvis al llarg del temps en relació amb la prevalença i la pràctica, així com canvis en relació amb les percepcions de les persones. Aquesta informació és important per programar intervencions d'especialistes encaminades a eliminar aquesta pràctica tan nociva.

Estadístiques policials i judicials

Una altra font important d'estadístiques sobre la violència contra la dona són els registres administratius de la policia i del sistema de justícia penal, com a part dels processos administratius ordinaris. Quan una víctima acudeix a la policia per denunciar un delictes o quan això dona lloc a la imputació d'un delictes davant d'un tribunal, es prepara un expedient amb informació sobre els fets relacionats amb el delictes. No obstant això, els registres policials i judicials s'han de basar necessàriament en la legislació, com el codi penal, la llei contra la violència a la família, la llei contra la violència a la llar i la llei contra el tràfic de persones. Si no hi ha cap llei que tipifiqui o especifiqui quins són els actes de violència contra la dona, no existeix cap base per presentar una denúncia.

Fins i tot en el cas que hi hagi una llei, es reconeix àmpliament que només un petit percentatge dels delictes de violència contra la dona es consigna en els registres administratius dels sistemes de justícia penal i que les estadístiques policials o judicials donen xifres manifestament inferiors a les reals sobre la violència contra la dona. Això és així en el cas de la violència contra la dona a la llar i a la comunitat en general.

La violència contra les dones i les nenes que es produeix a dins de la família o de la llar es tolera en molts contextos.¹⁷ Els casos de maltractaments comesos pel cònjuge, inclosa la violació pel marit, i d'abusos físics i sexuals de les nenes i dones per part de membres de la pròpia família rarament es denuncien a la policia per aquesta i altres raons, que inclouen la por a les represàlies, el corresponent estigma, la desconfiança en la policia o el sistema judicial, la por a causar problemes al familiar culpable i la falta de coneixements sobre els propis drets. A més del rebuig de les víctimes a exposar la seva situació, la policia i els tribunals poden tenir certa incertesa en relació amb la tramitació de les denúncies que se'ls formulen a causa de la falta de legislació o estratègies destinades a fer complir la legislació vigent. Encara que la situació està canviant en alguns contextos gràcies a la promulgació de lleis o a una més gran

¹⁵ Vegeu *Integración de los derechos humanos de la mujer y la perspectiva de género: la violencia contra la mujer*, informe de la Relatora Especial sobre la violència contra la dona, les seves causes i conseqüències (E/CN.4/2002/83), par. 15.

¹⁶ P. Stanley Yoder, Nouredine Abderrahim i Arlinda Zhuzhuni, "Female genital cutting in the Demographic and Health Surveys: a critical and comparative analysis", *DHS Comparative Reports*, núm. 7 (Calverton, Maryland, ORC Macro, 2004).

¹⁷ Vegeu *Informe de la Cuarta Conferencia Mundial sobre la Mujer, Beijing, 4 a 15 de septiembre de 1995* (publicació de les Nacions Unides, núm. de venda: S.96.IV.13), cap. I, resolució 1, annex II, par. 117.

aplicació de la legislació destinada a lluitar contra la violència a la llar, en altres contextos el procés és lent o encara no s'ha iniciat.¹⁸

També es comunica de manera insuficient sobre la violència contra la dona en la societat en general. Moltes dones víctimes de violacions, agressions físiques i sexuals i fustigació sexual no denuncien aquests delictes al sistema de justícia penal per algunes de les raons damunt esmentades, a les quals se suma la por que no se les cregui o fins i tot que se les culpi. Aquesta situació posa de manifest la falta d'un entorn propici en què les dones i les nenes puguin denunciar els actes de violació contra elles sense vergonya ni por a represàlies.

Així, les estadístiques policials i judicials tenen un valor relatiu pel que fa a consignar la magnitud global de la violència contra la dona. No obstant això, els registres administratius que mantenen sistemàticament la policia i els tribunals penals i civils constitueixen una valuosa font de dades per examinar com les víctimes utilitzen els seus serveis i la resposta del sistema al problema. Els sistemes de justícia penal compten amb consignacions a càrrec dels pressupostos ordinaris dels estats i tenen l'avantatge d'estar molt ben organitzats, ja que disposen d'un mecanisme per a la comunicació periòdica d'estadístiques. La majoria dels països ja difonen periòdicament estadístiques sobre els delictes i les taxes de delinqüència, desglossades per tipus de delicte. Per això, és relativament baix el cost addicional de produir estadístiques sobre els delictes que comporten violència contra la dona.

Tanmateix, la manera com es recullen actualment les dades en molts països sovint fa que no s'incloguin el sexe i l'edat de les víctimes ni la seva relació amb l'autor del delicte, cosa que fa impossible obtenir informació concreta sobre la violència contra la dona o distingir, d'una banda, la violència perpetrada per la parella, els membres de la família o els coneguts i, de l'altra, la violència perpetrada per estranys. Actualment els tipus més freqüents d'estadístiques de delictes produïdes i difoses pels països en relació amb la violència contra la dona són els corresponents a les violacions, les agressions físiques, les agressions sexuals, els assassinats i els homicidis. Tanmateix, sovint les estadístiques no es desglossen en funció del sexe i l'edat de les víctimes.

Per obtenir estadístiques concretes sobre la violència contra les dones i les nenes és necessari consignar informació sobre el sexe i l'edat de les víctimes de tots aquests delictes. A més, cal disposar d'informació sobre la relació entre l'autor de la violència i la víctima a fi de distingir entre la violència de la parella i un altre tipus de violència a la llar. Quan es consigna aquesta informació, les estadístiques policials i judicials poden aportar dades sobre el nombre de casos que es denuncien o que es tramiten en relació amb les diferents formes de violència contra la dona, que inclou la violència a la llar, en la mesura que aquests casos siguin identificables. Com a exemples de les estadístiques que es poden produir es poden esmentar les relatives al nombre de casos en què es plantegen diferents formes de violència contra la

¹⁸ En el seu informe sobre el període 1994-2003 (E/CN.2003/75/Add.1), la Relatora Especial sobre la violència contra la dona, les seves causes i conseqüències, va destacar alguns problemes relacionats amb el compliment de la llei en gairebé tots els estats examinats i, en aquest sentit, va citar un total de 79 països que no tenien legislació sobre la violència contra la dona o que es desconeixia si en tenien. En concret, únicament es reconeix que la violació pel marit és un delicte en 51 països, prenent com a base la informació de què es disposa (vegeu *Violence against women: new challenges -Beijing at 10: putting policy into practice*, Institut Internacional d'Investigacions i Capacitació per a la Promoció de la Dona (INSTRAW), informe disponible a <http://www.un-instraw.org/en/images/stories/Beijing/violenceagainstwomen.pdf>).

dona (en la seva totalitat o per tipus) i que s'han denunciat a la policia; el nombre de persones imputades; el nombre de denúncies incoades, i el nombre de manaments civils, ordres d'allunyament i ordres similars¹⁹ que s'hagin sol·licitat. En molts països, la policia i els sistemes judicials estan sensibilitzats amb el problema de la violència contra la dona: per exemple, les comissaries de policia poden disposar d'unitats especials per a dones o unitats per a la protecció de la família. En aquests casos, el fet de tenir un sistema de registre més sensible a les qüestions de gènere podria donar lloc a obtenir més informació sobre les víctimes, els culpables i les circumstàncies de la violència denunciada.

A més a més, ja que usualment es pot disposar d'estadístiques judicials corresponents a diversos períodes de temps, aquestes estadístiques es poden utilitzar per analitzar com s'han modificat les opinions de la societat en relació amb la violència contra la dona. Per exemple, l'augment de les denúncies pot posar de manifest un augment de la sensibilització sobre la no-acceptació de la violència a la llar i altres formes de violència contra la dona, que alhora pot donar lloc a una predisposició més gran de les víctimes a presentar denúncies a la policia. També pot indicar un increment del grau de sensibilització i de resposta per part de la policia i el sistema judicial davant la violència contra la dona.

Un conjunt molt diferent, encara que molt útil, de dades administratives de la policia, la fiscalia i els sistemes judicials que té alguna importància en relació amb la violència contra la dona són les estadístiques del seu personal, desglossades per sexe. L'equilibri de gènere en el marc de la policia, els professionals del dret i el personal judicial, especialment en els nivells superiors, sovint influeix en el grau de sensibilització o de resposta del sistema de justícia penal davant els delictes contra la dona, incloses les diferents formes de violència contra ella, o bé constitueix una manifestació d'aquesta sensibilització o resposta.

Estadístiques administratives del sector de la salut

El sector de la salut és una altra font d'estadístiques sobre les diverses formes de violència, ja que les dones que sofreixen lesions o requereixen tractament per una altra causa poden acudir a les sales d'urgències dels hospitals, els dispensaris de família o els metges i altres encarregats de proporcionar assistència en matèria de salut. Tanmateix, en el cas de la violència perpetrada per la parella de la dona o altres formes de violència de membres de la família, algunes dones potser no consideren que aquesta violència és la causa de les seves lesions; fins i tot encara que ho considerin així, l'entitat encarregada de donar-los assistència en matèria de salut potser no deixa constància d'aquest fet. Obtenir i registrar aquesta informació és complicat a causa dels problemes d'intimitat i confidencialitat, com també per consideracions ètiques.²⁰

¹⁹ En alguns països, els manaments civils –denominats també ordres policials d'allunyament, ordres judicials d'allunyament o ordres relacionades amb la violència a la llar– prohibeixen a la parella de la víctima posar-s'hi en contacte. Poden incloure altres condicions, com ara prohibicions relacionades amb els estupefaents, l'alcohol o les armes. Hi ha altres tipus de manaments que poden provocar que sigui expulsada de la llar la parella de la víctima quan hagi comès actes de violència.

²⁰ Vegeu l'*Informe de la reunió de experts sobre la violència contra la mujer: sinopsis estadística, dificultades y lagunas en la recolección de datos, y metodología y enfoques para superarlas* (Ginebra, 11 a 14 d'abril de 2005, Divisió per a l'Avenç de la Dona del Departament d'Afers Econòmics i Socials, en col·laboració amb la Comissió Econòmica per a Europa i l'Organització Mundial de la Salut).

Si bé els sistemes de justícia penal i civil poden estar obligats a registrar, classificar i comunicar estadístiques sobre la violència contra la dona, sovint no és obligatori que el sistema d'atenció de la salut registri i comuniqui els casos de violència. A més a més, els tipus d'informació en poder dels proveïdors d'assistència de salut són molt diversos i sovint no són comparables entre institucions o entre períodes de temps perquè no hi ha un sistema homogeni per registrar i processar la informació. No obstant això, en alguns països s'estan fent esforços per millorar el seguiment de les lesions, cosa que inclou documentar la relació entre la víctima i el causant de la violència.

De la mateixa manera que amb els sistemes policials i judicials, els casos de què tenen coneixement els serveis de salut no són sinó una fracció de tots els casos de violència contra la dona, segurament limitats a la violència que hagi donat com a resultat lesions físiques greus. A més, els serveis de salut no són accessibles a gaires països en desenvolupament, especialment a les zones rurals.

Una font de la qual és possible obtenir certa informació sobre la violència contra la dona són les estadístiques sobre les morts per sexe, edat i causa. Aquestes estadístiques ja es produeixen en alguns països com a estadístiques vitals i es basen en la informació procedent dels certificats de defunció.²¹ Quan el registre de morts és complet i fiable, les estadístiques sobre les morts per sexe, edat i causa (en particular, les causes externes) o fins i tot únicament sobre les morts per sexe i edat poden proporcionar informació sobre determinades formes de violència contra les dones i les nenes.

Per exemple, les morts de nens menors d'un any o les taxes de mortalitat d'aquests nens desglossades per sexe procedents de sistemes d'estadístiques vitals o derivades d'altres fonts es poden examinar per detectar casos de la pràctica d'infanticidi de nenes o de discriminació contra elles. En general, els nens lactants tenen més possibilitats de morir que les nenes. Així, quan les estadístiques mostren que moren més nenes lactants que nens en una població o subpoblació, hi ha motius per sospitar que es practica l'infanticidi de nenes o que, si més no, la preferència pels fills mascles es manifesta en la falta d'atenció i la relegació de les nenes, així com en un tracte discriminatori. Prenent com a base el nombre de països que han comunicat dades sobre la mortalitat de nens menors d'un any per sexe, és possible examinar les estadístiques de 114 països (vegeu el capítol 2).

Quan són fiables, les estadístiques sobre les morts per sexe, edat i causa també poden constituir un índex de la presència de morts per causa del dot o d'assassinats "per raons d'honor", encara que se sap que és manifestament baix el nivell de comunicació d'aquests fets.²² Es poden examinar les morts de les dones dels grups d'edat més propensos a morir per aquestes causes, centrant-se en les morts imputades als homicidis, suïcidis, accidents, etc. No obstant això, la utilització d'aquesta font planteja alguns problemes. En primer lloc, en els registres es poden atribuir causes totalment diferents a aquestes morts. En segon lloc, en els

²¹ Vegeu les observacions sobre les fonts nacionals de dades en la introducció de l'informe i en el quadre 1.3, titulat "Registre Civil i estadístiques vitals", que figura al capítol 1.

²² Vegeu *Integración de los derechos humanos de la mujer y la perspectiva de género: la violencia contra la mujer*, informe de la Relatora Especial sobre la violència contra la dona, les seves causes i conseqüències (E/CN.4/2002/83), par. 23.

països en què és més probable que es practiquin aquestes formes de violència, les estadístiques vitals sobre les morts solen ser inadequades.

Registres administratius d'altres tipus de proveïdors de serveis

Els organismes públics i privats, incloses les organitzacions no governamentals, proporcionen una àmplia gamma de serveis de suport a les dones víctimes de violència, particularment allotjaments o refugis d'emergència, centres de crisi, línies telefòniques per atendre les agressions sexuals i serveis d'assistència lletrada i assessorament jurídic. Igual que en el cas de la policia i els proveïdors de serveis de salut, les persones que sol·liciten serveis de suport és probable que constitueixin una petita fracció de totes les dones que pateixen violència.

Encara que els proveïdors de serveis recullen informació sobre les dones a les quals presten assistència i, en certa mesura, sobre l'experiència de violència dels seus clients, el tipus d'informació recollida és molt divers. El subministrament d'estadístiques no és generalment una prioritat per als proveïdors de serveis, raó per la qual la informació no se sol contrastar, processar ni comunicar sistemàticament. A falta d'un mecanisme encarregat de consolidar la informació de les diverses organitzacions de manera eficaç al llarg del temps i en funció del tipus de serveis prestats, la informació sol ser fragmentària i accessible únicament dins de cada organització.

1.2 Maneig de les estadístiques sobre el tràfic de dones i nenes²³

L'àmplia gamma d'activitats i els nombrosos agents que intervenen en el procés del tràfic d'éssers humans, més el caràcter clandestí i secret de les activitats i els seus possibles vincles amb la delinqüència organitzada i la corrupció, fan que el mesurament del tràfic sigui complex i problemàtic. En l'actualitat no es disposa d'estadístiques globals i fiables sobre el tràfic de dones i nenes.

Es poden fer estimacions sobre el volum del tràfic combinant informació de diferents fonts o prenent únicament com a base estadístiques relatives a una determinada etapa del procés del tràfic, és a dir, l'esfera de responsabilitat de l'organització o el programa que les produeix. Les dades sobre el tràfic de dones poden ser recollides per organitzacions encarregades de la prevenció del delicte, el processament dels culpables i el compliment de la llei o per organitzacions que brinden protecció i assistència a les víctimes, entre d'altres. La qualitat i el centre d'atenció de les dades varien en funció dels recursos financers i de les prioritats de les organitzacions que les produeixen, així com en funció dels conceptes, definicions i mètodes utilitzats. En resum, les estadístiques són produïdes per nombrosos organismes que tenen interès en l'esfera del tràfic dels éssers humans, per bé que no hi ha un únic òrgan que estigui sistemàticament encarregat de reunir, harmonitzar i utilitzar amb eficàcia aquestes estadístiques.

²³ Aquesta secció es basa principalment en els tres documents següents: *Human trafficking and statistics: the state of the art*, document preparat per Nicole Suter, Heikki Mattila i Frank Laczko, Organització Internacional per a les Migracions, reunió de treball de la Comissió Econòmica per a Europa sobre les estadístiques en matèria de gènere, Ginebra, 18 a 20 d'octubre de 2004, document de treball núm. 15; Frank Laczko i Marc Gramegna, "Developing better indicators of human trafficking", *Brown Journal of World Affairs*, vol. X, núm. 1 (estiu/tardor de 2003), i Kristina Kangaspunta, *Collecting data on human trafficking*, document preparat per al grup sobre els problemes existents en relació amb les estadístiques i els indicadors, 49è període de sessions de la Comissió de la Condició Jurídica i Social de la Dona, Nova York, 28 de febrer a 11 de març de 2005 (Ginebra, Oficina de les Nacions Unides contra la Droga i el Delicte).

L'aprovació per l'Assemblea General, el novembre de 2000, del Protocol per prevenir, reprimir i sancionar el tràfic de persones, especialment dones i nens, que complementa la Convenció de les Nacions Unides contra la Delinqüència Organitzada Transnacional, va proporcionar a la comunitat internacional una definició convinguda del tràfic d'éssers humans. La definició, que consta a continuació, constitueix un marc global i complet per estudiar el tràfic de dones i nenes:

“Per ‘tràfic de persones’ s'entendrà la captació, el transport, el trasllat, l'acollida o la recepció de persones, recurrent a l'amenaça o a l'ús de la força o altres formes de coacció, al rapte, al frau, a l'engany, a l'abús de poder o d'una situació de vulnerabilitat o a la concessió o recepció de pagaments o beneficis per obtenir el consentiment d'una persona que tingui autoritat sobre una altra, amb fins d'explotació.”²⁴

No obstant això, la utilització de la definició per recollir dades segueix constituint un problema. Fins avui, només alguns països han començat a recollir sistemàticament dades sobre aquest tràfic i segueix sent freqüent que en molts països es barregin les dades relacionades amb el tràfic, el contraban de persones i la migració irregular.

En general, les dades sobre el tràfic d'éssers humans es poden originar: a) a les zones de procedència o origen, en què es poden utilitzar dades sobre les persones el parador de les quals es desconeix; b) en les diferents etapes del procés de trasllat, per exemple, les estadístiques sobre els encreuaments de frontera i les dades sobre la detenció a les fronteres, que constitueixen la base de les estimacions, i c) al lloc de destinació, on els organismes encarregats de fer complir la llei, els professionals de la salut, els investigadors o les organitzacions intergovernamentals i no governamentals que presten assistència a les víctimes poden obtenir i proporcionar dades útils.

Alguns països d'origen, trànsit i destinació recullen alguns dels tipus de dades indicats més amunt; tanmateix, la recollida de dades no sol ser sistemàtica. La falta de legislació adequada i concreta sobre el tràfic de dones comporta l'absència d'estadístiques oficials del sistema de justícia penal relacionades amb el nombre de delictes registrats per la policia i el nombre de persones processades o declarades culpables. Els registres que porten les autoritats i organitzacions sobre les víctimes a qui presten assistència tendeixen a ser fragmentaris i a no estar coordinats. Tenint en compte el caràcter fragmentari i no representatiu de les dades disponibles, els investigadors i els experts en aquest tràfic consideren difícil proporcionar estimacions fiables sobre el nombre de dones i nenes víctimes del tràfic a escala nacional, regional o mundial.

Amb tot, hi ha en marxa diverses iniciatives per reunir dades mundials sobre el tràfic d'éssers humans —tant de dones com d'homes—, iniciatives que es descriuen més avall. Entre les xifres mundials citades més freqüentment en relació amb el tràfic d'éssers humans cal esmentar les publicades per fonts oficials dels Estats Units. Des de l'any 2001, l'Oficina de seguiment del tràfic de persones i de lluita contra aquest tràfic publica informes anuals sobre països en què es descriuen l'abast i la naturalesa del problema del tràfic en aquests països, així com els esforços que fan els governs per lluitar-hi en contra. En el marc del Projecte de

²⁴ Resolució 55/25 de l'Assemblea General, de 15 de novembre de 2000, annex II, article 3 a).

Protecció de la Johns Hopkins School of Advanced International Studies, també es recull i es difon informació sobre el tràfic d'éssers humans, especialment de dones i nenes.

El Programa mundial contra el tràfic de persones de l'Oficina de les Nacions Unides contra la Droga i el Delicte disposa d'una base de dades mundial sobre les tendències del tràfic, que recull i acara sistemàticament informació sobre això. S'examina a fons una àmplia gamma de fonts per obtenir informació sobre les tendències i les rutes del tràfic, les característiques de les víctimes i dels delinqüents i la resposta dels sistemes de justícia penal. Les fonts principals són els informes oficials dels governs, la informació difosa per les organitzacions intergovernamentals i no governamentals, els informes sobre les investigacions realitzades, la documentació de les conferències i els informes dels mitjans de comunicació.

La base de dades del mòdul de lluita contra el tràfic de l'Organització Internacional per a les Migracions és una recopilació d'informació procedent dels programes de lluita contra el tràfic d'aquesta Organització. La base de dades es basa en entrevistes a fons amb les víctimes a qui es va prestar assistència en el marc de les activitats de lluita contra el tràfic de l'Organització. Les dades quantitatives i qualitatives obtingudes contribueixen a comprendre millor el perfil socioeconòmic i l'entorn de les víctimes, així com el seu procés de captació i de tràfic i la seva explotació als països de destinació.

2. Progrés en les estadístiques

S'han fet importants progressos en els últims deu anys pel que fa al desenvolupament de la metodologia i els procediments de recollida de dades sobre la violència contra la dona, particularment quan la comet la parella. Encara que la comparació de dades entre els països i regions continua sent un problema, la situació també està millorant. En els anys posteriors a la Quarta Conferència Mundial sobre la Dona, celebrada a Pequín el 1995, han sorgit nombroses iniciatives per desenvolupar i aplegar estadístiques internacionalment comparables sobre la violència contra la dona recorrent a mètodes d'enquesta homogenis.

L'Organització Mundial de la Salut (OMS) se situa al capdavant dels esforços realitzats en aquest sentit mitjançant el seu estudi multinacional sobre la salut de la dona i la violència a la llar (vegeu el quadre 1). L'estudi, que es va posar en marxa el 1998, s'ha dut a terme en deu països com a mínim.

Una altra iniciativa internacional és l'estudi internacional sobre la violència contra la dona, coordinat per l'Institut Europeu de Prevenció del Delicte i Lluita contra la Delinqüència, afiliat a les Nacions Unides (HEUNI) (vegeu el quadre 2). Actualment, l'estudi internacional sobre la violència contra la dona s'ha dut a terme en 11 països, tant desenvolupats com en desenvolupament, i s'està buscant assistència financera per garantir la participació de més països en desenvolupament i en transició.

Les enquestes demogràfiques i de salut, amb el suport de Macro International Inc., recullen dades sobre la violència contra la dona mitjançant un mòdul sobre la violència a la llar. El mòdul inclou preguntes detallades que permeten avaluar la prevalença i les conseqüències

intergeneracionals de la violència a la llar i altres tipus de violència contra la dona en el context de la família. Des del 1995, almenys 11 països que han fet enquestes demogràfiques i de salut han inclòs el mòdul sobre la violència a la llar.

Quadre 1

Estudi multinacional de l'OMS sobre la salut de la dona i la violència a la llar

L'Organització Mundial de la Salut va posar en marxa el 1998 l'Estudi multinacional sobre la salut de la dona i la violència a la llar. L'estudi té per objecte:

- a) obtenir estimacions fiables de la prevalença de diferents formes de violència, particularment la perpetrada per les parelles de les dones;
- b) documentar la relació existent entre la violència perpetrada per les parelles de les dones i les conseqüències que això comporta per a la salut de les dones i altres aspectes de la seva vida;
- c) examinar els factors que puguin protegir les dones de la violència perpetrada per les seves parelles o fer-les vulnerables a ella, i
- d) documentar les estratègies i serveis que utilitzen les dones per fer front a aquesta violència.

En fer l'estudi, l'OMS va utilitzar metodologies d'investigació qualitatives i quantitatives, de manera que les conclusions qualitatives servissin de base per al desenvolupament del qüestionari bàsic del component quantitatiu de l'estudi. En la majoria dels països, el component quantitatiu consisteix en una enquesta per llars transversal i de base poblacional, realitzada en dos llocs: la capital o una altra ciutat important i una província amb poblacions rural i urbana.

L'estudi multinacional de l'OMS s'ha dut a terme almenys en deu països diferents des del punt de vista cultural d'Àfrica, Àsia, Oceania i Amèrica del Sud. A més, en altres països s'han dut a terme projectes d'investigació sobre la violència a la llar, prenent com a base la metodologia de l'estudi de l'OMS.

Quadre 2

Estudi internacional sobre la violència contra la dona (IVAWS)

L'Institut Europeu de Prevenció del Delicte i Lluita contra la Delinqüència, afiliat a les Nacions Unides, va iniciar el 2001 l'Estudi internacional sobre la violència contra la dona, al qual van contribuir l'Oficina de les Nacions Unides contra la Droga i el Delicte, l'Institut Interregional de les Nacions Unides per a Investigacions sobre Delinqüència i Justícia i Statistics Canada. L'IVAWS és un estudi comparatiu internacional destinat concretament a examinar la violència de l'home contra la dona, sobretot pel que fa a les parelles de les dones i les agressions sexuals. La seva finalitat és promoure i posar en marxa investigacions sobre la violència contra la dona a tots els països i avaluar en quina mesura es produeixen víctimes entre les dones d'aquests països, utilitzant una metodologia i un qüestionari homogenis, fet que possibilita comparacions entre les diferents cultures.

L'IVAWS es realitza dins d'un marc que té en compte les víctimes dels delictes i es basa majoritàriament en la xarxa, la infraestructura i la metodologia de l'enquesta internacional sobre les víctimes de la delinqüència.^a S'espera que la informació que proporciona servirà per formular enfocaments concrets sobre la justícia penal.

^a Les enquestes internacionals sobre les víctimes de la delinqüència proporcionen informació sobre els delictes i les víctimes mitjançant un qüestionari homogeni, els resultats del qual són comparables internacionalment. A aquest efecte, s'han homologat tant com s'ha pogut tots els aspectes de la metodologia. (Vegeu: http://www.unodc.org/unodc/en/research_icvs.html)

L'estudi multinacional de l'OMS i l'enquesta internacional sobre la violència contra la dona van servir de marc comú perquè els organismes internacionals, els investigadors nacionals i les oficines d'estadístiques amb experiència en la realització d'enquestes sobre la violència contra la dona desenvolupessin i dissenyessin el protocol i el qüestionari de l'estudi per donar suport als equips dels països i facilitar l'anàlisi. La realització de la investigació en països culturalment diferents va permetre que l'Organització Mundial de la Salut i l'Institut Europeu de Prevenció del Delicte i Lluita contra la Delinqüència compreguessin millor les realitats de la realització d'enquestes sobre la violència contra la dona en diferents contextos. Mitjançant la seva participació en la investigació sobre la violència contra la dona en el marc d'un estudi internacionalment coordinat, els països van obtenir una valuosa experiència sobre tots els aspectes de la planificació i el funcionament de l'estudi relatiu a aquest tema tan sensible i van millorar la seva capacitat tècnica de reunió de dades internacionalment comparables en aquesta matèria.

Com a novetat important, es pot assenyalar que en els darrers anys ha augmentat el grau d'atenció envers les qüestions ètiques i de seguretat vinculades amb l'estudi sobre la violència perpetrada per les parelles de les dones. L'Organització Mundial de la Salut subratlla la importància de vetllar per la seguretat dels demandats i el personal sobre el terreny i ha desenvolupat directrius ètiques i de seguretat per realitzar investigacions sobre la violència a la llar.²⁵ Les directrius han estat adoptades per altres organitzacions que realitzen estudis en aquesta esfera. A més, l'Organització Mundial de la Salut ha formulat recomanacions ètiques i de seguretat per fer entrevistes a les dones víctimes del tràfic.²⁶

Una tendència positiva que ha sorgit en relació amb les investigacions sobre la violència contra la dona és l'establiment de relacions de col·laboració i de processos d'estretes consultes entre les institucions encarregades d'establir polítiques, els proveïdors de serveis i les entitats de cooperació per al desenvolupament. Per exemple, en el cas de l'estudi multinacional de l'OMS, els equips d'investigació en els països incloïen organitzacions nacionals que s'ocupaven de la violència contra la dona, així com un comitè consultiu de múltiples interessats encarregat de donar orientacions per a la realització de l'estudi. El comitè està constituït per representants de departaments clau dels governs i d'organitzacions no governamentals. El procés permanent de consultes va generar un sentit de compromís entre els participants i va contribuir a la vinculació de les dades a les activitats de defensa de la dona i de formulació de polítiques. A l'Amèrica Llatina, el diàleg entre els usuaris i els emissors de la informació va ser essencial perquè tinguessin èxit diferents estudis sobre la violència contra la dona a la regió i perquè s'utilitzessin eficaçment els resultats d'aquests estudis.²⁷

²⁵ Vegeu, per exemple, Organització Mundial de la Salut, "Putting women first: ethical and safety recommendations for research on domestic violence against women" (WHO/FCH/GWH/01.1).

²⁶ Cathy Zimmerman i Charlotte Watts, WHO *Ethical and Safety Recommendations for Interviewing Trafficked Women* (Ginebra, Organització Mundial de la Salut, 2003). Les recomanacions han estat traduïdes a l'armeni, bosnià, croat, japonès, serbi, romanès i rus.

²⁷ Vegeu, per exemple, Diane Almeras i altres, *Violència contra la mujer en relación de pareja: América Latina y el Caribe. Una propuesta para medir su magnitud y evolución*, sèrie "Mujer y Desarrollo", núm. 40 (publicació de les Nacions Unides, núm. de venda: S.02.II.G.56).

3. Desafiaments

3.1 Enfortir la capacitat estadística

Els països han de desenvolupar la seva capacitat de recollir, processar i difondre dades de qualitat sobre la violència contra la dona. Molts països que no disposen de coneixements sobre l'abast i l'àmbit de la violència a la llar i altres tipus de violència contra la dona no tenen la capacitat necessària per realitzar una enquesta nacional concreta sobre la qüestió. Cal considerar la possibilitat que aquests països recullin dades sobre la violència contra la dona recorrent a una enquesta ja existent d'objectius múltiples. No obstant això, en cas que es pugui aconseguir suport internacional a l'efecte, és convenient fer una enquesta especial de referència amb l'assistència tècnica que s'obtingui de fonts externes. L'estudi multinacional de l'OMS i l'estudi internacional sobre la violència contra la dona ofereixen bones oportunitats per a aquest tipus de col·laboració.

El més important és que es facin esforços per promoure la realització d'enquestes sobre la violència contra la dona en el marc de les estadístiques oficials: en altres paraules, incorporar-les al programa ordinari d'estadístiques del país.

En molts països els expedients policials i judicials sovint són deficients i desiguals. Cal reforçar els seus sistemes de registre i processament perquè puguin preparar estadístiques fiables amb una cobertura total a escala nacional. Tanmateix, en molts països no es disposa dels recursos financers i humans necessaris.

3.2 Millorar els mètodes d'enquesta

El cost relativament baix de recollir dades sobre la violència contra la dona mitjançant enquestes nacionals d'objectius múltiples ha comportat que aquest enfocament constitueixi una opció atractiva per a molts països i no hi ha dubte que continuarà sent utilitzat. El seu principal desavantatge és que la divulgació dels casos de violència no assoleix el mateix grau en el cas de les enquestes especials. Una manera de millorar el nivell de difusió és incloure un mòdul separat –amb un nombre adequat de preguntes ben formulades– en lloc d'afegir únicament unes quantes preguntes. Una altra manera consisteix a impartir una capacitat suplementària als entrevistadors que normalment realitzen enquestes a gran escala, cosa que inclou capacitat sobre qüestions ètiques i de seguretat relacionades amb aquest tipus d'investigació. Tanmateix, aquesta capacitat pot ser molt costosa i no sempre pràctica a causa del gran nombre d'entrevistadors que intervenen. Els investigadors han de buscar altres mètodes innovadors per millorar la difusió dels casos de violència en enquestes generals.

En general, les investigacions també s'han de referir a la manera com altres factors, com el criteri utilitzat per fer l'enquesta, l'ordre i la redacció de les preguntes, el nombre i el tipus de preguntes formulades, les característiques dels entrevistadors i altres elements, afecten la divulgació o influeixen en les conclusions de l'enquesta de què es tracti.

3.3 Millorar les dades administratives

Com ja s'ha indicat, els sistemes de recollida de dades de la policia i dels tribunals de molts països no sempre registren el sexe i l'edat de la víctima ni la seva relació amb el culpable, cosa que fa impossible identificar els casos de violència perpetrada per les parelles de les dones o un altre tipus de violència contra les dones i les nenes dins la família. Cal prestar atenció a la recollida d'informació, de manera que els registres incloguin tota la informació necessària per identificar els diferents tipus de violència contra la dona. Tanmateix, això únicament es pot aconseguir si existeix legislació en la qual es tipifiqui clarament la violència contra la dona com a delicte, es castigui els culpables i es prevegin indemnitzacions pels actes il·lícits comesos contra les dones i nenes víctimes de qualsevol forma de violència, independentment que aquesta tingui lloc a la llar, a la feina, a la comunitat o a la societat.

Els registres administratius d'altres tipus d'organitzacions (per exemple, les organitzacions no governamentals) que prestin assistència a les víctimes són particularment problemàtics. En la majoria dels casos, la informació és dispersa i no es recull d'acord amb un sistema homogeni ni s'efectuen verificacions amb altres institucions. Així mateix, no hi ha cap institució encarregada de consolidar la informació. La falta d'un sistema integrat d'informació fa que resulti difícil saber, per exemple, quantes vegades ha demanat assistència la mateixa dona, quin tipus d'assistència ha rebut, qui la hi ha facilitat, on i quan l'ha obtinguda i si les seves visites tenien relació amb el mateix acte de violència o amb el mateix agressor. Per això, és impossible seguir l'historial de violència de cada dona que demana ajuda o examinar l'assistència que realment ha rebut.

Per tal que la informació sigui d'utilitat per a finalitats estadístiques, s'ha de posar en marxa una base de dades integrada o un sistema d'informació integrat que vinculi les dades de les diferents organitzacions. La informació de les organitzacions s'ha de transmetre de manera sistemàtica i constant a la base de dades, i posteriorment s'ha de processar i difondre de forma periòdica. Amb tot, això és més fàcil de dir que de fer, ja que no hi ha cap institució que reguli l'actuació dels diferents tipus de proveïdors de serveis. A més, els tipus de dades recollides són molt diversos.

Per millorar la cobertura de les dades administratives sobre la violència contra la dona hi ha d'haver un entorn propici per a les víctimes de la violència que busquin ajut. Això inclou crear mecanismes institucionals o enfortir els ja existents per tal que les dones i les nenes puguin denunciar actes de violència, presentar denúncies o buscar refugi en un entorn segur, confidencial i favorable que sigui fàcilment accessible. Així mateix, caldrà encoratjar les dones víctimes de la violència perquè busquin ajut si saben que tindran accés als mecanismes de justícia i a recursos justos i eficaços previstos per la legislació per obtenir una reparació pels danys que hagin sofert. En aquest sentit, és necessari capacitar els funcionaris encarregats de fer complir la llei, el personal de la policia i els treballadors judicials, sanitaris i socials perquè coneguin millor les causes, les conseqüències i els mecanismes de la violència contra la dona, de manera que es pugui garantir un tracte equitatiu a les dones víctimes.

3.4 Utilització complementària de les fonts de dades

Les enquestes, junt amb diferents dades administratives, poden oferir una visió més completa de la violència contra la dona. Les enquestes proporcionen informació general sobre diversos aspectes d'aquesta violència, mentre que les estadístiques administratives del sistema de justícia penal es poden produir i difondre periòdicament a escala nacional. Altres estadístiques administratives produïdes per diferents organitzacions donen llum sobre la utilització per la dona dels seus serveis i sobre la resposta de les organitzacions a aspectes concrets de la violència contra la dona. El principal problema amb què ensopega la utilització complementària de les dades de les enquestes i dels registres administratius és la falta d'un llenguatge comú entre les diferents fonts. Els conceptes, les classificacions, els marcs cronològics i molts altres aspectes de les dades recollides són diferents en funció de les fonts. La recerca de la manera d'harmonitzar els conceptes utilitzats en les enquestes especials, les estadístiques dels sistemes de justícia penal i altres registres administratius exigeix temps i innovació, però no és impossible.

La millor manera de procedir a la integració, l'harmonització i la utilització de les fonts de dades és una resposta integral i multisectorial al problema de la violència contra la dona en l'àmbit dels estats. Aquest enfocament uniria els diferents agents –els òrgans encarregats de fer complir la llei, la judicatura, l'ensenyament, la salut, i els serveis socials i les organitzacions comunitàries i de dones– per dissenyar i posar en pràctica una resposta integral que abordés la prevenció de la violència i la manera de tractar-la des de la perspectiva de la víctima, cosa que inclouria tenir en compte les necessitats d'informació de forma integrada. Aquesta resposta és particularment urgent en el cas del tràfic de dones i nenes a causa dels nombrosos agents que hi intervenen.

3.5 Àmbits que exigeixen més atenció

Encara no estan disponibles o no són adequades les estadístiques sobre la majoria dels tipus de violència que s'inclouen dins de les tres categories generals de violència contra la dona (vegeu la definició al començament del capítol). En la primera categoria, la violència es produeix a dins de la família. Els àmbits dels quals no es disposa d'estadístiques fiables o que tenen un abast limitat són els de l'abús sexual de les nenes a la llar, la violència relacionada amb la dot, els homicidis "per raons d'honor", la mutilació genital femenina i altres pràctiques tradicionals que resulten perjudicials per a la dona, la violència perpetrada per familiars diferents del cònjuge i la violència relacionada amb l'explotació. Cal trobar mètodes eficaços per recollir aquestes dades, cosa que inclou, per exemple, realitzar enquestes de base poblacional. En el cas de la violència relacionada amb el dot i els homicidis "per raons d'honor", s'han d'analitzar altres mètodes, tenint en compte que els casos relativament infreqüents d'aquestes formes de violència entre la població en general no es poden reflectir en una mostra; a més, moltes de les víctimes ja no viuen per ser incloses a la mostra. Entre els mètodes que es poden examinar hi ha l'anàlisi dels expedients policials o els expedients d'homicidis, en cas que estiguin disponibles.

Les enquestes de base poblacional relatives a la violència contra la dona potser no inclouen adequadament les dones que pertanyen a minories, les dones indígenes, les dones refugiades,

les dones migrants, les dones d'edat avançada o altres grups de dones que són especialment vulnerables a la violència. Atès que constitueixen un percentatge relativament petit de la població al qual sol ser difícil d'accedir, sovint aquests grups de dones no figuren en un nombre suficient a la mostra, la qual cosa no permet fer una anàlisi separada sobre elles. En algunes enquestes, quan s'especifica la població a la qual van dirigides, s'exclouen deliberadament certs grups. Per exemple, moltes enquestes sobre la violència perpetrada per les parelles de les dones s'han concentrat en les dones en edat reproductiva (15 a 49 anys), ja que constitueixen el grup amb més possibilitats de patir violència i són el segment en què més sovint es concentren les enquestes demogràfiques i de salut. Per això, aquestes enquestes no recullen l'experiència de les dones d'edat avançada que també són víctimes de la violència, inclosa la comesa per les seves parelles. A fi d'estudiar la violència contra aquests grups de dones, els investigadors han d'aconseguir que aquests grups s'incloguin a la mostra en un nombre adient.

En el cas de la segona categoria general, la violència a dins de la comunitat en general, les estadístiques sobre certs àmbits continuen sent escasses. La fustigació sexual i la intimidació a la feina, als centres d'ensenyament, a les presons i en altres institucions constitueixen formes de violència que han existit des de fa molt temps, però que comencen a abordar-se de manera pública o seriosa. Per això, les estadístiques sobre aquestes qüestions tendeixen a ser escasses i limitades en el seu abast. Cal desenvolupar mètodes per recollir dades generals sobre la fustigació sexual.

També cal fer molt més per trobar més bons mètodes de recollida de dades relacionades amb el tràfic de dones i nenes amb finalitats d'explotació sexual, matrimonis forçats i treballs forçats. La integració de dades sobre el tràfic d'éssers humans produïdes per diferents organitzacions constitueix una tasca ingent, ja que, per definició, aquestes fonts de dades sovint inclouen diferents subconjunts de dones víctimes del tràfic. L'establiment de relators nacionals sobre el tràfic, mesura que s'ha pres en diversos països de la Unió Europea, pot contribuir a coordinar la recollida de dades sobre el tràfic i a integrar i utilitzar la informació procedent dels diferents sectors.

En relació amb la darrera categoria de violència contra la dona, és a dir, la perpetrada o tolerada per l'Estat, resulta especialment difícil obtenir estadístiques fiables sobre l'abast d'aquesta violència. Aquesta és concretament la situació en els casos de conflicte armat, ocupació estrangera, guerres d'agressió i guerres civils. L'obtenció d'estadístiques sobre aquestes formes de violència continua sent un gran problema.

Col·labora amb *Apunts de seguretat!*

La revista **Apunts de Seguretat** vol contribuir a ampliar els coneixements dels professionals de la seguretat sobre temàtiques d'especial interès i també a enfortir els lligams i la col·laboració entre responsables polítics i tècnics i especialistes del món acadèmic, social i policial.

Pel que fa als temes sobre els quals es poden presentar **propostes d'article**, es consideren especialment rellevants les aportacions sobre el crim organitzat, l'àmbit penitenciari, els canvis jurídics o legislatius, la violència masclista, les bandes juvenils, el terrorisme o l'organització de la convivència i el civisme i els efectes previstos o reals sobre la seguretat. També, els que afrontin des de noves perspectives d'anàlisi dades estadístiques o policials o n'aportin de noves. El consell de redacció també resta obert a altres temes que en moments determinats poden tenir un interès prioritari per a la seguretat de Catalunya.

En tots els casos, es demana que l'anàlisi s'orienti a afavorir una tasca diària més eficaç i eficient dels professionals de la seguretat, tant des d'un punt de vista preventiu com reactiu, i lligant l'anàlisi teòrica amb el vessant d'aplicació pràctica. I que, en la mesura que sigui possible, porti reculls de bones pràctiques i/o propostes de millora. En aquest sentit, és útil tenir present que la revista s'adreça principalment als comandaments dels cossos i forces de seguretat de Catalunya i als alcaldes i regidors dels municipis catalans.

Les persones que hi vulguin col·laborar amb un article han de fer arribar a la secretaria de redacció (apuntsdeseguretat@gencat.cat), en suport electrònic, un resum d'unes 150 paraules dels continguts que hi volen desenvolupar, juntament amb la fitxa següent correctament emplenada. Si l'article que proposen és seleccionat per a properes edicions de la revista, la secretaria de redacció hi contactarà per informar-les dels terminis i condicions d'entrega i confirmar la seva disponibilitat.

Una altra forma de col·laborar amb la revista és fent-hi arribar **suggeriments de millora** sobre el treball fet i/o **propostes de temes concrets a abordar o de textos fonamentals** sobre la seguretat dels quals es considera que caldria fer difusió a Catalunya.

Fitxa de col·laboradors/ores Apunts de Seguretat

Dades personals

Nom i cognoms:	
Centre de treball:	
Càrrec:	
Adreça electrònica:	
Telèfon de contacte:	

Dades de la col·laboració

Dels següents apartats, empleneu només aquell/s que correspongui/n segons el tipus de col·laboració que proposeu.

1. Si voleu publicar un article

Títol sinòptic de l'article proposat:	
Paraules clau de l'article proposat:	
Resum de continguts (10-15 línies)	
S'ha publicat anteriorment?	Si ☐ No ☐
Quan i on s'ha publicat?	

2. Si voleu proposar millores

Suggestiment 1:	
Suggestiment 2:	

3. Si voleu proposar algun text bàsic del qual convé fer difusió (prèvia traducció, si cal)

Títol:	
Autor:	
Tipus de text (llibre, capítol, etc.)	
Referència bibliogràfica:	
Motiu pel qual se'n recomana la difusió a través d' <i>Apunts de Seguretat</i> :	

Revista *Apunts de seguretat*

Secretaria de redacció
Gabinet de Seguretat
Direcció General d'Administració de Seguretat
Departament d'Interior
Passeig de Sant Joan 39-41, Palauet, 3a planta
Tel.: 93 551 25 23
A/e: apuntsdeseguretat@gencat.cat

Apunts de seguretat

secretaria de redacció:

Rosa Mur
Elisenda López apuntdeseguretat@gencat.cat